Matura 2023 · język polski

OPRACOWANIE PYTAŃ JAWNYCH

· struktura matury ustnej · wprowadzenie w pytania · przykłady z lektur · konteksty ·

Skene 2022

zakupiono w sklepie: Ibuk (Azymut)
identyfikator transakcji: OSDWAzymut_4058811-1
e-mail nabywcy: rafalsp@azymut.pl
znak wodny: virtualo

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene

Żory 2022

ISBN 978-83-63171-21-6

Wydawca wyraża zgodę na kopiowanie tekstu wyłącznie na potrzeby dydaktyczne i edukacyjne Nabywcy. Rozprowadzanie, sprzedawanie i udostępnianie produktu narusza prawa autorskie. Dbajmy o nie!

SPIS TREŚCI

Pół żartem, pół serio, ale na serio, przeczytaj ten wstęp ... 4
Struktura egzaminu ... 6
Biblia ... 7
Jan Parandowski, *Mitologia* ... 23
Homer, *Iliada* (fragmenty) ... 37
Sofokles, *Antygona* ... 43
Legenda o świętym Aleksym (fragmenty) ... 48
Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią (fragmenty) ... 52
Kwiatki świętego Franciszka z Asyżu (fragmenty) ... 57
Pieśń o Rolandzie (fragmenty) ... 62
Gall Anonim, *Kronika polska* (fragmenty) ... 65
Dante Alighieri, *Boska komedia* (fragmenty) ... 69
Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich* ... 74
Piotr Skarga, *Kazania sejmowe* (fragmenty) ... 81
Jan Chryzostom Pasek, *Pamiętniki* (fragmenty) ... 85
William Szekspir, *Makbet* ... 87
Molier, *Skąpiec* ... 96
Ignacy Krasicki, wybrane bajki ... 100
Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod* ... 107
Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz* ... 114
Adam Mickiewicz, *Dziady* część II ... 127
Adam Mickiewicz, *Dziady* część III ... 132
Juliusz Słowacki, *Balladyna* ... 147
Juliusz Słowacki, *Kordian* ... 153
Bolesław Prus, *Lalka* ... 162
Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis* ... 182
Henryk Sienkiewicz, *Potop* ... 187
Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara* ... 201
Stanisław Wyspiański, *Wesele* ... 210
Stefan Żeromski, *Przedwiośnie* ... 230
Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu* ... 246
Tadeusz Borowski, *Ludzie, którzy szli* ... 253
Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat* ... 258
Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem* ... 271
Albert Camus, *Dżuma* ... 279

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

George Orwell, *Rok 1984* 288
Sławomir Mrożek, *Tango* 301
Marek Nowakowski, wybrane opowiadanie z tomu *Raport o stanie wojennym* 309
Marek Nowakowski, *Górą „Edek”* 316
Jacek Dukaj, *Katedra* 319
Andrzej Stasiuk, *Miejsce* 326
Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie* 333
Przykładowe pytania niejawne 338

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

PÓŁ ŻARTEM, PÓŁ SERIO, ALE NA SERIO, PRZECZYTAJ TEN WSTĘP

Droga Maturzystko, Drogi Maturzysto,

przed tobą egzamin ustny, w trakcie którego wylosujesz jedno z pytań jawnych. Ta publikacja ma za zadanie wspomóc Cię w przygotowanie się do odpowiedzi na nie.

Najbardziej napawającą smutkiem formą korzystania z niej będzie dla autorów uczenie się na pamięć odpowiedzi. Szkoda czasu. I jeszcze raz szkoda czasu. A przede wszystkim, szkoda cennych umiejętności, które możesz nabyć, przygotowując się.

Trzy składniki odpowiedzialne za sukces na egzaminie ustnym to: Twoje myślenie + znajomość lektur + konkrety.

(Jeżeli masz wątpliwości, czym są konkrety, to dodamy: Na maturze nie idź drogą (genialnego!) skeczu *Egzamin* Kabaretu Hrabi: „Średniowiecz. Na średniowieczną tematykę mogę pojrzeć w dwójnasób. Optymistycznie albo pe-symistycznie. Tu se przeniosłam na drugą stronę”.)

Egzamin ustny to nie jest przygotowany przez Ciebie referat. CKE i egzaminujący Cię nauczyciele zdają sobie sprawę, że masz tylko 15 minut na przygotowanie, 10 na wypowiedź, do tego w Twoim ciele szaleje stres, bo to prawdopodobnie Twój pierwszy tego typu egzamin w życiu. Dowód? CKE udostępniła dwa filmy z próbnej ustnej matury. Na pierwszym odpowiedź ucznia na dwa pytania trwa ok. 3,5 minuty, na drugim 4,5 minuty. Ale jest konkretna, na temat, odwołująca się do treści lektur.

Chodzi o sprawdzenie, czy potrafisz konstruować wypowiedzi ustne na zadany temat, w założeniu oparty o Twoją wiedzę z języka polskiego i logikę myślenia. Jeżeli będziesz próbować nauczyć się odpowiedzi na pamięć, będziesz skupiać się na ich odtworzeniu, nie na sensownej wypowiedzi. Jak zatem wykorzystać tę publikację? Niech dostarczy Ci podstawowych i konkretnych informacji w oparciu o lektury obowiązkowe.

Po zapoznaniu się z nimi spróbuj skonstruować własną wypowiedź. Nie wychodzi? Świetnie, to znaczy, że jest coś do zrobienia. Nie bez powodu Steve Jobs, zanim wypuścił swoje pierwsze produkty, bez końca poprawiał ich wygląd i parametry. Ustal, czy przyczyną jest bardziej stres, trudności z formułowaniem wypowiedzi czy też dana lekturą jest dla Ciebie tak bardzo nieznana (a właściwie to nieprzeczytana lub zapomniana), że trudno Ci konstruować zdania, bo skupiasz się na odtwarzaniu zbyt wielu informacji z przykładowych elementów odpowiedzi z tej publikacji. Jak już znajdziesz przyczynę, działaj!

A gdy kiedyś będziesz starał się o dobrą pracę / zakładał start-up / bronił swoich poglądów itd. przypomnisz sobie, że łatwiej Ci formułować swoje wypowiedzi, bo kiedyś włożyłeś sporo czasu w ćwiczenie tej umiejętności. (Swoją drogą, tego typu umiejętności miękkie jak komunikacja są i będą bardzo cenione przez pracodawców).

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Teraz jeszcze kilka szczegółów na temat tej publikacji.

1. Proponowane elementy odpowiedzi i konteksty są PRZYKŁADOWE.

W opisie zaświatów u Dantego przywołane jest w przykładowych elementach odpowiedzi piekło, a Ty wolisz stanowczo rozmawiać o jego wizji raju? Idź w to!

2. Publikacja bazuje na wymaganiach egzaminacyjnych i PODSTAWOWYCH INFORMACJACH.

Nie chodzi o zarzucenie Cię drobiazgowymi informacjami dotyczącymi danej lektury i jej szczegółowym streszczeniem, te bez problemu odnajdziesz w Internecie. Ważniejsza jest Twoja pewność, że będziesz w stanie odpowiedzieć na każde z pytań jawnych.

Dante może nas fascynować, ale nie chcemy Cię do tej fascynacji namawiać i stawiać sobie za cel, żebyś znał nazwiska wszystkich mieszkańców miast włoskich, których umieścił w piekle (oczywiście, z numerem kręgu, do którego trafili).

W przypadku kontekstów wykraczających poza wymagania oznaczyliśmy je gwiazdką.

3. W poszczególnych pytania dostrzeżesz POWTARZAJĄCE SIĘ elementy.

Przypadek? Nie sądzimy. Podpowiedzią jest punkt 2. Jeżeli Dante opisał konsekwencje ludzkich czynów w postaci wiecznej nagrody i kary w zaświatach, to dlaczego nie odwołać się do tej kwestii (podczas przygotowań, żeby nabrać pewności, że na pewno coś uda się powiedzieć) przy każdym temacie nawiązującym do problematyki winy i kary. Jeżeli jeden temat dotyczy zaświatów w *Boskiej komedii*, a drugi wizji piekła, to dlaczego w obu nie opowiedzieć o tym samym, szczególnie, że utwór jest do przeczytania we fragmentach.

4. Fragmenty, ach, fragmenty!

To trudna kwestia. Część utworów obowiązkowych jest do przeczytania we fragmentach. Teoretycznie, można wybrać dowolne, w praktyce, spotkasz pytania typu „Literacki obraz piekła. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Boskiej komedii* Dantego Alighieri." i tu argumentacja, że Ty jednak byłeś wielbicielem tej części dotyczącej raju, może nie wystarczyć do zdobycia punktów za odpowiedź.

W przypadku części utworów omówionych w tej publikacji zaznaczyliśmy bardzo konkretne fragmenty, do których się odwołujemy (np. tytuły wybranych bajek Kraisckiego), w przypadku niektórych było to niemożliwe (np. *Pieśń o Rolandzie*). Jedyną radą jest postawienie na umiejętność odpowiedzi na wszystkie jawne pytania. Jeżeli wiesz, że znajduje się wśród nich temat dotyczący wizji piekła u Dantego, to wiesz, że warto się na nim skupić.

5. Kompozycja wypowiedzi.

W publikacji zamieszczone są przykładowe elementy odpowiedzi i konteksty. Brak tu zdań typu: Chciałbym zacząć od pytania pierwszego... Podsumowując, tematyka winy i kary... Wstęp i zakończenie będą zależały od przywołanych przez Ciebie treści. Cokolwiek wybierzesz z proponowanych w publikacji elementów, pamiętaj, żeby Twoja wypowiedź miała swoją strukturę, wyraźny początek i zakończenie.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

STRUKTURA EGZAMINU

1. Wylosujesz zestaw 2 pytań i będziesz mieć 15 minut na przygotowanie odpowiedzi.

Jedno z pytań będzie jawne (z listy ogłoszonej na stronie CKE, omówionej w tej publikacji), drugie poznasz dopiero po losowaniu. Będzie do niego dołączony tekst (może to być na przykład fragment utworu literackiego, pracy naukowej lub obraz).

2. Będziesz odpowiadać maksymalnie 10 minut.

Komisja nie będzie Ci przerywać w trakcie tego czasu, dlatego warto kontrolować jego upływ (podczas egzaminu w widocznym miejscu umieszczone będą zegary).

3. Komisja zada Ci od 1 do 3 pytań. Ta część potrwa maksymalnie 5 minut.

Co najmniej jedno pytanie musi dotyczyć Twojej refleksji w związku z omawianym problemem (Np. Czy postawa X jest dla Ciebie przekonująca?) Komisja nie powinna Cię pytać o szczegółowe drobiazgi związane z przywołanymi przez Ciebie utworami.

4. **Za egzamin ustny otrzymasz maksymalnie 30 punktów**, w tym za aspekt merytoryczny Twojej wypowiedzi, czyli, upraszczając, sensowną treść (do 16 punktów), jej kompozycję (do 4 punktów), aspekt merytoryczny podczas rozmowy (do 6 punktów) i bogactwo oraz poprawność językową (do 4 punktów, oceniana jest całość wypowiedzi podczas egzaminu). Aby zdać, musisz uzyskać minimum 9 punktów.

Życzymy Ci o wiele więcej. Powodzenia!

Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

BIBLIA

1. Człowiek w relacji z Bogiem. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Księgi Rodzaju*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Pomyśl o ludziach wokół. Jakie typy relacji człowieka z Bogiem dostrzegasz, analizując postawy osób, które znasz? Czym się objawiają? Czy patrząc nawet na ludzi głęboko wierzących, dostrzegasz, że ich relacja z Bogiem może być różnorodna? Oparta na zaufaniu, lęku, miłości itd.?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Księga Rodzaju to właściwie jedna wielka opowieść o relacjach między człowiekiem, naturą a Bogiem. W postawie stworzenia widoczne jest uwielbienie i zaufanie wobec Stwórcy, ale możemy także zauważyć inne postawy, jak chociażby lęk.

Adam

Między Bogiem a Adamem możemy dostrzec początkowo bardzo bliską relację. Bóg stwarza go na swój obraz i podobieństwo, jemu powierza panowanie nad ziemią. Po stworzeniu kolejnych elementów świata Bóg ocenia je jako „dobre", tylko stworzenie człowieka określa jako „bardzo dobre". Bóg jest opiekuńczy, stwarza człowiekowi idealne warunki do życia w Edenie. Sytuacja zmienia się po kuszeniu węża i zjedzeniu owocu z drzewa zakazanego. Adam zaczyna odczuwać lęk, chowa się przed Bogiem, podejmuje rozmowę dopiero, gdy jest wyraźnie wezwany przez niego. Zdarzenie kończy kara, polegająca na zdobywaniu z trudem pożywienia przez całe życie i wygnanie z Edenu. Postać Adama ukazuje nam, że relacja człowieka z Bogiem może ulec zmianie. W opisanym przypadku wynikało to z nieprzestrzegania zasad, które Stwórca narzucił człowiekowi, ponieważ nie wolno mu było jeść z drzewa poznania dobrego i złego. Obustronne poczucie bliskości zamieniło się w lęk Adama i gniew Boga.

Noe

Relację między Noem a Bogiem *Biblia* nazywa przyjaźnią. Noe zostaje określony jako człowiek nieskazitelny, prawy i to dlatego Bóg obdarza go życzliwością w czasie, gdy planuje potop, chcąc ukarać ludzi za niegodziwość. Jest on wobec Stwórcy posłuszny, wypełnia dokładnie polecenia, które zostają mu przekazane w związku ze zbliżającą się katastrofą. Postawa Noego i jego zawierzenie powodują, że Bóg ponownie zawiera przymierze z ludzkością, dając jej ziemię we władanie.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Abraham

Abraham to postać bardzo ważna w kilku religiach. Jest on nazywany ojcem wiary. Jego relacja z Bogiem jest oparta na pełnym zaufaniu. Jest on już człowiekiem dojrzałym, gdy Bóg nakazuje mu opuścić ziemię rodzinną i ruszyć w drogę. Obiecuje mu ziemię i potomstwo, wielokrotnie zapewnia o swoim błogosławieństwie. Abraham wierzy pomimo faktów. Dla jego żony jest już za późno, by urodzić dziecko. A kiedy staje się cud i pojawia się Izaak, Abraham daje kolejny dowód bezgranicznego zaufania. Zgadza się złożyć go w ofierze na żądanie Boga. Wydarzenie okazuje się kolejną próbą jego wiary, a zamiast syna zostaje złożony baran. W tej relacji możemy dostrzec ogrom zaufania i wiary ze strony człowieka, a jednocześnie błogosławieństwo Boga, będące odpowiedzią na ufność Abrahama.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Obraz stworzenia człowieka w *Biblii* możemy porównać do jego odpowiednika w greckiej mitologii. W jednej z wersji mitu o powstaniu człowieka został on ulepiony z gliny i łez przez Prometeusza. Jednakże gdy w *Biblii* człowiek zostaje stworzony do panowania nad ziemią, pozostaje w bliskości z Bogiem, w wersji mitologicznej jest słaby, bezbronny wobec sił przyrody, a Dzeus nie jest pozytywnie nastawiony do rodzaju ludzkiego, obawiając się, że powtórzy się walka podobna do tej z gigantami. Z jednej strony człowiek pozostaje w dobrej relacji z Prometeuszem, ucząc się od niego życia, doświadczając jego opieki, z drugiej – doświadcza niechęci ze strony innych bogów, czego przykładem jest wysłana na ziemię Pandora wraz z puszką, będącą źródłem nieszczęść i chorób.

Historia literatury

Relacje z Bogiem opisane w *Księdze Rodzaju* bliskie są koncepcjom średniowiecza. Teocentrym zakładał, że Bóg jest w centrum, jest najwyższą wartością, przyczyną i celem wszystkiego. Człowiek powinien zaufać Bogu, ponieważ to on o wszystkim decyduje. Głównym celem życia stało się dążenie do wieczności. W literaturze średniowiecznej spotykamy wiele obrazów wzorcowego życia, które ma prowadzić właśnie do tego celu. Najbardziej znane są wizerunki ascety, rycerza i króla. Człowiek ukazywany był jako pokorny wobec Boga i posłuszny mu.

Dzieło plastyczne

Stworzenie Adama, fresk Michała Anioła w Kaplicy Sykstyńskiej

Relacja między Adamem i Bogiem z *Księgi Rodzaju* została ukazana przez Michała Anioła w jego słynnym fresku w Kaplicy Sykstyńskiej. Dostrzegamy w nim piękno i podobieństwo ciał obu postaci, wzorowanych na renesansowych kanonach piękna. Adam, leżący na ziemi, w statycznej postawie, wyciąga dłoń w kierunku Boga, przejmując od niego życie. Bóg ukazany jest w ruchu, zawieszony w powietrzu. Bliskość relacji między nimi podkreśla nie tylko gest zbliżających się dłoni, ale również spojrzenie w oczy.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy postawy bezgranicznego zaufania opisane w *Księdze Rodzaju* są aktualne we współczesnym świecie? Komu lub czemu ufają ludzie XXI wieku?

2. Jak człowiek może się zachować w obliczu cierpienia? Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Księgi Hioba*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Pomyśl, jakie reakcje na cierpienia są możliwe. Może kojarzysz takie postawy z życia, z literatury lub filmów. Czy masz pomysł, dlaczego niektórzy załamują się, a inni podejmują działania, próbując zmienić sytuację? Czy to zależy od ich osobowości, wsparcia, jakiego doświadczają, a może od skali cierpienia?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Hiob

Hiob jest człowiekiem doświadczającym ogromnego cierpienia, traci majątek, giną jego dzieci, do tego choruje na trąd. Wymowna jest scena, w której nie pozostaje mu nic, jak drapanie skorupą swojego obolałego ciała. W jego reakcji na tę sytuację możemy dostrzeć kilka etapów. Początkowo staje pokornie wobec Boga i podkreśla, że błogosławi jego imię i za to, co mu dał, i za to, co zabrał. Zachowuje tę postawę nawet wtedy, gdy żona mówi, żeby złorzeczył Bogu. Hiob podkreśla, że przyjmuje wszystko z jego ręki.

Gdy przybywają do niego przyjaciele, możemy zauważyć w jego zachowaniu element rozpaczy. Hiob żałuje, że się urodził, chce umrzeć i czuje żal wobec Boga za zesłane niesprawiedliwie cierpienie. Cały czas ma świadomość, że nie zgrzeszył i był prawym człowiekiem. Jego rozpacz przybiera na sile wobec prób pocieszania przez przyjaciół, którzy próbują mu wmówić, że to, co go spotkało, jest karą za popełnione winy.

Przyjaciele

Przyjaciele Hioba to kolejny przykład postawy wobec cierpienia, tym razem wobec tego, którego doświadcza drugi człowiek. Początkowo, widząc ogrom bólu Hioba, ofiarowują mu swoją obecność, trwają przy nim w milczeniu i współczują. Później próbują mu doradzać, ale nie chcą otworzyć się na jego argumenty o byciu prawym człowiekiem. Są przekonani, że cierpienie jest karą za grzechy, nawet jeżeli człowiek nie umie dostrzec swojej winy. Uważają, że warunkiem zakończenia cierpienia jest zwrócenie się do Boga i nawrócenie się.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Religia

Księga Hioba odgrywała ważną rolę w spojrzeniu na cierpienie w judaizmie. Przerywała proste połączenie między grzechem a tym, co człowieka spotyka. Pokazywała, że ciepieć mogą też niewinni.

Inny utwór literacki / kwestie społeczne

To połączenie między czynami człowieka a cierpieniem, bliskie wizji przyjaciół Hioba, widoczne jest również w moralności ludowej, której przykłady widzimy w *Dziadach*, cz. II. Po pierwsze, uważane jest ono za konieczny element życia człowieka. To dlatego dzieci nie mogą iść do nieba, ponieważ zaznały w życiu tylko dobrych chwil. Po drugie, moralność ludowa, podobnie jak przyjaciele Hioba, zakłada, że popełnione zło musi wiązać się z karą i cierpieniem, jeżeli nie za życia, to po śmierci. Widać to w postaci Złego pana, ukaranego za brak miłosierdzia wobec ludzi w jego wiosce.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że któraś z wymienionych postaw jest bardziej warta naśladowania w zetknięciu z cierpieniem?

3. Postawa człowieka wobec Boga. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Księgi Hioba*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Pomyśl, jakie postawy wobec Boga przyjmują osoby wokół Ciebie. Odrzucają jego istnienie? Deklarują wiarę, ale nie uczestniczą w życiu religijnym? Podkreślają rolę Boga w swoim życiu i postępują zgodnie z zasadami swojej religii?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Hiob

Bóg odgrywa bardzo ważną rolę w życiu Hioba. Jest on człowiekiem doświadczającym ogromnego cierpienia, traci majątek, giną jego dzieci, do tego choruje na trąd. Początkowo staje pokornie wobec Boga i podkreśla, że błogosławi jego imię i za to, co mu dał, i za to, co zabrał. Zachowuje tę postawę nawet wtedy, gdy żona mówi, żeby złorzeczył Bogu. On podkreśla, że przyjmuje wszystko z Bożej ręki.

Potem wzrasta w nim poczucie rozpaczy, spowodowanej doznanym cierpieniem i bohater mówi o lęku, który odczuwa wobec Boga. Czuje się przez niego potraktowany niesprawiedliwie, nawet prosi Boga, by rozsądził spór między nim a sobą. Przedstawia argumenty za tym, że zawsze był człowiekiem prawym.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Podczas ostatniej rozmowy z Bogiem wraca do postawy pełnej pokory, uświadamia sobie, że próba zrozumienia pewnych tematów wykracza poza możliwości ludzkie, bo byłaby zrozumieniem w pełni samego Boga.

Jego żona

Zupełnie inną postawę przyjmuje jego żona. Dla niej nieszczęścia męża są argumentem za odwróceniem się od Boga, który przestał mu błogosławić. W jej postawie można dostrzec pewien rodzaj interesowności. W momencie doświadczanych trudności uważa, że człowiek nie musi już pozostać prawy wobec Boga.

Przykładowe konteksty

Biblia

Postawę pokory wobec Boga możemy zauważyć u wielu innych postaci w *Biblii*, chociażby u Abrahama. Jest on nazywany ojcem wiary. Jego postawa jest oparta na pełnym zaufaniu. Jest już człowiekiem dojrzałym, gdy Bóg nakazuje mu opuszczenie ziemi rodzinnej i ruszenie w drogę. Obiecuje mu ziemię i potomstwo, wielokrotnie zapewnia o swoim błogosławieństwie. Abraham wierzy pomimo faktów. Dla jego żony jest już za późno, by urodzić dziecko. A kiedy staje się cud i pojawia się Izaak, Abraham daje kolejny dowód postawy bezgranicznego zaufania. Zgadza się złożyć go w ofierze na żądanie Boga. Wydarzenie okazuje się kolejną próbą jego wiary, a zamiast syna zostaje złożony baran. W jego postawie możemy dostrzeć ogrom zaufania Stwórcy.

Historia literatury

Postawa pokory Hioba wobec Boga bliska jest koncepcjom średniowiecza. Teocentrym zakładał, że Bóg jest w centrum, jest najwyższą wartością, przyczyną i celem wszystkiego. Człowiek powinien zaufać Bogu, ponieważ to on o wszystkim decyduje. Głównym celem życia stało się dążenie do wieczności. W literaturze średniowiecznej spotykamy wiele obrazów wzorcowego życia, które ma prowadzić właśnie do tego celu. Najbardziej znane są wizerunki ascety, rycerza i króla. Człowiek ukazywany był jako pokorny wobec Boga i posłuszny mu.

Przykładowe pytania komisji

Czy Twoim zdaniem człowiek współczesny jest zdolny do bezgranicznego zaufania jak Abraham? Komu lub czemu ufają ludzie XXI wieku?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

4. Jakich odpowiedzi na pytanie o sens życia udziela literatura? Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Księgi Hioba*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jakkolwiek banalnie to zabrzmi, postaw sobie pytanie: Po co żyjesz? Jakie wersje odpowiedzi mógłbyś ułożyć, patrząc na ludzi wokół. Żyją, by pracować? By cieszyć się z życia? Wiedzą, że na końcu drogi czeka ich spotkanie z Bogiem?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Księga Hioba to właściwie więcej pytań niż odpowiedzi dotyczących sensu życia. Tytułowy bohater żyje szczęśliwie do momentu, gdy szatan chce pokazać Bogu, że jego wiara jest oparta wyłącznie na błogosławieństwie Bożym, a zniknie, gdy Hiob doświadczy cierpienia. Do tego momentu sensem życia dla bohatera jest bycie prawym wobec Boga. Ogrom bólu zmienia jego podejście, nie umie dostrzec w życiu żadnej wartości. Żałuje dnia, w którym się urodził. Podkreśla, że dla ludzi cierpiących śmierć jest uwolnieniem od bólu fizycznego. Uważa, że życie człowieka jest pełne niesprawiedliwości.

Z kolei przyjaciele Hioba wierni są cały czas koncepcji życia jako czasu posłuszeństwa Bogu. Podkreślają, że to on decyduje o wszystkim i zdarzenia, które człowieka spotykają, to nagroda za wierność Stwórcy lub kara za jej brak.

Zakończenie księgi nie daje nam jednoznacznej odpowiedzi. Wypowiedź Boga sugeruje, że człowiek nie jest w stanie odkryć tajemnicy istnienia czy też roli cierpienia, ponieważ przerasta go ogarnięcie Bożych koncepcji. Hiob powraca do życia rozumianego jako wierność Bogu, akceptując, że próba zrozumienia ludzkiego losu jest ponad umysł człowieka.

Przykładowe konteksty

Filozofia

Stoicyzm

Hiob ma świadomość, że jego życie podlega Bogu, wyższej instancji. Ta idea była bliska również innym starożytnym myślicielom. Według stoików światem kieruje pneuma, tchnienie przenikające każdy fragment materii. Jest ona racjonalna i nie ma sensu sprzeciwiać się temu, co przynosi. Mędrzec to człowiek, który akceptuje wszystko, co go spotyka w życiu. Nie poddaje się przy ich ocenie emocjom, zarówno tym bolesnym, jak i radości.

Religia

Judaizm

Hioba postrzegającego życie jako wierność Bogu możemy interpretować w kontekście judaizmu. Najważniejsze żydowskie przykazanie dotyczyło miłości Jahwe. Życie religijnego człowieka pełne było zasad, jak chociażby tych dotyczących szabasu. Ich przestrzeganie miało

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

być dowodem miłości do Boga i wierności mu, co było ukazywane jako sens życia człowieka wiary.

Przykładowe pytania komisji

Która z przywołanych odpowiedzi na temat sensu życia jest ci najbliższa?

Czy sądzisz, że odpowiedzi na pytania o sens życia są uniwersalne, czy też zależą od danej epoki?

5. Motyw marności świata. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Księgi Koheleta*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jakie rzeczy uważasz za wartościowe i trwałe? Co jest dla ciebie wartością nieprzemijającą? Co daje ludziom poczucie bezpieczeństwa jako rzecz pewna i niezmienna?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Cała *Księga Koheleta* to rozważania nad sensem życia ludzkiego. Wielokrotnie pojawia się w niej pojęcie marności. Autor udowadnia, że życie ludzkie jest ulotne, szybko przemija i jest powtarzalne. Nie pojawia się nic nowego na świecie. Kohelet próbował znaleźć odpowiedź na pytanie, co ludziom przynosi szczęście, co starają się osiągnąć, dopóki trwa ich życie. Szczęścia szukał w radości, w winie, w bogactwie, ale to wszystko okazało się marnością.

Nawet próba oparcia się o mądrość nie przynosi efektu. Ją też autor uznaje za marność, która tylko mnoży cierpienie. Podkreśla, że ten sam los spotyka wszystkich - i głupców, i mędrców. Obserwuje sytuacje, gdy cierpią osoby sprawiedliwe, a długiego życia doświadcza człowiek nieprawy.

Za dobre uznaje ostatecznie zwykłe życie w posłuszeństwie Bogu, jedzenie, picie i korzystanie z tego, co się posiada. Zanurzenie się w tym pozwala również mniej myśleć o tym, że życie ludzkie jest marnością.

Przykładowe konteksty

Biblia

Księga Hioba

Zarówno *Księga Hioba* jak i *Koheleta* uznawane są za księgi mądrościowe, zwane też dydaktycznymi. Jedna skupia się na temacie cierpienia, druga – próbie szukania szczęścia w życiu, ale obie też wiele łączy. Autorzy dostrzegają marność i niesprawiedliwość ludzkiego losu. Hiob żałuje dnia narodzenia, Kohelet uznaje, że szczęśliwsi od ludzi żyjących są zmarli, a najbardziej szczęśliwi są ci, którzy w ogóle się nie narodzili. Obie księgi nie dają też ostatecznych odpowiedzi, podkreślając, że niemożliwe jest zrozumienie działania Boga.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Historia literatury

Barok

Koncepcja *vanitas* z Księgi Koheleta odegrała szczególną rolę w baroku. To epoka pełna wielkich wojen, wzrastającej nietolerancji religijnej. Na jej tle szczególnie mocno odczuwało się krótkość i niepewność ludzkiego życia. Motyw marności obecny był w sztuce i literaturze tego okresu. Przykładowo na obrazach pojawiały się czaszki, więdnące kwiaty, podkreślające przemijanie człowieka.

Przykładowe pytania komisji

Jakie wartości są bardziej wartościowe i cenne w oczach człowieka XXI wieku, materialne czy duchowe?

6. Refleksje na temat sensu życia. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Księgi Koheleta*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 4.

Jakkolwiek banalnie to zabrzmi, postaw sobie pytanie: Po co żyjesz? Jakie wersje odpowiedzi mógłbyś ułożyć, patrząc na ludzi wokół. Żyją, by pracować? By cieszyć się z życia? Wiedzą, że na końcu drogi czeka ich spotkanie z Bogiem?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Autor *Księgi Koheleta* poszukuje odpowiedzi na pytanie o sens życia. Czyni to, obserwując własne życie i innych. Próbuje zrozumieć, co może być dla człowieka źródłem szczęścia.

Jego wniosek, powracający wielokrotnie w księdze, brzmi: marność. Podkreśla, że cały trud, podejmowany przez ludzi, nie przynosi im nic. Wszystko jest ulotne, nietrwałe, nie można oprzeć się na radości, winie, które symbolizuję próbę czerpania z chwil życia, a nawet na mądrości. Dodatkowo autor podkreśla niesprawiedliwość, która panuje na świecie. Dobry człowiek niekoniecznie doświadczy w nagrodę szczęścia w życiu.

Za dobre uznaje ostatecznie zwykłe życie w posłuszeństwie Bogu, jedzenie, picie i korzystanie z tego, co się posiada. Zanurzenie się w tym pozwala również mniej myśleć o tym, że życie ludzkie jest marnością. Kohelet podkreśla też, że nie ma możliwości przeniknięcia działań Boga, który kieruje światem.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Biblia

Oprócz *Księgi Koheleta* pytania o sens życia stawia również *Księga Hioba*. Obie księgi uważane są za mądrościowe.

Hiob żyje szczęśliwie do momentu, gdy szatan chce pokazać Bogu, że jego wiara jest oparta wyłącznie na błogosławieństwie Bożym, a zniknie, gdy Hiob doświadczy cierpienia. Do tego momentu sensem życia dla bohatera jest bycie prawym wobec Boga. Ogrom bólu zmienia jego podejście, nie umie dostrzec w życiu żadnej wartości. Żałuje dnia, w którym się urodził. Podkreśla, że dla ludzi cierpiących śmierć jest uwolnieniem od bólu fizycznego. Uważa, że życie człowieka jest pełne niesprawiedliwości.

Zakończenie księgi nie daje nam jednoznacznej odpowiedzi. Wypowiedź Boga sugeruje, że człowiek nie jest w stanie odkryć tajemnicy istnienia, roli cierpienia, ponieważ przerasta go ogarnięcie Bożych koncepcji. Hiob powraca do sensu życia rozumianego jako wierność Bogu, akceptując, że próba zrozumienia ludzkiego losu jest ponad umysł człowieka.

Filozofia

Stoicyzm

Hiob ma świadomość, że jego życie podlega Bogu. Ta idea była bliska również innym starożytnym myślicielom. Według stoików światem kieruje pneuma, tchnienie przenikające każdy fragment materii. Jest ona racjonalna i nie ma sensu sprzeciwiać się temu, co przynosi. Mędrzec to człowiek, który akceptuje wszystko, co go spotyka w życiu. Nie poddaje się przy ich ocenie emocjom, zarówno tym bolesnym, jak i radości.

Przykładowe pytania komisji

Czy Twoim zdaniem przywołane starożytne koncepcje mogą być aktualne dla człowieka XXI wieku?

7. Obraz miłości w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Pieśni nad Pieśniami*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Miłość to słowo odmieniane przez wszystkie przypadki w filmach, książkach, piosenkach... Wybierz dowolne dwa obrazy miłości i spróbuj dokonać ich porównania. Czy bohaterowie okazują sobie miłość w ten sam sposób? Czy stanowi ona dla nich tak samo ważną wartość? Czy jest wyłącznie źródłem szczęścia, a może też wyzwaniem?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pieśń nad Pieśniami to dialog między zakochanymi. Z tego powodu część czytelników i badaczy uważała, że nie jest to księga biblijna. Powszechnie uznaje się ją za metaforyczny obraz miłości między Bogiem a jego ludem.

W rozmowie na temat miłości między Oblubieńcem a Oblubienicą rzucają się przede wszystkim w oczy obrazy piękna drugiej osoby. Zakochani opisują wzajemnie elementy swojego ciała, głównie za pomocą porównań. On mówi, że jej oczy są jak gołębice, ona – że jej ukochany jest jak gazela. Poza zmysłowym zachwytem nad drugą osobą, widzimy w ich wypowiedziach ogromne pragnienie bycia ze sobą. Czekają na momenty bliskości. Gdy okazuje się, że Oblubieniec zaginął, Oblubienica szuka go wszędzie, każe innym by przekazali mu, że jest chora z miłości, ponieważ to uczucie przenika ją całą.

Obraz miłości w *Pieśni nad Pieśniami* podsumowują słowa Oblubienicy, która mówi, że miłość jest potężna niż śmierć, nic nie zdoła jej ugasić i jest ważniejsza niż bogactwa materialne.

Księgę odczytywano jako obraz miłości Boga do swojego ludu. To dlatego obraz Oblubieńca jest nieskazitelny w całej księdze, z kolei Oblubienica opowiada o momentach swoich upadków, kiedy nie zdołała dochować wierności.

Przykładowe konteksty

Religia

Judaizm i chrześcijaństwo

Nieprzypadkowo w obrazie relacji między Bogiem a jego ludem akcent padł na miłość. Najważniejsze żydowskie przykazanie dotyczyło miłości Jahwe. Życie religijnego człowieka pełne było zasad, jak chociażby tych dotyczących szabasu. Ich przestrzeganie miało być pokazaniem miłości do Boga i wierności mu, co było ukazywane jako sens życia człowieka wiary.

Rola miłości zyskała tę samą wartość w chrześcijaństwie. W ewangelii Jezus przypomina, że miłość do Boga jest najważniejszym przykazaniem. Zaraz na drugim miejscu stawia miłość do bliźniego.

Mitologia

Obraz miłości w literaturze dotyczy nie tylko związku dwojga zakochanych. Często jest ona przedstawiana jako najważniejsza życiowa relacja. Widzimy to w micie o Demeter i Korze. Gdy znika córka Demeter, porwana przez Hadesa, miłość matki do córki okazuje się najważniejszą i najmocniejszą więzią, której nie może się równać nawet opieka nad ziemią.

Bez córki życie bogini traci sens. Ziemia przestaje przynosić plony, rzeki wysychają, ale miłość do dziecka jest silniejsza niż poczucie obowiązków, które wcześniej bogini spełniała z taką życzliwością wobec ludzi. Również po powrocie Kory z Hadesu, gdy okazuje się, że będzie tam musiała corocznie wracać, miłość matki objawia się w podejściu do jej obowiązków. Gdy córka wraca do domu, cały świat wiosennie się weseli, gdy zbiera się do męża, przyroda jesiennie żali się, a pobyt w podziemiach oznacza zimę.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy realia XXI wieku zmieniają obraz miłości, czy też ma on według Ciebie stałe cechy, niezależne od upływu czasu?

8. Człowiek w relacji z Bogiem. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Księgi Psalmów*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Zwróć uwagę, że możesz przywołać dowolne fragmenty z *Księgi Psalmów*. Do omówienia w pytaniu zostały zaproponowane trzy teksty, które są różnorodne i można je wykorzystać do omówienia wielu zagadnień. Psalmy dotykają tak wielu tematów i rozważań, że trudno je opisywać ogólnie, z tego powodu przywołane zostały trzy konkretne.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 1.

Pomyśl o ludziach wokół. Jakie typy relacji człowieka z Bogiem dostrzegasz, analizując postawy osób, które znasz? Czym się objawiają? Czy nawet patrząc na ludzi głęboko wierzących, dostrzegasz, że ich relacja z Bogiem może być różnorodna? Oparta na zaufaniu, lęku, miłości itd.?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Księga Psalmów, której autorstwo w tradycji przypisywane było królowi Dawidowi, dotyka wielu momentów w życiu, w których człowiek zwraca się do Boga. Pociąga to za sobą różnorodne podziały tych tekstów, mówimy przykładowo o psalmach błagalnych, dziękczynnych czy pochwalnych.

Psalm 23

W *Psalmie 23* autor odczuwa, że Bóg jest jego opiekunem. Zostaje on nazwany pasterzem. Człowiek ufa mu w pełni, ponieważ ma świadomość, że Bóg się nim opiekuje, dba o wszystkie jego wygody. Zostaje to uszczegółowione dalej przy użyciu metafory pasterza, który zapewnia swoim zwierzętom zielone pastwisko, wodę i prowadzi je właściwymi ścieżkami. Zaufanie Bożej opiece jest tak głębokie, że człowiek uważa, że nie odczuwałby lęku, nawet idąc ciemną doliną.

Psalm 31

Relacja pełnego zaufania jest widoczna również w *Psalmie 31*. Już w tytule zostaje on określony jako błagalny i dziękczynny. Człowiek ma świadomość, że Bóg jest dla niego oparciem, czyli skałą i twierdzą, i że od niego zależą losy ludzkie. Postać mówiąca znajduje się w trudnej sytuacji, wspomina o wrogach i prześladowcach. Ma pewność, że Bóg może go wybawić z tej sytuacji. Zostaje on również przedstawiony jako sędzia, który pomaga prawym, a odpłaca tym, którzy źle postępują.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Psalm 139

Z kolei *Psalm 139* podkreśla bliskość relacji między człowiekiem a Bogiem. Stwórca nie tylko powołał go do życia, nie tylko widzi każdy jego ruch, ale nawet zna każde słowo, zanim człowiek je wypowie. To Bóg wie już z góry wszystko o przyszłości człowieka.

Przykładowe konteksty

Biblia

Abraham

To oparcie na Bogu widzimy w innych księgach biblijnych. Przykładem takiej postawy jest Abraham z *Księgi Rodzaju*, postać bardzo ważna w kilku religiach. Jest on nazwany ojcem wiary. Jego relacja z Bogiem jest oparta na pełnym zaufaniu. Jest już człowiekiem dojrzałym, gdy Bóg nakazuje mu opuścić ziemię rodzinną i ruszyć w drogę. Obiecuje mu ziemię i potomstwo, wielokrotnie zapewnia o swoim błogosławieństwie. Abraham wierzy pomimo faktów. Dla jego żony jest już za późno, by urodzić dziecko. A kiedy staje się cud i pojawia się Izaak, Abraham daje kolejny dowód bezgranicznego zaufania. Zgadza się złożyć go w ofierze na żądanie Boga. Wydarzenie okazuje się kolejną próbą jego wiary, a zamiast syna zostaje złożony baran. W tej relacji możemy dostrzec ogrom zaufania i wiary ze strony człowieka, a jednocześnie błogosławieństwo Boga, będące odpowiedzią na ufność Abrahama.

Historia literatury

Ta biblijne zawierzenie Bogu bliskie jest koncepcjom średniowiecza. Teocentryzm zakładał, że Bóg jest w centrum, jest najwyższą wartością, przyczyną i celem wszystkiego. Człowiek powinien zaufać Bogu, ponieważ to on o wszystkim decyduje. Głównym celem życia stało się dążenie do wieczności. W literaturze średniowiecznej spotykamy wiele obrazów wzorcowego życia, które ma prowadzić właśnie do tego celu. Najbardziej znane są wizerunki ascety, rycerza i króla. Człowiek ukazywany był jako pokorny wobec Boga i posłuszny mu.

Dzieło plastyczne

Stworzenie Adama, fresk Michała Anioła w Kaplicy Sykstyńskiej

Obraz stosunków między człowiekiem a Stwórcą pojawia się różnych dziedzinach sztuki. Przykładowo relacja między pierwszym człowiekiem, Adamem i Bogiem z Księgi Rodzaju została ukazana przez Michała Anioła w jego słynnym fresku w Kaplicy Sykstyńskiej. Dostrzegamy w nim piękno i podobieństwo ciał obu postaci, wzorowanych na renesansowych kanonach piękna. Adam, leżący na ziemi, w statycznej postawie, wyciąga dłoń w kierunku Boga, przejmując od niego życie. Bóg ukazany jest w ruchu, zawieszony w powietrzu. Bliskość relacji między nimi podkreśla nie tylko gest zbliżających się dłoni, ale również spojrzenie w oczy.

Przykładowe pytania komisji

Czy postawy bezgranicznego zaufania opisane w Księdze Rodzaju są aktualne we współczesnym świecie? Komu lub czemu ufają ludzie XXI wieku?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

9. Literacki obraz końca świata. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Apokalipsy św. Jana*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Spójrzmy prawdzie w oczy, współczesne wersje apokalipsy widzimy głównie w filmach, najczęściej z zombie w tle. Wiele filmów, uważanych za apokaliptyczne, dotyka wydarzeń zwiastujących możliwy koniec świata, ale mają dobre zakończenie. Pomyśl, czy któryś z obejrzanych filmów mógłbyś określić jako apokaliptyczny?

(To jedyny temat z propozycją aż kilku kontekstów spoza podstawy programowej.)

Przykładowe elementy odpowiedzi

Słowo apokaliptyczny funkcjonuje w znaczeniu katastroficzny, dramatyczny, tragiczny. Już to pokazuje, jak wygląda literacki obraz końca świata w *Apokalipsie św. Jana*. Autor ukazuje w niej wizje dotyczące czasów ostatecznych, przebiegające w bardzo dramatyczny sposób. Obrazy są pełne tajemniczych metafor i symboli, jest to przykładowo Bestia albo czterej jeźdźcy na koniach, z których pierwszy oznacza Chrystusa i ostateczne zwycięstwo dobra.

Koniec świata jest po pierwsze połączony z katastrofami. Po każdej anielskiej trąbie ziemię dotyka kolejne nieszczęście, przykładowo jest to spadający na ziemię grad i ogień połączone z krwią.

Ważnym elementem wizji świętego Jana jest sąd ostateczny. Koniec świata zostaje połączony z podziałem ludzi, zgodnie z ich czynami za życia. *Apokalipsa* podkreśla, że wszystkie nasze działania zostały zapisane w księgach. Jeżeli ktoś nie znalazł się w księdze życia, spotyka go druga śmierć, czyli wrzucenie w jezioro ognia.

Warto zauważyć, że ten dramatyczny koniec oznacza tak naprawdę tylko koniec ziemskich realiów. Jest to bowiem czas powtórnego przyjścia na świat Chrystusa, który zamieszka z wiernymi mu ludźmi, będzie dla nich źródłem szczęścia, a jednocześnie śmierć przestanie istnieć.

Przykładowe konteksty

Biografia autora / historia

Tematyka podjęta przez świętego Jana nie była przypadkowa. Starał się on podnieść na duchu chrześcijan, którzy doświadczali wielu trudności i prześladowań w imperium rzymskim, szczególnie od czasów Nerona. Ukazanie zbliżającej się wieczności, ukarania złych i nagrodzenia dobrych oraz zwycięstwa Chrystusa pełniło formę pocieszenia.

*** Kontekst społeczny**

Współcześnie możemy obserwować wzrost wizji apokaliptycznych. Wiąże się to z dostrzeganiem kolejnych potencjalnych zagrożeń, które mogą przyczynić się do poważnej katastrofy. Przykładem są niepokoje związane z wzrastającym konsumpcjonizmem, zmianami

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

w środowisku naturalnym oraz globalnym ociepleniem. Przykładem tych nastrojów jest zegar zagłady, prowadzony od lat 40. ubiegłego wieku przez Uniwersytet Chicagowski. Początkowo wskazywał on 7 minut do północy, a wskazówka przesuwana była w zależności od wzrostu zagrożeń związanych z bronią nuklearną, technologią i środowiskiem. Obecnie to już poniżej 2 minut.

*** Mitologia**

Mitologia skandynawska

Obrazy końca świata pojawiają się w wielu religiach i mitologiach. Przykładem jest mit skandynawski o Ragnarök. Jest on najczęściej przedstawiany jako walka między bogami a olbrzymami, która kończy się pożarem świata. Z niego wyłoni się kolejny nowy świat, pełen szczęścia i pozbawiony przemocy.

*** Film**

Jeżeli widziałeś jakikolwiek film o tematach apokaliptycznych, możesz się do niego odwołać.

Przykłady: *Nie patrz w górę*, *Dzień Niepodległości*, *Armagedon*, *Matrix*, *World War Z*.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, dlaczego obrazy końca świata pełne są tak dramatycznych katastrof?

10. Apokaliptyczna wizja Sądu Ostatecznego jako motyw literacki. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Apokalipsy św. Jana*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że wszystkie nasze działania są rejestrowane przez siłę wyższą i poniesiemy ich konsekwencje? Czy znasz przykłady kar i nagród z dowolnej religii lub filozofii (np. koncepcja reinkarnacji w określonej postaci)?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Księga Apokalipsy jest zapisem wizji świętego Jana dotyczących czasów ostatecznych, końca świata i powtórnego przyjścia Chrystusa. Obraz jest pełen kolejnych katastrof, tajemniczych postaci i symboli.

Jednym z elementów utworu jest opis Sądu Ostatecznego. To moment, gdy ludzie zostają przez Boga ocenieni ze względu na swoje czyny. *Apokalipsa* podkreśla, że wszystkie nasze działania zostały zapisane w księgach, dlatego sąd ostateczny oznacza podział zmarłych na dwie grupy. Jedni doświadczą kary, która zostaje nazwana śmiercią drugą i oznacza wrzucenie w jezioro ognia. Drudzy otrzymają nagrodę, którą jest zamieszkanie wraz z Bogiem na wieczność, w pełni szczęścia. To ludzie zapisani w księdze życia. Doświadczą oni bliskości Boga

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

i pociechy z jego strony. Wizja w *Apokalipsie* obiecuje im otarcie każdej łzy i brak jakichkolwiek trudności.

Główne przesłanie wizji sądu ostatecznego to obietnica, a zarazem przestroga, że ludzie zostaną ocenieni ze względu na swoje czyny.

Przykładowe konteksty

Biografia autora / historia

Tematyka podjęta przez świętego Jana nie była przypadkowa. Poprzez wizje w *Apokalipsie*, w tym opis Sądu Ostatecznego, starał się on podnieść na duchu chrześcijan, którzy doświadczali wielu trudności i prześladowań w imperium rzymskim, szczególnie od czasów Nerona. Ukazanie zbliżającej się wieczności, ukarania złych i nagrodzenia dobrych oraz zwycięstwa Chrystusa pełniło formę pocieszenia.

Historia literatury / inny utwór

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią

Apokaliptyczna wizja sądu średniowiecznego bliska była średniowiecznej mentalności, skupionej na teocentryzmie. Człowiek tej epoki żył w przekonaniu, że to Bóg jest w centrum, jest najwyższą wartością, przyczyną i celem wszystkiego. To teocentryczne myślenie przekładało się na literaturę tego okresu, która stawiała sobie za zadanie między innymi przypomnienie, że śmierć czeka każdego człowieka, a potem spotyka go życie wieczne lub kara.

Tematyka ostatniego momentu życia człowieka jest przedmiotem rozważań w *Rozmowie Mistrza Polikarpa ze śmiercią*. Zostają w niej przypomniane prawdy trudne dla człowieka, że nie można przed nią uciec, że dotyka każdego, a jeżeli człowiek grzeszy, oznacza, że po spotkaniu z nią spotka go wieczna kara. Przywołane zostają osoby z różnych stanów, w różnym wieku, co ma na celu podkreślenie, że żaden człowiek nie może być pewny godziny śmierci.

Przykładowe pytania komisji

Czy ludzkość zasługuje na kary przedstawione w apokaliptycznych wizjach?

11. Dobro i zło – ich pochodzenie i miejsce w świecie. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Biblii*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Niezależnie od tego, co uważasz za zło i jak je definiujesz, spróbuj odpowiedzieć na pytanie, dlaczego ludzie je popełniają. Przynosi wymierne korzyści? Są przekonani, że nie poniosą konsekwencji? Zło kusi bardziej niż dobro?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Według *Biblii* najpierw na ziemi istniało dobro. Bóg, stwarzając kolejne elementy świata, podkreśla, że są „dobre", przy istocie ludzkiej używa nawet sformułowania „bardzo dobre". Człowiek żyje początkowo w raju, w stanie wiecznej szczęśliwości. Zmienia się to w momencie kuszenia. Ewa ulega namowom węża i zjada owoc z drzewa poznania dobra i zła. Ten moment powoduje wygnanie z raju oraz życie pełne trudów codzienności. Drugim momentem w *Biblii*, podkreślającym pojawienie się zła na świecie, jest pierwsze morderstwo. Kain, syn Adama i Ewy, zabija swojego brata Abla. Powodem jest przychylność, z jaką Bóg spojrzał na ofiarę Abla. Zło opanowuje naturę ludzką, co doprowadza do kary Boga w postaci potopu.

Biblia rozdziela dobro jako miłe Bogu od zła, którego człowiek powinien unikać. Oczywiście, to, co *Biblia* umieszcza w kategoriach zła, jest w pewnym stopniu zależne od epoki, w której powstały jej księgi. Złe może być niezłożenie danej ofiary lub zjedzenie niewłaściwego produktu.

Podział na dobro i zło zostaje podkreślony przez obraz Sądu Ostatecznego w *Księdze Apokalipsy świętego Jana*. Koniec świata zostaje połączony z podziałem ludzi, zgodnie z ich czynami za życia. *Apokalipsa* ukazuje, że wszystkie ludzkie działania zostały zapisane w księgach i na człowieka czeka wieczna nagroda lub kara.

Przykładowe konteksty

Religia

Chrześcijaństwo

Chrześcijaństwo, wychodząc od kuszenia w raju i zerwania przez Ewę owocu z drzewa poznania dobra i zła, zakłada, że każdy człowiek jest skażony grzechem pierworodnym, który ma źródło w tym momencie. Jest on przekazywany pokoleniowo i oddala człowieka od Boga. Momentem, który pozwala zgładzić grzech pierworodny, jest sakrament chrztu.

Mitologia

W mitologii greckiej nie ma wyraźnego początku zła, świat powoli rodzi się z chaosu. Do działań w kategorii zła dochodzi już w przypadku pierwszych bogów. Uranos strąca do Tartaru swoje dzieci, które mu się nie podobają, co kończy się zabiciem go przez syna Kronosa. Z krwi Uranosa powstały Erynie, boginie zemsty. Zło nie było zatem przypisane tylko do rodzaju ludzkiego, widoczne było również w działaniach bogów.

*** Filozofia**

Wiele wierzeń i filozofii starało się precyzyjnie oddzielać kategorie dobra i zła. Inaczej tę kwestię ujął Fryderyk Nietzsche. W jego koncepcji dobro i zło są subiektywne i nie ma powszechnie obowiązującej moralności. Co więcej, nadczłowiek, którego koncepcję stworzył Nietzsche, przekraczał powszechnie obowiązujące zasady morale, w czym objawiała się też jego wielkość.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy według Ciebie podziały między złem a dobrem są uniwersalne, czy też zależą od jakichś czynników?

JAN PARANDOWSKI, *MITOLOGIA*

12. Jaki obraz ludzkiego losu kreuje literatura? Omów zagadnienie na podstawie mitu o Syzyfie z *Mitologii* Jana Parandowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Spróbuj dokończyć fragmenty zdania: Życie to...., ponieważ...

Życie to wędrówka, ponieważ ciągle zmienia się świat wokół i my się zmieniamy?

Życie to porażka, ponieważ nie da się długo utrzymać szczęścia, zawsze coś...?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Los Syzyfa pokazuje życie człowieka, które nie zależy od niego samego, ale od zewnętrznych sił. W przypadku króla Koryntu są to bogowie. To oni powodują, że Syzyf wygląda wciąż na młodego i silnego. Jest ich ulubieńcem i z tego powodu zapraszają go na uczty, podczas których może spożywać nektar i ambrozję.

Gdy Syzyf rozgłasza informację, usłyszaną na takiej uczcie, Dzeus decyduje, że ma umrzeć. Ponownie jego los to wynik decyzji boga. Król Koryntu próbuje się przeciwstawić wyrokowi i więzi Tanatosa, Dzeus wysyła jednak Aresa, by go uwolnił.

Finałem wpływu bogów na życie Syzyfa jest wieczna kara, która polega na wtaczaniu na górę głazu, który pod samym szczytem spada z powrotem na dół.

Los człowieka jest zatem ukazywany jako niezależny od niego samego. To bogowie najpierw uznali go za swojego ulubieńca, zapraszając na Olimp, to oni też zsyłają na niego kary, od których nie może się odwołać.

Na mit o Syzyfie możemy też spojrzeć z zupełnie innej perspektywy. Ukazuje on bowiem również, że los człowieka jest wyrazem kary lub nagrody za wcześniejsze czyny. Syzyf ponosi konsekwencje złamania tajemnicy i wyniesienia na zewnątrz olimpijskiego sekretu.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Biblia

Księga Hioba

Obraz losu człowieka jako zależnego od sił wyższych jest obecny w wielu starożytnych tekstach. W *Księdze Hioba* zarówno on sam, jak i jego żona, i przyjaciele uważają, że to, co człowieka spotyka, zależy od Boga. Patrzą oni w różny sposób na to, co przydarzyło się Hiobowi, ale przeświadczenie o zależności życia człowieka od Stwórcy jest im wspólne. Żona uważa, że powinien złorzeczyć Bogu, przyjaciele – że jego cierpienie jest karą za grzechy, a sam Hiob – że nie wie, dlaczego Bóg zesłał na niego wszystkie trudności, ale na pewno nie są one konsekwencją grzechu.

Teoria literatury

Naturalizm

Obraz ludzkiego losu był przedstawiany również jako zależny od praw biologii. Nurt naturalizmu, rozwinięty w pozytywizmie, zakładał, że zadaniem sztuki jest wierne przedstawienie rzeczywistości, oparte na obserwacji. W tej koncepcji los człowieka był ukazywany jako zależny od natury. Człowiek opisywany był jako jej część, a co za tym idzie, jego życiem kierowały prawa natury: dążenie do zaspokojenia najważniejszych potrzeb czy też przewaga silniejszych nad słabszymi.

Przykładowe pytania komisji

Który z przedstawionych obrazów ludzkiego losu jest Ci najbliższy?

13. Motyw matczynej miłości. Omów zagadnienie na podstawie mitu o Demeter i Korze z *Mitologii* Jana Parandowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Pomyśl o kilku przykładowych matkach z filmów albo książek. Czym się różnią w relacji wobec dzieci? Czy jakieś elementy ich postępowania określasz jako niewłaściwe wychowawczo? Czy dzieci rozwijają się dobrze dzięki relacjom z matkami?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Imię Demeter oznaczało „gleba – matka”, dlatego jej dzieckiem była nie tylko Kora, ale cała ziemia. Bogini opiekowała się nią, ofiarowywała ludziom rośliny, otwierała źródła. Gdy zniknęła jej córka, porwana przez Hadesa, widzimy, że okazała się ona najważniejszą sprawą w życiu Demeter, a opieka nad ziemią nie mogła się temu równać.

Bez córki jej życie straciło sens. Przeszukała każdy zakamarek ziemi, a potem, gdy zrozumiała, że nigdzie jej nie ma, w rozpaczy, jako zwykła staruszka, zgodziła się na pracę opiekunki dla

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

dziecka, płacąc tym za opiekę nad sobą. Ziemia przestała przynosić plony, rzeki wysychały, ale miłość do dziecka była silniejsza niż poczucie obowiązków, które wcześniej bogini spełniała z ogromną życzliwością wobec ludzi.

Szczególnie bolesne było dla niej to, że nie mogła pomóc własnemu dziecku. Gdy Kora wraca, matka potrafi podjąć się swoich codziennych obowiązków. Ale gdy okazuje się, że owoc granatu związał jej córkę na zawsze z królestwem podziemi i będzie musiała tam wracać co roku na trzy miesiące, ponownie to okazuje się ważniejsze niż inne zadania, które muszą zostać podporządkowane losom dziewczyny. Gdy Kora wraca do domu, cały świat wiosennie się weseli, gdy zbiera się do męża, przyroda żali się jesiennie, a jej pobyt w podziemiach oznacza zimę.

Grecy poprzez podróż Kory tłumaczyli sobie zmianę pór roku, ale moglibyśmy dopowiedzieć, że to ogromna miłość jej matki i jej emocji związanych z macierzyństwem odpowiada za zmiany w przyrodzie.

Przykładowe konteksty

Biblia

Motyw matki oddanej swojemu dziecku widzimy również w ewangeliach w *Nowym Testamencie*. Maryja, decydując się już na samo macierzyństwo, podejmuje ryzyko, może bowiem zostać źle odebrana w swojej społeczności. Od tych negatywnych konsekwencji ratuje ją decyzja Józefa, by stać się opiekunem jej i jej syna. Postać Maryi pojawia się tylko w kilku momentach dorosłego życia Jezusa. Najbardziej wymowny obraz związany jest z jego śmiercią. Matka towarzyszy mu do końca, jest przy nim na drodze krzyżowej, a potem razem z jego apostołem Janem trwa przy krzyżu. Ewangeliści nie przybliżają nam bardziej jej emocji, za tym krótkim opisem kryje się dramat matki, będącej świadkiem śmierci jej syna, niewinnie skazanego. Jej ból był częstym tematem utworów szczególnie w literaturze i sztuce średniowiecza.

Inny utwór

Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

W wielu utworach z innych epok matka jest również ukazywana przez pryzmat jej relacji z dzieckiem. Matka Cezarego z *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego podporządkowuje synowi całe swoje życie. Od początku na chłopcu skupia się uwaga i miłość rodziców. Kiedy ojciec rusza walczyć, matka próbuje zaspokoić wszystkie potrzeby Cezarego, nie umiejąc sobie nawet poradzić z jego młodzieńczym buntem, uleganiem koncepcjom rewolucyjnym. W milczeniu i z trudem zdobywa dla niego pożywienie, nawet nocą czuwa nad jego oddechem. Dopiero pod koniec jej życia syn zaczyna dostrzegać to wielkie poświęcenie ze strony matki.

Przykładowe pytania komisji

Który z elementów obrazów przywołanych matek mógłby być dla Ciebie cenną wskazówką wychowawczą?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

14. Rola Fatum w świecie starożytnym. Omów zagadnienie na podstawie mitu o rodzie Labdakidów z *Mitologii* Jana Parandowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, dlaczego niektórzy czytają horoskopy? Czy uważasz, że masz wpływ na to, co Cię spotyka, czy też jest to z góry Ci pisane? Jeżeli jakieś czynniki mają, Twoim zdaniem, wpływ na los człowieka, to jakbyś je zdefiniował? Geny? Wychowanie? Bóg? A może wszystko jest dziełem przypadku?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Ludzkie odczucia związane z nazwaniem źródła tego, co nas spotyka ludzie sytuują między poglądem, że życie człowieka zależy od niego samego, a potocznym wyrażeniem, że wszystko jest zapisane w gwiazdach.

Dla starożytnych Greków ważnym elementem spojrzenia na tę kwestię było Fatum. Oznaczało ono, że ludzki los jest z góry zapisany, a człowiek nieuchronnie i niezależnie od swojej woli dąży do jego spełnienia. Przykładem postaci, które tego doświadczyły, są członkowie rodu Labdakidów, Edyp i jego córka Antygona.

Tragizm losu Edypa polega na tym, że próbując działać szlachetnie i dążąc do dobra, nie umie uniknąć Fatum, swojego losu, którym jest właśnie przekroczenie zasad moralnych. Gdy dowiaduje się od wyroczni, że zabije ojca i poślubi matkę, wyrusza w drogę, aby nie mieć z nimi kontaktu. Nie wie jednak, że nie są oni jego biologicznymi rodzicami. Uciekając od ludzi, którzy go wychowali, czyni właśnie to, czego najbardziej chciał uniknąć. Na górskiej drodze zabija Lajosa, swojego ojca, a następnie, po rozwiązaniu zagadki Sfinksa, bierze ślub z własną matką Jokastą. Z tego związku rodzi się czworo dzieci. One również doświadczają nieuchronności swojego losu.

Tragizm losu córki Edypa, Antygony, wynika faktu, że postępując zgodnie ze swoimi zasadami moralnymi, jest skazana z góry na klęskę, nad losami całej jej rodziny panuje Fatum. Zarówno za bohaterką, jak i jej wujem Kreonem stoją argumenty, które odnoszą się do ważnych z punktu widzenia moralności wartości. Antygona kocha i rozpacza po śmierci brata. To przede wszystkim miłość nakazuje jej pogrzebanie go pomimo zakazu władcy. Oprócz tego ma świadomość nakazu ze strony bogów. Dusza jej brata nie zazna spokoju, jeżeli nie zostanie pochowany. Po jej stronie mamy zatem szlachetne uczucie miłości i posłuszeństwo nakazom religijnym, a po stronie Kreona – dbanie o dobro całego społeczeństwa, wyniszczonego bratobójczą walką o władzę. Te wartości są równoważne z punktu widzenia moralnego i ich starcie prowadzi do nieuchronnej klęski. Jest nią samobójstwo Antygony.

Rola Fatum w obu przypadkach oznacza tragiczny finał. Nie chronią przed nim szlachetne dążenia obu postaci.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Mitologia

Ponieważ Grecy wierzyli, że przyszłość jest zapisana, próbowali ją przeniknąć. Najsłynniejsza wyrocznia znajdowała się w Delfach. Przychodzili do niej po radę zarówno ludzie, jak i całe miasta greckie. To właśnie w Delfach Edyp dowiedział się, że zabije ojca i ożeni się z matką.

Inny utwór

Homer, *Iliada*

Nieuchronność losu mogła dotykać również herosów. W *Iliadzie* Homera matka Achillesa, rozpacza, ponieważ z góry wie, że jej syn nie wróci z wojny. Właśnie dlatego próbowała go od niej uchronić. Prosi go, aby nie walczył z Hektorem, ponieważ to może przyspieszyć jego śmierć. Zanim dojdzie do walki Zeus waży losy obu postaci. Widzi, że obaj umrą, ale pierwszy będzie Hektor. Bohaterowie ruszają więc do walki, której wynik jest już z góry przesądzony. Wyrokowi podporządkowują się nawet bogowie i dlatego Apollo opuszcza Hektora przed samą walką.

Utwór muzyczny

* *Rewrite the stars*, słowa i muzyka: Benji Pasek, Justin Paul

W filmie *Król rozrywki* dwójka bohaterów, Filip i Anna, wykonują utwór *Rewrite the stars*, który można przetłumaczyć jako zapisanie czegoś na nowo w gwiazdach. Prezentuje on dwa zupełnie różne spojrzenia na los ludzki. Filip uważa, że przyszłość należy do człowieka i jego decyzji, dlatego chce budować związek z Anną pomimo przeciwieństw, ona nie zgadza się z nim, uważa, że ludzi determinuje ich status społeczny i ich relacja nie przetrwa, będą zmuszeni do rozstania się z powodu braku akceptacji ze strony społeczeństwa.

Przykładowe pytania komisji

Czy według Ciebie człowiek ma duży wpływ na swoje życie?

15. Motyw labiryntu w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie mitu o Tezeuszu i Ariadnie z *Mitologii* Jana Parandowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jakie sytuacje określasz mianem bez wyjścia? Czy są to sytuacje określane tak powszechnie, czy też ta ocena może zależeć od osoby i jej umiejętności radzenia sobie z problemami?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Labirynt pojawia się w literaturze zarówno jako konkretne miejsce, ale też często przywoływany jest w sensie metaforycznym.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

W micie o Tezeuszu i Ariadnie mamy do czynienia z budowlą. To miejsce pełne pokoi, przejść i schodów, z którego nie można było znaleźć drogi powrotnej. Zadbał o to jego projektant, mistrz i wynalazca, Dedal. Labirynt miał na celu chronić Kretę przed potworem Minotaurem, pół-człowiekiem, pół-bykiem, synem króla Minosa. Labirynt funkcjonuje więc z jednej strony jako miejsce pełne niebezpieczeństw i tajemnic, z drugiej – ma to zniechęcać do jeszcze bardziej niebezpiecznego doświadczenia, jakim jest spotkanie z Minotaurem, a jednocześnie utrudnić mu wydostanie się.

Osobą, która pokonuje zagadkowe przestrzenie labiryntu, jest Tezeusz. Chce uczynić to dla Aten, gdzie rządzi jego ojciec. Miasto musi co roku ofiarowywać wybranych losem siedem dziewcząt i siedem chłopców jako żer dla Minotaura. Tezeusz jest symbolem siły, ale to nie wystarcza w zmierzeniu się z labiryntem. Przekracza go z pomocą Ariadny, która ofiarowuje mu nić, pozwalającą odnaleźć drogę z powrotem. To z jej pomocą Tezeusz dociera do Minotaura, zabija go i jest w stanie wrócić. Pokonanie labiryntu wymaga zatem nie tylko siły, ale i sprytu. Według mitu po zabiciu potwora Minos zamienił labirynt w swój pałac.

Przykładowe konteksty

Historia

Wykopaliska dokonane na Krecie pokazują, że w micie o labiryncie było ziarno prawdy. Odkopany na wyspie pałac ma rozległą i kilkupiętrową konstrukcję, mógł sprawiać wrażenie zawiłej budowli dla starożytnych Greków.

Inny utwór

W wielu utworach nie mamy do czynienia z dosłownym labiryntem, ale ukazywaną tam przestrzeń możemy traktować jako metaforycznie zawiłą konstrukcję.

Bolesław Prus, *Lalka*

Takim przykładowym labiryntem są miasta opisane w *Lalce*. Autor przedstawia bliżej dwa: Warszawę i Paryż. Stolica Francji jest dla Wokulskiego podczas pierwszego spaceru bardzo tajemnicza i chaotyczna. Ma na to wpływ jego wewnętrzny stan ducha, poczucie rozczarowanie Izabelą. Ma wrażenie, że tłumy, powozy i ulice ciągną się bez końca. W jednym momencie bohater chce się zanurzyć w te zaułki labiryntu, w drugim – ogarnia go panika, że nie ma pojęcia, gdzie się znajduje. W kolejnych dniach zwiedza Paryż i początkowo jest przekonany, że jest zbudowany chaotycznie, stopniowo, jakby rozwijając nić Ariadny, odkrywa, że to budowane przez kilkanaście wieków i miliony ludzi miasto ma swoją wewnętrzną strukturę.

* Bruno Schulz, *Sklepy cynamonowe* (opowiadanie do wyboru na poziomie rozszerzonym)

Tajemniczym labiryntem jest również miasto, w które zanurza się narrator opowiadania *Sklepy cynamonowe*. Chłopiec zostaje wysłany przez ojca z teatru do domu po portfel. Wydaje mu się, że dobrze zna miasto, jednak nocna atmosfera sprawia, że ma ono zupełnie inny układ. Ulice mnożą się, prowadzą go nie tam, gdzie się tego spodziewa. Narrator gubi się w nim, szukając sklepów cynamonowych.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Jakie według Ciebie cechy wspólne mają labirynty ze swoimi metaforycznymi obrazami?

Czy metaforyczna wizja życia jako labiryntu jest Ci bliska?

16. Jakie wizje zaświatów można odnaleźć w literaturze? Omów zagadnienie na podstawie *Mitologii* Jana Parandowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Temat śmierci i życia po niej nie jest często przedmiotem rozmów. Czy jesteś w stanie określić, jakie wizje związane z wiecznością mają ludzie wokół Ciebie? Życie w raju jest dla nich podobne do ziemskiego, ale pozbawione bólu i problemów? Jest to zupełnie inna rzeczywistość? Zakładają, że wraz ze śmiercią ostatecznie kończy się życie człowieka?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Świadomość nieuniknionej śmierci powodowała, że ludzie od wieków zadawali sobie pytania, co dalej. Różne religie i wierzenia tworzyły koncepcje, jak wygląda życia po śmierci. W mitologii greckiej dusza, zanim trafi do świata umarłych, którego władcą jest Hades, musi odbyć podróż, przepływając rzeki go otaczające, w tym najdłuższą, Styks. Konieczne jest skorzystanie z pomocy przewoźnika Charona, który oczekuje za to zapłaty w postaci obola. To dlatego Grecy zostawiali przy zmarłych tę monetę, kładąc ją w usta. Kolejnym elementem podróży jest pobyt w królestwie cieniów, gdzie dusze czekają na sąd. Co ważne, ludzie czekający na wyrok, są pogrupowani. Osobno są przykładowo niemowlęta albo ludzie, którzy umarli z powodu nieodwzajemnionej miłości

Sędziami są trzej królowie, którzy wcześniej sprawiedliwie panowali na ziemi. Jest wśród nich Minos, ojciec Minotaura. Trybunał waży błędy i dobre uczynki człowieka, aby zadecydować, do jakiego miejsca trafi na zawsze. Do Tartaru, gdzie spotyka go wieczna kara, albo na Wyspę Błogosławionych, gdzie doświadczy nagrody za dobre życie, ucztując na Polu Elizejskim.

Mitologia grecka podkreśla, że życie wieczne jest kontynuacją tego ziemskiego, w tym sensie, że jest karą albo nagrodą za to, czego człowiek dokonał na ziemi.

Przykładowe konteksty

Religia

Wiara w życie wieczne pojawia się w większości religii. W chrześcijaństwie zależne jest ono od wiary i życia człowieka, czeka na niego piekło lub niebo. Obraz nieba nie jest wyraźnie przedstawiony. W swoich wypowiedziach, Jezus, założyciel chrześcijaństwa, podkreśla, że przerasta ono ludzkie zmysły, że „ani oko nie widziało, ani ucho nie słyszało”, jak wygląda niebiańska rzeczywistość. Mają w nim nie obowiązywać ziemskie realia, dlatego przy okazji

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

pytania o to, czyją żoną będzie w raju kobieta mająca kilka mężów, przypomina, że te ziemskie dylematy nie będą istniały po śmierci.

Biblia

Apokalipsa św. Jana

Chrześcijańska wizja zaświatów jest obecna w księgach *Nowego Testamentu*. Przykładowo w *Apokalipsie świętego Jana* opisany został Sąd Ostateczny, po którym czeka człowieka wieczne szczęście lub cierpienie. Sąd jest czasem powtórnego przyjścia na świat Chrystusa, który zamieszka z wiernymi mu ludźmi, będzie dla nich źródłem szczęścia, a jednocześnie śmierć przestanie istnieć.

Inny utwór

* William Szekspir, *Hamlet*

Pewności, że zaświaty to kontynuacja życia ziemskiego w kategorii nagrody lub kary za nie, nie ma tytułowy bohater *Hamleta* Williama Szekspira. W swoim słynnym monologu zaczynającym się od słów „Być albo nie być" książę duński przedstawia życia jako pasmo cierpień i niesprawiedliwych doświadczeń. Uważa, że lęk przed śmiercią i zakończeniem takiego życia wyrasta tylko i wyłącznie z obawy przed tym, co może nas spotkać potem. Człowiek, niepewny obrazu zaświatów, wybiera potulnie życie pełne cierpienia.

Przykładowe pytania komisji

Czy Twoim zdaniem wizja zaświatów, jaką posiada dany człowiek, może wpływać na jego życie?

17. Mity jako metafory ludzkiego losu i działania. Omów zagadnienie na podstawie *Mitologii* Jana Parandowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 12.

Spróbuj dokończyć fragmenty zdania: Życie to...., ponieważ...

Życie to wędrówka, ponieważ ciągle zmienia się świat wokół i my się zmieniamy?

Życie to porażka, ponieważ nie da się długo utrzymać szczęścia, zawsze coś...?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Mity są często traktowane jako źródło archetypów, pierwotnych wzorców postaw czy zdarzeń, charakterystycznych dla ludzi w różnych wiekach. Przyglądając się postępowaniu postaci mitologicznych, możemy bowiem w nich odnaleźć metafory ludzkiego działania.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Demeter

Przykładowo w micie o Demeter widzimy obraz miłości matki, dla której dziecko jest kimś najważniejszym. Bez córki jej życie straciło sens. Ziemia przestała przynosić plony, rzeki wysychały, ale miłość do dziecka była silniejsza niż poczucie obowiązków, które wcześniej bogini spełniała z taką życzliwością wobec ludzi.

Szczególnie bolesne było dla niej to, że nie jest w stanie pomóc własnemu dziecku. Gdy Kora wraca, matka potrafi podjąć się swoich codziennych obowiązków. Ale gdy okazuje się, że owoc granatu związał jej córkę na zawsze z królestwem podziemi i będzie musiała tam wracać co roku na trzy miesiące, ponownie to okazuje się ważniejsze niż inne zadania, które muszą zostać podporządkowane losom dziewczyny. Gdy Kora wraca do domu, cały świat wiosennie się weseli, gdy zbiera się do męża, przyroda żali się jesiennie, a pobyt w podziemiach oznacza zimę.

Demeter stała się archetypem kochającej matki, oddanej dziecku i cierpiącej z powodu jego trudności.

Dedal i Ikar

Z kolei Dedal i Ikar są metaforami dwóch skrajnych postaw. Ten mit daje możliwość wielu różnych interpretacji. Bo z jednej strony mamy Dedala, człowieka racjonalnego, mistrza w wielu dziedzinach, który tworzy nowe dzieło – skrzydła, za pomocą których ma wraz z synem uciec z Krety. Ten racjonalizm widzimy nawet w rozmowie przed podróżą. Ojciec dokładnie instruuje Ikara, z jakiego powodu ma nie lecieć zbyt wysoko lub zbyt nisko. Z drugiej strony mamy syna, młodego człowieka, który chce żyć chwilą, zachwytem, odkrywaniem nowego i niepewnego, niezależnie od konsekwencji. Jego lot ku słońcu kończy się roztopieniem wosku i śmiercią w morzu.

Obie postacie są często analizowane właśnie jako dwie skrajne postawy w podejściu do życia, w obu przypadkach ukazuje się ich wielowymiarowość. Ikar bliższy będzie w swojej postawie twórcom romantyzmu, próbującym łamać zastane reguły, buntującym się, Dedal – twórcom pozytywizmu, dla których istotne były racjonalne działania, praca organiczna i praca u podstaw.

Narcyz

Narcyz, bohater kolejnego mitu, jest metaforą fascynacji człowieka samym sobą. Ten młody człowiek ujrzał w strumieniu swoje własne odbicie i zakochał się w swoim pięknie. Miłość przeniknęła go do tego stopnia, że w końcu umarł z tęsknoty za sobą.

Tych obrazów, będących metaforą ludzkiego losu, możemy odnaleźć w mitologii bardzo wiele.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Już w elementach odpowiedzi – odwołanie do romantyzmu i pozytywizmu.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Psychologia

Archetypiczność postaw z mitologii wpłynęła na wykorzystanie niektórych z nich w psychologii. Badacze analizują przykładowo narcyzm jako postawę wyższości wobec innych i przekonania o swojej wyjątkowości albo kompleks Edypa jako rodzaj lęku, dotyczącego utraty miłości matki, i zazdrość o nią.

Przykładowe pytania komisji

Która postawa jest Ci bliższa, Dedala czy Ikara?

18. Dramat człowieka zmagającego się z przeciwnościami losu. Omów zagadnienie na podstawie mitu o Heraklesie z *Mitologii* Jana Parandowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Zastanów się, jak reagujesz na problemy. Dokładnie je analizujesz? Podejmujesz spontaniczne decyzje? Od razu się poddajesz czy też traktujesz je jako wyzwanie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Herakles był dla Greków ulubionym bohaterem i symbolem potęgi. Przez całe jego życie ziemskie widzimy, jak siła z jednej strony pozwala mu na dokonywanie nadludzkich czynów, a z drugiej – jest jego przekleństwem i źródłem cierpienia.

Herakles to syn ziemskiej królowej i Dzeusa. To sprowadza na niego pierwszą przeciwność losu. Ojciec jest mu przychylny, ale jego żona Hera prześladuje go przez całe życie. Kiedy zsyła na niespełna roczne dziecko dwa węże, aby go udusiły, chłopiec zabija je, a rodzina uświadamia sobie jego wielką moc.

Niestety, jest ona źródłem jego cierpień, ponieważ często nie potrafi nad nią zapanować. Już jako dziecko zabija książką swojego nauczyciela, który próbuje go zachęcić do lektury książki. Kolejnym momentem, w którym siła przyczynia się do jego dramatu, jest zamordowanie w szale żony i dzieci. On sam nie rozumie tego momentu, chwili szaleństwa i chce odpokutować za swój czyn. Wykonuje dwanaście prac wymagających ponadludzkiej siły i pomysłowości, jak chociażby oczyszczenie stajni Augiasza.

Przeciwności losu związane z jego siłą go nie opuszczają. Zabija następnie brata królewny, której nie chcą mu oddać za żonę, obawiając się, że jego szał się powtórzy. Zostaje ukarany przez bogów ciężką chorobą i nawet wyrocznia nie chce mu pomóc w tej prawie, dlatego wściekły dokonuje zniszczeń w świątyni.

Gdy odbywa kolejną pokutę i wydaje się, że życie zaczyna się układać, bo ma u boku ukochaną kobietę, królewnę Dejanirę, kobieta z zazdrości korzysta z rady centaura, by użyć jego krwi, aby zapewnić sobie stałą miłość Heraklesa. Krew okazuje się jadem i bohater umiera w cierpieniach po założeniu wypranej w niej koszuli. Bogowie, którzy poza Herą są bardzo

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

przyjaźni Heraklesowi, postanawiają obdarować go nieśmiertelnością, a on sam staje się ulubionym bohaterem starożytnych Greków.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Edyp

Dla starożytnych Greków ważnym elementem spojrzenia na kwestię przeciwności losu było Fatum. Oznaczało ono, że ludzki los jest z góry zapisany, a człowiek nieuchronnie i niezależnie od swojej woli dąży do jego spełnienia. Przykładem postaci, które tego doświadczyły, są członkowie rodu Labdakidów, Edyp i jego córka Antygona.

Tragizm losu Edypa w walce z przeciwnościami polega na tym, że próbując działać szlachetnie i dążąc do dobra, nie umie uniknąć swojego losu, którym jest właśnie przekroczenie zasad moralnych. Gdy dowiaduje się od wyroczni, że zabije ojca i poślubi matkę, wyrusza w drogę, aby nie mieć z nimi kontaktu. Nie wie jednak, że nie są oni jego biologicznymi rodzicami. Uciekając od ludzi, którzy go wychowali, czyni właśnie to, czego najbardziej chciał uniknąć. Na górskiej drodze zabija Lajosa, swojego ojca, a następnie, po rozwiązaniu zagadki Sfinksa, bierze ślub z własną matką Jokastą. Z tego związku rodzi się czworo dzieci. Oni również doświadczają nieuchronności swojego losu.

Biblia

Księga Hioba

Biblijnym przykładem człowieka zmagającego się z przeciwnościami losu jest Hiob. Zarówno on sam, jak i jego żona oraz przyjaciele uważają, że to, co człowieka spotyka, zależy od Boga. Patrzą oni w różny sposób na to, co spotkało Hioba, ale przeświadczenie o zależności życia człowieka od Stwórcy jest im wspólne. Według przyjaciół trudności Hioba są zsyłane przez Boga za karę, dlatego właściwą postawą jest nawrócenie się i przebłaganie go.

Sam Hiob cierpi, rozpaczając nad swoim losem i podkreślając, że nie wie, dlaczego Stwórca zesłał na niego wszystkie problemy, ale na pewno nie są one konsekwencją grzechu. Jest on w sytuacji, gdy może tylko poddać się cierpieniu, ponieważ nie ma możliwości walczyć z tym, co go doświadczyło, stracił majątek, dzieci i własne zdrowie.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, co pomaga człowiekowi w zmaganiach z przeciwnościami losu?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

19. Problematyka winy i kary. Omów zagadnienie na podstawie wybranego mitu z Mitologii Jana Parandowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że przekraczanie różnego rodzaju zasad (prawnych, moralnych, religijnych itp.) niesie konsekwencje dla człowieka, niezależnie od tego, czy dane zdarzenie staje się publicznie znane? Jak sądzisz, z czego wynika, że niektórzy z łatwością je przekraczają, a inni bardzo się trzymają wyznaczonych granic?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Mit o Heraklesie

Herakles był dla Greków ulubionym bohaterem i symbolem siły. Przez całe jego życie ziemskie widzimy, jak siła z jednej strony pozwala mu na dokonywanie nadludzkich czynów, a z drugiej – jest jego przekleństwem, sprowadza na niego cierpienie. Z jej powodu musi ponosić poważne konsekwencje swoich czynów, ponieważ często nie potrafi nad nią zapanować. Już jako dziecko zabija książką swojego nauczyciela, który próbuje go zachęcić do lektury książki. Kolejnym momentem, w którym siła przyczynia się do jego dramatu, jest zamordowanie w szale żony i dzieci. On sam nie rozumie tej chwili szaleństwa. Ale ma świadomość, że musi ponieść konsekwencje swojego czynu i odpokutować za zbrodnie. Za radą wyroczni w Delfach zgłasza się na służbę do króla Eurysteusa. Wykonuje dwanaście prac wymagających ponadludzkiej siły i pomysłowości, jak chociażby oczyszczenie stajni Augiasza. Mit podkreśla rolę wysiłku, jaki Herakles musi włożyć w swoje działania, aby dostąpić odkupienia popełnionych win.

Sytuacja jednak powtarza się, ponieważ przeciwności losu związane z jego siłą nie opuszczają go. Zabija brata królewny, której nie chcą mu oddać za żonę, obawiając się, że jego szał się powtórzy. Zostaje ukarany przez bogów ciężką chorobą i nawet wyrocznia nie chce mu pomóc w tej sprawie, dlatego wściekły dokonuje zniszczeń w świątyni. To upór Heraklesa powoduje, że bogowie zgadzają się na kolejną karę, a co za tym idzie, odkupienie winy. Tym razem jest to służba u królowej Omfali. Nie wymaga nieludzkich wyczynów jak poprzednia, ale jest dla niego cięższa. Musi wykonywać czynności uznawane wtedy za kobiece, są to domowe obowiązki, jak chociażby przędzenie przy krosnach. Jest również ubrany jak kobieta. Ciężar kary za popełnioną winę jest tym razem cięższy, bo Herakles popełnia ją po raz kolejny.

Gdy odbywa kolejną pokutę i wydaje się, że życie zaczyna się układać, ma u boku ukochaną kobietę, królewnę Dejanirę. Kobieta z zazdrości korzysta z rady centaura, by wykorzystać jego krew, aby zapewnić sobie stałą miłość Heraklesa. Krew okazuje się jadem i bohater umiera w cierpieniach po założeniu wypranej w niej koszuli.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Biblia

Księga Hioba

Problematyki winy i kary powraca w wielu księgach biblijnych. W *Księdze Hioba* tytułowy bohater, który został doświadczony ogromnym cierpieniem, jest uświadamiany przez przyjaciół, że jego cierpienie jest karą za grzechy, chociaż sam Hiob twierdzi, że nie wie, dlaczego Stwórca zesłał na niego wszystkie trudności, ale na pewno nie są one konsekwencją grzechu. W zakończeniu *Księga Hioba* podkreśla konieczność zerwania z myśleniem, że wszelkie cierpienie, które człowieka spotyka, jest bezpośrednią kary za winy.

Kwestie społeczne

Moralność ludowa

Konieczność poniesienia kary za popełnione winy jest szczególnie mocno akcentowana w moralności ludowej. W jej ujęciu każde popełnione zło prędzej czy później zostanie ukarane. Co charakterystyczne, kara jest bardzo surowa i nieuchronna. Widać to w wielu baśniach, które bazują na moralności ludowej, np. Kopciuszek.

Inny utwór

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Do wątków ludowych i kary za popełnione czyny nawiązuje *Balladyna* Juliusza Słowackiego. Tytułowa bohaterka wkracza na drogę zbrodni, zabijając swoją siostrę, Alinę. W chwilę później podejmuje decyzję, że będzie żyła, jakby nie było Boga. Pozwoli jej to na odrzucenie zasad moralnych. Uważa, że jeżeli założy, że Boga nie ma, jej postępowanie nie podlega ocenie w kategoriach dobra lub zła. Potem następują kolejne działania moralnie naganne, okłamanie matki i wmówienie jej, że Alina uciekła, i kolejne morderstwa, począwszy od zabicia sługi Gralona, a skończywszy na zatruciu Kostryna.

Balladyna zasiada na tronie i jest przekonana, że osiągnęła swój cel i uniknie kary, choć zdaje sobie sprawę, że wydała na siebie trzy wyroki śmierci, zgodnie z prawem obowiązującym w kraju. Ale w tym samym momencie ginie tragicznie, zabita przez piorun. Możemy to odczytać jako wyraz sprawiedliwości albo karę boską za dokonane czyny.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że kara odkupuje każdą popełnioną winę?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

20. Jaki jest los dobroczyńców ludzkości? Omów zagadnienie na podstawie *Mitologii* Jana Parandowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Znasz przykłady osób, które są sławne ze względu na swoje działania charytatywne? Jak sądzisz, dlaczego niektórzy ludzie decydują się na poświęcenie życia dla innych?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Mit o Prometeuszu

Ludzie w różnym stopniu odczuwają potrzebę poświęcenia. Różny jest również jego cel. Może to być własny dobrobyt, kariera, potrzeby rodziny, kraju, a nawet całej ludzkości. Przykładem tej ostatniej postawy jest mitologiczny Prometeusz.

Według jednej z wersji mitu o powstaniu człowieka został on ulepiony z gliny i łez właśnie przez tego tytana. To pierwsze dobro, którego ludzkość doświadcza od Prometeusza, sam fakt stworzenia ludzi. Jednakże są oni słabi, bezbronni wobec sił przyrody, a Dzeus nie jest pozytywnie nastawiony do rodzaju ludzkiego, obawiając się, że powtórzy się walka podobna do tej z gigantami. Prometeusz dokonuje kolejnych ryzykownych czynów, kradnie dla ludzi ogień, a także używa podstępu, by częścią zwierząt, która ma być ofiarowana zawsze bogom, były kości, a nie najlepsze mięso.

Prometeusz musiał mieć świadomość, że tak wyraźne wystąpienie przeciwko bogom nie przejdzie bez echa. Kara jest surowa. Tytan zostaje przykuty do skał Kaukazu, a jego wątroba jest codziennie wyjadana przez orła, po czym odrasta. Ten, który poświęcił się z miłości dla ludzi, musi cierpieć w samotności.

Przykładowe konteksty

Historia literatury

Na podstawie mitu o Prometeuszu powstało pojęcie prometeizmu. Określa ono postawę poświęcenia dla dobra ludzkości, często powiązaną z buntem wobec sił wyższych.

Religia

Chrześcijaństwo

W chrześcijaństwie człowiekiem, który poświęcił się dla całej ludzkości, jest Jezus. Ma on w sobie pierwiastek ludzki i boski. Jest synem Boga i zostaje zesłany na ziemię, aby właśnie jako człowiek ją odkupić i zbawić wszystkich ludzi. Środkiem do tego jest jego poświęcenie i oddanie życia poprzez ukrzyżowanie. Oddanie ludzkości zostało więc połączone z tajemnicą ogromnego cierpienia.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Dziady*, cz. III

O dobru ludzkości myśli również bohater *Dziadów*, czy. III Konrad. Prosi on Boga, aby dał mu rząd dusz, by móc pokierować ludźmi dla ich szczęścia. Gdy nie słyszy odpowiedzi, jego prośba przeradza się w żądanie, a nawet grożenie Bogu. Bohater ma poczucie, że skupia w sobie emocjonalnie cały swój naród, cierpi za niego i jest w stanie doprowadzić do jego szczęścia.

Przykładowe pytania komisji

Czym, Twoim zdaniem, kierują się współcześnie osoby decydujące się na oddanie całego swojego życia w służbę innym?

HOMER, *ILIADA* (FRAGMENTY)

21. Konflikty jako źródło literackiego obrazu wojny. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Iliady* Homera. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Temat wojny otacza nas w ostatnim czasie. Informację o niej czerpiemy z różnych źródeł: mediów społecznościowych, telewizji czy portali internetowych. Każdy z nas ma trochę inny obraz sytuacji, w zależności od wiadomości, które do niego docierają. Spróbuj krótko nakreślić obraz, który wyłania się z Twoich źródeł: jest on skupiony na losach pojedynczych osób czy też całości konfliktu? Jakie emocje budzą w Tobie docierające informacje?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wojna jest sama w sobie przykładem konfliktu, a co za tym idzie, jej literackie obrazy są pełne przykładów walk i nieporozumień pomiędzy jednostkami i całymi grupami.

Wojna w *Iliadzie* ukazywana jest właśnie zarówno z perspektywy indywidualnych sporów, jak i zbiorowych. Tematem dzieła Homera jest fragment końcowej części wojny trojańskiej. Jej głównym tematem jest zapowiedziany w inwokacji gniew Achillesa.

Pierwszym jego powodem jest zabranie mu przez Agamemnona branki Bryzeidy. Konflikt narasta z powodu chęci udowodnienia swojej wyższości przez dowódcę wojsk greckich. Początkowo dostaje inną brankę, jednak jej ojciec, kapłan Chryzes, dopomina się o jej zwrot. Agamemnon odmawia, a kapłan prosi o wsparcie Apolla, który zsyła na Greków śmierć zwierząt, a potem ich samych. Podczas zebrania, które jest próbą oceny sytuacji, dochodzi do konfliktu pomiędzy Agamemnonem a Achillesem. Ten pierwszy jest zdenerwowany sugestią Achillesa, że ma oddać swoją brankę, i postanawia, że w zamian zabierze Bryzeidę, należącą do niego.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Pierwszą reakcję Achillesa jest wyciągnięcie broni, ale pod wpływem głosu Ateny nie atakuje przeciwnika, postanawia za to wycofać się z udziału w wojnie. Ten konflikt między dwoma bohaterami wpływa na losy całej wojny.

Wojna trojańska to również przykład konfliktu między całymi narodami. Jej źródłem jest porwanie przez Parysa Heleny, żony Menelaosa, króla Sparty. Parys uważa, że ma do tego prawo, ponieważ została mu obiecana przez Afrodytę. Prowadzi to do konfliktu między Trojańczykami, wśród których zamieszkuje Parys z porwaną Heleną, a Grekami pod wodzą Agamemnona, brata Menelaosa.

Kolejnym przykładem konfliktu, ponownie między jednostkami jest ten między Achillesem i Hektorem. Królewicz trojański zabija najbliższego przyjaciela greckiego herosa, Patroklesa, który ruszył do walki w zbroi Achillesa. Ogromna rozpacz po śmierci bliskiej osoby pcha Achillesa do ataku. Zabija on Hektora, a ponieważ nie umie ochłonąć z gniewu, wlecze ciało przeciwnika wokół Troi za swoim rydwanem, bezczeszcząc jego zwłoki.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Zakończenie konfliktu między Grekami a Trojańczykami znamy z mitologii. Za pomocą pomysłu Odyseusza, czyli konia, do którego schowali się greccy żołnierze, miasto zostaje zaatakowane i spalone. Konflikt nie zostaje rozwiązany za pomocą kompromisu, ale siłowego oszustwa jednej ze stron.

Inny utwór

Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu*

Konflikty jako źródło literackiego obrazu wojny mogą dotyczyć również samego człowieka. Sytuacje wojenne zmuszają do tragicznych wyborów, które trudno nawet ocenić z perspektywy czasu pokoju. W opowiadaniu Borowskiego *Proszę państwa do gazu* widzimy ludzi, którzy przyjechali z transportem i są dzieleni na tych, którzy przeżyją, i tych, którzy zostaną od razu zagazowani. Ta sytuacja walki o życia prowadzi do wewnętrznego konfliktu między szansą własnej egzystencji a innymi wartościami. Widzimy matki, które nie chcą przyznać się do własnych dzieci, aby uniknąć śmierci.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że jedyną możliwością zakończenia konfliktu jest siłowe rozwiązanie?

Czy uważasz, że przywołane jednostkowe konflikty miały wpływ na przebieg całej wojny?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

22. Cierpienie i heroizm jako dwa aspekty postawy człowieka w zmaganiu z losem. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Iliady* Homera. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 18.

Zastanów się, jak reagujesz na problemy. Dokładnie je analizujesz? Podejmujesz spontaniczne decyzje? Od razu się poddajesz czy też traktujesz je jako wyzwanie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Iliada Homera jest utworem opowiadającym o fragmencie wojny trojańskiej. Jej głównym tematem jest zapowiedziany w inwokacji gniew Achillesa, najpierw z powodu zabrania mu przez Agamemnona branki Bryzeidy, a potem – zabicia najbliższego przyjaciela Patroklesa, przez Hektora.

Wojna jest momentem, w którym człowiek zostaje postawiony twarzą w twarz wobec wyzwań odległych od codzienności, musi zmierzyć się z tym, co przynosi mu los. Taki przykładowy moment jest związany ze śmiercią Patroklesa. Grek, przekazujący Achillesowi tę wiadomość, trzyma w dłoniach jego ręce, obawia się bowiem, że pod wpływem rozpaczy mógłby on nawet popełnić samobójstwo. Heros mówi o tym, że stracił chęć do życia, a najważniejsze będzie dla niego zabicie Hektora, który przyczynił się do śmierci Patroklesa. Opłakuje ciało przyjaciela, nie umie sobie poradzić z faktem, że nie pomógł mu w momencie walki.

Ten sam ból i zmaganie się z cierpieniem zobaczymy u króla Troi, Priama, który przychodzi błagać Achillesa o ciało Hektora. Gniew herosa jest tak wielki, że wcześniej zbezcześcił jego ciała, wlokąc je za swoim rydwanem wokół Troi. Priam, w ukryciu zmierza do Achillesa i całując jego dłonie, błaga o wydanie ciała syna. Achillesa wzrusza to postawa, razem łączą się w bólu nad swoimi bliskimi. Heros, błagając w duchu Patroklesa o wybaczenie, oddaje królowi ciało syna. Jego współczucie podkreśla fakt, że zanim odda ciało Hektora, każe je umyć, namaścić i ubrać, aby oszczędzić Priamowi bolesnego widoku.

Iliada jest pełna cierpienia, ale również heroicznych postaw. Sam udział w walce oznacza zdobycie się na ogromną odwagę. Szczególną rolę w epopei zajmuje walka Hektora z Achillesem.

Królewicz trojański ma świadomość, że Achilles chce z nim walczyć. Jako jedyny nie chroni się po kolejnej walce w murach Troi. O powrót do miasta błagają go ojciec i matka. Priam przywołuje fakt zabicia wielu synów przez herosa, przypomina mu też o oczywistej przewadze Achillesa. Hektor pozostaje niewzruszony. W momencie ataku ucieka jednak i trzykrotnie okrąża miasta, uciekając przed herosem. W tym czasie Zeus waży ich losy, widzi śmierć obu w przyszłości, ale jako pierwszy odejść ma Hektor.

Hektor namówiony przez Atenę, udającą jego brata, staje ostatecznie do walki, której wyrok jest z góry przesądzony. Z tego powodu opuszcza go nawet wspierający go Apollo. W tym

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

momencie królewicza trojańskiego opadają wątpliwości, zwycięża jego heroizm i chce ostatecznie zmierzyć się z greckim herosem.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Mit o Edypie

Dla starożytnych Greków ważnym elementem spojrzenia na kwestię przeciwności losu było Fatum. Oznaczało ono, że ludzki los jest z góry zapisany, a człowiek nieuchronnie i niezależnie od swojej woli dąży do jego spełnienia. Przykładem postaci, które tego doświadczyły, są członkowie rodu Labdakidów, Edyp i jego córka Antygona.

Tragizm losu Edypa w walce z przeciwnościami polega na tym, że próbując działać szlachetnie i dążąc do dobra, nie umie uniknąć swojego losu, którym jest właśnie przekroczenie zasad moralnych. Gdy dowiaduje się od wyroczni, że zabije ojca i poślubi matkę, wyrusza w drogę, aby nie mieć z nimi kontaktu. Nie wie jednak, że nie są oni jego biologicznymi rodzicami. Uciekając od ludzi, którzy go wychowali, czyni właśnie to, czego najbardziej chciał uniknąć. Na górskiej drodze zabija Lajosa, swojego ojca, a następnie, po rozwiązaniu zagadki Sfinksa, bierze ślub z własną matką Jokastą. Z tego związku rodzi się czworo dzieci. Oni również doświadczają nieuchronności swojego losu.

Biblia

Księga Hioba

Biblijnym przykładem człowieka zmagającego się z przeciwnościami losu jest Hiob. Zarówno on sam, jak i jego żona oraz przyjaciele uważają, że to, co człowieka spotyka, zależy od Boga. Patrzą oni w różny sposób na to, co spotkało Hioba, ale przeświadczenie o zależności życia człowieka od Stwórcy jest im wspólne. Według przyjaciół Hioba trudności są zsyłane przez Boga za karę, dlatego właściwą postawą jest nawrócenie się i przebłaganie go.

Sam Hiob cierpi, rozpaczając nad swoim losem i podkreślając, że nie wie, dlaczego Stwórca zesłał na niego wszystkie trudności, ale na pewno nie są one konsekwencją grzechu. Jest on w sytuacji, gdy może tylko poddać się cierpieniu, ponieważ nie ma możliwości walczyć z tym, co go doświadczyło, stracił majątek, dzieci i własne zdrowie.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, co pomaga człowiekowi w zmaganiach z przeciwnościami losu?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

23. Troja jako symbol upadku świata. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Iliady* Homera. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy czasami słyszysz wyrażenie, że świat się kończy? Że zmienił się i to na gorsze? Jakie argumenty są przytaczane przez osoby, które tak twierdzą? Jak sądzisz, dlaczego najczęściej z wiekiem ludzie wypowiadają więcej tego typu wyrażeń?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pojęcie upadku świata można traktować wieloznacznie i również metaforycznie. Może to być zarówno upadek obyczajowości, ogromne zmiany w życiu społecznym, jak i i fizyczny koniec świata.

Dzieło Homera opowiada o fragmencie końcowej części wojny trojańskiej. Jej głównym tematem jest zapowiedziany w inwokacji gniew Achillesa z powodu zabrania mu branki przez Agamemnona oraz zabicia jego przyjaciela Patroklesa przez Hektora. Epos nie ukazuje końcowych losów miasta, ale jednocześnie stanowi zapowiedź jego upadku.

Po pierwsze, upadek Troi zostaje ukazany jako niezależny od ludzi. W działania wojsk wmieszane są bowiem boskie interwencje. To bogowie często decydują o zwycięstwie w konkretnej bitwie, wręcz prowadzą rozgrywki między sobą, dążąc do zwycięstwa swoich ulubieńców. Ale nawet nad decyzjami bogów panuje los. Zanim dojdzie do walki między Hektorem a Achillesem, Zeus waży losy obu postaci. Widzi, że obaj umrą, ale pierwszy będzie Hektor. Bohaterowie ruszają więc do walki, której wynik jest już z góry przesądzony. Wyrokowi podporządkowują się nawet bogowie i dlatego Apollo opuszcza Hektora przed samą walką. On sam już przed walką w rozmowie z żoną podkreśla, że koniec Troi jest pewny, ale też uważa, że nie zwalnia go to od obowiązku stania na czele walk. Podkreśla, że pisany los spotka go niezależnie od tego, czy ruszy bronić miasta, czy nie i świadomie wybiera drogę działania.

Iliada ukazuje też, że zmiana prowadząca do upadku całych społeczności może zacząć się małych elementów. Hektor kilkukrotnie wyrzuca bratu, że to on jest jedyną przyczyną wojny i klęski Troi. Jego gorycz wzrasta, gdy zastaje go w domu przy Helenie, podczas gdy inni walczą w obronie jego interesów.

Trojańczycy są ludźmi wciągniętymi w nieuchronny przebieg wydarzeń. Upadek ich świata jest z góry pisany, nie zmieni go wieloletnie bohaterstwo w obronie miasta ani błaganie bogów.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Dopełnieniem obrazu z *Iliady* jest zakończenie wojny znane z mitologii. Grecy zdobywają miasto za pomocą postępu wymyślonego przez Odyseusza, który w drewnianym koniu ukrył żołnierzy. Wydostali się oni z niego nocą i wpuścili do miasta swoje wojska. Troja została zniszczona, a jej mieszkańcy zabici.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Inny utwór

Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*

Z kolei wstępem do *Iliady* może być *Odprawa posłów greckich* Jana Kochanowskiego. W jego interpretacji tragiczny koniec Troi jest związany z zachowaniem mieszkańców. Wizyta posłów greckich stanowi dla miasta szansę uniknięcia losu. Wygrywa jednak egoistyczna potrzeba Aleksandra, czyli Parysa, nad dobro kraju. To napięcie między interesem jednostkowym a społecznym widoczne jest w krótkiej rozmowie między Aleksandrem a Antenorem. Porywacz Heleny uważa, że Antenor powinien stanąć po jego stronie, ponieważ jest przyjacielem i nie powinien odmawiać pomocy w trudnej sytuacji. Nie przyjmuje sugestii, że jest to wbrew sumieniu Antenora. Utwór rysuje obraz miasta, które nie przygotowuje się na atak i ulega argumentacji Aleksandra, który tak naprawdę dba o własny jednostkowy interes. Miasto upada poprzez nieumiejętność uważnego pochylenia się nad sprawami państwowymi.

Historia

Odnosząc się do kwestii wieloznaczności pojęcia upadek świata, możemy przywołać losy manufaktur podczas rewolucji przemysłowej. Dla wielu rzemieślników zmiany, które były dobrze przyjmowane przez fabrykantów i kupujących z powodu ceny produktu, oznaczały koniec ich rzemieślniczego świata. Musieli stanąć przed faktem, że nie są w stanie konkurować z maszynami. Powodowało to niechęć i brak akceptacji dla zmian.

*** Historia kultury**

W kulturze rzymskiej Troja była powszechnie traktowana jako symbol upadku, końca pewnej rzeczywistości. Widoczne to było w wyrażeniach funkcjonujących w języku. Przysłowiowe powiedzenie „nec locus ubi Troia fuit" („nie ma śladu po miejscu, gdzie była Troja") oznaczało, że coś zostało zupełnie zniszczone i zlikwidowane. Używano też wyrażenia z eposu *Eneida* rzymskiego poety Wergiliusza, opowiadającego o losach grupy uciekinierów z Troi. „Fuimus Troes; fuit Ilium" znaczyło „byliśmy Trojańczykami, Troja była". Ono również podkreślało, że coś bezpowrotnie przeminęło.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że człowiek może mieć wpływ na zmiany zachodzące w świecie?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

SOFOKLES, *ANTYGONA*

24. Motyw cierpienia po stracie bliskich. Omów zagadnienie na podstawie *Antygony* Sofoklesa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Moment, na który nie można się w pełni przygotować – śmierć bliskich osób. Na podstawie obserwacji ludzi wokół, postaci z książek lub filmów spróbuj wskazać kilka postaw, które są reakcją na taką sytuację. Czy ludzie wyrażają swoje emocje otwarcie czy też raczej zamykają się w sobie? Chcą rozmawiać o swoich przeżyciach czy wolą, żeby w ogóle nie poruszać tego tematu?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Są pewne przeżycia wspólne wszystkim ludziom. Należy do nich spotkanie ze śmiercią bliskich. To jeden z najtrudniejszych momentów, które spotykają człowieka. Reakcje na niego są bardzo różne, od niedowierzania poprzez rozpacz do niedopuszczanie do siebie emocji.

Psychologowie podkreślają rolę dobrze przeżytej żałoby, wskazują jej etapy, zwracają uwagę, by pozwolić sobie na ból i poczucie straty, próby niedopuszczania do siebie emocji mogą z czasem zamienić się w stany depresyjne.

W *Antygonie* mamy możliwość obserwowania kilku osób, zmagających się z przeżyciami po śmierci bliskich. To po pierwsze Antygona i Ismena, których bracia Eteokles i Polinik zginęli w bratobójczej walce. Ich wuj zakazuje grzebania Polinika, jest to kara za zaatakowanie Teb z wrogimi wojskami. Obie siostry reagują inaczej w tej sytuacji.

Ismena zachowuje spokój, uważa, że nie ma wpływu na decyzję władcy, może tylko prosić zmarłych o zrozumienie. Ma świadomość, że jej rodzina została ciężko doświadczona, może tylko starać się, by jej samej nie spotkała śmierć za załamanie zakazu.

Zupełnie inaczej, emocjonalnie reaguje Antygona. Decyduje się na pogrzebanie brata wbrew zakazowi. Śmierć jej nie przeraża, siostrze mówi, że dzięki odejściu ze świata spotka się kochanym bratem, a Kreonowi, że dla niej śmierć to zysk, biorąc pod uwagę, że przyszło jej żyć pośród tylu cierpień. Miłość Antygony do zmarłego brata domaga się czynów. Nie bierze w ogóle pod uwagę argumentacji związanej z jego zdradą. Wie, że nakaz grzebania zmarłych pochodzi od bogów i chce mu być posłuszna, to ostatnia rzecz, którą może zrobić dla brata.

W zakończeniu utworu możemy zobaczyć reakcję Kreona na śmierć żony i syna Hajmona. Rozpacza, mówi o swoim bólu i marzy o dniu swojej śmierci. Dodatkowo czuje, że jest winny tej sytuacji. Przewodnik Chóru podkreśla jednak, że to bogowie zadecydują, kiedy odejdzie ze świata.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Psychologia

Już w elementach odpowiedzi.

Kwestie społeczne

Aby podkreślić okres zmagania się z cierpieniem po stracie bliskiej osoby, w tradycji polskiej przez bardzo długi czas noszono czarne ubrania, najczęściej przez jeden rok od pogrzebu. Pozwalało to od razu dostrzec i uszanować dramat przeżywania odejścia kogoś bliskiego. Moda na czarny kolor w dużym stopniu zmieniła to podejście, ponieważ ubrania w tym kolorze stały się bardzo popularne na co dzień .

Inny utwór

Jan Kochanowski, *Tren VII* (Nieszczęsne ochędóstwo...)

Najbardziej znanym w Polsce literackim obrazem przeżyć po śmierci bliskiego człowieka jest cykl trenów autorstwa Jana Kochanowskiego. Poszczególne utwory ukazują inny aspekt jego cierpienia. W *Trenie VII* podmiot liryczny wyraża żal wobec rzeczy, które zostały po córce, ponieważ wzmagają jego cierpienie. Nie umie się też pogodzić z faktem niemożliwości realizacji planów, jakie mieli wobec córki. Jej śmierć została porównana do momentu ślubu. Zamiast odprowadzić Urszulkę do łoża małżeńskiego, podarować jej posag, musieli dać jej skromne posłanie – trumnę, a zamiast posagu – ubrać ją tylko i włożyć bryłę ziemi do grobu.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, od czego zależy bardziej spokojna lub emocjonalna reakcja na śmierć drugiego człowieka?

25. Konflikt racji moralnych. Omów zagadnienie na podstawie *Antygony* Sofoklesa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy pamiętasz sytuację, gdy Ty albo bohater książki lub filmu stawaliście przed wyborem, w którym żadna racja nie miała przewagi / obie miały tę samą wartość? *Stranger Things*, zakończenie sezonu 3. Zamknąć przejście na Drugą Stronę, czy nie, wiedząc, że zabije to szeryfa Hoppera. Ok, 4. Sezon pokazał tę sytuację w nowym świetle, ale w tamtym pierwszym momencie dla Joyce przekręcenie klucza oznaczało jego śmierć, a jednocześnie uratowanie świata. Przekręciłbyś?

To najtrudniejsze wybory. Takie, gdy mamy świadomość, że na cokolwiek się zdecydujemy, będzie to decyzja, który nie zadowoli wszystkich, a zarazem wybierze się jedno dobro kosztem innego.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Jednym z elementów antycznej tragedii jest ukazywanie konfliktów określanych mianem właśnie tragicznych. Mamy z nimi do czynienia wtedy, gdy po obu stronach stoją równorzędne racje. Nie ma zatem wyboru, który moglibyśmy określić mianem słusznego.

Obraz takiego konfliktu widzimy w *Antygonie*. Za tytułową bohaterką i Kreonem stoją argumenty, które odnoszą się do ważnych z punktu widzenia moralności wartości. Antygona kocha i rozpacza po śmierci brata. To przede wszystkim miłość nakazuje jej pogrzebać go pomimo zakazu władcy. Oprócz tego ma świadomość nakazu ze strony bogów. Dusza jej brata nie zazna spokoju, jeżeli nie zostanie pochowany. Po jej stronie mamy zatem szlachetne uczucie miłości i posłuszeństwo nakazom religijnym.

Po drugiej stronie sytuują się racje Kreona. Przejmuje on rządy w Tebach w bardzo trudnej sytuacji. Miasto przez wiele lat doświadcza bolesnych wydarzeń. Śmierć Lajosa, ojca Edypa, potem kazirodczy związek kolejnego króla i jego maki Jokasty, a w końcu niezgoda co do sposobu sprawowania rządów między braćmi Eteoklesem i Polinikiem, która kończy się napadem Polinika na miasto przy pomocy wrogich wojsk. Kreon jest człowiekiem prawym i chce przywrócić w mieście ład. Dobro Teb jest dla niego najważniejszą wartością. To dlatego zakazuje grzebania Polinika, pomimo że jest jego krewnym. Jest to kara za zdradę, której się dopuścił. Napadł własne miasto wraz z obcymi wojskami. Kreon uważa, że kara jest słuszna, chce również wpłynąć na postawy mieszkańców, piętnując niewłaściwe zachowanie i pokazując ich konsekwencje.

Między tymi racjami moralnymi dochodzi w tragedii do konfliktu. Nie można wypracować rozwiązania, które pogodzi obie strony. Utwór kończy się samobójstwem najbliższych Kreona, syna Hajmona, który był też narzeczonym Antygony, oraz jego żony Eurydyki. Wcześniej samobójstwo popełnia też zamurowana żywcem w grobie Antygona.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Na konflikt racji moralnych w *Antygonie* warto też spojrzeć w kontekście biografii autora. Z jednej strony w utworze mamy do czynienia z konfliktem tragicznym, dotyczącym wyboru między równorzędnymi wartościami. Z drugiej nie da się ukryć, że większa przychylność autora jest po stronie Antygony. To jej los wzbudza współczucie, natomiast Kreon zostaje w dużym stopniu przedstawiony jako tyran niesłuchający swojego ludu. Badacze podkreślają, że Sofokles to Ateńczyk, człowiek dla którego podstawą życia politycznego jest demokracja, stąd mniejsza życzliwość autora dla postaci Kreona.

Teoria literatury

Konflikt równorzędnych wartości moralnych, czyli konflikt tragiczny, to drugi obok Fatum element będący charakterystyczny dla tragedii antycznych. Ten rodzaj utworu kończył się zawsze nieuchronną klęską bohatera w zderzeniu z fatum albo wyborem między dwiema słusznymi racjami. Wyzwalało to w widzu uczucie litości i trwogi, czyli katharsis. To przeżycie miało prowadzić człowieka do wewnętrznego oczyszczenia po wpływem obejrzanej tragedii.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Przyglądając się przykładowi Antygony, jak sądzisz, czym kierowałbyś się w trudnych decyzjach - uczuciem, tak jak ona, czy racjonalnymi przesłankami?

26. Jak literatura antyczna przedstawia tragizm ludzkiego losu? Omów zagadnienie na podstawie *Antygony* Sofoklesa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Która z czterech koncepcji ludzkiego losu jest Ci najbliższa? Życie to małe i wielkie radości. Życie to piętrzące się problemy. W życiu każdego człowieka jest różnie. Jedni mają szczęście, inni wciąż pecha. Jeżeli wybrałeś wersję z domieszką trudności, spróbuj rozwinąć odpowiedź. Spotykają nas w życiu problemy, bo... sami ich szukamy? Tak już jest w życiu? Są nam z góry zapisane? Zderzamy się z pragnieniami innych i one są sprzeczne z naszymi?

Rozgrzewka brzmi jak prosta układanka z klocków, ale kryją się pod nią setki lat filozoficznych rozważań.

Przykładowe elementy odpowiedzi

W definicji tragizmu jako kategorii estetycznej akcent padał często na dwie kwestie, przede wszystkim na zderzenie równorzędnych wartości, pomiędzy którymi nie ma jednego słusznego wyboru, ale także na Fatum, czyli nieuchronność losu człowieka i zmierzanie do katastrofy pomimo wszelkich działań, aby jej uniknąć. Antygona i jej ojciec Edyp to bardzo często przywoływane antyczne postaci, zanurzone w tych trudnościach.

Tragizm losu tytułowej bohaterki dzieła Sofoklesa, Antygony wynika z faktu, że postępując zgodnie ze swoimi zasadami moralnymi, jest skazana na klęskę. Zarówno za tytułową bohaterką, jak i Kreonem stoją argumenty, które odnoszą się do ważnych z punktu widzenia moralności wartości. Antygona kocha i rozpacza po śmierci brata. To przede wszystkim miłość nakazuje jej pogrzebanie go pomimo zakazu władcy. Oprócz tego ma świadomość nakazu ze strony bogów. Dusza jej brata nie zazna spokoju, jeżeli nie zostanie pochowany. Po jej stronie mamy zatem szlachetne uczucie miłości i posłuszeństwo nakazom religijnym.

Ale tragizm widzimy również po drugiej stronie konfliktu, w losie Kreona. Przejmuje on rządy w Tebach w bardzo trudnej sytuacji. Miasto przez wiele lat doświadcza bolesnych wydarzeń. Śmierć Lajosa, ojca Edypa, potem kazirodczy związek kolejnego króla i jego matki Jokasty, a w końcu niezgoda co do sposobu sprawowania rządów między braćmi Eteoklesem i Polinikiem, która kończy się napadem Polinika na miasto przy pomocy wrogich wojsk. Kreon jest człowiekiem prawym i chce przywrócić w mieście ład. Dobro Teb jest dla niego najważniejszą wartością. To dlatego zakazuje grzebania Polinika, pomimo że jest jego krewnym. Jest to kara za zdradę, której się dopuścił. Napadł na własne miasto wraz z obcymi wojskami. Kreon uważa,

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

że kara jest słuszna, chce również poprzez nią wpłynąć na postawy mieszkańców, piętnując niewłaściwe zachowanie. Po jego stronie widzimy dbanie o dobro miasta ponad wszystko.

Brak możliwości wyboru między wartościami reprezentowanymi przez Antygonę i Kreona prowadzi do tragicznego finału, samobójstwa bohaterki oraz rozpaczy króla, który wraz z nią stracił dwoje najbliższych ludzi, syna i żonę.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Los Antygony jest kontynuacją dramatycznych przeżyć jej ojca Edypa. Tragizm jego losu polega na tym, że próbując działać szlachetnie i dążąc do dobra, nie umie uniknąć Fatum, swojego losu, którym jest właśnie przekroczenie zasad moralnych. Gdy dowiaduje się od wyroczni, że zabije ojca i poślubi matkę, wyrusza w drogę, aby nie mieć z nimi kontaktu. Nie wie jednak, że nie są oni jego biologicznymi rodzicami. Uciekając od ludzi, którzy go wychowali, czyni właśnie to, czego najbardziej chciał uniknąć. Na górskiej drodze zabija Lajosa, swojego ojca, a następnie, po rozwiązaniu zagadki Sfinksa, bierze ślub z własną matką Jokastą. Z tego związku rodzi się czworo dzieci, jednym z nich jest Antygona.

Biblia

Księga Koheleta

Tragizm ludzkiego losu to również świadomość braku wpływu na to, co nas spotyka. W mitologii greckiej człowiek, szukając rady a propos przyszłości, ustalonej już przez bogów, udawał się do wyroczni. Narrator biblijnej *Księgi Koheleta* zdobywa wiedzę o życiu człowieka, obserwując rzeczywistość i wypróbowując kolejne odpowiedzi.

Wszystko okazuje się ulotne, nietrwałe, nie można oprzeć się na radości, winie, które symbolizuję próbę czerpania z chwil życia, a nawet na mądrości. Dodatkowo autor podkreśla niesprawiedliwość, która panuje na świecie, dobry człowiek niekoniecznie doświadczy w nagrodę szczęścia w życiu. Za dobre uznaje ostatecznie po prostu jeść i pić, i korzystać z tego, co się posiada. Zanurzenie się w tym pozwala również mniej myśleć o tym, że życie ludzkie jest marnością. Kohelet podkreśla też, że nie ma możliwości przeniknięcia działań Boga, który kieruje światem.

Przykładowe pytania komisji

Co Twoim zdanie pomaga człowiekowi w zmaganiu się z trudnym losem?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

LEGENDA O ŚWIĘTYM ALEKSYM (FRAGMENTY)

27. Motyw pięknego umierania i jego rola w średniowiecznej literaturze. Omów zagadnienia na podstawie znanych Ci fragmentów *Legendy o świętym Aleksym*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że powinno się rozmawiać o śmierci? Czy powinno się przygotowywać na własną śmierć? Co może być istotne dla ludzi w związku z myślą o swoim odejściu? Pogodzenie się z innymi, spisanie testamentu, a może spełnienie odkładanych marzeń?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Średniowieczny teocentryzm zakładał, że Bóg jest w centrum, jest najwyższą wartością, przyczyną i celem wszystkiego. Co za tym idzie, głównym zadaniem człowieka stało się dążenie do wieczności, do której bramą była śmierć. Literatura stawiała sobie za zadanie między innymi przygotowanie na ten moment, przypomnienie, że śmieć czeka każdego człowieka, a potem spotyka go życie wieczne w raju lub kara. To dlatego w dziełach z tej epoki spotykamy tak wiele obrazów wzorcowego życia, które ma prowadzić właśnie do celu, którym jest wieczność.

Święty Aleksy, którego losy zostały opisane przez nieznanego nam autora, całym swoim życiem przygotowuje się na śmierć i spotkanie z Bogiem. Odrzuca jakiekolwiek ziemskie przyjemności, rezygnuje z bogactwa swojej rodziny i poślubionej żony. Gdy przebywa jako biedak w Laodycei i ludzie po objawieniach i cudach orientują się, że mają do czynienia ze świętym człowiekiem, postanawia odrzucić nawet ten rodzaj ziemskiej chwały. Po powrocie do Rzymu zostaje pogardzanym żebrakiem przy dworze swojego ojca. To jego poświęcenie dla Boga oraz pobożne życie zostają nagrodzone w oczach autora *Legendy* piękną śmiercią. Gdy umiera, zaczynają same z siebie bić wszystkie rzymskie dzwony. Do ciała Aleksego zmierzają tłumy ludzi, cesarz, papież i kapłani. Wiara świętego powoduje, że jego ciała zaczyna uzdrawiać każdego, kto poczuł jego zapach.

Wiele utworów średniowiecznych, podobnie jak *Legenda o świętym Aleksym*, starały się podkreślać rolę pięknej śmierci, która jest elementem nagrody za całe pobożne życie i staje się początkiem wieczności w obecności Boga.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

W przykładowych elementach odpowiedzi.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Inne utwory

Pieśń o Rolandzie

Literatura średniowieczna ukazywała różne wzorce pobożnego życia do naśladowania, był to nie tylko asceta, ale również rycerz. I w tym przypadku możemy zobaczyć, jak wygląda piękna śmierć w oczach ludzi średniowiecznych. Roland, zdradzony przez Ganelona, umiera po walce z poganami. Moment odchodzenia zostaje szczegółowo opisany. Rycerz wspomina walki, w których brał udział, układa się twarzą w stronę przeciwników, aby Karol i jego ludzie wiedzieli, że umarł jako zwycięzca i szlachetny człowiek. Na koniec przeprasza Boga za wszystkie grzechy od dnia urodzenia. Umiera, a aniołowie przybywają po jego duszę, żeby ją zabrać do raju.

Piękna rycerska śmierć oznacza zatem w *Pieśni o Rolandzie* bycie pogodzonym z Bogiem, a zarazem odchodzenie w szlachetności i bohaterstwie.

*** Kwestie społeczne**

Ta tematyka nie jest obca ludziom XXI wieku. Przykładem tego jest ruch death positive. Stara się on zmierzyć z problemem, jakim jest wzrost unikania tematyki sprawy śmierci. Osoby współtworzące ten ruch starają się przypominać, że śmierć jest częścią ludzkiego życia i warto do niej dobrze się przygotować, chociażby przez rozmowę z najbliższymi.

Przykładowe pytania komisji

Co Twoim zdaniem łączy obraz pięknego umierania ascety i rycerza?

28. Człowiek średniowieczny wobec spraw ostatecznych. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Legendy o świętym Aleksym*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 27.

Czy uważasz, że powinno się rozmawiać o śmierci? Czy powinno się przygotowywać na własną śmierć? Co może być istotne dla ludzi w związku z myślą o swoim odejściu? Pogodzenie się z innymi, spisanie testamentu, a może spełnienie odkładanych marzeń?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Średniowieczny człowiek żył w przekonaniu, że to Bóg jest w centrum, jest najwyższą wartością, przyczyną i celem wszystkiego. To teocentryczne myślenie przekładało się na literaturę tego okresu, która stawiała sobie za zadanie między innymi przygotowanie człowieka do wieczności, przypomnienie, że śmierć czeka każdego człowieka, a potem spotyka go życie wieczne lub kara. To dlatego w dziełach z tej epoki spotykamy tak wiele obrazów wzorcowego życia, które ma prowadzić właśnie do celu, którym jest wieczność.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Święty Aleksy, którego losy zostały opisane przez nieznanego nam autora, całym swoim życiem przygotowuje się na śmierć i spotkanie z Bogiem w wieczności. Odrzuca jakiekolwiek ziemskie przyjemności, rezygnuje z bogactwa swojej rodziny i poślubionej żony. Gdy przebywa jako biedak w Laodycei i ludzie po objawieniach i cudach orientują się, że mają do czynienia ze świętym człowiekiem, postanawia odrzucić nawet ten rodzaj ziemskiej chwały. Po powrocie do Rzymu zostaje pogardzanym żebrakiem przy dworze swojego ojca. Ziemskie życie staje się dla niego tylko mostem do spotkania z Bogiem, a sprawy doczesne, jak chociażby bogactwo czy władza, uznaje za bezwartościowe z punktu widzenia spraw ostatecznych, co więcej, Aleksy rezygnuje z nich właśnie dla dobra wieczności.

To jego poświęcenie dla Boga oraz pobożne życie zostają nagrodzone w oczach autora *Legendy* piękną śmiercią. Gdy umiera, zaczynają same z siebie bić wszystkie rzymskie dzwony. Do ciała Aleksego zmierzają tłumy ludzi, cesarz, papież i kapłani.

Wiele utworów średniowiecznych, podobnie jak *Legenda o świętym Aleksym*, stawia człowieka wobec wieczności, przypomina, że to Bóg jest celem i sensem życia, a nie doczesne dobra.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Przykładowe elementy odpowiedzi.

Charakter epoki / historia literatury

Przypomnieniem o sprawach ostatecznych był również motyw *danse macabre*, tańca śmierci, spotykany w literaturze i sztuce średniowiecza. Ukazywał on równość ludzi wobec śmierci. Tańczący kościotrup zapraszał do swojego tańca ludzi różnych stanów i w różnym wieku. Człowiek nie mógł zatem przewidzieć, kiedy skończy się jego ziemskie życie i powinien być w każdym momencie gotowy na spotkanie z Bogiem.

Inne utwory

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią

Przykładem motywu *danse macabre* jest utwór nieznanego twórcy *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią*. W serii pytań mistrza i odpowiedzi Śmierci zostają przypomniane prawdy trudne dla człowieka, że nie można przed nią uciec, że dotyka każdego, a jeżeli człowiek grzeszy, po spotkaniu z nią spotka go wieczna kara. Przywołane zostają osoby z różnych stanów, w różnym wieku, co ma na celu podkreślenie, ze żaden człowiek nie może być pewny godziny śmierci.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że podejście ludzi średniowiecza pozwalało im przygotować się lepiej na moment śmierci?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

29. Asceza jako wartość. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Legendy o świętym Aleksym*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że warto czasami czegoś sobie odmówić? Z jakich powodów? Finansowych, światopoglądowych, religijnych...?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Średniowieczny człowiek żył w przekonaniu, że to Bóg jest w centrum, jest najwyższą wartością, przyczyną i celem wszystkiego. To teocentryczne myślenie przekładało się na literaturę tego okresu. Stawiała sobie za zadanie między innymi przygotowanie człowieka do wieczności, przypomnienie, że śmierć czeka każdego człowieka, a potem spotyka go życie wieczne lub kara. To dlatego w dziełach z tej epoki spotykamy tak wiele obrazów wzorcowego życia, które ma prowadzić właśnie do celu, którym jest wieczność.

Jednym z takich wzorców, przewijających się przez średniowieczną literaturę, jest postać ascety. Święty Aleksy, którego losy zostały opisane przez nieznanego nam autora, całym swoim życiem przygotowuje się na śmierć i spotkanie z Bogiem w wieczności. Odrzuca jakiekolwiek ziemskie przyjemności, rezygnuje z bogactwa swojej rodziny i poślubionej żony. Gdy przebywa jako biedak w Laodycei i ludzie po objawieniach i cudach orientują się, że mają do czynienia ze świętym człowiekiem, postanawia odrzucić nawet ten rodzaj ziemskiej chwały. Po powrocie do Rzymu zostaje pogardzanym żebrakiem przy dworze swojego ojca. Ziemskie życie staje się dla niego tylko mostem do spotkania z Bogiem, a sprawy doczesne, jak chociażby bogactwo czy władza uznaje za bezwartościowe z punktu widzenia spraw ostatecznych, co więcej, Aleksy rezygnuje z nich właśnie dla dobra wieczności.

To dlatego asceza stanowiła taką wartość dla ludzi średniowiecza. Dzięki rezygnacji z ziemskich dóbr i przyjemności człowiek mógł bardziej pamiętać o celu życia, jakim była wieczność z Bogiem. Przyziemne sprawy uważano za mogące odciągnąć od skupienia na religijności.

Asceza Aleksego oraz jego pobożne życie zostaje nagrodzone w oczach autora *Legendy* piękną śmiercią. Gdy umiera, zaczynają same z siebie bić wszystkie rzymskie dzwony. Do ciała Aleksego zmierzają tłumy ludzi, cesarz, papież i kapłani.

Wiele utworów średniowiecznych, podobnie jak *Legenda o świętym Aleksym*, stawiają człowieka wobec wieczności, przypominają, że to Bóg jest celem i sensem życie, a nie doczesne dobra.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Przykładowe elementy odpowiedzi.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Inne utwory / Historia

Kwiatki świętego Franciszka z Asyżu

Asceza legła u podstaw zakonu franciszkańskiego, założonego w średniowieczu. Święty Franciszek odkrył wartość odrzucenia dóbr materialnych i zasadę tę wpisał do swojej reguły. Jej pierwsza wersja dotyczyła tak radykalnych zachowań ascetycznych, że przyczyniło się to do niepodpisania jej przez papieża. Przykładowo Franciszek odmawiał zakonnikom posiadania więc niż jeden habit.

Elementy jego biografii zostały opisane w *Kwiatkach świętego Franciszka z Asyżu*. W jednym z fragmentów, dotyczących doskonałej radości, święty poucza, że jest nią stan pokonania samego siebie i doświadczania trudności dla Jezusa. Pokazuje to na przykładzie hipotetycznej sytuacji odmówienia mu wejścia do klasztoru, kiedy jest głodny i zmarznięty.

Kwestie społeczne

* koncepcja minimalizmu

Pewną formę powrotu do koncepcji ascetycznych możemy odnaleźć w popularnej coraz bardziej krytyce konsumpcjonizmu oraz pochwale minimalizmu. Propagatorzy tych koncepcji nie odnoszą się do kwestii religijnych, ale dostrzegają, że nadmiar korzystania z dóbr ziemskich ma wiele negatywnych konsekwencji. Po pierwsze, jest nakręcającą się spiralą, człowiek nabywa dobra, których nie potrzebuje, a nawet ma ich zbyt wiele, skupia swoje życia na dążeniu do kupna kolejnych. Dodatkowo wpływa to negatywnie na środowisko, zwiększa bowiem zbędną produkcję i nadmiar odpadów. Odpowiedzią na to są różnorodne koncepcje związane z minimalizmem, który dotyczy różnych przestrzeni życia człowieka, od duchowości po nabywanie materialnych dóbr.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, czy postawa ascetyczna może być inspiracją dla Ciebie / współczesnych ludzi?

ROZMOWA MISTRZA POLIKARPA ZE ŚMIERCIĄ (FRAGMENTY)

30. Groza i komizm w obrazie śmierci. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Rozmowy Mistrza Polikarpa ze Śmiercią*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy według Ciebie są tematy, z których nie można żartować? Jakie mogą być powody, że niektóre z nich są uważane przez ludzi za poważne? Czy komizm może pomóc w oswojeniu trudnych tematów czy jest raczej przekroczeniem pewnych granic?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Czy kojarzysz współczesne elementy komizmu związane z wizerunkiem śmierci? Jak w memie, gdy przerażenie gracza wzrasta, bo okazuje się, że przyszła ona po komputer, a nie po niego?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Średniowieczny człowiek żył w przekonaniu, że to Bóg jest w centrum, jest najwyższą wartością, przyczyną i celem wszystkiego. To teocentryczne myślenie przekładało się na literaturę tego okresu. Stawiała sobie za zadanie między innymi przypomnienie, że śmierć czeka każdego człowieka, a potem spotyka go życie wieczne lub kara.

Tematyka ostatniego momentu życia człowieka jest przedmiotem rozważań w *Rozmowie Mistrza Polikarpa ze śmiercią*. Polikarp prosi Boga o możliwość zobaczenia, jak wygląda śmierć. Modlitwa trwa długo, a gdy mistrz jest już sam w kościele, zostaje spełniona jego prośba.

W obrazie śmierci w utworze przewijają się stale dwa elementy: groza i komizm. Z jednej strony, widzimy szkaradną postać z kosą, na widok której Polikarp pada z przerażeniem na ziemię. Ale z drugiej, już w jej opisie możemy dostrzec elementy komizmu, jak chociażby w momencie, gdy śmierci spada kawałek nosa.

Z jednej strony, w serii pytań mistrza i odpowiedzi Śmierci zostają przypomniane prawdy trudne dla człowieka, że nie można przed nią uciec, że dotyka każdego, a jeżeli człowiek grzeszy, po spotkaniu z nią spotka go wieczna kara. Przywołane zostają osoby z różnych stanów, w różnym wieku, co ma na celu podkreślenie, ze żaden człowiek nie może być pewny godziny śmierci.

Z drugiej, w odpowiedziach możemy dostrzec elementy humorystyczne. Na widok przerażenia Polikarpa śmierć zauważa, że podobno jest zdrowy, a stęka. Gdy strach nie mija dodaje pytanie, czy mistrz rozumie po polsku. Komediowość pojawia się również w opisie pracy śmierci. Podkreśla ona, że taniec z kosą jest jej największą radością i jest dobra w odbieraniu życia. Snuje humorystyczne opowieści o gonieniu niektórych osób, jak chociażby mnichów nieprzestrzegających reguł zakonnych, za którymi musi biegać, aż z nich wypędzi duszę.

Oba elementy, grozy i komizmu, przeplatają się przez cały utwór. Celem może być między innymi próba oswojenia tak trudnego tematu, jakim jest zakończenie ludzkiego życia, przy zachowaniu elementu dydaktycznego, czyli przypomnienia roli dobrego życia i potrzeby stałej gotowości na śmierć.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Przykładowe elementy odpowiedzi.

Charakter epoki / historia literatury

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią jest realizacją motywu *danse macabre*, tańca śmierci, spotykanego w literaturze i sztuce średniowiecza. Ukazywał on równość ludzi wobec śmierci. Tańczący kościotrup zapraszał do swojego tańca ludzi różnych stanów i w różnym wieku. Człowiek nie mógł zatem przewidzieć, kiedy skończy się jego ziemskie życie i powinien być w

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

każdym momencie gotowy na spotkanie z Bogiem. *Rozmowa* wyróżnia się na tle innych dzieł z motywem *dansce macabre* dodatkiem elementów komicznych.

Inny utwór / charakter epoki

Legenda o świętym Aleksym

Tematyka śmierci wraca na różne sposoby w literaturze średniowiecza. Było to związane z teocentryzmem epoki i przypominało, że celem człowieka jest życie dla Boga, aby po śmierci móc osiągnąć życie wieczne. Dlatego ukazywano dobrą śmierć, na którą człowiek jest przygotowany. Przykładowo w *Legendzie o świętym Aleksym* jego poświecenie dla Boga oraz pobożne i ascetyczne życie zostaje nagrodzone w oczach autora piękną śmiercią. Gdy umiera, zaczynają same z siebie bić wszystkie rzymskie dzwony. Do ciała Aleksego zmierzają tłumy ludzi, cesarz, papież i kapłani. Wiara świętego powoduje, że jego ciała zaczyna uzdrawiać każdego, kto poczuł jego zapach.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, jak ukazywanie dobrej śmierci wpływało na średniowiecznych odbiorców literatury?

31. Średniowieczne kreacje obrazu społeczeństwa. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Rozmowy Mistrza Polikarpa ze Śmiercią*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Gdybyś osobie z innej rzeczywistości miał przedstawić współczesne społeczeństwo, jakbyś je zobrazował? Że są ludzie bogaci i biedni? Że mieszkańcy miast zaczęli uciekać na ich obrzeża albo na wieś, w przeciwieństwie do poprzednich epok? Czy są jakieś linie podziałów, które dostrzegasz między współczesnymi ludźmi, sytuujące je w różnych grupach społecznych?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią dotyka motywu *danse macabre*, czyli tańca śmierci. W postaci kościotrupa zaprasza ona do tańczenia osoby z różnych stanów i w różnym wieku. Ma to podkreślić równość wobec momentu końca ludzkiego życia oraz fakt, że ta chwila nikogo nie ominie.

Ta różnorodność korowodu tanecznego powoduje, że są to również przekrojowe obrazy społeczeństwa.

W *Rozmowie* śmierć przywołuje przedstawicieli wszystkich stanów. Widzimy między innymi kardynałów i biskupów jako przedstawicieli duchowieństwa, są wojewodowie i książęta, przedstawiciele władzy i rycerstwa, które w późnym średniowieczu przekształciło się w szlachtę. Widzimy również rzemieślników i kupców, czyli mieszczan, oraz oraczy reprezentujących chłopstwo.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Oprócz przywołania postaci z różnych stanów, śmierć wymienia również inne czynniki wpływające na miejsce człowieka w społeczeństwie: wspomina o mądrości, o zdrowiu, wieku, bogactwie czy władzy.

Utwór podkreśla, że pomimo tych ziemskich różnic wszyscy umrą, a różnica w tym, co człowieka spotyka dalej, zależy od jego podejścia do spraw religijnych, a nie od na przykład bogactwa czy władzy. Śmierć podkreśla, że osoby nieprzestrzegające praw Bożych spotka kara, niezależnie od ich pozycji na szczeblach drabiny społecznej czy bogactwa.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Danse macabre. Już w elementach odpowiedzi.

Charakter epoki / inny utwór

Z jednej strony w średniowieczu pojawiały się utwory i dzieła sztuki podkreślające równość człowieka wobec śmierci pomimo różnic społecznych, z drugiej – pojawiają się dzieła skupione bardzo konkretnie na przedstawicielach z danej grupy. Powstały w ten sposób wzorce osobowe zgodne z duchem epoki, z których najbardziej znane to asceta, rycerz i władca. Przykładowo *Legenda o świętym Aleksym* i *Pieśń o Rolandzie* wskazywały na zupełnie inny sposób życia ascety i rycerza, ale łączyła ich wiara i oddanie Bogu, co powoduje, że w momencie śmierci obaj dostępują łaski życia wiecznego.

Przykładowe pytania komisji

Co uważasz za największą różnicę, porównując społeczeństwo średniowieczne z *Rozmowy Mistrza Polikarpa ze śmiercią* i współczesne?

32. Satyryczny wizerunek grzesznej ludzkiej natury. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Rozmowy Mistrza Polikarpa ze Śmiercią*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Współczesne satyryczne treści to przede wszystkim memy. Czy byłbyś w stanie wymienić kilka cech ludzkich, które najczęściej są przedmiotem memów?

Pojęcie memokracji oznacza „rządy memów”. Czy zgadzasz się z opinią, że coraz więcej treści (społecznych, politycznych itp.) próbuje się przekazać za ich pomocą?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią dotyka motywu *danse macabre*, czyli tańca śmierci. W postaci kościotrupa zaprasza ona do tańczenia osoby z różnych stanów i w różnym wieku. Ma to podkreślić równość wobec momentu końca ludzkiego życia oraz fakt, że nikogo on nie ominie.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Realizacja tego motywu w *Rozmowie* nie jest jednak oparta tylko o pełen grozy obraz ostatnich chwil człowieka. Śmierć przywołuje spotkanie z ludźmi o różnym statusie społecznym, są biedni i bogaci, są przedstawiciele chłopów czy duchowieństwa, ale opisując ich działania, utwór często rysuje humorystyczne obrazy. Ta cecha wyróżnia omawiane dzieło wśród wielu innych realizacji motywu *danse macabre*.

Śmierć wyśmiewa ludzką naturę, polegającą na próbie ukrywania grzeszności. Udowadnia, że nie ma możliwości, aby te sprawy pozostały w ukryciu. Przykładem tego, co karczmarze, którzy oszukują na piwie sprzedawanym klientom. Nie myślą o śmierci, tylko o korzyściach materialnych. Śmierć mówi, że właśnie, gdy będą przekonani o zdobyciu majątku, poznają jej kosę, a ona naleje im do gardeł smoły.

Snuje ona też humorystyczne opowieści o gonieniu niektórych osób, jak chociażby mnichów nieprzestrzegających reguł zakonnych, którzy uciekają z klasztoru, aby oddać się szalonym ziemskim przyjemnościom, a ona musi za nimi biegać, aż z nich wypędzi duszę.

Człowiek grzeszny zostaje w utworze przedstawiony jako pełen pewności siebie, sądzący, że oszuka innych, okazuje się jednak, że śmierć ujawnia wszystkie grzechy. Co ważne, pełna błędów natura ludzka zostaje powiązana z ludźmi wszystkich stanów, niezależnie od ich pozycji społecznej.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Danse macabre. Już w elementach odpowiedzi.

Inny utwór

Ignacy Krasicki, bajka *Szczur i kot*

Satyryczne ukazywanie błędów ludzkich pojawia się również w innych epokach. Przykładem tego są bajki i satyry Ignacego Krasickiego. Podobnie jak anonimowy autor *Rozmowy* Krasicki próbuje wyłapać ludzkie słabości, starając się, by ich obraz był pouczeniem dla jego czytelników. Najczęściej w bajkach pojawiają się zwierzęta, które są ich alegoriami, jak chociażby w utworze *Szczur i kot*. Autor dotyka w nim kwestii próżności w człowieku, pragnienia bycia w centrum zainteresowania. Szczur, siedzący na ołtarzu w czasie nabożeństwa, wmawia rodzeństwu, że kadzidła przeznaczone są dla niego. Czytelnik od razu orientuje się, że jest on alegorią próżności, a kadzenie jest częścią nabożeństwa.

Kwestie społeczne

*memy

Epoka Internetu spowodowała, że najpopularniejszym sposobem na humorystyczne ukazywanie rzeczywistości, w tym satyryczne przedstawienie wad ludzkich, stały się memy. Obrazki z żartobliwymi komentarzami istniały już w poprzednich wiekach, ale nie były aż tak wykorzystywanym środkiem komunikacji. Możliwości związane z Internetem ułatwiają też ich natychmiastowe tworzenie i przesyłanie. Przy czym w memach ukazywanie wad ludzkich nie zawsze wiąże się z elementem moralizowania, często jest to po prostu tworzenie

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

humorystycznych skojarzeń z daną cechą, a czasem nawet jej usprawiedliwianie. Zamiast zachęty do pracy dla lenia albo pokazania konsekwencji tego trybu życia widzimy zdjęcie leniwca z podpisem: Obudziło się we mnie zwierzę. Niestety, to leniwiec.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że satyryczne przedstawianie wad ludzkich wpływa na właściwe postępowanie ludzi czy też jest tylko elementem humoru?

KWIATKI ŚWIĘTEGO FRANCISZKA Z ASYŻU (FRAGMENTY)

Zwróć uwagę, że możesz przywołać dowolne fragmenty z *Kwiatków św. Franciszka z Asyżu*. Do omówienia w pytaniach zostały zaproponowane dwa teksty:

Jak święty Franciszek, wędrując z bratem Leonem, tłumaczył mu, co jest radość doskonała.

Jak święty Franciszek otrzymał radę od świętej Klary i świętego Sylwestra, by każąc nawrócił wiele ludzi. I założył Zakon Trzeci, i kazał do ptaków, i zalecił spokój jaskółkom.

33. Franciszkańska idea umiłowania natury. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Kwiatków świętego Franciszka z Asyżu*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy interesujesz się tematami ekologicznymi? Dzisiaj wiele reklam produktów przywołuje słowo *eco*. Jak sądzisz, z czego wynika wzrost popularności tego pojęcia?

Co jakiś czas przez media toczą się debaty związane z problemami ekologicznymi. Są zwolennicy i przeciwnicy węgla. Są zwolennicy i przeciwnicy wycinania i pozostawiania drzew pełnych korników. Jak sądzisz, skąd czerpią wiedzę zwolennicy obu stron? Czy uważasz, że te tematy mogą zaciekawić młodzież?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Kwiatki świętego Franciszka z Asyżu to fragmenty biografii tytułowego bohatera. Był on założycielem nowego zakonu, franciszkanów. W *Kwiatkach* widoczne jest podejście świętego do natury, charakterystyczne również dla jego następców. Franciszek uważa ją za część wspaniałego świata stworzonego przez Boga. To dlatego w jego oczach jest piękna i godna podziwu, podobnie jak inne Boże dzieła.

Postawa Franciszka wobec natury jest pełna szacunku. Mówiąc o przyrodzie i zwierzętach, używa wyrażeń brat i siostra. W *Kwiatkach* jest opisany moment po jego nawróceniu, gdy ma dylematy, czy jego życie powinno być oparte wyłącznie na modlitwie, czy też czasami powinien

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

też głosić kazania. Prosi świętego Sylwestra i świętą Klarę o wskazanie mu, jaka jest w tym względzie wola Boża. A gdy przekazują mu, że został wybrany przez Boga również dla zbawienia innych, udaje się w drogę, aby głosić kazania i zaczyna od jaskółek, dopiero później przemawia do ludzi.

Gdy ponownie zwraca się do ptaków, możemy zauważyć źródła jego szacunku dla natury. Uważa, że one, podobnie jak ludzie, zostały stworzone, by wielbić Boga i dziękować mu za dar stworzenia i opieki.

Franciszkańska miłość do natury wynikała zatem z patrzenia na nią jako na część Bożego dzieła.

Przykładowe konteksty

Biblia

Księga Rodzaju

Ta wizja świata czerpie z *Księgi Rodzaju* i opisu stworzenia świata. Bóg powołuje do istnienia kolejne elementy świata przyrody i zwierząt, a na końcu człowieka. Wszystko określa jako dobre, a w przypadku człowieka używa sformułowania bardzo dobre. Zarówno natura, jak i człowiek są więc dziełem Boga, co podkreśla franciszkańska duchowość. W *Księdze Rodzaju* człowiekowi zostaje przekazana władza nad ziemią i zwierzętami.

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Umiłowanie natury widzimy również w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza, choć inne są źródła też miłości niż w przypadku świętego Franciszka. *Pan Tadeusz* tu utwór pisany przez człowieka, który tęskni do swojej małej ojczyzny, którą pamięta z dzieciństwa i wczesnej młodości. Jest to o tyle ważne, że ta perspektywa tęsknoty wpłynęła na obrazy przyrody w utworze. Jest ona elementem tożsamości narodowej, poeta podkreśla, że opisywane krajobrazy są charakterystyczne na przykład dla puszczy litewskiej. Szczególnie wyraźne jest to w momencie rozmowy między Telimeną, Hrabią a Tadeuszem. Ci pierwsi martwią się, że prawdziwa sztuka może powstawać tylko w krajach południowych, ponieważ gwarantuje to odpowiedni koloryt nieba. Soplica protestuje i zachwyca się elementami przyrody widzianymi wokół, snuje nawet dłuższą wypowiedź na temat samego wyglądu chmur. Telimena określa to jako chorobę Sopliców, którym nie podoba się nic oprócz ojczyzny. To właśnie patriotyzm sprawia, że przyroda wokół Soplicowa zostaje opisana z taką miłością.

*** Kwestie społeczne**

Franciszkańskie idee stają się szczególnie bliskie współczesnym ludziom z powodu zmian klimatu. Często nie są one zanurzone w religii, ale czerpią ze sposobu patrzenia na przyrodę i człowieka jako współistniejących ze sobą i zależnych, co pociąga za sobą postawę szacunku wobec świata zwierząt i przyrody. Istnieje wiele ruchów odwołujących się do działań ekologicznych, jak chociażby Greenpeace, w wielu miastach, również Polski, młodzież organizowała strajki klimatyczne, mające na celu zwrócenie uwagi na zmiany klimatu. Tematyka ta jest tak obecnie popularna, że opisano nawet zjawisko greenwashingu,

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

polegające na działaniach firm, które budują swoją markę, podkreślając ekologiczne działania, które w gruncie rzeczy mają nikły albo wręcz negatywny wpływ na środowisko.

Przykładowe pytania komisji

Czy dla Ciebie tematyka ekologii jest ważna?

34. Relacje z Bogiem i światem. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Kwiatków świętego Franciszka z Asyżu*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 1.

Pomyśl o ludziach wokół. Jakie typy relacji człowieka z Bogiem dostrzegasz, analizując postawy osób, które znasz? Czym się objawiają? Czy patrząc nawet na ludzi głęboko wierzących, dostrzegasz, że ich relacja z Bogiem może być różnorodna? Oparta na zaufaniu, lęku, miłości itd.?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Kwiatki świętego Franciszka z Asyżu to fragmenty biografii tytułowego bohatera. Był on założycielem nowego zakonu, franciszkanów.

Jest on człowiekiem, który zmienił zupełnie swój sposób życia po nawrócenie. Wcześniej był człowiekiem bogatym, ale zrezygnował z wszystkiego dla Boga. Utwór nazywa go biedaczyną Chrystusowym. W jego relacji z Bogiem widzimy chęć całkowitego oddania. Nie tylko poświęca dla niego dobra materialne, ale chce również ofiarować mu cierpienie. W rozmowie z jednym ze współbraci, gdy tłumaczy mu na czym polega radość doskonała, podkreśla, że dopiero w momencie, gdy nie ma nic i cierpi bez protestu, może ją odczuwać. Głęboka relacja z Bogiem jest więc dla niego jedynym źródłem autentycznego szczęścia.

W stosunku Franciszka do świata można zauważyć dwa elementy. Jeżeli chodzi o świat przyrody, jego postawa jest pełna szacunku. Mówiąc o naturze i zwierzętach, używa wyrażeń brat i siostra. Głosi kazania dla zwierząt, tak samo jak dla ludzi.

Franciszek czuje się zobowiązany wobec innych do głoszenia prawdy o Bogu, ale jednocześnie odrzuca materialny wymiar świata. Jest w tym bardzo radykalny. Uważa, że dopiero taka postawa pozwala skupić się na sprawach duchowych i naśladowaniu Chrystusa.

Postawa świętego z Asyżu to zatem wyjątkowo głęboka relacja z Bogiem przy poszanowaniu i miłości wobec natury, ale jednocześnie odrzucenie świata materialnego, rozumianego jako posiadanie i zdobywanie dóbr.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Święty Franciszek żył w okresie średniowiecza i w jego życiu widzimy wartości tej epoki. Średniowieczny człowiek żył w przekonaniu, że to Bóg jest w centrum, jest najwyższą wartością, przyczyną i celem wszystkiego.

Inny utwór

Legenda o świętym Aleksym

Podobne postawy, pełnego zawierzenia Bogu i rezygnacji dla niego z ziemskich dóbr widzimy również w innych utworach z tej epoki, co wiązało się z ukazywaniem w niej postaw godnych naśladowanie. Święty Aleksy, którego losy zostały opisane przez nieznanego nam autora, całym swoim życiem przygotowuje się na śmierć i spotkanie z Bogiem w wieczności. Odrzuca jakiekolwiek ziemskie przyjemności, rezygnuje z bogactwa swojej rodziny i poślubionej żony. Życie na ziemi staje się dla niego tylko mostem do spotkania z Bogiem, a sprawy doczesne, jak chociażby bogactwo czy władza, uznaje za bezwartościowe z punktu widzenia spraw ostatecznych, co więcej, Aleksy rezygnuje z nich właśnie dla dobra wieczności.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że ludzie rezygnują z wartości materialnych również z innych powodów niż religijne?

35. Franciszkański ideał ubóstwa jako model ascezy. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Kwiatków świętego Franciszka z Asyżu*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 29.

Czy uważasz, że warto czasami czegoś sobie odmówić? Z jakich powodów? Finansowych, światopoglądowych, religijnych...?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Asceza legła u podstaw zakonu franciszkańskiego, założonego w średniowieczu. Święty Franciszek odkrył wartość odrzucenia dóbr materialnych i zasadę tę wpisał do swojej reguły. Jej pierwsza wersja dotyczyła tak radykalnych zachowań ascetycznych, że przyczyniło się to do niepodpisania jej przez papieża. Przykładowo Franciszek odmawiał zakonnikom posiadania więcej niż jednego habitu.

Elementy jego biografii zostały opisane w *Kwiatkach św. Franciszka z Asyżu*. Skupiają się na cudach dokonanych przez niego oraz głoszonych kazaniach. Utwór nazywa go biedaczyną Chrystusowym, co jednocześnie podkreśla ascetyzm Franciszka i powód, dla którego wybiera

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

taki styl życia. Dla Chrystusa odrzuca materialny wymiar świata. Jest w tym bardzo radykalny. Uważa, że dopiero taka postawa pozwala na skupieniu na sprawach duchowych i naśladowaniu Jezusa.

W jednym z fragmentów *Kwiatków*, dotyczących doskonałej radości, święty poucza, że jest nią stan pokonania samego siebie i doświadczania trudności dla Jezusa. Pokazuje to na przykładzie hipotetycznej sytuacji odmówienia mu wejścia do klasztoru, kiedy jest głodny i zmarznięty.

Franciszkański ideał ubóstwa podkreślał potrzebę rezygnacji z ziemskich wartości na rzecz Boga i odnajdywanie radości w życiu dla niego i uwielbianiu go za wszystko.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Charakter epoki

Święty Franciszek żył w okresie średniowiecza i w jego życiu widzimy wartości tej epoki. Średniowieczny człowiek żył w przekonaniu, że to Bóg jest w centrum, jest najwyższą wartością, przyczyną i celem wszystkiego. Literatura tego okresu tworzyła więc dzieła zachęcające do oddania mu życia i ukazujące wzorce osobowe zgodne z duchem epoki, z których najbardziej znane to właśnie asceta, jak również rycerz i władca.

Inny utwór

Legenda o świętym Aleksym

Innym przykładem ascety jest święty Aleksy, którego losy zostały opisane przez nieznanego nam autora, całym swoim życiem przygotowuje się na śmierć i spotkanie z Bogiem w wieczności. Odrzuca jakiekolwiek ziemskie przyjemności, rezygnuje z bogactwa swojej rodziny i poślubionej żony. Życie na ziemi staje się dla niego tylko mostem do spotkania z Bogiem, a sprawy doczesne, jak chociażby bogactwo czy władza uznaje za bezwartościowe z punktu widzenia sprawa ostatecznych, co więcej, Aleksy rezygnuje z nich właśnie dla dobra wieczności.

To dlatego asceza stanowiła taką wartość dla ludzi średniowiecza. Dzięki rezygnacji z ziemskich dóbr i przyjemności człowiek mógł bardziej pamiętać o celu życia, jakim była wieczność z Bogiem. Przyziemne sprawy uważano za mogące odciągnąć od skupienia na religijności.

Kwestie społeczne

* koncepcja minimalizmu

Pewną formę powrotu do koncepcji ascetycznych możemy odnaleźć w popularnej coraz bardziej krytyce konsumpcjonizmu oraz pochwale minimalizmu. Propagatorzy tych koncepcji nie odnoszą się do kwestii religijnych, ale dostrzegają, że nadmiar korzystania z dóbr ziemskich ma wiele negatywnych konsekwencji. Po pierwsze, jest nakręcającą się spiralą, człowiek nabywa dobra, których nie potrzebuje, a nawet ma ich zbyt wiele, skupia swoje życia na dążeniu do kupna kolejnych. Dodatkowo wpływa to negatywnie na środowisko, zwiększa

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

bowiem zbędną produkcję i nadmiar odpadów. Odpowiedzią na to są różnorodne koncepcje związane z minimalizmem, który dotyczy różnych przestrzeni życia człowieka, od duchowości po nabywanie materialnych dóbr.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, czy postawa ascetyczna może być inspiracją dla Ciebie / współczesnych ludzi?

PIEŚŃ O ROLANDZIE (FRAGMENTY)

36. Wzór rycerza idealnego. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Pieśni o Rolandzie*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy według Ciebie współcześni ludzie dążą do ideału? Jakich sfer on dotyczy? Zachowania? Wyglądu? Ubioru? Rozwoju duchowego?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Średniowieczne myślenie przeniknięte było teocentryzmem, który zakładał, że Bóg jest w centrum, jest najwyższą wartością, przyczyną i celem wszystkiego. Człowiek powinien zaufać Bogu i dążyć do wieczności. W literaturze średniowiecznej spotykamy wiele obrazów wzorcowego życia, które ma prowadzić właśnie do tego celu. Najbardziej znane są wizerunki ascety, rycerza i króla.

Tytułowy bohater *Pieśni o Rolandzie* jest takim właśnie idealnym średniowiecznym rycerzem. Utwór podkreśla zarówno jego piękno zewnętrzne, jak i duchowe. To człowiek odważny, poświęcający życie dla swojego króla i słodkiej Francji, jak mówi o niej narrator. Żyje w feudalnych strukturach epoki, dlatego odczuwa powinność wobec swojego suwerena. A jednocześnie odczuwa obowiązki wobec swojego drugiego pana, którym jest Bóg. Te dwa elementy – posłuszeństwo wobec króla i Boga przeplatają się w jego życiu.

Wiele o tym idealnym średniowiecznym rycerzu mówi nam moment jego śmierci. Roland, zdradzony przez Ganelona, umiera po walce z poganami. Moment odchodzenia zostaje szczegółowo opisany. Rycerz wspomina walki, w których brał udział, układa się twarzą w stronę przeciwników, aby Karol i jego ludzie wiedzieli, że umarł jako zwycięzca i szlachetny człowiek. Na koniec przeprasza Boga za wszystkie grzechy od dnia urodzenia. Umiera, a aniołowie przybywają po jego duszę, żeby ją zabrać do raju.

Umiera w wierności swoim ideałom, szlachetności, odwadze oraz oddaniu swojemu ziemskiemu panu – Karolowi i wiecznemu – Bogu.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Już w elementach odpowiedzi.

Teoria literatury

O wielkości Rolanda mówi już sam gatunek, który opisuje jego dokonania. Chanson de geste to inaczej pieśń o czynie. Jej przedmiotem były dokonania wielkich historycznych lub legendarnych bohaterów.

Historia

W Polsce wzór rycerza kojarzono najczęściej z Zawiszą Czarnym, niepokonanym rycerzem z przełomu XIV i XV wieku. Uważany on był zarówno za walecznego, jak i niezwykle mądrego człowieka, uczestnika bitwy pod Grunwaldem. Zawołanie harcerskie: „Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy" miało podkreślać obowiązek dochowywania słowa.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że współcześnie też tworzone są wzorce osobowe charakterystyczne dla dzisiejszych czasów?

37. Średniowieczny etos rycerski. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Pieśni o Rolandzie*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak rozumiesz pojęcie etosu? Czy słyszałeś może o etosie pracy lekarza albo nauczyciela? Czy uważasz, że możliwe jest określenie pewnych uniwersalnych wzorów postępowania np. lekarza, czy też są one zależne od społeczeństwa, w którym żyją? Co sądzisz o treści Przysięgi Hipokratesa?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Średniowieczne myślenie przeniknięte było teocentryzmem, który zakładał, że Bóg jest w centrum, jest najwyższą wartością, przyczyną i celem wszystkiego. Człowiek powinien zaufać Bogu i dążyć do wieczności. W literaturze średniowiecznej spotykamy wiele obrazów wzorcowego życia, które ma prowadzić właśnie do tego celu. Najbardziej znane są wizerunki ascety, rycerza i króla.

Tytułowy bohater *Pieśni o Rolandzie* jest takim właśnie idealnym średniowiecznym rycerzem. Jego zachowanie ukazuje nam, jak wygląda etos rycerski w tej epoce.

Po pierwsze, dla rycerza bardzo ważne jest dobre imię. To dlatego długo wstrzymuje się przed zadęciem w róg i zawołaniem króla na pomoc, gdy zostaje wraz ze swoimi ludźmi napadnięty

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

zdradziecko w wąwozie. Nie chce zostać posądzony o tchórzostwo. I dlatego też, umierając, kładzie się twarzą w stronę Hiszpanii. Chce, żeby po odnalezieniu jego ciała wiadomo było, że zginął zwycięsko.

Po drugie, w opisie Rolanda w trakcie utworu powracają cechy, które przypisywano wzorcowi rycerza. Jest on wysoko urodzony, jest siostrzeńcem samego Karola Wielkiego, jest piękny, silny i odważny. Jest też w pełni oddany swojemu suwerenowi Karolowi, który ma świadomość, że może w pełni ufać właśnie Rolandowi i jego przyjacielowi Oliwierowi.

Wiele o etosie rycerskim mówi moment śmierci bohatera. Roland, zdradzony przez Ganelona, umiera po walce z poganami. Moment odchodzenia zostaje szczegółowo opisany. Rycerz wspomina walki, w których brał udział, układa się twarzą w stronę przeciwników, aby Karol i jego ludzie wiedzieli, że umarł jako zwycięzca i szlachetny człowiek. Na koniec przeprasza Boga za wszystkie grzechy od dnia urodzenia. Umiera, a aniołowie przybywają po jego duszę, żeby ją zabrać do raju.

Umiera w wierności swoim ideałom, szlachetności, odwadze oraz oddaniu swojemu ziemskiemu panu – Karolowi i wiecznemu – Bogu.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Już w elementach odpowiedzi.

Teoria literatury

O wielkości Rolanda mówi już sam gatunek, który opisuje jego dokonania. Chanson de geste to inaczej pieśń o czynie. Jej przedmiotem były dokonania wielkich historycznych lub legendarnych bohaterów.

Historia

W Polsce, mówiąc o etosie rycerskim, najczęściej przywołujemy Zawiszę Czarnego, niepokonanego rycerza z przełomu XIV i XV wieku. Uważany on był zarówno za walecznego, jak i niezwykle mądrego człowieka, uczestnika bitwy pod Grunwaldem. Zawołanie harcerskie „Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy” miało podkreślać obowiązek dochowywania słowa.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że jakieś elementu etosu rycerskiego są wciąż cenione w dzisiejszych czasach?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

GALL ANONIM, *KRONIKA POLSKA* (FRAGMENTY)

38. Funkcja idealizowania bohaterów w utworze literackim. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Kroniki polskiej* Galla Anonima. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jakie mogą być powody, że ktoś chce przedstawić jakąś osobę lub sytuację w lepszym świetle? Jak sądzisz, dlaczego czasami osoby publiczne przyłapane na nagannych zachowaniach starają się przedstawić ją jako brak winy ze swojej strony mimo ewidentnych dowodów?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Kronika polska to XII-wieczne dzieło napisane po łacinie przez anonimowego twórcę. Z powodu dawnych przypuszczeń, że był z Galicji, nazywamy go tradycyjnie Gallem Anonimem.

Utwór przedstawia dzieje Polski, z akcentem na przedstawienie portretów władców, od legendarnych rządów Popiela po czasy Bolesława Krzywoustego. W *Kronice* zwraca uwagę idealny portret rządzących, a szczególnie Bolesława Chrobrego i Krzywoustego.

Przykładowo opis Chrobrego czyni z niego władcę, który zajmuje się, i to skutecznie, każdym drobiazgiem i większym problemem swojego kraju. Jest waleczny, dzięki czemu powiększa obszar kraju, nawraca niewiernych, imponuje cesarzowi niemieckiemu podczas spotkania w Gnieźnie, a nawet znajduje czas na wysłuchanie próśb prostych wieśniaków i pomoc im.

Podobne idealizowanie widzimy w obrazie Krzywoustego. Szukając powodów takiego przedstawienia postaci, możemy zacząć od faktu, że pisanie *Kroniki* było formą pracy autora na zlecenie księcia Bolesława. Już to mogło wpłynąć na sposób przedstawienia jego osoby i jego przodków. Dodatkowo książę przed rozpoczęciem pisania *Kroniki* był oceniany negatywnie z powodu oślepienia swojego brata Zbigniewa. Próbując odkupić winy i zdjąć klątwę, pościł i pokutował. *Kronika* mogła być jednym z elementów, które miały sprawić, że społeczeństwo ponownie spojrzy na niego przychylnie.

Ale sposób kreowania bohaterów i ich idealizację możemy też powiązać z charakterem średniowiecza i tworzonymi w tej epoce obrazami wzorców do naśladowania, w tym idealnych władców. Opisując w ten sposób chociażby Chrobrego i Krzywoustego, autor wprowadza polską historię do literatury europejskiej tego okresu.

Idealizacja w utworze to z jednej strony odpowiedź na fakt zamówienia dzieła, a z drugiej – zgodne z duchem średniowiecza przedstawienie idealnego władcy.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny / charakter epoki

Już w elementach odpowiedzi.

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Idealizacja w literaturze dotyczy nie tylko bohaterów. Twórcy mogą w ten sposób ukazywać miejsca i społeczności. Przykładem jest chociażby obraz dworu szlacheckiego w *Panu Tadeuszu*. Mickiewicz stworzył opis idealnego miejsca, pełnego ładu i skupionego na podtrzymywaniu tradycyjnych zachowań. Utwór podkreśla, że wszystko w Soplicowie oddychało zwyczajem, który przejmowali nawet goście, traktowani w domu z ogromną życzliwością. Jakakolwiek czynność, od siadania przy stole po kolejność w grupie wracającej z lasu, naznaczona była ładem. Życie dworu przebiegało też w harmonii z przyrodą. To ona wyznaczała jego rytm, pracę i obowiązki. Ten idealny obraz wynikał przede wszystkim z tęsknoty poety za krajem swojego dzieciństwa.

*** Kwestie społeczne**

Idealizacja może dotyczyć też przedmiotów i wiąże się wtedy często z pragmatycznymi pobudkami. Przykładem tego są współczesne reklamy. Ich celem jest wywołanie w odbiorcy pragnienia posiadania danej rzeczy. W związku z tym produkt zostaje połączony z poczuciem szczęścia, zupełnie od niego niezależnym. Chipsy w reklamie mogą zapewnić dobrą zabawę i obecność grupy przyjaciół, a samochód – docenienie ze strony rodziny.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że idealizacja może wpływać na zmianę sposobu patrzenia człowieka na daną osobę albo przedmiot?

39. Tradycja narodowa i jej znaczenie w historiografii. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Kroniki polskiej* Galla Anonima. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że dzięki utworom z dawnych epok pogłębiasz wiedzę o tradycji narodowej? Czy sądzisz, że literatura może wpływać na przekazywanie tradycji narodowej?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Kronika polska to XII-wieczne dzieło napisane po łacinie przez anonimowego twórcę. Z powodu dawnych przypuszczeń, że był z Galicji, nazywamy go tradycyjnie Gallem Anonimem.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Utwór przedstawia dzieje Polski, z akcentem na przedstawienie portretów władców, od legendarnych rządów Popiela po czasy Bolesława Krzywoustego. Co ważne, jest to pierwsze narodowe dzieło literackie. Napisane po łacinie i przez obcokrajowca, ale skierowane do Polaków i przybliżające im ich tradycje narodowe. Ponieważ Gall Anonim nie miał poprzedników, musiał czerpać wiedzę z przekazów ustnych, co podkreśla ogrom jego pracy nad zebraniem materiałów.

Próbując scharakteryzować tradycję narodową w *Kronice*, możemy podzielić ją na dwie części. Pierwsza to legendarne przekazy, jak chociażby zjedzenie Popiela przez myszy. Były one częścią polskiej kultury, ale mamy świadomość elementów fantastycznych w ich kreowaniu.

Druga część to opisy historycznych władców Polski. Autor sumiennie odtwarza zebrane fakty historyczne, ale w ich opisie można dostrzec subiektywne spojrzenie. Chociażby w przypadku obrazu Krzywoustego, który jest również zleceniodawcą *Kroniki*, widzimy duży stopień idealizacji.

Z perspektywy czasu możemy więc powiedzieć, że *Kronika* dostarcza nam wiele cennych informacji dotyczących tradycji narodowej, z drugiej strony, jest ona ukazywana z perspektywy człowieka średniowiecza, elementy literackie ściśle łączą się więc z faktami historycznymi, podobnie jak w przypadku innych tego typu europejskich utworów.

Przykładowe konteksty

Teoria literatury

Ta literacko-historyczna kreacja w *Kronice* zbliżała ją do gatunku chanson de geste, czyli pieśni o czynie. Jej przedmiotem były dokonania wielkich historycznych lub legendarnych bohaterów. Taką właśnie perspektywę widzimy w *Kronice*. Jest ona przede wszystkim obrazem polskich władców i ich dokonań.

Inny utwór

Pieśń o Rolandzie

Innym przykładem chanson de geste jest *Pieśń o Rolandzie*. Podobnie jak w przypadku chociażby Chrobrego i Krzywoustego dostrzegamy w postaci Rolanda przykład idealnego wzorca średniowiecznego rycerza, odważnego, poświęcającego życie dla swojego króla i Francji. Dzieło Galla Anonima sprawiło, że i kultura polska zyskała utwór na wzór chanson de geste.

Przykładowe pytania komisji

Jaką rolę może odgrywać literatura w przekazywaniu tradycji narodowej?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

40. Średniowieczne kreacje literackie idealnego rycerza i władcy. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Kroniki polskiej* Galla Anonima. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 38.

Jakie mogą być powody, że ktoś chce przedstawić jakąś osobę lub sytuację w lepszym świetle? Jak sądzisz, dlaczego czasami osoby publiczne przyłapane na nagannych zachowaniach starają się przedstawić ją jako brak winy ze swojej strony mimo ewidentnych dowodów?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Kronika Polska to XII-wieczne dzieło napisane po łacinie przez anonimowego twórcę. Z powodu dawnych przypuszczeń, że był z Galicji, nazywamy go tradycyjnie Gallem Anonimem.

Utwór przedstawia dzieje Polski, z akcentem na przedstawienie portretów władców, od legendarnych rządów Popiela po czasy Bolesława Krzywoustego. W Kronice zwraca uwagę idealny portret rządzących, a szczególnie Bolesława Chrobrego i Krzywoustego.

Było to zgodne z duchem epoki, ponieważ literatura średniowieczna często ukazywała wzorce osobowe, które poprzez swój idealny charakter miały być przedmiotem podziwu i przykładem do naśladowania. Najbardziej znane są wizerunki ascety, rycerza i króla.

W *Kronice* widzimy opisy władców, którzy jednocześnie są wzorcowymi rycerzami. Przykładowo opis Chrobrego czyni z niego króla, który zajmuje się, i to skutecznie, każdym drobiazgiem i większym problemem swojego kraju. Jest waleczny, dzięki czemu powiększa obszar kraju, nawraca niewiernych, imponuje cesarzowi niemieckiemu podczas spotkania w Gnieznie, a nawet znajduje czas na wysłuchanie próśb prostych wieśniaków i pomoc im.

Podobne idealizowanie widzimy w kreacji Krzywoustego. To o tyle ważne, że książę był zleceniodawcą *Kroniki*, a przed rozpoczęciem pisania dzieła był oceniany dość negatywnie przez społeczeństwo z powodu oślepienia swojego brata Zbigniewa. Próbując odkupić winy i zdjąć klątwę, pościł i pokutował. Kreacja jego postaci w *Kronice* mogła być jednym z elementów, które miały sprawić, że społeczeństwo ponownie spojrzy na niego przychylnie.

Krzywousty w *Kronice* to idealny rycerz. Jest silny i odważny, daje przykłady wyjątkowego męstwa, jak chociażby w walce, gdy jego rycerze słabną, a on decyduje się sam zaatakować wrogów. Walka jest dla niego ważniejsza niż ucztowanie. To dzielny rycerz, a zarazem jako dowódca ma zmysł strategiczny i to właśnie dzięki temu wojsko jest dobrze zorganizowane. Jest również sprawiedliwym władcą.

Obrazy Chrobrego i Krzywoustego w *Kronice* to kreacje idealnych średniowiecznych władców i rycerzy zgodne z duchem epoki.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Już w elementach odpowiedzi.

Inny utwór

Pieśń o Rolandzie

Kreacje wzorców osobowych w Kronice były bliskie tym spotykanym w innych dziełach z tego okresu. Przykładowo tytułowy bohater *Pieśni o Rolandzie* jest takim właśnie idealnym średniowiecznym rycerzem. Utwór podkreśla zarówno jego piękno zewnętrzne, jak i duchowe. To człowiek odważny, poświęcający życie dla swojego króla i słodkiej Francji, jak mówi o niej narrator. Ważne jest dla niego dobre imię. To dlatego długo wstrzymuje się przed zadęciem w róg i zawołaniem króla na pomoc, gdy zostaje wraz ze swoimi ludźmi napadnięty zdradziecko w wąwozie. Nie chce zostać posądzony o tchórzostwo. I dlatego też, umierając, kładzie się twarzą w stronę Hiszpanii. Chce, żeby po odnalezieniu jego ciała wiadomo było, że zginął jako zwycięzca.

Przykładowe pytania komisji

Czy dostrzegasz jakąś formę tworzenia idealnych wizerunków we współczesnej kulturze?

DANTE ALIGHIERI, *BOSKA KOMEDIA* (FRAGMENTY)

41. Motyw winy i kary w tradycji literackiej. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Boskiej komedii* Dantego Alighieri. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 19.

Czy uważasz, że przekraczanie różnego rodzaju zasad (prawnych, moralnych, religijnych itp.) niesie konsekwencje dla człowieka, niezależnie od tego, czy dane zdarzenie staje się publicznie znane? Jak sądzisz, z czego wynika, że niektórzy z łatwością je przekraczają, a inni bardzo się trzymają wyznaczonych granic?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Obraz zaświatów w *Boskiej komedii* pokazuje ścisły związek między życiem człowieka a tym, co go czeka po śmierci. Jest też podkreśleniem faktu, że nagroda lub kara często nie jest dana człowiekowi za życia. Co równie ważne, to co zostaje uznane za powód do kary, wynika ze spojrzenia tamtej epoki.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Dante precyzyjnie rozrysowuje przed nami kolejne kręgi piekła, umieszczając w nich osoby w zależności od ciężkości grzechu. Doktryna religijna człowieka końca średniowiecza każe mu wierzyć, że zbawienia mogły dostąpić tylko osoby wierzące w Chrystusa, dlatego w pierwszym kręgu piekła umieszcza osoby, których często jedyną winą jest to, że nie zostały ochrzczone.

Każdy grzech ma przypisane ściśle miejsce w piekle, czy to obżarstwo, czy gniew. Optykę epoki Dantego widać również w spojrzeniu na najcięższe grzechy, w kręgu siódmym spotykamy morderców i lichwiarzy, a w dziewiątym, w samym centrum w pobliżu Lucyfera osoby, które są zdrajcami. Najcięższym grzechem okazuje się zdrada dobroczyńców. To dlatego obok Lucyfera znalazł się na przykład Judasz.

Literacki obraz Dantego sugeruje, że ludzkie czyny są dokładnie rejestrowane i ocenione na koniec życia. Wtedy człowieka spotyka kara, w przypadku piekła wieczna, w przypadku czyśćca - przejściowa. Przykładem takiej kary jest chociażby to, czego doświadczają złodzieje, którzy zamieniają się w gady po ukąszeniu węży, po czym wracają do ludzkiej postaci, a sytuacja zmiany powtarza się bez końca.

W utworze autor umieścił wiele autentycznych osób, znanych mu z historii Włoch, co pozwoliło mu wzmocnić wymiar dydaktyczny poprzez pokazanie konsekwencji czynów prawdziwych ludzi.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Dante był osobą zaangażowaną w życie polityczne swojego miasta - Florencji. Gdy jego przeciwnicy przejęli władzę w mieście, poeta został skazany na wygnanie. *Boska Komedia* jest owocem jego przemyśleń i spojrzenia na współczesnych mu ludzi. To próba zawrócenia ich na właściwą drogę, poprzez przedstawienie konsekwencji czekających ich po śmierci. Utwór jest też opowieścią o duszy samego autora, o umacnianiu się w wierze i zrozumieniu kwestii grzechu i winy. Pomaga mu w tym jego przewodniczka po niebie - Beatrycze, ukochana poety, która zmarła młodo. Celem napisania utworu była również chęć uwiecznienia jej postaci.

Inny utwór

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią

Bardzo ścisły związek między czynami a ich konsekwencjami widzimy w wielu innych dziełach średniowiecznych, przykładowo w polskim utworze anonimowego autora *Rozmowie Mistrza Polikarpa ze śmiercią*.

W serii pytań mistrza i odpowiedzi Śmierci zostają przypomniane prawdy trudne dla człowieka, że nie można przed nią uciec, że dotyka każdego, a jeżeli człowiek grzeszy, po spotkaniu z nią spotka go wieczna kara. Śmierci nie powinny bać się osoby, które dobrze postępują i ufają Bogu, ponieważ następnie czeka na nich raj.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że lęk przed karą wpływa na postępowanie ludzi?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

42. Motyw wędrówki i jego literackie realizacje. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Boskiej komedii* Dantego Alighieri. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, dlaczego ludzie podróżują? Oczywiście, powodów może być wiele, ale jakie są najbardziej typowe? Czy sądzisz, że podróż to tylko przemieszczanie się w miejscu? Czy podróże mogą wpływać na człowieka i zmieniać jego myślenie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Homo viator to motyw człowieka w podróży. Samo pojęcie podróży może tu być definiowane na wiele sposobów. Przykładowo w *Boskiej komedii* autor, który nie ukrywa, że to on jest narratorem, wędruje przez piekło, czyściec i raj. Kolejność odwiedzanych miejsc powoduje, że nazywa dzieło komedią, odnosząc się do jednej z definicji, określającej ją jako utwór zaczynający się źle, a kończący dobrze. Przydomek boska został dodany przez kolejne pokolenia pod wpływem zachwytu nad tym dziełem.

Wędrówka bohatera ma miejsce zarówno w przestrzeni, jak i w jego duszy. Zaczyna się od mrocznego lasu, z którego nie może wyjść, ze względu na grożące mu zwierzęta. Interpretowany jest on nie tylko jako las, ale też dusza narratora, który zagubił się w ziemskim życiu. W lesie pojawia się Wergiliusz, rzymski poeta, i tłumaczy mu, że ma możliwość wydostać się, wędrując przez piekło, czyściec i raj. On sam prowadzi go przez dwa pierwsze miejsca. Podczas wędrówki narrator poznaje naturę ludzką w jej ułomności, widzi osoby popełniające najróżniejsze drobne i wielkie winy. Poprzez niebo, które znajduje się na wielu ciałach niebieskich, prowadzi go Beatrycze, ukochana, która zmarła bardzo młodo. Boska komedia, oprócz umoralnienia ludzi poprzez wizję zaświatów, miała też na celu uczczenie ukochanej poety. Wędrówka kończy się spotkaniem z Bogiem. Najważniejszym sensem okazuje się on i miłość, bo to ona porusza światem.

Boska komedia pokazuje więc, że podróż może odbywać się zarówno w przestrzeni, jak i w duszy bohatera, i że ma też moc zmiany człowieka. W trakcie podróży ważną rolę mogą odegrać przewodnicy, pomagający dotrzeć do celu.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Biblia

Księga Rodzaju

Podróż jako zmianę widzimy również w losach Abrahama w biblijnej *Księdze Rodzaju*. To postać bardzo ważna w kilku religiach. Jest on nazywany ojcem wiary, właśnie z powodu zaufania Bogu i wyruszeniu w podróże, które zmieniają jego życie. Jest już człowiekiem

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

dojrzałym, gdy Bóg nakazuje mu opuszczenie ziemi rodzinnej i ruszenie w drogę. Obiecuje mu ziemię i potomstwo, wielokrotnie zapewnia o swoim błogosławieństwie. Symbolem tej podróży do ziemi obiecanej staje się zmiana imienia z Abram na Abraham, podkreślająca przymierze z Bogiem. Stwórca po raz kolejny obiecuje mu też potomstwo. Abraham wierzy pomimo faktów. Dla jego żony jest już za późno, by urodzić dziecko. A kiedy staje się cud i pojawia się Izaak, Abraham daje kolejny dowód bezgranicznego zaufania. Zgadza się złożyć go w ofierze na żądanie Boga. Nie znamy jego odczuć w trakcie podróży na wzgórze, na którym ma dokonać ofiary. Oprócz zmiany miejsca podróż ta musiała też oznaczać dylematy związane z zaufaniem Bogu. Wydarzenie okazuje się kolejną próbą jego wiary, a zamiast syna zostaje złożony baran. Podobnie jak w przypadku narratora *Boskiej komedii* podróże oznaczają głęboką duchową przemianę i zbliżenie się do Boga.

Przykładowe pytania komisji

W jakim sensie, Twoim zdaniem, podróże mogą zmieniać człowieka?

43. Literacki obraz piekła. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Boskiej komedii* Dantego Alighieri. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jakie są, Twoim zdaniem, najbardziej powszechne skojarzenia z piekłem w znaczeniu religijnym (jako wieczna kara)? To raczej miejsce czy stan?

Pojęcia niebo, raj i piekło używane są w języku również w znaczeniu poza religijnym. W jakiej sytuacji mogą pojawić się wyrażenia: „tu jest jak w niebie” lub „gorzej niż w piekle”?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W *Boskiej komedii* Dante stworzył obraz piekła, który na długo zdominował chrześcijańskie myślenie o tym miejscu, stał się również metaforyczną nazwą dla makabrycznych i drastycznych wydarzeń w wyrażeniu dantejskie sceny.

To miejsce, które pokazuje ścisły związek między życiem człowieka a tym, co go czeka po śmierci. Jest też podkreśleniem faktu, że kara często nie jest dana człowiekowi za życia. Co równie ważne, to, co zostaje uznane za powód do kary, wynika ze spojrzenia tamtej epoki.

Dante precyzyjnie rozrysowuje przed nami kolejne kręgi piekła, umieszczając w nich osoby w zależności od ciężkości grzechu. Doktryna religijna człowieka końca średniowiecza każe mu wierzyć, że zbawienia mogły dostąpić tylko osoby wierzące w Chrystusa, dlatego w pierwszym kręgu piekła umieszcza osoby, których często jedyną winą jest to, że nie zostały ochrzczone.

Każdy grzech ma przypisane ściśle miejsce w piekle, czy to obżarstwo, czy gniew. Optykę epoki Dantego widać również w spojrzeniu na najcięższe grzechy, w kręgu siódmym spotykamy morderców i lichwiarzy, a w dziewiątym, w samym centrum, w pobliżu Lucyfera, osoby, które

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

są zdrajcami. Najcięższym grzechem okazuje się zdrada dobroczyńców. To dlatego obok Lucyfera znalazł się na przykład Judasz.

Literacki obraz Dantego sugeruje, że ludzkie czyny są dokładnie rejestrowane i ocenione na koniec życia. Wtedy człowieka spotyka kara, w przypadku piekła wieczna, w przypadku czyśćca - przejściowa. Przykładem takiej kary jest chociażby to, czego doświadczają złodzieje, którzy zamieniają się w gady po ukąszeniu węży, po czym wracają do ludzkiej postaci, a sytuacja zmiany powtarza się bez końca.

W utworze autor umieścił wiele autentycznych osób, znanych mu z historii Włoch, co pozwoliło mu wzmocnić wymiar dydaktyczny poprzez pokazanie konsekwencji czynów prawdziwych ludzi. Spotykamy również wiele postaci związanych z mitologią, jest Charon, który podobnie jak w mitologii greckiej przewozi dusze zmarłych, jest Jazon, a przewodnikiem autora po piekle i czyśćcu jest Wergiliusz, rzymski poeta. Elementy chrześcijańskie splatają się z antycznymi, co jest świadectwem nadchodzącej epoki, renesansu.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Już w elementach odpowiedzi.

Biblia

Literacki obraz piekła u Dantego wychodzi od treści biblijnych. Przykładowo w *Apokalipsie świętego Jana* opisany został Sąd Ostateczny, po którym czeka człowieka wieczne szczęście lub cierpienie. Utwór operuje dużą liczbą symboli i metafor. Piekło zostaje określone jako jezioro gorejące ogniem i siarką. Autor określa je jako drugą śmierć, w przeciwieństwie do życia wiecznego, którego doświadczają ludzie wierni Bogu. Wiele razy przywołuje też określenia ludzi, którzy trafią do piekła. Są to przykładowo zabójcy, tchórze i kłamcy.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, jaki cel stawiał Dante, tak bardzo precyzyjnie opisując wygląd piekła?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

JAN KOCHANOWSKI, *ODPRAWA POSŁÓW GRECKICH*

44. Tragiczny los jednostki i zbiorowości jako motyw literacki. Omów zagadnienie na podstawie *Odprawy posłów greckich* Jana Kochanowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Co ludzie mają na myśli, mówiąc: to skończy się tragicznie? Zobacz, jaką drogę przeszło greckie słowo τράγος – kozioł. Zaczęło się od kozła składanego w ofierze podczas uroczystości ku czci Dionizosa i wykonywanych wtedy pieśni, które z czasem dały początek tragedii („pieśń kozła"). Dzisiaj to słowo funkcjonuje nie tylko w odniesieniu do teorii literatury, definiującej konflikt czy ironię tragiczną. Słowo przeniknęło do codziennego języka.

Przykładowe elementy odpowiedzi

Czytając *Odprawę posłów greckich*, mamy wiedzę, co czeka dalej Troję. Długa wojna, zakończona podstępem Odyseusza w postaci konia trojańskiego, na koniec pożar miasta. Ta świadomość finału wydarzeń podkreśla tragiczność wydarzeń, o których czytamy u Kochanowskiego.

Tragiczny jest los Antenora, który bardzo realnie ocenia sytuację. Ma świadomość, że Grecy przygotowują się do ataku, a zarazem, że mają prawo żądać wydania Heleny, którą Aleksander, czyli Parys porwał podczas gościnnego pobytu u jej męża. Antenor jest świadomy, że głosowanie podczas rady jest spowodowane wcześniejszymi przekupstwami. Dodatkowo Aleksander sprytnie odwraca uwagę od problemu, kierując uwagę Trojańczyków na wcześniejsze zatargi między nimi a Grekami. Antenor wie, że odesłanie posłów oznacza wojnę i ciężki czas dla Troi, ale nie jest w stanie przekazać swoich racjonalnych argumentów, popiera go garstka osób, zakrzyczana przez przeciwników. Bohater zdaje sobie sprawę z przebiegu wydarzeń, ale jednocześnie nie jest w stanie wpłynąć na ich rozwój.

Tragiczny jest też los Kasandry, która w proroczej wizji dostrzega wszystkie nieszczęścia, które wkrótce dotkną Troję. Widzi, że przybycie Heleny do miasta oznacza jego upadek. Opisuje śmierć brata Hektora i śmierć Troi, do której przyczynia się koń trojański. Dziewczyny ma świadomość tego, co się wydarzy, a jednocześnie wie, że nikt nie traktuje jej poważnie. Ma żal wobec Apolla, że za wieszczym duchem, którego jej dał, nie idzie poważanie wśród ludzi, a jej słowa są traktowane jak baśnie.

Tragiczny jest w końcu los całej Troi. Wizyta posłów greckich stanowi dla niej szansę uniknięcia losu. Wygrywa jednak egoistyczna potrzeba Aleksandra nad dobrem kraju. To napięcie między interesem jednostkowym a społecznym widoczne jest w krótkiej rozmowie między Aleksandrem a Antenorem. Porywacz Heleny uważa, że Antenor powinien stanąć po jego stronie, ponieważ jest przyjacielem i nie powinien odmawiać pomocy w trudnej sytuacji. Nie przyjmuje sugestii, że jest to wbrew sumieniu Antenora. Utwór rysuje obraz miasta, które nie

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

przygotowuje się na atak i ulega argumentacji Aleksandra, który tak naprawdę dba o własny jednostkowy interes.

Tragiczny los zbiorowości w *Odprawie posłów greckich* wiąże się z tragicznym końcem jednostek.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Mit o Edypie

Odprawa posłów greckich czerpie inspirację z mitologii greckiej. Innym przykładem tragicznego losu w mitach jest postać Edypa. Próbując działać szlachetnie i dążąc do dobra, nie umie on uniknąć Fatum, swojego losu, którym jest właśnie przekroczenie zasad moralnych. Gdy dowiaduje się od wyroczni, że zabije ojca i poślubi matkę, wyrusza w drogę, aby nie mieć z nimi kontaktu. Nie wie jednak, że nie są oni jego biologicznymi rodzicami. Uciekając od ludzi, którzy go wychowali, czyni właśnie to, czego najbardziej chciał uniknąć. Na górskiej drodze zabija Lajosa, swojego ojca, a następnie, po rozwiązaniu zagadki Sfinksa, bierze ślub z własną matką Jokastą. Z tego związku rodzi się czworo dzieci. One również doświadczają tragiczności swojego losu.

Inny utwór

Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

Tragiczne losy jednostek i zbiorowości ukazują dzieła z różnych epok, podkreśla to uniwersalizm ludzkiej egzystencji. W *Przedwiośniu* śledzimy obraz rewolucji w Baku. Na działania rosyjskich rewolucjonistów nakłada się konflikt między Ormianami i Tatarami. Najpierw jedna, potem druga grupa dokonuje rzezi na przeciwnikach. Baku spływa krwią. I jak w *Odprawie posłów greckich* na tragiczny los zbiorowości nakładają się tragiczne dzieje jednostek, jak chociażby Ormianki, której ciało widzi Cezary podczas sprzątania terenu. Spojrzenie na piękną młodą dziewczynę, która nie zasłużyła na śmierć, jest dla niego pierwszym momentem, gdy podaje w wątpliwość sens rewolucji.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, jak zachowałbyś się w obliczu tragicznych wydarzeń? Podjąłbyś pewne działania czy też raczej poddał się rozwojowi sytuacji?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

45. Inspiracje mitologiczne i ich znaczenie w utworze literackim. Omów zagadnienie na podstawie *Odprawy posłów greckich* Jana Kochanowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy kojarzysz sytuacje, w których ludzie cytują / odwołują się do znanych im filmów, memów, wypowiedzi celebrytów? Kilka lat temu to były m.in. wyrażenia: A ja wole szypko. Będzie DOBRZE.

Obecne używane frazy młodzieżowe są ukryte tajnie w języku tej grupy. Gdy staną się powszechne, stracą atrakcyjność dla młodzieży, która szuka wciąż nowych i tylko ich własnych haseł. Dlaczego powołujecie się na tego typu wyrażenia i używacie ich w rozmowach? Nazywają nowe treści, które trudno określić dawnymi wyrażeniami? Rozbawiają? Pogłębiają wspólnotę między Wami, bo 20+ i 15- już ich nie kojarzy?

Podobne pytanie możemy zadać w przypadku mitów. Dlaczego ludzie kolejnych epok po nie sięgali?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Mity są często traktowane jako źródło archetypów, pierwotnych wzorców postaw czy zdarzeń, charakterystycznych dla ludzi w różnych wiekach. Bardzo często to jest powodem inspiracji mitologicznych w utworach literackich. Przyglądając się postaciom mitologicznym możemy w nich odnaleźć metafory ludzkiego działania.

Obraz przedstawiony w *Odprawie posłów greckich* miał opowiedzieć nie tylko fragment historii Troi, ale przede wszystkim być pouczeniem dla współczesnych i przyszłych pokoleń w kwestii podejścia do spraw państwowych. Inspiracje mitologiczne autor łączy z elementami szesnastowiecznej rzeczywistości. Rada, którą zwołuje król Troi, przypomina sejm szlachecki. Jest ona emocjonalną dyskusją, w której umykają racjonalne argumenty za oddaniem Heleny. Król podejmuje decyzję zgodną z wolą większości na radzie.

Czytelnicy wiedzieli, jak zakończą się losy Troi po odprawieniu posłów, nie było zatem celem autora zaskoczenie ich, chciał poprzez odwołanie się do znanego mitu pokazać, jak do upadku miasta może przyczynić się niewłaściwe rozumienie spraw państwowych. Odprawienie posłów wskazuje, że przyczyną klęski jest uznanie za ważniejszy interes jednego człowieka wobec interesu państwa. Utwór pokazuje też mechanizmy, które na to pozwoliły. Aleksander, czyli trojański królewicz Parys, zbiera głosy popierających go mieszkańców za pomocą przekupstw, podkreślania roli przyjaźni oraz budzenia emocji związanych z przeszłymi relacjami grecko – trojańskimi. Uzasadnia, że oddanie Heleny może nastąpić po wyrównaniu wcześniejszych krzywd, jak chociażby porwaniu przez Jazona Medei, córki króla sprzymierzeńców Trojan.

Inspiracja mitologicznym wydarzeniem pozwala autorowi na ukazanie współczesnych mu i jednocześnie uniwersalnych treści związanych z funkcjonowaniem państwa.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Samo sięgnięcie po inspirację mitologiczną wynikało również z charakteru epoki, w której żył Kochanowski. Renesans był okresem odkrywania na nowo kultury antycznej i łączenia jej z chrześcijańską wizją świata. Stąd w twórczości Kochanowskiego znajdujemy odwołania do postaci mitologicznych albo starożytnych koncepcji filozoficznych.

Inny utwór

Dante, *Boska komedia*

Jednym ze zwiastunów sięgania po inspiracje mitologiczne jest utwór przypisywany dość powszechnie epoce średniowiecza, ale też zwiastujący elementy nowego renesansowego spojrzenia. To *Boska komedia* Dantego. Oprócz postaci historycznych i związanych z *Biblią*, spotykamy podczas wędrówki narratora przez piekło również wiele wątków związanych z mitologią, jest chociażby Charon, który podobnie jak w mitologii greckiej przewozi dusze zmarłych. Elementy chrześcijańskie splatają się z antycznymi, co jest świadectwem nadchodzącej nowej epoki.

Kontekst biograficzny

Inspiracja mitologiczna pozwoliła Kochanowskiemu pod przykryciem dawnych wydarzeń opowiedzieć o swoim spojrzeniu na rozwój sytuacji w Polsce. Poeta była bardzo wrażliwy na kwestie związane z państwem, pełnił również funkcje publiczne, był chociażby sekretarzem królewskim. Utwór staje się jego przestrogą przed stawianiem partykularnych interesów nad dobro państwa, co musi z czasem zakończyć się trudną sytuacją kraju, jak chociażby wojną, która wkrótce dotknie mieszkańców Troi.

Przykładowe pytania komisji

Czy przywoływanie inspiracji z dawnych utworów, aby wyjaśnić współczesne kwestie, jest według Ciebie skuteczną metodą?

46. Motyw władzy w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie *Odprawy posłów greckich* Jana Kochanowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Każdy z nas ma wokół ludzi, którzy sprawują władzę. Może być ona niewielka, ale przecież nawet funkcja przewodniczącego szkoły wiąże się z pewnymi uprawnieniami. Widzimy też radnych miasta, dyrektorów, burmistrzów... Jak oceniasz ich sposób sprawowania władzy? Jeżeli dana funkcja wiązała się z kampanią wyborczą, to czy osoby te realizują składane wtedy obietnice? Czy dostrzegasz, że niektórzy ludzie mają trudności ze sprawowanie władzy?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Motyw władzy ujmowany jest w literaturze na różny sposób, czasem akcent pada na jej zdobywanie, czasem na obraz dobrego władcy albo tyrana.

W *Odprawie posłów greckich* sposób sprawowania władzy przypomina system panujący w Polsce za życia Jana Kochanowskiego, czyli demokrację szlachecką. Gdy do Troi przybywają posłowie greccy, król nie podejmuje sam decyzji, ale zwołuje radę, by wysłuchać panów trojańskich. Podkreśla też, że jest to dla niego tym bardziej ważne, że przedmiotem rady jest sprawa jego syna i nie chce pozostać stronniczy, bo ważniejsze jest dla niego dobro wspólne. Deklaruje akceptację każdej decyzji.

Sytuacja sprawia wrażenie idealnej. Król dzieli się władzą z poddanymi, wysłuchuje ich, akceptuje ich decyzje. Ale okazuje się, że ta rozproszona władza napotyka na ludzkie słabości. Już wcześniej Aleksander, czyli Parys, królewicz trojański, namawia za głosowaniem za pozostawieniem Heleny, rozdaje upominki, aby do siebie przekonać niezdecydowanych. Antenor, głos rozsądku w całym utworze, uważa, że obie postawy są niebezpieczne dla miasta, zarówno przekazywanie tego typu podarków, jak i ich przyjmowanie.

Również podczas całej rady widzimy, jak emocje biorą górę nad rozsądkiem. Aleksander podkręca atmosferę, odwołując się do postaci Medei, córki sprzymierzeńców Trojan, porwanej niegdyś przez Jazona. Ostatecznie odbywa się głosowanie i ogromna przewaga po stronie Aleksandra powoduje, że król podejmuje decyzję, że Helena zostanie w Troi, dopóki Grecy nie odpowiedzą za porwanie Medei. Na tym kończy się utwór, ale z mitologii znamy ciąg dalszy, czyli wojnę trojańską, zakończoną spaleniem miasta.

Motyw władzy w *Odprawie posłów greckich* ukazany jest od strony podejmowania decyzji państwowych. Ukazuje zagrożenia związane z nieumiejętnością oceny sytuacji kraju i patrzenia na nią wyłącznie z własnej perspektywy.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Inspiracja mitologiczna pozwoliła Kochanowskiemu pod przykryciem dawnych wydarzeń, opowiedzieć o swoim spojrzeniu na rozwój sytuacji w Polsce. Poeta była bardzo wrażliwy na kwestie związane z państwem, pełnił również funkcje publiczne, był chociażby sekretarzem królewskim. Utwór staje się jego przestrogą przed stawianiem partykularnych interesów nad dobrem państwa, co musi z czasem zakończyć się trudną sytuacją kraju, jak chociażby wojną, która wkrótce dotknie mieszkańców Troi.

Inny utwór

William Szekspir, *Makbet*

Motyw władzy często był przedstawiany za pomocą obrazów dobrych lub złych władców. Przykładem tego jest chociażby *Makbet* Williama Szekspira. Dramat porusza tematykę władzy, której pragnienie tak przenika człowieka, że jest gotów odstąpić od swoich zasad, byleby osiągnąć kolejny szczebel kariery. Co więcej to pragnienie przypomina uzależnienie, w którym

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

człowiek traci umiejętność oceny siebie i swoich czynów, myśli tylko o tym, co go uzależnia, w tym przypadku o władzy.

Początkowo Makbet jest prawym i odważnym rycerzem. Dowiadujemy się, że bez niego Duncan nie miałby szansy na zwycięstwo w walkach. Ryzykuje życie dla króla, swojego suwerena. Wszystko zmienia przepowiednia wiedźm witających go trzema tytułami, w tym króla Szkocji. To trafia na podatną glebę, jaką jest ambicja Makbeta. Zachęcony do działania przez żonę likwiduje kolejne osoby, które, jak sądzi, mogą mu stanąć na drodze do pełni władzy. A potem, by udowodnić sobie sam fakt jej posiadania. Mieszkańcy Szkocji zaczynają go traktować jako tyrana. Utwór kończy się zabiciem go przez Macduffa.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, jaka cecha osobowości jest przydatna do dobrego sprawowania władzy?

47. Rola kostiumu historycznego w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie *Odprawy posłów greckich* Jana Kochanowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Różne mogą być powody zakładania kostiumu. W sensie dosłownym zakłada go chociażby aktor, ale możemy też mówić o sensie metaforycznym, ubieraniu się ludzi w postawy, cechy, uczucia, słowa, które nie są ich. Dlaczego czasami ludzie zakładają kostiumy przed innymi? Chcą coś osiągnąć? Coś ukryć? Liczą na większą akceptację społeczną?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Utwory literackie często nie przekazują wprost treści, ukrywają ją za różnymi fasadami. Przykładem tego jest chociażby przypowieść. Dopiero warstwa przenośna mówi nam o intencjach nadawcy. Takim zabiegiem jest również kostium historyczny.

Obraz przedstawiony w *Odprawie posłów greckich* miał opowiedzieć nie tylko fragment historii Troi, ale przede wszystkim być pouczeniem dla współczesnych i przyszłych pokoleń w kwestii podejścia do spraw państwowych. Inspiracje mitologiczne autor łączy z elementami szesnastowiecznej rzeczywistości. Rada, którą zwołuje król Troi, przypomina sejm szlachecki. Jest ona emocjonalną dyskusją, w której umykają racjonalne argumenty za oddaniem Heleny. Król podejmuje decyzję zgodną z wolą większości na radzie.

Czytelnicy wiedzieli, jak zakończą się losy Troi po odprawieniu posłów, nie było zatem celem autora zaskoczenie ich, chciał poprzez odwołanie się do znanego mitu pokazać, jak do upadku miasta może przyczynić się niewłaściwe rozumienie spraw państwowych. Odprawienie posłów wskazuje, że przyczyną klęski jest uznanie za ważniejszy interes jednego człowieka wobec interesu państwa. Utwór pokazuje też mechanizmy, które na to pozwoliły. Aleksander, czyli trojański królewicz Parys, zbiera głosy popierających go mieszkańców za pomocą przekupstw, podkreślania roli przyjaźni oraz budzenia emocji związanych z przeszłymi relacjami grecko –

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

trojańskimi. Uzasadnia, że oddanie Heleny może nastąpić po wyrównaniu wcześniejszych krzywd, jak chociażby porwaniu przez Jazona Medei, córki króla sprzymierzeńców Trojan.

Różnie możemy interpretować rolę użytego tu kostiumu historycznego. Z jednej strony pozwalała ona autorowi na pewien element dyplomacji. Nie atakował bezpośrednio konkretnych osób, ale zarazem wiadomo było, jakie postawy krytykuje. Dodatkowo spojrzenie na własne zachowanie przez pryzmat zupełnie innych postaci czasami ułatwia przyjęcie krytyki i zobaczenie własnych wad. Widz mógł zatem ocenić swoje postawy, patrząc na mitologicznych bohaterów. W przypadku Kochanowskiego kostium historyczny i odwołanie do starożytności wyrastały też z chęci stworzenia tragedii na wzór antycznej.

Przykładowe konteksty

Teoria literatury

Przypowieść. Już w elementach odpowiedzi.

Kontekst biograficzny

Rola kostiumu historycznego pozwoliła Kochanowskiemu pod przykryciem dawnych wydarzeń opowiedzieć o swoim spojrzeniu na rozwój sytuacji w Polsce. Poeta była bardzo wrażliwy na kwestie związane z państwem, pełnił również funkcje publiczne, był chociażby sekretarzem królewskim. Utwór staje się jego przestrogą przed stawianiem partykularnych interesów nad dobrem państwa, co musi z czasem zakończyć się trudną sytuacją kraju, jak chociażby wojną, która wkrótce dotknie mieszkańców Troi.

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod*

Po kostium historyczny sięgali twórcy różnych epok. Przykładowo akcja *Konrada Wallenroda* Adama Mickiewicza rozgrywała się w średniowieczu, epoce, do której chętnie wracali twórcy romantyczni. Dawne wydarzenia komentowano jako głos autora w kwestiach współczesnych, dotyczących walki z zaborcami. Utwór ukazuje tragizm bohatera, który osiąga cel i pokonuje wrogów za pomocą zdrady, jednocześnie jest przegranym, ponieważ przekroczył swoje zasady moralne.

Przykładowe pytania komisji

Czy przywoływanie inspiracji z dawnych utworów, aby wyjaśnić współczesne kwestie, jest według Ciebie skuteczną metodą?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

PIOTR SKARGA, *KAZANIA SEJMOWE* (FRAGMENTY)

Zwróć uwagę, że możesz przywołać dowolne fragmenty z *Kazań sejmowych*. Do omówienia w pytaniach zostały zaproponowane dwa teksty:

Kazanie wtóre. O miłości ku ojczyznie i o pierwszej chorobie Rzeczypospolitej, która jest z nieżyczliwości ku ojczyźnie.

Kazanie trzecie. O drugiej chorobie Rzeczypospolitej, która jest z niezgody domowej.

48. Obraz Polski i Polaków. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Kazań sejmowych* Piotra Skargi. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Obraz Polaków analizowano i żartem, i serio. Współcześnie często możemy zobaczyć go w memach. Czy potrafisz podać przykładowe cechy i zachowania, które dostrzegają w nas obcokrajowcy? Czy któreś z nich mają wydźwięk negatywny?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Bardzo często, wyjeżdżając za granicę, doświadczamy różnic w zachowaniach kulturowych. Widzimy, że pewne zachowania, tak dla nas typowe w kraju, są traktowane inaczej w innym miejscu. Trudno odpowiedzieć jednoznacznie na pytanie, jaki jest obraz Polski i Polaków. W dużym stopniu zależy to od charakteru osoby odpowiadającej na to pytanie, jej doświadczenia i czasów, w których żyje.

Próbą ukazania obrazu polskiego społeczeństwa są *Kazania sejmowe* Piotra Skargi. Na ich wydźwięk ma wpływ już sama funkcja autora. Skarga jest kaznodzieją, a poprzez swoje teksty próbuje pouczać, wyjaśniać i przestrzegać przed błędami, które definiuje zgodnie z duchem epoki i katolickimi poglądami.

Ma to wpływ na dość negatywny obraz ukazany w *Kazaniach*, ale skupienie na tym elemencie wynika z samych założeń autora, który stawia sobie za cel ukazanie sześciu głównych chorób Rzeczpospolitej.

W kazaniu drugim Skarga rysuje obraz Polski jako matki. Ukazuje, jak wiele daje ona swoim dzieciom. Zwracając się do szlachty, podkreśla, że doświadczają dostatniego życia, nie podlegają tyranom, tylko królom, wybieranym przez nich samych. Smuci go fakt, że ta wielka miłość Polski nie znajduje odzwierciedlenia w miłości Polaków. Kaznodzieja zauważa skupienie wielu osób na swoich dobrach kosztem sytuacji w kraju i gnębienia niektórych grup społecznych. Autor przedstawia też Polskę jako tonący okręt, wzywając do jej ratowania i służby krajowi. Uznaje to za obowiązek, powołuje się przy tym na wiele przykładów biblijnych.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Uważa, że postawa patriotyczna jest szlachetna i konieczna, nawet jeżeli nagrodę za nią otrzyma się dopiero po śmierci.

Z kolei kazanie trzecie ukazuje Polaków jako bardzo podzielonych i kłótliwych. Autor szuka źródeł tych postaw, a ponieważ jest zwolennikiem kontrreformacji jako pierwsze wskazuje obecność w kraju innych wyznań niż katolickie. Na stan niezgody wpływa również lekceważenie władzy królewskiej i różnego rodzaju wady, jak chociażby chciwość i zazdrość. Skarga przypomina, że Polska jest jednym ciałem i zgoda między częściami jest konieczna, by dobrze funkcjonowała.

Obraz Polski i Polaków wynika zatem w dużym stopniu z założenia kaznodziei, aby skupić się na błędach ludzkich. Ukazuje Polskę jako matkę, która wiele ofiarowała swoim dzieciom, a w zachowaniach Polaków podkreśla wady, które mogą doprowadzić do upadku kraju.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*

Obrazy przedstawione przez Skargę możemy odnaleźć już w *Odprawie posłów greckich* Jana Kochanowskiego. Opowiada ona o wydarzeniach poprzedzających wojnę trojańską, a poprzez nie autor próbuje ukazać współczesną sytuację Polski. Gdy do Troi przybywają posłowie greccy, król nie podejmuje sam decyzji, ale zwołuje radę, by wysłuchać panów trojańskich. Niestety, okazuje się, że radzący poddają się emocjom, dodatkowo zostają przekupieni podarkami przez Aleksandra, czyli Parysa, stąd podejmują decyzję, aby Helena pozostała w Troi. Podobnie jak Skarga w swoich późniejszych kazaniach autor ukazuje zagrożenia związane z nieumiejętnością oceny sytuacji kraju i patrzenia na nią wyłącznie z własnej perspektywy.

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Inny obraz wyłania się z *Pana Tadeusza*. Z jednej strony autor nawiązuje do wad narodowych ukazanych w *Kazaniach*, jak chociażby kłótliwość, z drugiej, epopeja jest wyrazem tęsknoty poety za krajem lat dziecinnych i odchodzącym światem szlacheckim, dlatego obraz wyłaniający się z *Pana Tadeusza* pełen jest sielankowego uroku i zachwytu nad opisywaną rzeczywistością. Polska kłótliwość w finale utworu zostaje zwyciężona przez umiejętność współpracy w trudnej sytuacji i zjednoczenie się przeciwko wrogowi.

Przykładowe pytania komisji

Czy Twoim zdaniem Polacy mają cechy charakterystyczne, odróżniające ich od innych nacji?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

49. Refleksje o polskich wadach narodowych. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Kazań sejmowych* Piotra Skargi. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 48.

Obraz Polaków analizowano i żartem, i serio. Współcześnie często możemy zobaczyć go w memach. Czy potrafisz podać przykładowe cechy i zachowania, który dostrzegają w nas obcokrajowcy? Czy któreś z nich mają wydźwięk negatywny?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Trudno odpowiedzieć jednoznacznie na pytanie, jakie są polskie wady narodowe. W dużym stopniu zależy to od charakteru osoby odpowiadającej na to pytanie, jej doświadczenia i czasów, w których żyje.

Próbą ukazania wad polskiego społeczeństwa są *Kazania sejmowe* Piotra Skargi. Jest on kaznodzieją, a poprzez swoje teksty próbuje pouczać, wyjaśniać i przestrzegać przed błędami, które definiuje zgodnie z duchem epoki i katolickimi poglądami.

Ma to wpływ na dość negatywny obraz ukazany w *Kazaniach*, ale skupienie na tym elemencie wynika z samych założeń autora, który stawia sobie za cel ukazanie sześciu głównych chorób Rzeczpospolitej.

Przykładowo w kazaniu drugim Skarga skupia się na braku miłości wobec ojczyzny. Najpierw rysuje obraz Polski jako matki. Ukazuje, jak wiele daje ona swoim dzieciom. Zwracając się do szlachty, podkreśla, że doświadczają dostatniego życia, nie podlegają tyranom, tylko królom, wybieranym przez nich samych. Smuci go fakt, że ta wielka miłość Polski nie znajduje odzwierciedlenia w miłości Polaków. Kaznodzieja zauważa skupienie wielu osób na swoich dobrach kosztem sytuacji w kraju i gnębienia niektórych grup społecznych. Zwraca uwagę, że nie dostrzegają oni możliwości doprowadzenia kraju do upadku poprzez swój egoizm.

Z kolei kazanie trzecie ukazuje Polaków jako bardzo podzielonych i kłótliwych. Autor szuka źródeł tych postaw, a ponieważ jest zwolennikiem kontrreformacji jako pierwsze wskazuje obecność w kraju innych wyznań niż katolickie. Na stan niezgody wpływa również lekceważenie władzy królewskiej i różnego rodzaju wady, jak chociażby chciwość i zazdrość. Skarga przypomina, że Polska jest jednym ciałem i zgoda między częściami jest konieczna, by dobrze funkcjonowała.

Opisując negatywne zachowania Polaków, autor dąży do swojego celu, jakim jest uświadomienie odbiorców, że wady narodowe mogą doprowadzić do upadku kraju.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*

Wady narodowe przedstawione przez Skargę możemy odnaleźć już w *Odprawie posłów greckich* Jana Kochanowskiego. Opowiada ona o wydarzeniach poprzedzających wojnę trojańską, poprzez nie autor próbuje ukazać współczesną sytuację Polski. Gdy do Troi przybywają posłowie greccy, król nie podejmuje sam decyzji, ale zwołuje radę, by wysłuchać panów trojańskich. Niestety, okazuje się, że radzący poddają się emocjom, dodatkowo zostają przekupieni podarkami przez Aleksandra, czyli Parysa, stąd podejmują decyzję, aby Helena pozostała w Troi. Podobnie jak Skarga w swoich późniejszych kazaniach autor ukazuje zagrożenia związane z nieumiejętnością oceny sytuacji kraju i patrzenia na nią wyłącznie z perspektywy własnych interesów.

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Inny obraz wyłania się z *Pana Tadeusza*. Możemy powiedzieć, że autor nie ukrywa wad narodowych. Widzimy przykłady kłótliwości, wymierzania własnej sprawiedliwości z pominięciem systemu prawnego i bijatyk. Ale epopeja jest wyrazem tęsknoty poety za krajem lat dziecinnych i odchodzącym światem szlacheckim, dlatego obraz wyłaniający się z *Pana Tadeusza* pełen jest sielankowego uroku i zachwytu nad opisywaną rzeczywistością. Polska kłótliwość w finale utworu zostaje zwyciężona przez umiejętność współpracy w trudnej sytuacji i zjednoczenie się przeciwko wrogowi.

Przykładowe pytania komisji

Czy jest jakaś polska cecha narodowa, którą Ty uznajesz za wadę?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

JAN CHRYZOSTOM PASEK, *PAMIĘTNIKI* (FRAGMENTY)

50. Sarmacki portret polskiego szlachcica. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Pamiętników* Jana Chryzostoma Paska. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Przy tematach nawiązujących do historii warto utrwalić najważniejsze informacje, w tym przypadku koncepcję sarmatyzmu.

Jakie są Twoje pierwsze skojarzenia ze słowem szlachcic? Jak sądzisz, skąd wzięła się popularność wyrażenia: „szlachta nie pracuje”? W jakim kontekście zostało tu użyte słowo szlachta?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Barok w Polsce przyniósł ze sobą rozwój i popularność sarmatyzmu. Nazwa wywodziła się z założenia, że polska szlachta pochodzi od starożytnego rodu Sarmatów. *Pamiętniki* Paska uważane są za najpełniejszy obraz mentalności i kultury sarmackiej stworzony przez osobę zanurzoną w nią.

Szlachcic w *Pamiętnikach* to człowiek zajmujący się albo walką, albo życiem ziemiańskim. Z jednej strony bierze udział w wyprawach wojennych jako żołnierz, okazując tym miłość do ojczyzny, ale z drugiej, walka jest też jego sposobem udowadniania swoich racji w zatargach z innymi w okresie pokoju. Pozwala mu to na podkreślanie roli swojej wolności.

Narrator to szlachcic przekonany o swojej wielkości, waleczności, uroku oraz mądrości i w ten sposób przedstawia się czytelnikom. Ważnym elementem kultury sarmackiej była wiara katolicka. Pasek podkreśla wielokrotnie swoje oddanie Bogu, uczestniczy w nabożeństwach, wzywa imienia Boga w różnych sytuacjach. Podczas wyprawy duńskiej na początku utworu szlachta polska przed walką skupia się na modlitwie, a kapłan zaleca walkę z przeciwnikami, ponieważ są heretykami. Pasek naśmiewa się z wrogów, którzy zginęli podczas wybuchu, sugerując, że święty Piotr zamknął im bramę, karząc ich za wyznawanie innej wiary, i musieli spaść na ziemię.

Sarmata, świadom swojej wielkości, patrzy z góry na obcokrajowców. Opisy krajów i ich zwyczajów podczas zagranicznych walk Paska są więc pełne ironicznych komentarzy. Charakterystyczny dla sarmatyzmu jest również sam język *Pamiętników*, pełen wtrętów łacińskich, religijnych odwołań i długich mów.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Koncepcja sarmatyzmu osiągnęła największą popularność do schyłku XVIII wieku. Oznaczała ona zarówno pewne cechy osobowościowe, jak odwagę, dumę i waleczność, jak i system wartości, z których najważniejsze były Bóg i wolność.

Historia

Koniec XVIII wieku to jednocześnie koniec ogromnej popularności sarmatyzmu, a zarazem wzrastająca krytyka tego światopoglądu, skupiona na fakcie, że nawet wartościowe cechy z czasem przerodziły się w swoją negatywną wersję, jak chociażby umiłowanie wolności, które zamieniła się w liberum veto. Pojęcia sarmatyzmu zaczęto używać w negatywnym znaczeniu. Kulturę sarmacką winiono również za upadek I Rzeczpospolitej.

Przykładowe pytania komisji

Czy któraś z cech Sarmaty jest Ci bliska?

51. Ideał życia ziemiańskiego i rodzinnego ładu. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Pamiętników* Jana Chryzostoma Paska. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Ideał codziennego życia zmienia się wraz z epokami. Jakbyś opisał marzenia współczesnego człowieka? Miasto czy wieś? Życie spokojne czy intensywne? Czy uważasz, że są jakieś dominujące obrazy idealnego życia w dzisiejszych czasach, czy też są one zupełnie różne w zależności od osoby?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Kultura szlachecka wytworzyła ideał ziemianina, dobrego gospodarza, który jest pracowity i żyje zgodnie z rytmem natury. Opisy życia takich szlachciców możemy znaleźć w literaturze, począwszy od renesansu. Temu ideałowi bliska jest również postać z *Pamiętników* Jana Chryzostoma Paska.

W utworze opisał on swoje ziemiańskie życie. Było ono jego wyborem po czasach walki. Czuł, że pragnie zająć się właśnie pracą w gospodarstwie. Umożliwia mu to małżeństwo z wdową Anną, posiadającą ziemską własność. Element materialny, a nawet można powiedzieć, że rolny, w sprawach małżeństwa był dla niego istotny, już przy wcześniejszej kandydatce wspomina, że argumentem przemawiającym za nią jest fakt, że na jej polu można sadzić nawet cebulę.

Pasek ziemianin to człowiek zanurzony w wiejskie życie, obowiązki gospodarcze, ale też w dużym stopniu zanurzony w jedzenie, picie i polowania, wszystkim tym elementom poświęca

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

długie fragmenty tekstu. To również Sarmata wierzący w swoje racje, procesujący się z sąsiadami i wdający się w awantury.

Jego życie rodzinne to opieka nad żoną i jej dziećmi. Autor wyraża się o Annie z czułością i miłością. Oprócz uczucia na wybranie jej na żonę wpłynęła ocena jej jako gospodyni i jej środki finansowe. Narrator jest tak nią zauroczony, że jak twierdzi, dopiero po ślubie orientuje się, że jest aż tak wiele od niego starsza. Nie mają wspólnych dzieci, co Pasek przypisuje czarom niektórych członków rodziny i podrzucaniu mu różnych przedmiotów do łóżka. Nie przeszkadza mu to w podkreślaniu swojej religijności.

Przykładowe konteksty

Historia literatury

Ideał ziemianina. Już w elementach odpowiedzi.

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Ideał życia ziemiańskiego widzimy również w *Panu Tadeuszu* w obrazie dworu szlacheckiego. Mickiewicz stworzył opis idealnego miejsca, pełnego ładu i skupionego na podtrzymywaniu tradycyjnych zachowań. Utwór podkreśla, że wszystko w Soplicowie oddychało zwyczajem, który przejmowali nawet goście, traktowani w domu z ogromną życzliwością. Każda czynność, od siadania przy stole po kolejność w grupie wracającej z lasu, naznaczona była ładem. Życie dworu przebiega też w harmonii z przyrodą. To ona wyznacza jego rytm, pracę i obowiązki. Ten idealny obraz wynikał przede wszystkim z tęsknoty poetą za krajem swojego dzieciństwa.

Przykładowe pytania komisji

Czy ideał życia ziemiańskiego jest Ci bliski?

WILLIAM SZEKSPIR, *MAKBET*

52. Moralna odpowiedzialność za czyny. Omów zagadnienie na podstawie *Makbeta* Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że człowiek ponosi odpowiedzialność za swoje czyny? Czy są od tego wyjątki? Co jest dla ludzi źródłem oceny czynów: prawo, religia, moda...? Czy sądzisz, że człowiek ponosi odpowiedzialność, nawet gdy czyn pozostaje przez nikogo nieodkryty?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Moralność oznacza ocenę czynów w kategorii dobra i zła. Te kategorie mogą się zmieniać w zależności od religii albo systemu filozoficznego. Są jednak pewne działania, które powszechnie traktujemy jako negatywne i moralnie naganne, a należy do nich zabicie drugiego człowieka.

Patrząc na kwestię odpowiedzialności Makbeta za zabójstwo króla Duncana, możemy zacząć od rozważań rycerza związanych z podjęciem decyzji o morderstwie. Ma on kilka wątpliwości. Twierdzi, że mógłby nie dbać o życie przyszłe, ale ma świadomość, że złe czyny zostają ukarane już tu na ziemi, że jest sprawiedliwość, która sprawia, iż doświadczamy zła, które sami spowodowaliśmy. Makbet wie, że zamordowanie króla będzie moralnie naganne, bo król mu ufa i jako suweren, i jako krewny, a nawet jako gość. Dodatkowo jest łagodnym i prawym władcą.

Rycerz jest świadomy moralnej odpowiedzialności za czyny i to już w życiu doczesnym. Dlaczego zatem zabija? Popycha go do tego ambicja, rozbudzona dodatkowo przez żonę.

Po pierwszym morderstwie Makbet zaczyna obmyślać następne, jest przekonany, że kolejne zbrodnie umocnią go na tronie królewskim. Czuje się władcą sytuacji, jest przekonany, że nad nią panuje, zapomina zupełnie o wcześniejszych wahaniach związanych z pierwszym morderstwem. Jego losy pokazują, że spełnia się to, co przeczuwał – człowiek ponosi moralną odpowiedzialność za swoje czyny. Ostatecznie Makbet ginie z ręki Macduffa.

Przykładowe konteksty

Religia

Źródłem moralnej odpowiedzialności za czyny często są religie. Judaizm i chrześcijaństwo, wychodząc od dekalogu, stworzyły zasady, których przekroczenie jest grzechem. Nie zabijaj to przykład jednej z nich.

Inny utwór

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Tę religijną zasadę przekraczają zarówno Makbet, jak i tytułowa bohaterka tragedii Juliusza Słowackiego Balladyna. Jej zachowanie bezpośrednio po morderstwie pokazuje, że właśnie z Bogiem wiąże zasady obowiązujące człowieka. Jest przez chwilę zszokowana dokonaną zbrodnią, w którą by nie uwierzyła dzień wcześniej. Podejmuje jednak decyzję, że nie chce odwrotu. Postanawia żyć, jakby nie było Boga. To pozwala jej funkcjonować w poczuciu braku odpowiedzialności moralnej za czyny. Wydanie przez nią trzech wyroków śmierci na samą siebie w zakończeniu utworu i zabicie jej przez piorun pokazują, że nie ma ucieczki od świata, w którym czyny niosą za sobą moralne konsekwencje.

Przykładowe pytania komisji

Uważasz, że są czynniki, które mogą wpływać na bardziej łagodną ocenę moralną czyjegoś postępowania?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

53. Wina jako motyw literacki. Omów zagadnienie na podstawie *Makbet*a Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 52.

Czy uważasz, że człowiek ponosi odpowiedzialność za swoje czyny? Czy są od tego wyjątki? Co jest dla ludzi źródłem oceny czynów: prawo, religia, moda...? Czy sądzisz, że człowiek ponosi odpowiedzialność, nawet gdy czyn pozostaje przez nikogo nieodkryty?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Makbet to opowieść o ludziach ponoszących winę za swoje czyny. Tytułowy bohater od początku zdaje sobie sprawę, że będzie odpowiadał za zabójstwo Duncana, ponieważ jest to działanie moralnie naganne. Dlatego też rycerz początkowo ma kilka wątpliwości. Twierdzi, że mógłby nie dbać o życie przyszłe, ale ma świadomość, że złe czyny zostają ukarane już tu na ziemi, że jest sprawiedliwość, która sprawia, iż doświadczamy zła, które sami spowodowaliśmy. Makbet wie, że zamordowanie króla będzie moralnie naganne, bo król mu ufa i jako suweren, i jako krewny, a nawet jako gość. Dodatkowo jest łagodnym i prawym władcą.

Rycerz jest świadomy, że poniesie winę za ten czyn i to już w życiu doczesnym. Dlaczego zatem zabija? Popycha go do tego ambicja, rozbudzona dodatkowo przez żonę. Ona z kolei nie poczuwa się do poczucia winy, nie dostrzega zła w zabiciu Duncana, jest to dla niej środek do celu, jakim jest korona dla jej męża.

Ich życie pokazuje, że wina jest nieodzownie związana z popełnionym złem. Makbet naiwnie czuje się władcą sytuacji, jest przekonany, że nad nią panuje, zapomina zupełnie o wcześniejszych wahaniach związanych z pierwszym morderstwem. Jego losy pokazują, że spełnia się to, co przeczuwał początkowo – człowiek ponosi winę za swoje czyny. Ostatecznie Makbet ginie z ręki Macduffa. Również Lady Makbet nie daje sobie rady z psychicznym obciążeniem spowodowanym zbrodniami, choruje, ma majaki, w końcu umiera.

Życie ich obojga pokazuje, że nawet jeśli człowiek nie chce odczuwać winy za popełnione zbrodnie, w końcu ponosi ich konsekwencje, źródłem moralnej sprawiedliwości i kary może być drugi człowiek, jak w przypadku Macduffa, albo wnętrze człowieka, jak w przypadku Lady Makbet.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Przed winą próbuje też uciec tytułowa bohaterka tragedii Juliusza Słowackiego Balladyna. Jej zachowanie bezpośrednio po morderstwie pokazuje, że zasady obowiązujące człowieka wiąże z dekalogiem. Jest przez chwilę zszokowana dokonaną zbrodnią, w którą by nie uwierzyła dzień

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

wcześniej. Podejmuje jednak decyzję, że nie chce odwrotu. Postanawia żyć, jakby nie było Boga. To pozwala jej funkcjonować w poczuciu braku poczucia winy. Wydanie przez nią trzech wyroków śmierci na samą siebie w zakończeniu utworu i zabicie jej przez piorun pokazują, że nie ma ucieczki od świata, w którym czyny niosą za sobą moralne konsekwencje.

Kwestie społeczne

Zarówno postać Makbeta, jak i Balladyny pokazują, że wina może być wielowymiarowa. Makbet oprócz winy wobec Boga, której konsekwencje odczułby w przyszłym życiu, dostrzega też winę wobec praw naturalnych, które nakazują chociażby zapewnienie bezpieczeństwa gościowi. Zbrodnie Balladyny zderzają się również nie tylko z winą wobec Boga, ale także wobec społeczeństwa, stąd jej czyny były z punktu widzenia prawa spisanego przez przodków karane śmiercią. Wielkość winy trudno zatem ocenić w oderwaniu od człowieka, społeczeństwa, w którym żyje, i praw, które w nim obowiązują.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że Makbet również poniósł duchowe konsekwencje swoich czynów?

54. Literacki wizerunek tyrana. Omów zagadnienie na podstawie *Makbeta* Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Bardzo specyficzna forma rządów. Król chce być nazwany królem, prezydent prezydentem, tytuł tyrana nadają inni, a sam utytułowany obiekt zaprzecza temu faktowi.

W Europie wśród osób określanych tym mianem analizuje się przede wszystkich zachowanie Hitlera i Stalina, obecnie Putina. Co sprawia, że stali się tyranami? Moment historyczny? Określony stan społeczeństwa? Ich charyzma?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Makbet porusza tematykę władzy, której pragnienie tak przenika człowieka, że jest gotów odstąpić od swoich zasad, byleby osiągnąć kolejny szczebel kariery. Co więcej to pragnienie przypomina uzależnienie, w którym człowiek traci umiejętność oceny siebie i swoich czynów, myśli tylko o tym, co go uzależnia, w tym przypadku o władzy. Ostatecznie staje się tyranem.

Obraz Makbeta zmienia się w trakcie utworu. Początkowo jest prawym i odważnym rycerzem. Dowiadujemy się, że bez niego Duncan nie miałby szansy na zwycięstwo w walkach. Ryzykuje życie dla króla, swojego suwerena. Wszystko zmienia przepowiednia wiedźm witających go trzema tytułami, w tym króla Szkocji. To trafia na podatną glebę, jaką jest ambicja Makbeta. Potem następuje zachęta ze strony żony, morderstwo króla, po którym rycerz czuje się zagubiony i zdezorientowany, to żona pomaga mu ogarnąć sytuację.

Szukając momentu, kiedy Makbet wkracza na ścieżkę stawania się tyranem, możemy przywołać plan zabicia Banqua. Nie chce już nawet pomocy żony, nie informuje jej o

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

szczegółach. Wcześniej, przed pierwszym morderstwem, rozważał fakt, że za złe czyny spotyka człowieka kara już na ziemi, teraz zmienia zdanie i zakłada, że nowe zbrodnie umocnią poprzednią. Potem jest to już równia pochyła. Makbet zabija każdego, którego uznaje za nieprzychylnego mu, czuje, że może robić wszystko, bo jest władcą. Umacnia go w tym przepowiednia zjaw, że żaden człowiek zrodzony z niewiasty nie może go zabić.

Obraz króla jako tyrana widać dokładniej w opisie Macduffa, który przybywa do syna Duncana z prośbą, aby podjął działania, zmierzające do przejęcia tronu Szkocji. Macduff opowiada o cierpiącym kraju, pełnym płaczu wdów i sierot, wkrótce też dowiaduje się, że na rozkaz Makbeta zamordowano również jego własną żonę i dzieci.

Obraz tyrana jest powiązany ściśle z jego wzrastającym pragnieniem władzy. Zaczyna od chęci przejęcia tronu, kończy na próbie udowodnienia sobie, że rządzi życiem każdego mieszkańca Szkocji, a sam jest nie do pokonania.

Przykładowe konteksty

Historia

Wizerunki literackie mają, niestety, odniesienie do rzeczywistych obrazów. Synonimem tyranii są przykładowo postacie Adolfa Hitlera i Józefa Stalina. Postać kanclerza III Rzeszy była analizowana przez wielu badaczy. Analizie poddano nie tylko jego działania, ale i zmiany, które się dokonały w społeczeństwie niemieckim. Hitler zbudował swoją potęgę na nienawiści, zarówno do określonych grup narodowościowych, jak i Europy za obarczenie Niemiec ogromnymi zobowiązaniami z powodu I wojny światowej.

Film

* *Jak zostać tyranem*, 2021, serial

Postać Hitlera i innych pięciu tyranów ukazuje serial *Jak zostać tyranem*. Autorzy szukają cech wspólnych u wszystkich tego typu osób. Wskazują na pewność siebie i brutalność w przejęciu władzy, pozbywanie się rywali, prowadzenie rządów terroru oraz kontrolowanie przepływu informacji i propagandę.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że określony stan społeczeństwa wpływa na rozwój tyranii? Jakie potrzeby ludzkie może zaspokajać tyran?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

55. Motyw władzy. Omów zagadnienie na podstawie *Makbeta* Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 46.

Każdy z nas ma wokół ludzi, którzy sprawują władzę. Może być ona niewielka, ale przecież nawet funkcja przewodniczącego szkoły wiąże się z pewnymi uprawnieniami. Widzimy też radnych miasta, dyrektorów, burmistrzów.. Jak oceniasz ich sposób sprawowania władzy? Jeżeli dana funkcja wiązała się z kampanią wyborczą, to czy osoby te realizują składane wtedy obietnice? Czy dostrzegasz, że niektórzy ludzie mają trudności ze sprawowanie władzy?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Dramat *Makbet* porusza tematykę władzy, której pragnienie tak przenika człowieka, że jest gotów odstąpić od swoich zasad, byleby osiągnąć kolejny szczebel kariery. Co więcej to pragnienie przypomina uzależnienie, w którym człowiek traci umiejętność oceny siebie i swoich czynów, myśli tylko o tym, co go uzależniania, w tym przypadku o władzy.

Początkowo Makbet jest prawym i odważnym rycerzem. Dowiadujemy się, że bez niego Duncan nie miałby szansy na zwycięstwo w walkach. Ryzykuje życie dla króla, swojego suwerena. Wszystko zmienia przepowiednia wiedźm witających go trzema tytułami, w tym króla Szkocji. To trafia na podatną glebę, jaką jest ambicja Makbeta. Zachęcony do działania przez żonę likwiduje kolejne osoby, które, jak sądzi, mogą mu stanąć na drodze do pełni władzy. A potem, by udowodnić sobie sam fakt jej posiadania. Mieszkańcy Szkocji zaczynają go traktować jako tyrana. Utwór kończy się zabiciem go przez Macduffa.

Postać Makbeta pokazuje, jak wielką moc może mieć pragnienie posiadania władzy, i jak bardzo można się w tym pragnieniu zatracić. Makbet zabijany przez Macduffa jest zupełnie innym człowiekiem niż rycerz z początku tragedii.

Przykładowe konteksty

Historia

Wizerunki literackie złych władców mają, niestety, odniesienie do rzeczywistych obrazów. Przykładem jest postać kanclerza III Rzeszy Adolfa Hitlera. Była ona analizowana przez wielu badaczy. Analizie poddano nie tylko jego działania, ale i zmiany, które się dokonały w społeczeństwie niemieckim. Hitler zbudował swoją potęgę na nienawiści, zarówno do określonych grup narodowościowych, jak i Europy za obarczenie Niemiec ogromnymi zobowiązaniami z powodu I wojny światowej. Wiele osób, szukając źródeł jego postawy, wskazuje na powód podobny do motywacji Makbeta – ogromną ambicję przy jednoczesnym braku pewności siebie i poczuciu odrzucenia.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Inny utwór

Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*

Motyw władzy ujmowany jest w literaturze na różne sposoby, czasem akcent pada na jej zdobywanie, sposób sprawowania, czasem na obraz dobrego władcy albo tyrana. Przykładowo w *Odprawie posłów greckich* Jana Kochanowskiego możemy obserwować sposób sprawowania władzy przypominający system panujący w Polsce za życia Jana Kochanowskiego, czyli demokrację szlachecką. Gdy do Troi przybywają posłowie greccy, król nie podejmuje sam decyzji, ale zwołuje radę, by wysłuchać panów trojańskich. Podkreśla też, że jest to dla niego tym bardziej ważne, że przedmiotem rady jest sprawa jego syna i nie chce pozostać stronniczy, bo ważniejsze jest dla niego dobro wspólne. Deklaruje akceptację każdej decyzji. Niestety, okazuje się, że rządzący poddają się emocjom, dodatkowo zostają przekupieni podarkami przez Aleksandra, czyli Parysa, stąd podejmują decyzję, aby Helena pozostała w Troi.

Motyw władzy w *Odprawie posłów greckich* ukazany jest od strony podejmowania decyzji państwowych. Ukazuje zagrożenia związane z nieumiejętnością oceny sytuacji kraju i patrzenia na nią wyłącznie z własnej perspektywy.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, jaka cecha osobowości jest przydatna do dobrego sprawowania władzy?

56. Wizerunek kobiety w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie *Makbeta* Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Temat rzeka. Może stać się dla Ciebie podstawą do prostych obserwacji socjologicznych. Jak ukazywane są kobiety w reklamie? (Jeżeli spojrzysz na przykładowe reklamy z XX wieku, dostrzeżesz stopniową ewolucję.) A jak w filmach? (To o tyle ważne, że ostatnie lata przynoszą znaczące zmiany.) Skupiając się na kilku wybranych wizerunkach kobiet, od czego można zacząć, próbując je opisywać? Bardziej rzucają Ci się w oczy cechy wspólne czy ich brak?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Kiedy zadajemy pytanie o wizerunek kobiety w literaturze, trudno znaleźć jedną wspólną cechę. Są one bardzo różnorodne, tak jak widzimy to w codzienności. Jedną z literackich twarzy kobiety jest Lady Makbet, żona tytułowego bohatera tragedii Szekspira.

To po pierwsze osoba bardzo dobra w umiejętności oceny innych ludzi. Kiedy dostaje list od męża z informacją o przepowiedni wiedźm, od razu wie, czego spodziewać się po Makbecie, jaka będzie jego reakcja. Precyzyjnie ocenia, że nie brak mu ambicji, ale nie ma śmiałości realizować marzeń, nie przekraczając zasad moralnych.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Bohaterka jest też osobą, która wiedzę o innych potrafi skutecznie wykorzystywać. Kiedy Makbet zjawia się w domu i rozmyśla nad argumentami przemawiającymi za niezabiciem króla, ona wie dokładnie, jak przeciągnąć go na swoją stronę. Zarzuca mu tchórzostwo i niestałość, bo wcześniej już zgodził się na jej plan. Sugeruje, że być może taka jest również jego miłość. A w końcu podaje własny przykład, że zabiłaby swoje dziecko, gdyby to wcześniej zadeklarowała.

Lady Makbet to również osoba o zmyśle organizacyjnym, dokładnie i ze szczegółami planuje zabicie króla. Gdy jej mąż po morderstwie nie ma odwagi wrócić na miejsce zbrodni, by zostawić sztylety przy sługach, i jest zdezorientowany sytuacją, ona zachowuje zimną krew i kończy działania.

W trakcie dramatu odkrywamy, że bohaterka przeliczyła się jednak z własnymi siłami psychicznymi. Wydawało jej się, że postępuje zgodnie z samą sobą, pomagając mężowi sięgnąć po koronę. Tymczasem okazuje się, że dokonane zbrodnie czynią spustoszenie w jej umyśle, zaczyna chorować, mieć majaki, w końcu umiera.

Z jednej strony Lady Makbet to bardzo silna i zdeterminowana kobieta, z drugiej, człowiek, który ma środku warstwy wrażliwości, o które sam siebie nie podejrzewał.

Przykładowe konteksty

Biblia

Księga Rodzaju

Lady Makbet jest również przytaczana jako przykład kainowego znamienia, które jest znakiem rozpoznawczym mordercy. Pojęcie pochodzi z *Księgi Rodzaju*. Kain, syn Adama i Ewy, zabija swojego brata, Abla, i zostaje za to przeklęty przez Boga i oznaczony znamieniem.

Lady Makbet cały czas widzi na swoich dłoniach krew, której nie potrafi zmyć. Podobną sytuację widzimy w przypadku Balladyny i jej krwawej plamy na czole.

Inny utwór

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Bohaterka tragedii Juliusza Słowackiego jest zresztą często porównywana do Lady Makbet. Łączy je odrzucenie zasad moralnych i dążenie do władzy za pomocą zbrodni. O ile jednak Lady Makbet chce rządzić wraz z mężem, a ostatecznie nie potrafi poradzić sobie z psychicznym obciążeniem po dokonanych morderstwach, to Balladyna planuje rządzić sama, nie cofa się przed wysłaniem wojsk, które zabijają jej męża. Bohaterka jest też przekonana do końca, że panuje nad rzeczywistością, nie ponosząc moralnych konsekwencji. Utwierdza ją w tym fakt pozbycia się wszystkich osób, znających prawdę na jej temat. Jej losy kończą się zabiciem przez piorun po trzykrotnym wyroku śmierci, który wydała sama na siebie.

Przykładowe pytania komisji

Którą z przytoczonych postaci oceniasz jako bardziej tragiczną?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

57. Rola postaci fantastycznych i zjawisk nadprzyrodzonych w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie *Makbeta* Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, z czego wynika ogromna popularność filmów i seriali, w których pojawiają się elementy fantastyczne? Niezależnie, czy jesteś ich wielbicielem, trudno nie dostrzec kolejnych fal widzów zanurzonych w Zmierzchu, Pamiętnikach wampirów i Stranger things. Ukazywane tam postacie i zjawiska wykraczają poza naszą naukową wiedzę o świecie. Skąd taka popularność wizji, które wykraczają poza nasze doświadczenie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wiedźmy

W *Makbecie* Williama Szekspira razem z tytułowym bohaterem dwukrotnie spotykamy się z wiedźmami. Nie wiemy, do jakiego stopnia zachowanie Makbeta zależało od ich przepowiedni, zależy to w dużym stopniu od naszej interpretacji tragedii.

Podczas spotkania usłyszał trzy tytuły, którym przywitały go wiedźmy, pierwszy już mu przynależny, kolejny – otrzymany za chwilę od króla i trzeci – króla Szkocji.

Makbet początkowo podejmuje decyzję, że jeżeli ma się stać królem, niech tak będzie, ale bez jego współudziału. Zaczyna jednak w nim odzywać się jego ambicja, podsycona dodatkowo przez żonę. Ostatecznie zabija Duncana i zostaje królem Szkocji. Pytanie, czy stałoby się to bez udziału postaci fantastycznych, czyli wiedźm, pozostaje otwarte. Stają się one jednak katalizatorem tych działań. Wkraczanie bohatera na ścieżkę zbrodni to połączenie ich słów, własna ambicja i podszepty żony.

Podczas drugiego spotkania wpływają ono znacząco na zachowanie Makbeta. Wcześniejszą niepewność, poczucie zagrożenia i ryzyko odebrania mu władzy przekreślają ich słowa, że nie zabija go nikt, kogo urodziła kobieta. Bohater przestaje się już liczyć z kimkolwiek, jest przekonany, że jest nie do pokonania. Okazuje się, że ginie z ręki Macduffa, urodzonego poprzez cesarskie cięcie.

Można zatem określić rolę wiedźm jako wydobywających tkwiące w człowieku, a jednocześnie początkowo ukryte emocje i pragnienia.

Przykładowe konteksty

Teoria literatury

W niektórych gatunkach literackich świat fantastyczny jest powracającym często elementem. Dzieje się tak w baśniach, które zaczęły powstawać jako element kultury ludowej. Pojawiające się w nich elementy fantastyczne pozwalały na ukazywanie wierzeń i mądrości ludowej. Świat baśni był zapełniony czarami. Bardzo często pozwalało to ukazać tkwiące w ludziach cechy i przekonać o sprawiedliwości wymierzanej przez postacie fantastyczne. W baśniach zło

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

zasługiwało na karę, a dobro na nagrodę, dlatego Kopciuszek trafił na wymarzony bal, a Królewna Śnieżka uwolniła się od złej macochy.

Inny utwór

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Z kolei w *Balladynie* widzimy królową Gopła, Goplanę, oraz jej sługi, Skierkę i Chochlika. Ich świat zostaje pokazany jako posiadający własne zasady, odmienne od ludzkich. Goplana posiada umiejętność czarowania, budzi się ze snu dopiero na wiosnę. W pewnym momencie dochodzi do przemieszania tych rzeczywistości. Wszystko zaczyna się od decyzji Goplany, która postanawia zdobyć Grabca za wszelką cenę. Czary Goplany są punktem zwrotnym w życiu Balladyny. Aby zdobyć Kirkora, zabija Alinę, a następnie dokonuje kolejnych morderstw, aby zlikwidować świadków swoich czynów .

Goplana zostaje ukarana przez Boga za wpływanie na losy ludzi, zostaje zesłana na północ, co ponownie pokazuje, że te światy zostają pomyślane jako funkcjonujące obok siebie. Ich przeniknięcie do świata ludzkiego powoduje wyzwolenie pewnych emocji tkwiących w człowieku, co w przypadku Balladyny prowadzi na drogę zbrodni. Ponownie element fantastyczny jest katalizatorem pragnień ukrytych w człowieku.

Przykładowe pytania komisji

Czy lubisz książki lub filmy, w których pojawiają się postacie fantastyczne? Odpowiedź uzasadnij.

MOLIER, *SKĄPIEC*

58. Obraz obyczajów społecznych w XVII wieku. Omów zagadnienie na podstawie *Skąpca* Moliera. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że nadal wiele obszarów życia regulują obyczaje społeczne? Czy zauważasz dążenie do wyłamania się ze zwyczajów i zrobienia czegoś (np. wesele, sposób spędzania tradycyjnych świąt) w sposób zupełnie inny i niepowtarzalny? W jakich sytuacjach słyszysz: to nie wypada, tak się nie robi, co ludzie powiedzą?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Skąpiec Moliera miał na celu ośmieszenie tytułowej postawy. O ile cecha ta spotykana jest wśród ludzi różnych epok, to już realia, na tle których została ona ukazana, są charakterystyczne dla czasów życia autora.

Jednym z elementów ówczesnej obyczajowości jest ścisła zależność losów młodych ludzi od ich rodziców. Zarówno Eliza, córka Harpagona, jak i jego syn, Kleant, mają od początku

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

świadomość, że ich uczuciowy wybór nie spotka się z akceptacją ojca. Głównym powodem jest niższy status materialny ich wybranków. Harpagon wybiera na małżonków dla swoich dzieci osoby majętne, nie zwracając uwagi, czy jego decyzja podoba się Elizie i Kleantowi. Działania syna i córki mają na celu znalezienie sposobu na uwolnienie się spod władzy ojca. Pomaga im w tym zarówno jego skąpstwo i chęć odzyskania szkatułki, jak i zbieg okoliczności, który sprawia, że wybrankowie Elizy i Kleanta okazują się zaginionymi dziećmi bogatego Anzelma.

Drugi element obyczajowości widoczny przez cały utwór to status kobiety w społeczeństwie. Jest on definiowany w dużym stopniu przez małżeństwo. To dlatego pojawia się rola swatki kojarzącej pary. I to ona działa w imieniu Harpagona, który chce poślubić Mariannę. Spełnia ona oczekiwania bohatera, jest piękna, a jednocześnie uboga, ma więc on nadzieję, że związek nie będzie kosztowny. Podobnie jest w przypadku Elizy, którą ojciec planuje wydać za bogatego wdowca Anzelma. Zadaniem kobiety jest zatem właściwe zamążpójście, które ma zapewnić jej właściwy status.

W swoim utworze dokonuje więc Molier krytyki ówczesnych obyczajów i stosunków społecznych, akcentujących status materialny i pochodzenie ponad prawdziwe uczucia i pragnienia.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Chronologicznie przypisujemy Moliera do baroku, ale warto pamiętać, że siedemnastowieczna kultura Francji rozwijała się w innym kierunku, stąd używane jest określenie klasycyzm francuski. Jak sama nazwa wskazuje, był to czas powrotu do klasycznych ideałów pozbawionych barokowego przesytu. To również jest źródłem dydaktyzmu *Skąpca*. Molier poprzez swoje sztuki i ich komizm chciał zachęcić do refleksji nad życiem.

Inny utwór

Bolesław Prus, *Lalka*

Właściwie jako przykład obrazów obyczajów społecznych danej epoki moglibyśmy przytoczyć większość utworów. Człowiek jest bowiek ukazywany zazwyczaj na tle swojej społeczności. Przykładowo w *Lalce* Bolesława Prusa pojawia się problem społeczny podobny to tego ukazanego w *Skąpcu*. Stanisław Wokulski wielokrotnie doświadcza, że społeczeństwo próbuje mu narzucić pewną obyczajowość. Już gdy próbuje zdawać na studia, jest przedmiotem zainteresowania i żartów, ponieważ nie pasuje to do jego pracy subiekta. Izabela Łęcka bardzo długo nie traktuje go jako możliwego kandydata na męża z powodu bycia kupcem. Nie zmienia tego fakt, że jest on w o wiele lepszej sytuacji finansowej niż ona. Przekreśla go nienależenie do arystokracji. Łęcka zgadza się na zaręczyny tylko pod wpływem świadomości, że nie ma żadnego innego kandydata, a jej sytuacja materialna jest dramatyczna.

Przykładowe pytania komisji

Czy dostrzegasz obecność elementów obyczajowości opisanej przez Moliera we współczesnym świecie?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

59. Relacje rodzinne w krzywym zwierciadle komedii. Omów zagadnienie na podstawie *Skąpca* Moliera. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

„Wszystkie szczęśliwe rodziny są do siebie podobne, każda nieszczęśliwa rodzina jest nieszczęśliwa na swój sposób.” To słowa Lwa Tołstoja. Zgadzasz się z tym stwierdzeniem? Czy uważasz, że w relacjach rodzinnych można znaleźć pewne schematy, czy też każda jest niepowtarzalna?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Jesteśmy różni jako ludzie i różne są rodziny, które tworzymy, i relacje między ich członkami. Najczęściej obraz rodziny kojarzymy z domem, bezpiecznym miejscem i miłością, widać to chociażby w sformułowaniu: nie ma jak w domu.

Tego wyrażenia z pewnością nie użyliby Eliza i Kleant, dzieci Harpagona. *Skąpiec* Moliera miał przede wszystkim na celu ośmieszenie tytułowej postawy, ale był również obrazem niewłaściwych relacji rodzinnych.

Stosunki między głównym bohaterem a jego dziećmi nie wynikały tylko z wady głównego bohatera, ale również bazowały na ówczesnej obyczajowości, która uzależniała los młodych ludzi od ich rodziców. Zarówno Eliza, córka Harpagona, jak i jego syn, Kleant, mają od początku świadomość, że ich uczuciowy wybór nie spotka się z akceptacją ojca. Głównym powodem jest niższy status materialny ich wybranków. Harpagon wybiera na małżonków dla swoich dzieci osoby majętne, nie zwracając uwagi, czy jego decyzja podoba się Elizie i Kleantowi. Działania syna i córki mają na celu znalezienie sposobu na uwolnienie się spod władzy ojca. Pomaga im w tym zarówno jego skąpstwo i chęć odzyskania szkatułki, jak i zbieg okoliczności, który sprawia, że wybrankowie Elizy i Kleanta okazują się zaginionymi dziećmi bogatego Anzelma.

Relacje między członkami rodziny pozbawione są w ogóle wrażliwości i bliskości. Brakuje między całą trójką czasu na spokojną rozmowę, wysłuchanie argumentów drugiej strony i pomoc. Ojciec skupia się na zdobywaniu pieniędzy i ich ukrywaniu, a dzieci – na znalezieniu sposobu, który zmusi ojca do zmiany stanowiska w sprawie ich małżeństw.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Chronologicznie przypisujemy Moliera do baroku, ale warto pamiętać, że siedemnastowieczna kultura Francji rozwijała się w innym kierunku, stąd używane jest określenie klasycyzm francuski. Jak sama nazwa wskazuje, był to czas powrotu do klasycznych ideałów pozbawionych barokowego przesytu. To również jest źródłem dydaktyzmu *Skąpca*. Molier poprzez swoje sztuki i ich komizm chciał zachęcić do refleksji nad życiem.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że przedstawianie relacji rodzinnych za pomocą komedii może zachęcić ludzi do krytycznego przyjrzenia się własnemu życiu?

60. Konflikt pokoleń jako motyw literacki. Omów zagadnienie na podstawie *Skąpca* Moliera. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Twoje generacja została określona jako pokolenie Z. Uważasz, że istnieją pewne podobieństwa między Tobą a milionami ludzi w podobnym wieku? Czy odczuwasz, że starsi nie rozumieją realiów Twojej młodości i przykładają do niej swoją XX-wieczną miarę?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Jeżeli wypowiedź zaczyna się od słów: Za moich czasów... prawdopodobnie chwilę później usłyszymy zdanie obrazujące konflikt pokoleń.

Skąpiec Moliera pokazuje, jak bardzo na konflikt pokoleń wpływa różne spojrzenie na rzeczywistość i system wartości. Utwór miał przede wszystkim na celu ośmieszenie tytułowej postawy, ale był również obrazem różnic między pokoleniem rodziców i dzieci.

Konflikt między głównym bohaterem a jego dziećmi nie wynikał tylko z wady głównego bohatera, ale również bazował na ówczesnej obyczajowości, która uzależniała los młodych ludzi od ich rodziców. Dla Harpagona wartością było bogactwo. To ono decydowało o wszystkim, nawet o oszczędnościach podczas kolacji dla przyszłej narzeczonej Marianny. To również ono wskazywało mu, jak pokierować losem dzieci, znajdując im bogatych współmałżonków.

Konflikt pokoleń narasta z powodu tej próby kierowania dziećmi, ale również dlatego, że ojciec zupełnie nie zna ich oczekiwań i nie zamierza się z nimi liczyć. Nie ma świadomości, że oboje marzą o innych związkach. Zarówno Eliza, córka Harpagona, jak i jego syn, Kleant, mają od początku świadomość, że ich uczuciowy wybór nie spotka się z akceptacją ojca. Głównym powodem jest niższy status materialny ich wybranków. Działania syna i córki mają na celu znalezienie sposobu na uwolnienie się spod władzy ojca. Pomaga im w tym zarówno jego skąpstwo i chęć odzyskania szkatułki, jak i zbieg okoliczności, który sprawia, że wybrankowie Elizy i Kleanta okazują się zaginionymi dziećmi bogatego Anzelma.

Konflikt pokoleń w utworze narasta więc z kilku powodów. To po pierwsze zupełnie inna hierarchia wartości w przypadku obu stron. Ale to również bunt przeciwko obyczajowości, pozwalającej ojcu podejmować decyzje za swoje dorosłe dzieci, bez brania pod uwagę ich zdania.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Chronologicznie przypisujemy Moliera do baroku, ale warto pamiętać, że siedemnastowieczna kultura Francji rozwijała się w innym kierunku, stąd używane jest określenie klasycyzm francuski. Jak sama nazwa wskazuje, był to czas powrotu do klasycznych ideałów pozbawionych barokowego przesytu. To również jest źródłem dydaktyzmu *Skąpca*. Molier poprzez swoje sztuki i ich komizm chciał zachęcić do refleksji nad życiem i krytycznego spojrzenia na ówczesną obyczajowość.

Mitologia

Szukając pierwszych przykładowych opisów konfliktu pokoleń, możemy sięgnąć do mitologii, do postaci Dedala i Ikara, którzy są metaforami dwóch skrajnych postaw. Z jednej strony mamy Dedala, człowieka racjonalnego, mistrza w wielu dziedzinach, który tworzy nowe dzieło – skrzydła, za pomocą których ma wraz z synem uciec z Krety. Ten racjonalizm widzimy nawet w rozmowie przed podróżą. Ojciec dokładnie instruuje Ikara, z jakiego powodu ma nie lecieć zbyt wysoko lub zbyt nisko. Z drugiej strony mamy syna, młodego człowieka, który chce żyć chwilą, zachwytem, odkrywaniem nowego i niepewnego, niezależnie od konsekwencji. Jego lot ku słońcu kończy się roztopieniem wosku i śmiercią w morzu.

Obie postacie są często analizowane jako dwie skrajne postawy w podejściu do życia, symbolizujące młodość i dojrzałość.

Przykładowe pytania komisji

Czy doświadczasz, że Twoje pokolenie jest odmienne od pokolenia Twoich rodziców? Odpowiedź uzasadnij.

IGNACY KRASICKI, WYBRANE BAJKI

Wybór bajek zależy od Ciebie. Proponujemy trzy z nich, na ich podstawie zostały ułożone elementy odpowiedzi.

1. *Czapla, ryby i rak*

2. *Szczur i kot*

3. *Dewotka*

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

61. Uniwersalizm prawdy o naturze ludzkiej w bajkach. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci bajek Ignacego Krasickiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, dlaczego dzieci nie lubią słuchać, że mają czegoś nie robić, ale szybko zastosują się do zasad, jeżeli zasugeruje im to *Psi Patrol*? Czy wyjaśnianie czegoś poprzez budowanie opowieści działa też na ludzi dorosłych (np. storytelling)?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Bajka już jako sam gatunek stawiała sobie za zadanie przedstawianie różnorodnych typów ludzi, w celu pouczenia i pokazania niewłaściwych ludzkich zachowań. Alegorią cech ludzkich były najczęściej zwierzęta, ale mogli to też być sami ludzi. Czytając bajki Ignacego Krasickiego, możemy zauważyć, że przedstawia on ponadczasowe cechy natury ludzkiej.

Czapla, ryby i rak

Kiedy słyszymy o przestępcach wykonujących telefony, aby przekonać kogoś, że jego pieniądze w banku są zagrożone przez złodzieja, ale oni wiedzą, jak je uratować, przelewając na inne konto, widzimy naiwność prosto z bajki *Czapla, ryby i rak*. Czapla wmawia rybom, że znajdują się w niebezpieczeństwie, ponieważ rybacy zamierzają spuścić wodę ze stawu. Jednocześnie przestawia się jako wybawca w trudnej sytuacji i proponuje rybom, że przeniesie je w bezpieczne miejsce w swoim dziobie. One postanawiają skorzystać z pomocy i są w ten sposób zjadane. Widzimy w tym zdarzeniu uniwersalne prawdy o człowieku: o naiwności, o wierze w czyjeś opowieści bez sprawdzenia źródeł i o próbie ratowania się wszelkimi sposobami jak w wypowiedzeniu „tonący brzytwy się chwyta". Czapla jest również alegorią ludzkich cech: wykorzystywania innych dla swoich własnych celów. Rak, który orientuje się w sytuacji i zabija czaplę, to właściwie ludzka nadzieja, że zdrada i oszukiwanie zostaną zawsze ukarane.

Szczur i kot

Z kolei bajka *Szczur i kot* dotyka kwestii próżności w człowieku, pragnienia bycia w centrum zainteresowania. Szczur, siedzący na ołtarzu w czasie nabożeństwa, wmawia rodzeństwu, że kadzidła przeznaczone są dla niego. Czytelnik od razu orientuje się, że jest on alegorią próżności, a kadzenie jest tylko częścią nabożeństwa.

Morał bajki pokazuje, że tego typu postawy powodują, że podczas zachłyśnięcia się momentem stania w centrum zainteresowania brakuje nam właściwej oceny sytuacji. Szczur krztusi się dymem kadzideł, a sytuację wykorzystuje kot i go porywa.

Dewotka

Inną bajką, w której tym razem pojawiają się ludzie, jest *Dewotka*. Ignacy Krasicki, który swoją drogą jest biskupem, wyśmiewa w niej postawę dewocji, czyli przesadnej religijności, w której rytuały religijne są często ważniejsze niż prawdziwa duchowość. W bajce modląca się kobieta

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

bije swoją służącą, wymawiając fragment modlitwy „i odpuść nam nasze winy, jako my odpuszczamy”.

Postawy ukazywane przez Krasickiego możemy odnaleźć w ludziach niezależnie od czasów. Autor, trafnie obserwując rzeczywistość, zwracał uwagę na wady ludzkie.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Przekazywanie uniwersalnych prawd o naturze ludzkiej i zwracanie uwagi na ludzkie ułomności w bajkach Krasickiego wpisywało się w nurt epoki oświecenia. Twórcy oświecenia, w poczuciu trwania w blasku rozumu, starali się przekazywać swoją wiedzę dalej, stąd literatura miała często charakter dydaktyczny.

Mitologia / psychologia

O uniwersalizmie prawdy o naturze ludzkiej możemy mówić również w odniesieniu do mitologii, postawy tam ukazane często są traktowane jako archetypy ludzkich zachowań. Demeter to cierpiąca matka, a Ikar – człowiek zbuntowany, przekraczający wyznaczane granice.

Archetypiczność postaw z mitologii wpłynęła na wykorzystanie niektórych z nich w psychologii. Badacze analizują przykładowo narcyzm jako postawę wyższości wobec innych i przekonania o swojej wyjątkowości albo kompleks Edypa jako rodzaj lęku, dotyczącego utraty miłości matki, i zazdrość o nią.

*** Hmm... kontekst współczesny**

Dowodem na uniwersalizm prawd z bajek Krasickiego jest neologizm atencjusz. Słowo odwołuje się do staropolskiego wyrazu atencja, czyli okazywanie szacunku, ale zmienia swoje znaczenie pod wpływem angielskiego attention, czyli uwaga. Stąd atencjusz to osoba, która chce skupiać na sobie uwagę, czuć się w centrum zainteresowania. To nowe słowo pasuje do postaci szczura z bajki Krasickiego. Oznacza to, że opisana przez niego postawa dostrzegana jest przez ludzi w różnych wiekach.

Przykładowe pytania komisji

Która z przytoczonych bajek nauczyła Cię czegoś ważnego?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

62. Alegoryczność i jej znaczenie w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci bajek Ignacego Krasickiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 61.

Jak sądzisz, dlaczego dzieci nie lubią słuchać, że mają czegoś nie robić, ale szybko zastosują się do zasad, jeżeli zasugeruje im to *Psi Patrol*? Czy wyjaśnianie czegoś poprzez budowanie opowieści działa też na ludzi dorosłych (np. storytelling)?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Zarówno alegoria jak i symbol powodują, że dany obraz w utworze odczytujemy jako przenośne przedstawienie na przykład jakiejś idei albo cechy ludzkiej O ile jednak symbol możemy odczytywać na wiele sposobów, alegoria jest dość jednoznaczna. Lis jest najczęściej w bajkach alegorią chytrości, sowę traktujemy jako mądrość.

Można zadać pytanie, dlaczego Ignacy Krasicki sięga po alegorie, zamiast przedstawić od razu treści, o których chce nam powiedzieć. Dlaczego zamiast mówić bezpośrednio o tym, że możemy spotkać w życiu ludzi przebiegłych i chytrych, opowiada nam bajkę o lisie?

Odpowiedzi może być kilka. Przede wszystkim bezpośredni komunikat kierowany do kogoś, że jest przykładowo naiwny, może zadziałać o wiele mniej efektywnie niż opowieść o naiwnej osobie. Ukrywając cechy ludzkie za alegoriami, Krasicki powoduje, że z jednej strony opowieść sprawia wrażenie bardziej lekkiej, czasami humorystycznej, a jednocześnie przekazuje morał dotyczący życia człowieka.

Szczur i kot

Widzimy to w bajce *Szczur i kot*. Dotyka ona kwestii próżności w człowieku, pragnienia bycia w centrum zainteresowania. Szczur, siedzący na ołtarzu w czasie nabożeństwa, wmawia rodzeństwu, że kadzidła przeznaczone są dla niego. Czytelnik od razu orientuje się, że jest on alegorią próżności, a kadzenie jest tylko częścią nabożeństwa. Celem Krasickiego w bajkach było przede wszystkim pouczenie i poprzez alegorie jest ono o wiele łatwiejsze do przyjęcia niż komunikat: „nie bądź naiwny". Postać szczura siedzącego na ołtarzu w czasie kadzenia wywołuje humorystyczne wrażenie, a jednocześnie świetnie pokazuje zachowanie człowieka, który traci osąd rzeczywistości w poszukiwaniu fałszywego poczucia bycia kimś ważnym.

Morał bajki pokazuje, że tego typu postawy powodują, że podczas zachłyśnięcia się momentem stania w centrum zainteresowania brakuje nam właściwej oceny sytuacji. Szczur krztusi się dymem kadzideł, a sytuację wykorzystuje kot i go porywa.

Czapla, ryby i rak

Z kolei w bajce *Czapla, ryby i rak* czapla jest alegorią zdrajcy, oszusta, a ryby – naiwności. Czapla wmawia rybom, że znajdują się w niebezpieczeństwie, ponieważ rybacy zamierzają spuścić

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

wodę ze stawu. Jednocześnie przedstawia się jako wybawca w trudnej sytuacji i proponuje rybom, że przeniesie je w bezpieczne miejsce w swoim dziobie. One postanawiają skorzystać z pomocy i są w ten sposób zjadane. Widzimy w tym zdarzeniu uniwersalne prawdy o człowieku: o naiwności, o wierze w czyjejś opowieści bez sprawdzenia źródeł i o próbie ratowania się wszelkimi sposobami, jak w powiedzeniu „tonący brzytwy się chwyta". Tu również efekt dydaktyczny został wzmocniony przez użycie alegorii, bezpośredni komunikat: „nie bądź naiwny" ma mniejszą siłę niż opowieść o rybach, które bez chwili wahania wierzą w kłamstwo czapli.

Dewotka

W bajkach alegoriami cech ludzkich są najczęściej zwierzęta, ale czasami autor sięga po postacie ludzkie. W bajce *Dewotka* Ignacy Krasicki, który swoją drogą jest biskupem, wyśmiewa postawę dewocji, czyli przesadnej religijności, w której rytuały religijne są często ważniejsze niż prawdziwa duchowość. W bajce modląca się kobieta, która jest alegorią postawy dewocyjnej, bije swoją służącą, wymawiając fragment modlitwy „i odpuść nam nasze winy, jako my odpuszczamy".

Ponownie przywołany przez Krasickiego obraz wzmacnia wymiar dydaktyczny. Pokazując zderzenie fragmentu modlitwy z zaprzeczającym mu czynem, autor dosadnie ukazuje, dlaczego przesadna dewocja nie jest właściwą postawą religijną, zmusza do zastanowienia się, w jakim stopniu życie człowieka religijnego odpowiada głoszonym zasadom.

Alegorie w bajkach umożliwiały więc wskazywanie wad ludzkich bez odniesienia do konkretnych osób, wpływały na atrakcyjność przekazu, czasami dodawały element humorystyczny do opowieści. Alegorią wad ludzkich najczęściej były zwierzęta.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny / charakter epoki

Alegoryczność pozwalała Krasickiemu na przekazywanie w bajkach uniwersalnych prawd o naturze ludzkiej i zwracanie uwagi na ludzkie ułomności. Wpisywało się to w nurt epoki, w której pisał. Twórcy oświecenia, w poczuciu trwania w blasku rozumu, starali się przekazywać swoją wiedzę dalej, stąd literatura miała często charakter dydaktyczny.

Teoria literatury / *Biblia*

Gatunkiem, który odwoływał się do alegoryczności, były przypowieści biblijne. Z jednej strony miały one warstwę dosłowną, którą była przytaczana opowieść, ale z drugiej, miała ona prowadzić do ukrytych sensów, które były celem przypowieści. W *Przypowieści o siewcy* widzimy dosłowny obraz – pracę siewcy rozrzucającego ziarno, które pada w różne miejsca, z drugiej – opowieść miała uświadomić ludziom, że różnie traktują słowo Boga w swoim życiu.

Alegoryczność przekazu pozwalała na wyjaśnianie treści religijnych poprzez odwołania do codziennych doświadczeń słuchaczy.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy na Ciebie działa tłumaczenie różnych treści za pomocą alegorii, bajki, czy też wolisz bezpośredni komunikat? Dlaczego?

63. Bajki jako opowieści o prawach rządzących światem. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci bajek Ignacego Krasickiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy sądzisz, że każdy człowiek może robić dokładnie to, co chce, czy też są pewne prawa, które nami rządzą, przed którymi nie uciekniemy? Że np. zawsze silny będzie próbował dominować nad słabszym?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Bajka jako gatunek stawiała sobie za zadanie moralizowanie poprzez odkrywanie prawdy o ludzkich zachowaniach i piętnowanie tych niewłaściwych przy użyciu alegorii poprzez przedstawianie różnorodnych typów ludzi, w celu pouczenia i pokazania niewłaściwych ludzkich zachowań. Alegorią cech ludzkich były najczęściej zwierzęta, ale mogli to też być sami ludzie. Czytając bajki Ignacego Krasickiego, możemy zauważyć, że przedstawia on ponadczasowe cechy natury ludzkiej i prawa rządzące światem.

Czapla, ryby i rak

Kiedy słyszymy o przestępcach wykonujących telefony, aby przekonać kogoś, że jego pieniądze w banku są zagrożone przez złodzieja, ale oni wiedzą, jak je uratować, przelewając na inne konto, widzimy naiwność prosto z bajki *Czapla, ryby i rak* i prawdę o tym, że ludzie próbują wykorzystywać innych, jeżeli mają taką możliwość. Czapla wmawia rybom, że znajdują się w niebezpieczeństwie, ponieważ rybacy zamierzają spuścić wodę ze stawu. Jednocześnie przedstawia się jako wybawca w trudnej sytuacji i proponuje rybom, że przeniesie je w bezpieczne miejsce w swoim dziobie. One postanawiają skorzystać z pomocy i są w ten sposób zjadane. Widzimy w tym zdarzeniu uniwersalne prawdy o życiu człowieka: o naiwności, o wierze w czyjeś opowieści bez sprawdzenia źródeł i o próbie ratowania się wszelkimi sposobami, jak w powiedzeniu „tonący brzytwy się chwyta". Czapla jest również alegorią ludzkich cech: wykorzystywania innych dla swoich własnych celów. Rak, który orientuje się w sytuacji i zabija czaplę, to wiara w to, że zdrada i oszukiwanie zostaną zawsze ukarane.

Z jednej strony bajka pokazuje nam, że przewaga i spryt są wykorzystywane do wpływania na innych, z drugiej, że istnieje sprawiedliwość dziejowa, która karze tego typu zachowania.

Szczur i kot

Podobne prawo, czyli próbę wykorzystania sytuacji przez mocniejszego, widzimy w bajce *Kot i szczur*. I tak samo jak w przypadku zachowania ryb możemy zobaczyć, że pewne cechy

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

powodują, że łatwiej postawić kogoś w pozycji ofiary. U ryb była to naiwność, a u szczura - próżność, pragnienie bycia w centrum zainteresowania. W bajce szczur, siedzący na ołtarzu w czasie nabożeństwa, wmawia rodzeństwu, że kadzidła przeznaczone są dla niego. Czytelnik od razu orientuje się, że jest on alegorią próżności, a kadzenie jest tylko częścią nabożeństwa.

Morał bajki pokazuje, że tego typu postawy powodują, że podczas zachłyśnięcia się momentem stania w centrum zainteresowania brakuje nam właściwej oceny sytuacji. Szczur krztusi się dymem kadzideł, a sytuację wykorzystuje kot i go porywa.

Dewotka

Inną bajką, w której tym razem pojawiają się ludzie, jest *Dewotka*. Ignacy Krasicki, który swoją drogą jest biskupem, wyśmiewa w niej postawę dewocji, czyli przesadnej religijności, w której rytuały religijne są często ważniejsze niż prawdziwa duchowość. W bajce modląca się kobieta bije swoją służącą, wymawiając fragment modlitwy „i odpuść nam nasze winy, jako my odpuszczamy". To po raz kolejny podkreślenie prawa siły, którego nie łagodzi nawet religijne podejście dewotki.

Podsumowując przytoczone trzy bajki, możemy zauważyć kilka praw, które rządzą światem. Jest to dążenie do uzyskania przewagi nad innymi, czy to za pomocą oszustwa, czy też wykorzystania sytuacji lub siły. Autor podkreśla jednak, że czasami pewne cechy wpływają na tego typu zachowania. Gdyby nie naiwność ryb albo próżność szczura, ich los mógłby zakończyć się inaczej.

To spojrzenie bliskie jest prawu natury, w którym silniejsi zyskują przewagę nad słabszymi. W bajce *Czapla, ryby i rak* autor daje jednak nadzieję, że tego typu zachowania podlegają sprawiedliwości dziejowej, dlatego czapla zostaje ukarana za swoje zachowanie.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny / charakter epoki

Przekazywanie uniwersalnych prawd o prawach rządzących światem i naturze ludzkiej, a zarazem zwracanie uwagi na ludzkie ułomności w bajkach przez Krasickiego wpisywało się w nurt epoki, w której pisał. Twórcy oświecenia, w poczuciu trwania w blasku rozumu, starali się przekazywać swoją wiedzę dalej, stąd literatura miała często charakter dydaktyczny.

Mitologia / Psychologia

Prawa rządzące światem i archetypy ludzkich zachowań można dostrzec też przykładowo w mitologii greckiej. Przekazywała ona wizję z jednej strony typową dla ówczesnych Greków, z drugiej – uniwersalne prawdy. Kolejne mity ukazują chociażby, że w świecie istnieją zarówno racjonalne działania i rozsądne decyzje, czego przykładem jest Dedal, ale również są ludzie buntujący się przeciwko zastanym regułom, nawet ryzykując życie, czego przykładem jest Ikar.

Archetypiczność postaw z mitologii wpłynęła na wykorzystanie niektórych z nich w psychologii. Badacze analizują przykładowo narcyzm jako postawę wyższości wobec innych i przekonania o swojej wyjątkowości albo kompleks Edypa jako rodzaj lęku, dotyczącego utraty miłości matki, i zazdrość o nią.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że siła jest głównym czynnikiem kierującym światem?

Czy przekonuje Cię tłumaczenie różnych treści za pomocą alegorii, bajki, czy też wolisz bezpośredni komunikat? Dlaczego?

ADAM MICKIEWICZ, *KONRAD WALLENROD*

64. Tragizm losu bohatera. Omów zagadnienie na podstawie *Konrada Wallenroda* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 44.

Co ludzie mają na myśli, mówiąc: to skończy się tragicznie? Zobacz, jaką drogę przeszło greckie słowo τράγος – kozioł. Zaczęło się od kozła składanego w ofierze podczas uroczystości ku czci Dionizosa i wykonywanych wtedy pieśni, które z czasem dały początek tragedii („pieśń kozła"). Dzisiaj to słowo funkcjonuje nie tylko w odniesieniu do teorii literatury, definiującej konflikt czy ironię tragiczną. Słowo przeniknęło do codziennego języka.

Przykładowe elementy odpowiedzi

W definicji tragizmu jako kategorii estetycznej akcent padał często na dwie kwestie, przede wszystkim na zderzenie równorzędnych wartości, pomiędzy którymi nie ma jednego słusznego wyboru, ale także na Fatum, czyli nieuchronność losu człowieka i zmierzanie do katastrofy pomimo wszelkich działań, aby jej uniknąć.

Te dwie równorzędne wartości zderzają się w życiu Konrada Wallenroda, tytułowego bohatera powieści poetyckiej Adama Mickiewicza. Z jednej strony jest on człowiekiem w szczęśliwym związku z ukochaną Aldoną. Jego osobiste życie jest satysfakcjonujące. Ale Konrad, a właściwie Litwin Walter, nie umie odnaleźć pełni szczęścia w domu z żoną, ponieważ tego szczęścia nie doświadcza jego ojczyzna. Ma jednocześnie świadomość, że siły litewskie nie pozwolą na wygraną z zakonem krzyżackim. Postanawia przeniknąć w jego szeregi, zna bowiem ich język, i zdobywać coraz mocniejszą pozycję. W końcu zostaje mistrzem zakonu. Swoimi działaniami doprowadza do jego klęski.

Tragizm losu bohatera polega na tym, że jednocześnie wygrał i przegrał. Zwyciężył, bo sprawił, że Litwini odnieśli zwycięstwo nad mocniejszym przeciwnikiem. Po stronie przegranej jest o wiele więcej elementów. Poświęcił dla ojczyzny Aldonę, dokonał zdrady, która była czynem niezgodnym z jego chrześcijańskim wychowaniem. Ten tragiczny wybór, którego dokonał, doprowadza go do samobójstwa.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Mitologia

Inną postacią, którą możemy przywołać w tym kontekście, jest Edyp. Tragizm jego losu polega na tym, że próbując działać szlachetnie i dążąc do dobra, nie umie uniknąć Fatum, swojego losu, którym jest właśnie przekroczenie zasad moralnych. Gdy dowiaduje się od wyroczni, że zabije ojca i poślubi matkę, wyrusza w drogę, aby nie mieć z nimi kontaktu. Nie wie jednak, że nie są oni jego biologicznymi rodzicami. Uciekając od ludzi, którzy go wychowali, czyni właśnie to, czego najbardziej chciał uniknąć. Na górskiej drodze zabija Lajosa, swojego ojca, a następnie, po rozwiązaniu zagadki Sfinksa, bierze ślub z własną matką Jokastą. Z tego związku rodzi się czworo dzieci. Odkrywszy prawdę, Edyp wyłupuje sobie oczy i idzie na wygnanie.

Biblia

Księga Koheleta

Tragizm ludzkiego losu to również świadomość braku wpływu na to, co nas spotyka. W mitologii greckiej człowiek, szukając rady a propos przyszłości, ustalonej już przez bogów, udawał się do wyroczni. Narrator biblijnej Księgi Koheleta zdobywa wiedzę o życiu człowieka, obserwując rzeczywistość i wypróbowując kolejne odpowiedzi.

Wszystko okazuje się ulotne, nietrwałe, nie można oprzeć się na radości czy winie, które symbolizuje próbę czerpania z chwil życia, a nawet na mądrości. Dodatkowo autor podkreśla niesprawiedliwość, która panuje na świecie. Dobry człowiek niekoniecznie doświadczy w nagrodę szczęścia w życiu. Za właściwe uznaje ostatecznie po prostu jeść i pić, i korzystać z tego, co się posiada, akceptując Boże decyzje. Zanurzenie się w tym pozwala również mniej myśleć o tym, że życie ludzkie jest marnością. Kohelet podkreśla też, że nie ma możliwości przeniknięcia działań Boga, który kieruje światem.

Przykładowe pytania komisji

Co Twoim zdaniem pomaga człowiekowi w zmaganiu się z trudnym losem?

65. Wzniosłość narodowej tradycji a dramat jednostki. Omów zagadnienie na podstawie *Konrada Wallenroda* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy patriotyczne obowiązki mogą stanąć na drodze innym wartościom? Czy uważasz, że fakt, że jesteś Polakiem, niesie za sobą pewne zobowiązania wobec Twojego kraju?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Tytułowy bohater Konrad Wallenrod zderza się z dwiema wartościami, między którymi niemożliwy jest dobry wybór, każdy pociąga za sobą dramat bohatera.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Z jednej strony jest on człowiekiem w szczęśliwym związku z ukochaną Aldoną. Jego osobiste życie jest satysfakcjonujące. Ale Konrad, a właściwie Litwin Walter, nie umie odnaleźć pełni szczęścia w domu z żoną, ponieważ tego szczęścia nie doświadcza jego ojczyzna. Mając wybór między ukochaną a obowiązkiem patriotycznym, wybiera ojczyznę.

Ma jednocześnie świadomość, że siły litewskie nie pozwolą na wygraną z zakonem krzyżackim. Postanawia przeniknąć w jego szeregi, zna bowiem ich język, i zdobywać coraz mocniejszą pozycję. W końcu zostaje mistrzem zakonu.

Ale pomimo decyzji o poświęceniu swojego życia dla ojczyzny Konrad nie umie zdecydować się na ostateczne działanie i doprowadzenie Krzyżaków do klęski za pomocą zdrady. Dopiero pieśń litewskiego wajdeloty podczas uczty, będąca tak naprawdę opowieści o jego losie, motywuje go do działań, dla których zdobył funkcję mistrza.

Zwycięstwo tradycji narodowej nie okazało się jednak zwycięstwem samego Konrada. Litwini odnieśli zwycięstwo nad mocniejszym przeciwnikiem, ale sam bohater nie poradził sobie z kosztem, który za tym stał. Poświęcił dla ojczyzny Aldonę i dokonał zdrady, która była czynem niezgodnym z jego chrześcijańskim wychowaniem. Ten tragiczny wybór, którego dokonał, doprowadza go do samobójstwa.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Ukazywanie konieczności poświęcenia swojego życia dla ojczyzny podkreślała romantyczna retoryka. Utwory niejednokrotnie ukazywały przemianę bohaterów, którzy z romantycznych kochanków stawali się bojownikami sprawy narodowo-wyzwoleńczej. Oprócz Konrada Wallenroda w twórczości Adama Mickiewicza są to przykładowo Gustaw-Konrad i Jacek Soplica.

Inny utwór

Bolesław Prus, *Lalka*

Ulega tej retoryce również bohater *Lalki*, Stanisław Wokulski. Dla ojczyzny rzuca naukę, której poświęcił wcześniejsze lata, z trudem zdobywając status studenta. Jego udział w powstaniu styczniowym kończy się osobistym dramatem – zesłaniem na Syberię. W jednej ze scen Wokulski, rzucając tomikiem poezji Mickiewicza, wyraża żal, że przedstawione w nim idee zatruły sposób życia dwóch pokoleń.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że w przypadku Konrada Wallenroda możliwy był inny sposób działania?

Jak oceniasz sposób osiągnięcia celu przez Konrada Wallenroda? Czy Twoim zdaniem cel może uświęcać środki?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

66. Jakie problemy egzystencjalne i polityczne przedstawia literatura? Omów zagadnienie na podstawie *Konrada Wallenroda* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Po co żyję? Pytanie bardzo ogólne, a zarazem jakże bardzo istotne dla życia człowieka. Jak sądzisz, jak odpowiedzieliby na nie ludzie wokół Ciebie? Czy obserwując ich, mógłbyś sam udzielić odpowiedzi na temat sensu ich życia?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Konrad Wallenrod był powieścią poetycką Adama Mickiewicza, wzbudzającą od początku ogromne dyskusje. W momencie powstania utworu Polska nie istniała jako kraj. Byliśmy podzieleni między trzy państwa, z małą szansą na jakiekolwiek siłowe rozwiązanie tej sytuacji. Utwór Mickiewicza był traktowany jako jego wskazówka do działań. Główną koncepcję utworu zawiera już motto: „Macie bowiem wiedzieć, że są dwa sposoby walki… trzeba być lisem i lwem." To fragment *Księcia* Niccolo Machiavellego. Poprzez motto i treść utworu odczytywano, że Mickiewicz zachęca do przekraczania zasad w związku z walką narodowo-wyzwoleńczą, do wykorzystania podstępu i zdrady w celu osiągnięcia tak ważnego celu, jakim jest wolna Polska.

Utwór stawia zatem pytania o granice dopuszczalnych działań w polityce. Ale na tle polityki rozgrywają się też egzystencjalne dylematy głównego bohatera. Zostaje zmuszony do hierarchizacji swoich wartości, wiedząc, że wybór najważniejszej oznacza rezygnację z drugiej.

Z jednej strony jest on człowiekiem w szczęśliwym związku z ukochaną Aldoną. Jego osobiste życie jest satysfakcjonujące. Ale Konrad, a właściwie Litwin Walter nie umie odnaleźć pełni szczęścia w domu z żoną, ponieważ tego szczęścia nie doświadcza jego ojczyzna. Mając wybór między ukochaną a obowiązkiem patriotycznym, ostatecznie wybiera ojczyznę.

Ale ta kwestia nie rozwiązuje jego egzystencjalnych problemów, bo ma jednocześnie świadomość, że siły litewskie nie pozwolą na wygraną z zakonem krzyżackim. Środkiem do celu może być sprzeniewierzenie się wyznawanym wartościom, szlachetności, dobru i uczciwości. Dlatego pomimo osiągnięcia funkcji mistrza zakonu Konrad nadal waha się. Dopiero pieśń litewskiego wajdeloty podczas uczty, będąca tak naprawdę opowieści o jego losie, motywuje go do działania.

Zwycięstwo jego rodaków nie okazało się jednak zwycięstwem samego Konrada. Litwini pokonali mocniejszego przeciwnika, ale sam bohater nie poradził sobie z kosztem, który za tym stał. Z jednej strony sam dokonywał wyborów, które uznawał za konieczne, z drugiej – czuł żal do pieśni, które budziły w nim konieczność postawienia spraw patriotycznych na pierwszym miejscu, niezależnie od użytych środków. Poświęcił dla ojczyzny Aldonę i dokonał zdrady, która była czynem niezgodnym z jego chrześcijańskim wychowaniem. Ten tragiczny wybór, którego dokonał, doprowadza go do samobójstwa.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Konrad Wallenrod to opowieść zarówno o dopuszczalnych środkach w polityce, jak i dramatycznych wyborach egzystencjalnych.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Już w elementach odpowiedzi.

Inny utwór / kwestie polityczne

Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*

Problem podejmowanych środków w polityce oraz wybór między interesem jednostki i kraju porusza już *Odprawa posłów greckich* Jana Kochanowskiego. Ukazując zdarzenia poprzedzające wojnę trojańską, autor chciał ukazać współczesne mu problemy. Wizyta posłów greckich stanowi dla miasta szansę uniknięcia losu. Wygrywa jednak egoistyczna potrzeba Aleksandra, czyli Parysa, nad dobro kraju. To napięcie między interesem jednostkowym a społecznym widoczne jest w krótkiej rozmowie między Aleksandrem a Antenorem. Porywacz Heleny uważa, że Antenor powinien stanąć po jego stronie, ponieważ jest przyjacielem i nie powinien odmawiać pomocy w trudnej sytuacji. Nie przyjmuje sugestii, że jest to wbrew sumieniu Antenora. Utwór rysuje obraz miasta, które nie przygotowuje się na atak i ulega argumentacji Aleksandra, który tak naprawdę dba o własny jednostkowy interes. Miasto upada poprzez nieumiejętność uważnego pochylenia się nad sprawami państwowymi.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że słusznie *Konrad Wallenrod* wzbudził dyskusje po wydaniu utworu?

Jak oceniasz postępowanie Konrada z perspektywy człowieka XXI wieku?

67. Podstępne metody walki z wrogiem jako zaprzeczenie etosu rycerskiego. Omów zagadnienie na podstawie *Konrada Wallenroda* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy jesteś w stanie nagiąć pewne zasady, aby osiągnąć swój cel? Idąc dalej, czy jesteś je w stanie nie tylko nagiąć, ale złamać? Czy może zależy to od celu lub zasady? Co oznacza metaforyczne wyrażenie „po trupach do celu”?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Konrad Wallenrod był powieścią poetycką Adama Mickiewicza, wzbudzającą od początku ogromne dyskusje. W momencie powstania utworu Polska nie istniała jako kraj. Byliśmy podzieleni między trzy państwa, z małą szansą na jakiekolwiek siłowe rozwiązanie tej sytuacji. Utwór Mickiewicza był traktowany jako jego wskazówka do działań. Główną koncepcję utworu zawiera już motto: „Macie bowiem wiedzieć, że są dwa sposoby walki… trzeba być lisem i

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

lwem.” To fragment *Księcia* Niccolo Machiavellego. Poprzez motto i treść utworu odczytywano, że Mickiewicz zachęca do przekraczania zasad w związku z walką narodowo-wywoleńczą, do wykorzystania podstępu i zdrady w celu osiągnięcia tak ważnego celu, jakim jest wolna Polska.

Ta kwestia od początku wzbudzała wiele dyskusji. Już sam wybór między życiem z ukochaną Aldoną a poświęceniem ojczyźnie był dramatyczną decyzją bohatera. Ale na to nakładał się drugi wybór, sprzeniewierzający się istniejącym w powszechnym odczuciu zasadom, oceniającym nagannie zdradę i podstęp. Konrad został mistrzem krzyżackim, jego rycerze mu ufali, a jego zadaniem, jaki sobie postawił, wkraczając do zakonu, było sprzeniewierzenie się temu zaufaniu. Miał świadomość przekraczania granic moralnych. Nieprzypadkowo w samym centrum wizji piekła Dante umieścił zdrajców. Zdrada uważana była bowiem za sprzeniewierzenie się rycerskiemu etosowi. Jej użycie wiązało się z utratą dobrego imienia, tak cennego w wizji wzorca rycerza.

Dlatego pomimo osiągnięcia funkcji mistrza zakonu Konrad nadal waha się. Dopiero pieśń litewskiego wajdeloty podczas uczty, będąca tak naprawdę opowieści o jego losie, motywuje go do działania.

Litwini odnieśli zwycięstwo nad mocniejszym przeciwnikiem, ale sam bohater nie poradził sobie z kosztem, który za tym stał. Z jednej strony sam dokonywał wyborów, które uznawał za konieczne, z drugiej – czuł żal do pieśni, które budziły w nim konieczność postawienia spraw patriotycznych na pierwszym miejscu, niezależnie od użytych środków. Poświęcił dla ojczyzny Aldonę i dokonał zdrady, która była czynem niezgodnym z jego chrześcijańskim wychowaniem. „Już dosyć zemsty, i Niemcy są ludzie” - mówi, przytłoczony dokonanym czynem. Ten tragiczny wybór, którego dokonał, doprowadza go do samobójstwa.

Przykładowe konteksty

Historia literatury

Mickiewicz umieścił czas akcji w średniowieczu. Literatura tego okresu ukazywała różne wzorce życia do naśladowania, a rycerz był jednym z nich. W średniowiecznym etosie rycerskim szczególny akcent kładziono na waleczność, dobre imię i szlachetność. Dlatego postawa Konrada, oparta na zdradzie, tak bardzo przekraczała granice wyznaczone przez wzór średniowieczny.

Przykładowe pytania komisji

Jak oceniasz postępowanie Konrada z perspektywy człowieka XXI wieku?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

68. W jaki sposób literatura przedstawia problem wyboru między życiem prywatnym a obowiązkiem wobec ojczyzny? Omów zagadnienie na podstawie *Konrada Wallenroda* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 65.

Czy patriotyczne obowiązki mogą stanąć na drodze innym wartościom? Czy uważasz, że fakt, że jesteś Polakiem, niesie za sobą pewne zobowiązania wobec Twojego kraju?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Konrad Wallenrod jest opowieścią o tragicznych wyborach tytułowego bohatera. Tragicznych, ponieważ każdy z wyborów prowadzi go do klęski.

Z jednej strony jest on człowiekiem w szczęśliwym związku z ukochaną Aldoną. Jego osobiste życie jest satysfakcjonujące. Ale Konrad, a właściwie Litwin Walter nie umie odnaleźć pełni szczęścia w domu z żoną, ponieważ tego szczęścia nie doświadcza jego ojczyzna. Wie, że nie potrafi wybrać życia rodzinnego, nie pozwala mu na to poczucie obowiązku wobec ojczyzny, wzbudzane w nim przez pieśni. Ich uosobieniem jest w utworze Halban. Ten litewski wajdelota przekazuje dalej tradycje narodowe i wzbudza pragnienie walki z wrogiem.

Stając przed wyborem między życiem prywatnym a obowiązkami wobec ojczyzny, Konrad wybiera to drugie. Ma jednocześnie świadomość, że siły litewskie nie pozwolą na wygraną z zakonem krzyżackim. Dlatego wybranie walki zostaje połączone z drugim dramatycznym wyborem w życiu Konrada, musi zdecydować się na przekroczenie zasad moralnych i zdradę. W końcu zostaje mistrzem zakonu i swoimi działaniami doprowadza do ich klęski.

Tragizm losu bohatera polega na tym, że każda decyzja musiała zakończyć się klęską. Ani wybór życia z Aldoną, ani dokonanie zdrady dla ojczyzny nie mogło sprawić, że poczuje spełnienie. W poczuciu osobistej klęski popełnia samobójstwo.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Ukazywanie konieczności poświęcenia swojego życia dla ojczyzny podkreślała romantyczna retoryka. Utwory niejednokrotnie ukazywały przemianę bohaterów, którzy z romantycznych kochanków stawali się bojownikami sprawy narodowo-wyzwoleńczej. Oprócz Konrada Wallenroda w twórczości Adama Mickiewicza są to przykładowo Gustaw-Konrad i Jacek Soplica.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Inny utwór

Bolesław Prus, *Lalka*

Ulega tej retoryce również bohater *Lalki*, Stanisław Wokulski. Dla ojczyzny rzuca naukę, której poświęcił wcześniejsze lata, z trudem zdobywając status studenta. Jego udział w powstaniu styczniowym kończy się osobistym dramatem – zesłaniem na Syberię. W jednej ze scen Wokulski, rzucając tomikiem poezji Mickiewicza, wyraża żal, że przedstawione w nim idee zatruły sposób życia dwóch pokoleń.

Inny utwór / kwestie polityczne

Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*

Problem wyboru między interesem jednostki i kraju porusza już *Odprawa posłów greckich* Jana Kochanowskiego. Ukazując zdarzenia poprzedzające wojnę trojańską, autor chciał ukazać współczesne mu problemy. Wizyta posłów greckich stanowi dla miasta szansę uniknięcia losu. Wygrywa jednak egoistyczna potrzeba Aleksandra, czyli Parysa, nad dobro kraju. To napięcie między interesem jednostkowym a społecznym widoczne jest w krótkiej rozmowie między Aleksandrem a Antenorem. Porywacz Heleny uważa, że Antenor powinien stanąć po jego stronie, ponieważ jest przyjacielem i nie powinien odmawiać pomocy w trudnej sytuacji. Nie przyjmuje sugestii, że jest to wbrew sumieniu Antenora. Utwór rysuje obraz miasta, które nie przygotowuje się na atak i ulega argumentacji Aleksandra, który tak naprawdę dba o własny jednostkowy interes. Miasto upada poprzez nieumiejętność uważnego pochylenia się nad sprawami państwowymi.

Przykładowe pytania komisji

Czy są momenty historyczne, gdy wybór między życiem prywatnym a obowiązkami wobec ojczyzny jest bardziej dramatyczny?

ADAM MICKIEWICZ, *PAN TADEUSZ*

69. Funkcje obrazów przyrody w utworach literackich. Omów zagadnienie na podstawie *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Opisy przyrody. Czytasz czy omijasz? Lubisz drobiazgowe opisy krajobrazu? Jak sądzisz, dlaczego twórcy sięgają po ten element w utworze? Mówi on nam coś więcej o bohaterach? Pozwala zrozumieć ich sytuację albo emocje? Buduje klimat danej sceny?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pan Tadeusz tu utwór pisany przez człowieka, który tęskni do swojej małej ojczyzny, którą pamięta z dzieciństwa i wczesnej młodości. Jest to o tyle ważne, że ta perspektywa tęsknoty wpłynęła na obrazy przyrody w utworze. Już we wstępie poeta zapowiada , że „widzi i opisuje", bo tęskni za Litwą, prosi o przeniesienie jego utęsknionej duszy do krajobrazów, które pamięta z młodości.

To dlatego przyroda jest elementem tożsamości narodowej, poeta podkreśla, że opisywane krajobrazy są charakterystyczne na przykład dla puszczy litewskiej. Szczególnie wyraźne jest to w momencie rozmowy między Telimeną, Hrabią a Tadeuszem. Ci pierwsi martwią się, że prawdziwa sztuka może powstawać tylko w krajach południowych, ponieważ gwarantuje to odpowiedni koloryt nieba. Soplica protestuje i zachwyca się elementami przyrody widzianymi wokół, snuje nawet dłuższą wypowiedź na temat samego wyglądu chmur. Telimena określa to jako chorobę Sopliców, którym nie podoba się nic oprócz ojczyzny.

Funkcją opisów przyrody w *Panu Tadeuszu* jest również podkreślenie piękna przedstawianych terenów. Mickiewicz zamienia w poetyckie obrazy chociażby litewską puszczą czy też opisy grzybów, a nawet much.

Przyroda w *Panu Tadeuszu* stanowi nieodłączną część świata przedstawionego, nie istnieje bez niej urok Soplicowa, to ona dyktuju ludziom działania, jak chociażby koniec pracy związany z zachodem słońca.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*

Przyroda w kontekście tradycji narodowej pojawia się w również w opowiadaniu *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej. Jest ono próbą upamiętnienia bezimiennych bohaterów powstania styczniowego. O losach powstańców opowiada las, który był świadkiem ich działań i tragicznego finału. Perspektywa przyrody pozwoliła autorce na ukazanie dramatyzmu czasu powstania. Las współgra z ich emocjami, wyczuwa niepokój, lęk, dylematy moralne związane z udziałem w walce, a jednocześnie chęć działań na rzecz ojczyzny.

Przyroda zostaje ukazana jako świadek historii, nie tylko jej współczesnej, ale przekazywanej z pokolenia na pokolenie. Stary dąb porównuje głos Traugutta do głosu Leonidasa w Termopilach. Zna opowieść o nim przekazywaną od wieków. I to również przyroda bierze na siebie zadanie przekazywania dalej pamięci o powstańcach. Czyni to wiatr, rozgłaszając słowa gloria victis – chwała zwyciężonym.

Przykładowe pytania komisji

Czy sposób opisywania przyrody może, Twoim zdaniem, mówić coś więcj o emocjach opowiadającego?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

70. Obraz dworu szlacheckiego w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 50.

Jakie są Twoje pierwsze skojarzenia ze słowem szlachcic? Jak sądzisz, skąd wzięła się popularność wyrażenia: szlachta nie pracuje? W jakim kontekście zostało tu użyte słowo szlachta?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pan Tadeusz tu utwór pisany przez człowieka, który tęskni do swojej małej ojczyzny, którą pamięta z dzieciństwa i wczesnej młodości. Jest to o tyle ważne, że ta perspektywa tęsknoty wpłynęła na sposób przedstawienia treści w utworze. Mickiewicz chce również uchronić od zapomnienia obrazy związane z życiem szlacheckim, ma świadomość, że ulega ono przemianie, stąd w tytule czytamy, że utwór opowie o ostatnim zajeździe na Litwie.

Te dwa elementy, czyli spojrzenie z tęsknotą za utraconą ojczyzną oraz chęć zapisu obrazu życia szlachty, wpłynęły na przedstawiony w epopei obraz dworku szlacheckiego.

Soplicowo jest pierwszym miejscem akcji utworu. Widzimy go oczami Tadeusza, wracającego po długiej przerwie do domu. Już to wstępne spotkanie z dworem zarysowuje kilka jego charakterystycznych cech.

To po pierwsze miejsce, w którym szanowane i cenione są tradycje patriotyczne. Widzimy to po wystroju domu i tematyce obrazów, nawet zegar wygrywa *Mazurka Dąbrowskiego*.

Po drugie, to miejsce pełne ładu i skupione na podtrzymywaniu tradycyjnych zachowań. Gdy Tadeusz zmierza w stronę lasu, by przywitać się z gospodarzem, widzimy go wracającego z gośćmi ze spaceru w ściśle określonej kolejności, wynikającej z wieku, pochodzenia, stanowiska i płci. Utwór podkreśla, że wszystko w Soplicowie oddychało zwyczajem, który przejmowali nawet goście, traktowani w domu z ogromną życzliwością.

Po trzecie, życie dworu przebiegało w harmonii z przyrodą. To ona wyznaczała jego rytm, pracę i obowiązki. Zmęczony Sędzia pomimo obecności gości udaje się na koniec dnia na ocenienie stanu swojego gospodarstwa, uważa to bowiem za swój obowiązek.

Soplicowo to miejsce pełne ładu, harmonii, piękna i gościnności. Na ten obraz wpływ miała tęsknota poety, która była jednym z motywów napisania *Pana Tadeusza*.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Historia literatury

Sielskość opisu Soplicowa pozwala łączyć go z motywem arkadyjskim. Mityczna Arkadia była przedstawiana jako miejsce pełne radości, odpoczynku i błogości. Tęsknota poety takie miejsce odnalazła właśnie w Soplicowie, pełnym gościnności, ładu i życia w zgodzie z naturą.

Przykładowe pytania komisji

Czy sposób opisywania miejsc może, Twoim zdaniem, mówić coś więcj o emocjach opowiadającego?

71. Znaczenie kraju dzieciństwa dla człowieka. Omów zagadnienie na podstawie *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy zdarza Ci się wspominać ze znajomymi czasy przedszkolne? Czy upływ czasu wpływa na sposób, w jaki na nie patrzysz?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pojęcie kraju dzieciństwa łączy w sobie aspekt czasu i miejsca. To nie sam teren związany z dorastaniem, ale połączony zawsze z czasem, w którym się to dokonywało.

Adam Mickiewicz, pisząc *Pana Tadeusza*, wraca do kraju swojego dzieciństwa. W młodości został zmuszony do opuszczenia Litwy i nigdy nie zdołał już tam wrócić. Na jego dzieło wywiera więc wpływ nie tylko samo wzruszenie spowodane wracaniem do czasów przeszłych, ale też świadomość utraty.

W Epilogu określa kraj dzieciństwa jako „święty i czysty" i to spojrzenie przekłada się na ukazywany w epopei obraz życia szlachty. W utworze widzimy przecież wiele negatywnych zachowań i cech szlachciców, chociażby skłonność do bójek i kłótliwości. Autor nadaje jednak całości sielankowy wydźwięk, a wszelkie trudności przezwycięża finałowym pojednaniem, między szlachtą, między rodem Zosi i Tadeusza, a nawet między szlachtą a chłopami, młodzi bowiem decydują się na ich uwłaszczenie.

Tęsknota poety za krajem lat dziecinnych powoduje, że każdy element świata przedstawionego sprawia wrażenie urokliwego, od grzybów poprzez proces przygotowywania kawy po gatunki much na Litwie. Mickiewicz dostrzega w kraju dzieciństwa swoje korzenie. To świat, który zbudował jego dorosłą tożsamość.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Film

Pan Tadeusz, reżyseria: Andrzej Wajda

Podejście do opisywanego świata i cel utworu poeta opisał szczegółowo w Epilogu do epopei. W filmie *Pan Tadeusz* w reżyserii Andrzeja Wajdy celowo został on przeniesiony na początek. Wśród słuchaczy wypowiedzi poety są polscy emigranci w Paryżu, ich twarze zobaczymy wkrótce w postaciach z Soplicowa. Fragment filmu, ukazujący paryski pokój, jest pełen szarości, dopiero po chwili przenosimy się na barwne literwskie tereny. Ten zabieg pozwolił na podkreślenie pragnienia ukazania Litwy jako urokliwego kraju lat dziecinych.

Kwestie społeczne

W chwili obecnej dostrzegamy w modzie powrót do czasów PRL-u. W cenie zaczynają być elementy wystroju mieszkań pochodzące z tej epoki, powstała nawet gra planszowa *Kolejka*. Może mieć na to wpływ właśnie patrzenie na ten okres jako na kraj dzieciństwa. Osoby, które dorastały w tym czasie, wspominają go w połączeniu ze swoją młodością, dlatego czasami zacierają się trudne elementy życia w tym okresie na rzecz wspomnień młodości.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że kraj dzieciństwa zawsze kojarzy się we wspomnieniach ludzi pozytywnie?

72. Motyw tęsknoty za ojczyzną. Omów zagadnienie na podstawie *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Dziś, w czasach gdy podróż z Paryża do Polski oznacza krótki lot, trudniej nam sobie uzmysłowić tęsknotę Mickiewicza. Pomyśl, że nie możesz wrócić do swojego kraju z powodu jego sytuacji politycznej. Jesteś w stanie wyobrazić sobie swoje emocje?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pan Tadeusz tu utwór pisany przez człowieka, który tęskni do swojej ojczyzny, którą pamięta z dzieciństwa i wczesnej młodości. Jako młody człowiek został zmuszony do opuszczenia Litwy i nigdy nie zdołał już tam wrócić. W inwokacji autor bezpośrednio podkreśla rolę tęsknoty. „Dziś piękność twą w całej ozdobie widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie", pisze, zapowiadając temat epopei. Również zwracając się do Maryi, prosi: „przenoś moją duszę utęsknioną."

Tęsknota za ojczyzną jest nie tylko motywem jego działania, ale wpływa na treść utworu i sposób obrazowania. W epopei widzimy przecież wiele negatywnych zachowań i cech szlachciców, chociażby skłonność do bójek i kłótliwości. Autor nadaje jednak całości sielankowy wydźwięk, a wszelkie trudności przezwycięża finałowym pojednaniem, między szlachtą, między rodem Zosi i Tadeusza, a nawet między szlachtą a chłopami, młodzi bowiem decydują się na ich uwłaszczenie.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Tęsknota poety sprawia, że każdy element świata przedstawionego sprawia wrażenie urokliwego, od grzybów poprzez proces przygotowywania kawy po gatunki much na Litwie.

W Epilogu Mickiewicz podkreśla, że jedyne szczęście w jego obecnej sytuacji to możliwość zamknięcia się w pokoju z kilkoma przyjaciółmi i wspominanie swojego kraju.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Inny utwór

Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

Tęsknota wpływa na sposób patrzenia Mickiewicza na Litwę. Podobny proces możemy zobaczyć w opowieściach ojca Cezarego Baryki w *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego. Pragnąc wrócić do kraju i zarazem sprawić, żeby stał on się bliski synowi, kreśli zupełnie nierealną wizję szklanych domów, które rozwiązują ogrom problemów współczesnej cywilizacji i pozwalają wszystkim na życie w godnych warunkach. Ten malowany tęsknotą obraz nie miał, oczywiście, odniesienia do rzeczywistości i tym bardziej wpłynął na rozczarowanie Cezarego brzydotą, którą zobaczył po przekroczeniu granicy.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że każda osoba poza granicami swojego kraju doświadcza tęsknoty za nim?

73. Zwyczaje i obyczaje szlacheckie w kulturze polskiej. Omów zagadnienie na podstawie *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Gdybyś, hipotetycznie zakładając, miał opowiedzieć mieszkańcowi innej planety o zwyczajach i obyczajach współczesnej młodzieży, na co byś zwrócił szczególną uwagę?

Czy sądzisz, że zwyczaje pomagają budować poczucie jedności grupy?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W *Panu Tadeuszu* autor przedstawia odchodzący świat życia szlacheckiego. Ma tego świadomość i chociażby już w tytule widzimy dopisek „ostatni zajazd na Litwie". Opisywanie bliskiego mu kulturowo i odchodzącego świata oraz ogromna tęsknota za Litwą wpływają na ukazany w utworze obraz zwyczajów i obyczajów szlacheckich.

Soplicowo to idealne miejsce, pełne ładu i skupione na podtrzymywaniu tradycyjnych zachowań. Utwór podkreśla, że wszystko tam oddychało zwyczajem, który przejmowali nawet goście, traktowani w domu z ogromną życzliwością. Każda czynność, od siadania przy stole po

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

kolejność w grupie wracającej z lasu, naznaczona była ładem. Sędzia podkreślał, że ta sztuka pozwala nie uchybić nikomu ze względu na urząd, wiek, pochodzenie i płeć.

Soplicowo to również miejsce otwarte na przybyszów, zgodnie z zasadami staropolskiej gościnności.

Zwyczajami naznaczona jest większość wydarzeń, które możemy obserwować w utworze. Dotyczy to chociażby polowania na niedźwiedzia, zaczynającego się od mszy, a kończącego staropolskim bigosem, zachowania mężczyzn wobec kobiet, a nawet zajazdu, który wykracza poza system prawny, jest jednak zwyczajowym sposobem dochodzenia sprawiedliwości poza sądem.

Mickiewicz stworzył w *Panu Tadeuszu* obraz miejsca pełnego ładu i skupionego na podtrzymywaniu tradycyjnych zachowań.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Bolesław Prus, *Lalka*

Zwyczaje i obyczaje szlachty w *Panu Tadeuszu* wyróżniają tę grupę, ale nie jest podkreślane, że odrywają ją od innych grup społecznych. A taką właśnie sytuację widać w *Lalce* Bolesława Prusa. Większość przedstawicieli arystokracji ukazanych w utworze odcina się stanowczo od pozostałych warstw społecznych. Mają poczucie wyjątkowości swojego świata i celebrowane zwyczaje uważają za przywilej im tylko przynależny. W momencie kiedy Wokulski w domu Łęckiego zaczyna jeść rybę nożem i widelcem wywołuje reakcję wśród współbiesiadników. Zostaje to ocenione jako złamanie zwyczajów kulturalnych ludzi.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że zwyczaje bardziej nas ograniczają, czy też budują nasze poczucie przynależności do grupy?

74. Rola tradycji patriotycznych. Omów zagadnienie na podstawie *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że tradycje patriotyczne wpływają na poczucie tożsamości Polaków?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Soplicowo w *Panu Tadeuszu* to idealne miejsce, pełne ładu i skupione na podtrzymywaniu tradycyjnych zachowań. Utwór podkreśla, że wszystko tam oddychało zwyczajem, który przejmowali nawet goście. Ważna część tej obyczajowości wiąże się z tradycjami partiotycznymi.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Dwór widzimy po raz pierwszy oczami Tadeusza wracającego do domu po latach nauki. Z jednej strony dostrzega on, jak bardzo przedmioty wydają mu się mniejsze i mniej okazałe niż kiedyś, ale przede wszystkim skupia się na radości z wystroju domu, pełnej patriotycznych obrazów, nawiązujących do ważnych historycznych wydarzeń albo postaci, przykładowo Tadeusza Kościuszki. Wzruszeniem jest dla niego moment pociągnięcia za sznurek, co sprawia, że stary zegar wygrywa *Mazurek Dąbrowskiego*. Ten obraz mówi nam o stosunku mieszkańców dworu do tradycji patriotycznych.

Bohaterów cechuje również chęć działania na rzecz ojczyzny. Szlachta dobrzańska zgadza się na ruszenie do walki na Soplicowo, ponieważ Gerwazy sugeruje, że to o krewnych Jacka Soplicy mówił ksiądz Robak, każąc oczyścić dom ze śmieci przed przybyciem Napoleona. Są przekonani, że działają w dobrej sprawie, kontynuując tradycję walki za ojczyznę.

Rola tradycji patriotycznych jest ważna dla większości bohaterów epopei. Telimenie, zachwycającej się obcymi miejscami, możemy przeciwstawić Tadeusza, który decyduje się na walkę w obronie ojczyzny, wiedząc, że oznacza to niepewność, czy wróci do Zosi, w której jest bardzo zakochany.

Soplicowo jest przesycone tradycją patriotyczną, począwszy od ubioru bohaterów poprzez wystrój domu do decyzji podejmowanych przez wiele postaci.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod*

Świat Soplicowa zbudowany jest na tradycji patriotycznej i jest ona jego siłą. Ale skupienie na niej może być też przyczyną osobistej klęski. W powieści poetyckiej *Konrad Wallenrod*, również autorstwa Adama Mickiewicza, widzimy człowieka, któremu poprzez pieśni przekazywane są tradycje patriotyczne. Utwór podkreśla rolę pieśni gminnej jako arki przymierza między przeszłością a współczesnością. Buduje ona w Konradzie miłość do ojczyzny i pragnienie walki dla niej. To doprowadza go do tragicznych wyborów między życiem prywatnym, wiernością wyznawanym zasadom a zwycięską walką. Dzięki zdradzie Konrada Litwini zwyciężają, ale sam bohater nie udźwignął kosztów swoich wyborów i popełnił samobójstwo.

Przykładowe pytania komisji

Dlaczego przekazywanie tradycji patriotycznych jest ważne dla narodu?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

75. Literackie portrety polskiej szlachty. Omów zagadnienie na podstawie *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 50.

Jakie są Twoje pierwsze skojarzenia ze słowem szlachcic? Jak sądzisz, skąd wzięła się popularność wyrażenia: szlachta nie pracuje? W jakim kontekście zostało tu użyte słowo szlachta?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W *Panu Tadeuszu* autor przedstawia odchodzący świat życia szlachty ziemiańskiej. Ma tego świadomość i chociażby już w tytule widzimy dopisek „ostatni zajazd na Litwie". Opisywanie bliskiego mu kulturowo i odchodzącego świata oraz ogromna tęsknota za Litwą wpływają na sposób ukazania portretu szlachty.

Autor nie pomija kwestii rozwarstwienia tej grupy społecznej. Inną pozycję w hierarchii zajmował Horeszko, który nie brał pod uwagę Soplicy jako męża dla córki z powodu jego niższego stanu, inna była rola szlachty średniozamożnej, której przykładem jest Soplica, a inna szlachty zaściankowej, którą spotykamy w Dobrzynie.

Elementem literackiego portretu szlachty jest jej obyczajowość. Utwór podkreśla, że wszystko w Soplicowie oddychało zwyczajem, który przejmowali nawet goście. Każda czynność, od siadania przy stole po kolejność w grupie wracającej z lasu, naznaczona była ładem. Sędzia podkreślał, że ta sztuka pozwala nie uchybić nikomu ze względu na urząd, wiek, pochodzenie i płeć. Zwyczajami szlacheckimi naznaczona jest większość wydarzeń, które możemy obserwować w utworze. Dotyczy to chociażby polowania na niedźwiedzia, zaczynającego się od mszy, a kończącego staropolskim bigosem, zachowania mężczyzn wobec kobiet, a nawet zajazdu, który wykracza poza system prawny, jest jednak zwyczajowym szlacheckim sposobem dochodzenia sprawiedliwości poza sądem.

W utworze widzimy również wiele negatywnych zachowań i cech szlachciców, chociażby skłonność do bójek i kłótliwości. Autor nadaje jednak całości sielankowy wydźwięk, a wszelkie trudności przezwycięża finałowym pojednaniem, między szlachtą, między rodem Zosi i Tadeusza, a nawet między szlachtą a chłopami, młodzi bowiem decydują się na ich uwłaszczenie.

Szlachta w *Panu Tadeuszu* to również wzorzec patriotyzmu. W obliczu interwencji Moskali potrafią się zjednoczyć, pomimo wcześniejszego konfliktu.

Opis świata szlacheckiego w utworze naznaczony jest ogromną tęsknotą poety i chęcią uchronienia obrazu odchodzącej kultury. To dlatego obraz w epopei możemy uznać za częściowo wyidealizowany i podkreślający piękno tego świata kosztem jego wad.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Historia literatury

Sielskość opisu Soplicowa pozwala łączyć go z motywem arkadyjskim. Mityczna Arkadia była przedstawiana jako miejsce pełne radości, odpoczynku i błogości. Tęsknota poety takie miejsce odnalazła właśnie w szlacheckim Soplicowie, pełnym gościnności, ładu i życia w zgodzie z naturą.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że osoba z zewnątrz danej grupy społecznej opisuje ją inaczej niż jej członek?

76. Czy szlachetnymi uczynkami można odkupić ciężką winę? Omów zagadnienie na podstawie *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jedno z haseł wypisywanych na murach przez kibiców drużyn piłkarskich brzmi: Bóg wybacza, [drużyna] nigdy. Czy uważasz, że są winy, których nie można wybaczyć, nawet jeżeli dana osoba próbuje ją odkupić?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Temat winy i kary za nią jest motywem obecnym w literaturze od starożytności. W *Panu Tadeuszu* możemy obserwować, jak bardzo temat odkupienia win może być trudny w jednoznaczej ocenie. Obserwujemy morderstwo dokonane przez Jacka Soplicę. Z jednej strony szuka on długo zemsty na Stolniku, z drugiej – jej wymiar przerasta go samego. Zaraz po zabiciu Horeszki stoi w bezruchu, żałując, że w jego ręce znalazł się karabin, a nie szabla, która pozwoliłaby mu otrząsnąć się, zanim zacznie walczyć i zabije ojca ukochanej.

Pierwsza kara, która spotyka go od razu, to imię zdrajcy, jest bowiem podejrzewany o dokonanie napadu razem z Moskalami. Ma świadomość, że mógłby skorzystać z tej sytuacji, dostał już ziemię od Rosji, mógłby też uzyskać wysokie stanowisko, ale odczuwa, że fakt dokonanej zbrodni nie pozwala mu na to.

Podczas swojej przedśmiertnej rozmowy z Gerwazym mówi, że Bóg mu objawił jedyny sposób odkupienia winy, czyli poprawę i naprawienie w jak największym stopniu konsekwencji swojego czynu. To dlatego Jacek wstępuje do zakonu, przybiera imię Robak, aby podkreślić dążenie do pokory, opiekuje się finansowo Zosią, a także, by zmyć, niesłuszne zresztą, miano zdrajcy, podejmuje szereg działań dla ojczyzny. Najpierw walczy zbrojnie, a potem przygotowuje powstanie w związku ze spodziewanym przybyciem na ziemie polskie Napoleona.

Gerwazy długo odmawia Jackowi prawa do odkupienia win. Po wysłuchania jego wersji na temat przyjaźni między Soplicą a Horeszką wciąż odmawia podania mu dłoni, żeby nie dotknąć

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

ręki, którą splamiło morderstwo. W obliczu nadchodzącej śmierci Jacka i po poznaniu podjętych przez niego działań, aby odkupić winę, przywołuje jednak fakt, że Horeszko, umierając, wybaczył zabójcy. Jego gniew nie pozwalał mu przez wszystkie lata nikomu nawet o tym odpowiedzieć.

Trudno jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, czy szlachetne uczynki mogą stać się odkupieniem dla ciężkiej winy. Zależy to w dużym stopniu od spojrzenia danej osoby na kwestię możliwości naprawienia win.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Konieczność odpokutowania za zbrodnie widzimy już w micie o Heraklesie. Był on dla Greków ulubionym bohaterem i symbolem siły. Przez całe jego życie ziemskie widzimy, jak siła z jednej strony pozwala mu na dokonywanie nadludzkich czynów, a z drugiej – jest jego przekleństwem, sprowadza na niego cierpienie, gdy w szale morduje żonę i dzieci. On sam nie rozumie tej chwili szaleństwa. Ale ma świadomość, że musi ponieść konsekwencje swojego czynu i odpokutować za zbrodnie. Za radą wyroczni w Delfach zgłasza się na służbę do króla Eurysteusa. Wykonuje dwanaście prac wymagających ponadludzkiej siły i pomysłowości, jak chociażby oczyszczenie stajni Augiasza. Mit podkreśla rolę wysiłku, jaki Herakles musi włożyć w swoje działania, aby dostąpić odkupienia popełnionych zbrodni. Bohater dostępuje w końcu zmazania winy morderstwa żony i dzieci.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że możliwość naprawienia krzywd wpływa na ocenę, czy można odkupić daną winę, czy też wystarczy żal osoby, która ją popełniła?

77. Motyw przemiany bohatera. Omów zagadnienie na podstawie *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy dostrzegasz zmiany w Twoich znajomych? Są one raczej wynikiem dorastania czy też doświadczeń życiowych?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Doświaczenie przemiany jest nam bliskie, zmienia nas czas, wydarzenia, które nas spotykają, i ludzie na naszej drodze życiowej. Czasami ta zmiana wydaje się mało zauważalna, czasami mamy do czynienia z zupełnie innym człowiekiem. Taką postacią jest z pewnością Jacek Soplica.

Kiedy poznajemy młodego Soplicę, jest dumnym szlachciciem, określanym mianem paliwody, łatwo ulega emocjom, chętnie bierze udział w bójkach i kłótniach. Nosi też przezwisko wojewoda, co podkreśla jego charyzmatyczną osobowość, pomimo niewielkiego majątku ma

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

wpływ na wszystkich Sopliców, co zresztą jest powodem zapraszania go przez Horeszkę do zamku.

Ważnym rysem jego osobowości jest również duma. Do tego stopnia, że nie chce nawet próbować oświadczyć się o Ewę, aby nie usłyszeć odmowy, woli udawać, że nie interesuje się córką Stolnika. Zachowanie Horeszki, bagatelizującego emocje Jacka, powoduje, że powstaje w nim pragnienie zemsty. Jest jednak aż tak dumny, że nie chce, aby się domyślano, że to z powodu Ewy, szuka wciąż innej okazji i krąży wokół zamku.

Zabicie Horeszki jest dla niego momentem przełomowym. Z jednej strony szuka on długo możliwości zemsty na Stolniku, z drugiej – jej wymiar przerasta go samego. Zaraz po zabiciu Horeszki stoi w bezruchu, żałując, że w jego ręce znalazł się karabin, a nie szabla, która pozwoliłaby mu otrząsnąć się, zanim zabije ojca ukochanej.

Pierwsza kara, która spotyka go od razu, to imię zdrajcy, jest bowiem podejrzewany o dokonanie napadu razem z Moskalami. Ma świadomość, że mógłby skorzystać z tej sytuacji, dostał już ziemie od Rosji, mógłby też uzyskać wysokie stanowisko, ale odczuwa, że fakt dokonanej zbrodni nie pozwala mu na to.

Podczas swojej przedśmiertnej rozmowy z Gerwazym, mówi, że Bóg mu objawił jedyny sposób odkupienia winy, czyli poprawę i naprawienie w jak największym stopniu konsekwencji swojego czynu. To dlatego Jacek podejmuje decyzję o swojej przemianie i konsekwentnie podąża tą ścieżką. Wstępuje do zakonu, przybiera imię Robak, aby podkreślić dążenie do pokory, opiekuje się finansowo Zosią, a także, by zmyć, niesłuszne zresztą, miano zdrajcy, podejmuje szereg działań dla ojczyzny. Najpierw walczy zbrojnie, a potem przygotowuje powstanie w związku ze spodziewanym przybyciem na ziemie polskie Napoleona.

Do końca ma świadomość, że jest winien śmierci Stolnika, ale też namysł nad popełnionymi błędami stał się dla niego motywacją do zupełnej przemiany.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Romantyczny bohater

Jacek Soplica jest przykładem polskiego bohatera romantycznego. Widzimy w nim bunt, przekraczanie reguł, a także śledzimy jego nieszczęśliwą miłość. Polska literatura tego okresu bardzo często ukazywała bohaterów romantycznych jako nieszczęśliwych kochanków, którzy zamieniają się w bojowników sprawy narodowo-wyzwoleńczej. Jacek Soplica, podobnie jak chociażby Gustaw zmieniający się w Konrada, jest przykładem takiej postawy.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, co ma największy wpływ na fakt, że ludzie się zmieniają?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

78. Emigracja jako doświadczenie Polaków. Omów zagadnienie na podstawie *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 72.

Dziś, w czasach gdy podróż z Paryża do Polski oznacza krótki lot, trudniej nam sobie uzmysłowić tęsknotę Mickiewicza. Pomyśl, że nie możesz wrócić do swojego kraju z powodu jego sytuacji politycznej. Jesteś w stanie wyobrazić sobie swoje emocje?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pan Tadeusz jest utworem pisanym na emigracji przez człowieka, który tęskni do swojej ojczyzny, którą pamięta z dzieciństwa i wczesnej młodości. Jako młody człowiek został zmuszony do opuszczenia Litwy z powodu działalności w Towarzystwie Filomatów i Filaretów i nigdy nie zdołał już tam wrócić. W inwokacji autor bezpośrednio podkreśla rolę tęsknoty przenikającej jego emigracyjny los. „Dziś piękność twą w całej ozdobie widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie", pisze, zapowiadając temat epopei. Również zwracając się do Maryi, prosi: „przenoś moją duszę utęsknioną."

Tematu emigracji dotyka w utworze Epilog. Nie znalazł się on w pierwszym wydaniu epopei, został wydany dopiero po śmierci poety. Ten fragment utworu ukazuje cierpienie Polaków na emigracji. Doświadczeniem emigracyjnym tłumaczy również poeta obraz wyłaniający się z *Pana Tadeusza*, skupiony na sielankowej wizji Soplicowa, pomijający trudniejsze tematy. Chciał poprzez to wrócić do kraju dzieciństwa i zaznać pocieszenia. Podkreśla zresztą, że jedyne szczęście w obecnej sytuacji to możliwość zamknięcia się w pokoju z kilkoma przyjaciółmi i wspominanie kraju.

Opisując emigrantów, podkreśla ich zalety w stosunku do zachodnich społeczeństw, z którymi się spotykają. To z polskością łączy gościnność, lojalność i odwagę.

Doświaczenie emigracji jest więc przepełnione smutkiem i poczuciem obcości w nowych miejscach pobytu.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Charakter epoki

Wielka Emigracja

Okres wydania *Pana Tadeusza* związany był z czasem Wielkiej Emigracji. Tysiące ludzi musiało opuścić kraj po upadku powstania listopadowego, w dużym stopniu byli to przedstawiciele inteligencji, dlatego również za granicą starali się trwać w polskiej kulturze i ją rozwijać.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Film

Pan Tadeusz, reżyseria: Andrzej Wajda

Podejście do opisywanego świata i cel utworu poeta opisał szczegółowo w Epilogu. W filmie *Pan Tadeusz* w reżyserii Andrzeja Wajdy celowo został on przeniesiony na początek. Wśród słuchaczy wypowiedzi poety są polscy emigranci w Paryżu, ich twarze zobaczymy wkrótce w postaciach z Soplicowa. Fragment filmu z paryskiego pokoju jest pełen szarości, dopiero po chwili przenosimy się na barwne literwskie tereny. Ten zabieg pozwolił na podkreślenie pragnienia powrotu do ojczyzny przez człowieka tęskniącego za nią na emigracji.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że ludzie przeżywają w ten sam sposób doświadczenie emigracji? Z czego mogą wynikać różnice?

ADAM MICKIEWICZ, *DZIADY* CZĘŚĆ II

79. Sprawiedliwość i moralność w kulturze ludowej. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część II Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy spotykasz się z sytuacjami, gdy Ty uznajesz coś za niesprawiedliwe i naganne, a są osoby, które mają zupełnie inne zdanie na ten temat? Z czego mogą wynikać różnice w ocenie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Mówiąc o sprawiedliwości, możemy odwoływać się do kilku systemów normatywnych. Coś może być ocenione jako sprawiedliwe przykładowo w odniesieniu do religii, prawa albo norm społecznych.

Ma ona również charakterystyczne znaczenie w kulturze ludowej. Podobnie jak w innych systemach wiąże się z poczuciem, że za czyny naganne należy się kara. W przypadku kultury ludowej po pierwsze, podkreślana jest nieuchronność kary i jest ona zazwyczaj bardzo surowa, po drugie, czyny, które uznawane są za naganne, odzwierciedlają ludowy sposób patrzenia na świat.

W *Dziadach*, części II widzimy kolejne duchy, które zjawiają się między ludźmi, oczekując pomocy. O ile postać złego pana, ukaranego za brak miłosierdzia wobec ludzi w jego wiosce, oceniona zostałaby podobnie w innych systemach normatywnych, o tyle pozostałe duchy już nie.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Pierwsze duchy, dwojga dzieci, nie mogą iść do nieba, ponieważ nie zaznały w życiu cierpienia. W ludowym spojrzeniu jest ono nieodłącznie związane z życiem, jego brak powoduje, że dzieci, nie zaznając goryczy na ziemi, nie mogą zaznać słodyczy w niebie. Z tego stanu uwalnia je dopiero pomoc ludzi, dających im ziarnka gorczycy.

Na dwa sposoby możemy również spojrzeć na postać Zosi. Często jest ona ukazywana jako ukarana tylko za niewłaściwe traktowanie zalotników. Ale w jej osobie kryje się również ludowe spojrzenie na rolę kobiety w społeczności. Zosia przyznaje się, że bawiła się i umarła, nie wychodząc wcześniej za mąż i nie zaznając troski, ale też prawdziwego szczęścia. Dopiero po śmierci czuje pragnienie zbliżone do stanu zakochania. Jej życie nie upłynęło zgodnie z ludową wizją, według której powinna wyjść za mąż, inaczej bowiem nie żyje dla świata. To dlatego Zosia jako duch prosi, by młodzieńcy przyciągnęli ją do ziemi.

Wszystkie te przykłady pokazują nieuchronność kary, która według moralności ludowej czeka każdego, kto nie przeżył życia właściwie. Również obraz tego, co jest naganne moralnie, odzwierciedla sposób patrzenia na życie w kulturze ludowej.

Przykładowe konteksty

Teoria literatury

baśń

Gatunkiem charakterystycznym dla kultury ludowej są baśnie i to w nich również można obserwować zasady moralne właściwe dla tej grupy. Baśnie, podobnie jak *Dziady*, ukazywały konieczność poniesienia surowej kary za popełnione winy. Widać to w wielu baśniach, które bazują na moralności ludowej, np. *Kopciuszek*. Siostry zostają w niej ukarane za złe traktowanie głównej bohaterki.

Inny utwór

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Do wątków ludowych i kary za popełnione czyny nawiązuje *Balladyna* Juliusza Słowackiego. Tytułowa bohaterka wkracza na drogę zbrodni, zabijając swoją siostrę, Alinę. W chwilę później podejmuje decyzję, że będzie żyła, jakby nie było Boga. Pozwoli jej to na odrzucenie zasad moralnych. Uważa, że jeżeli założy, że Boga nie ma, jej postępowanie nie będzie podlegać ocenie w kategoriach dobra lub zła. Potem następują kolejne działania moralnie naganne, okłamanie matki i wmówienie jej, że Alina uciekła, i kolejne morderstwa, począwszy od zabicia sługi Gralona, a skończywszy na zatruciu Kostryna.

Balladyna zasiada na tronie i jest przekonana, że osiągnęła swój cel i uniknie kary, choć zdaje sobie sprawę, że wydała na siebie trzy wyroki śmierci, zgodnie z prawem obowiązującym w księgach, spisanych przez kolejne pokolenia. Ale w tym samym momencie ginie tragicznie, zabita przez piorun. Możemy to odczytać jako wyraz sprawiedliwości albo karę boską za dokonane czyny.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, co może wpływać na inny sposób pojmowania sprawiedliwości przez daną osobę?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

80. Relacje między światem realnym i fantastycznym. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część II Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 57.

Jak sądzisz, z czego wynika ogromna popularność filmów i seriali, w których pojawiają się elementy fantastyczne? Niezależnie, czy jesteś ich wielbicielem, trudno nie dostrzec kolejnych fal widzów zanurzonych w *Zmierzchu*, *Pamiętnikach wampirów* i *Stranger things*. Ukazywane tam postacie i zjawiska wykraczają poza naszą naukową wiedzę o świecie. Skąd taka popularność wizji, które wykraczają poza nasze doświadczenie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Literatura od początku stawiała sobie za zadanie mimetyczność, czyli naśladowanie rzeczywistości. Ale jednocześnie pojawiają się w niej elementy, które możemy uznać za fantastyczne, czyli odbiegające od znanej nam wiedzy o świecie. Mogą one być w różnej relacji wobec świata realnego.

W *Dziadach* cz. II współistnieją one ze sobą. Mieszkańcy wioski świadomie gromadzą się, aby spotkać się z duchami i udzielić im pomocy. Świat duchów zawieszonych między ziemią a niebem wygląda na zbliżony do ludzkiego, ale jednocześnie pozbawiony jest wielu możliwości. To dlatego duch złego pana nie umie znieść faktu, że musi obserwowac ludzi podczas uczt, a sam nie może wziąć w nich udziału.

Jednocześnie ludzie są w stanie częściowo pomóc światu fantastycznemu, chociażby ofiarowując dzieciom ziarnka gorczycy. Nie widzimy w utworze takich działań w drugą stronę. Świat duchów jest zależny od pomocy ludzkiej i wyroków boskich.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Obecność elementów fantastycznych zgodna była z duchem epoki. Romantyzm, zrywając z oświeceniowym racjonalizmem i empiryzmem, chciał podkreślić obecność irracjonalnych treści, które stawały się równoprawnym elementem rzeczywistości.

Inny utwór

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Innym przykładem takiego romantycznego utworu jest *Balladyna*. W utworze widzimy królową Gopła, Goplanę, oraz jej sługi, Skierkę i Chochlika. Ich świat zostaje pokazany jako posiadający własne zasady, odmienne od ludzkich. Goplana posiada umiejętność czarowania, budzi się ze snu dopiero na wiosnę. W pewnym momencie dochodzi do przemieszania tych rzeczywistości. Wszystko zaczyna się od decyzji Goplany, która postanawia zdobyć Grabca za wszelką cenę. Czary Goplany są punktem zwrotnym w życiu Balladyny. Aby zdobyć Kirkora,

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

zabija Alinę, a następnie dokonuje kolejnych morderstw, aby zlikwidować świadków swoich czynów.

Goplana zostaje ukarana przez Boga za wpływanie na losy ludzi, zostaje zesłana na północ, co ponownie pokazuje, że te światy zostają pomyślane jako funkcjonujące obok siebie. Ich przeniknięcie do świata ludzkiego powoduje wyzwolenie pewnych emocji tkwiących w człowieku, co w przypadku Balladyny prowadzi na drogę zbrodni. Element fantastyczny jest katalizatorem pragnień ukrytych w człowieku.

Teoria literatury

W niektórych gatunkach literackich świat fantastyczny jest powracającym często elementem. Dzieje się tak w baśniach, które zaczęły powstawać jako element kultury ludowej. Pojawiające się w nich elementy fantastyczne umożliwiały przekazywanie wierzeń i mądrości ludowej. Świat baśni był zapełniony czarami. Bardzo często pozwalało to ukazać tkwiące w ludziach cechy i przekonać słuchaczy o sprawiedliwości wymierzanej przez postacie fantastyczne. W baśniach zło zasługiwało na karę, a dobro na nagrodę, dlatego Kopciuszek trafiła na wymarzony bal, a Królewna Śnieżka uwolniła się od złej macochy.

Przykładowe pytania komisji

Czy lubisz książki lub filmy, w których pojawiają się postacie fantastyczne? Odpowiedź uzasadnij.

81. Kara za popełnione winy jako podstawa sprawiedliwości ludowej. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część II Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 19.

Czy uważasz, że przekraczanie różnego rodzaju zasad (prawnych, moralnych, religijnych itp.) niesie konsekwencje dla człowieka, niezależnie od tego, czy dane zdarzenie staje się publicznie znane? Jak sądzisz, z czego wynika, że niektórzy z łatwością je przekraczają, a inni bardzo się trzymają wyznaczonych granic?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pojęcie kary za popełnione czyny pojawia się w religiach, systemach filozoficznych czy prawnych. Jest ona również podstawą moralności ludowej. Podobnie jak w innych systemach wiąże się ona z poczuciem, że za czyny naganne należy się kara. W przypadku kultury ludowej podkreślana jest dodatkowo nieuchronność kary i jest ona zazwyczaj bardzo surowa. Również czyny jej podlegające odzwierciedlają ludowy sposób patrzenia na świat.

W *Dziadach*, części II widzimy kolejne duchy, które zjawiają się między ludźmi, oczekując pomocy, ponieważ z różnych powodów zostały ukarane. Pierwsze duchy, dwojga dzieci, nie

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

mogą iść do nieba, ponieważ nie zaznały w życiu cierpienia. W ludowym spojrzeniu jest ono nieodłącznie związane z życiem, jego brak powoduje, że dzieci, nie zaznając goryczy na ziemi, nie mogą zaznać słodyczy w niebie. Z tego stanu uwalnia je dopiero pomoc ludzi, dających im ziarnka gorczycy.

Na karę w spojrzeniu moralności ludowej zasługuje też Zosia, która niewłaściwie traktowała zalotników i przyznaje się, że bawiła się i umarła, nie wychodząc wcześniej za mąż i nie zaznając troski, ale też prawdziwego szczęścia. Jej życie nie upłynęło zgodnie z ludową wizją, według której powinna wyjść za mąż, inaczej bowiem nie żyje dla świata.

Ukarany jest też zły pan, który nie umiał okazać miłosierdzia wobec ludzi w jego wiosce.

Wszystkie te przykłady pokazują nieuchroność kary, która według moralności ludowej czeka każdego, kto nie przeżył życia właściwie. Również obraz tego, co jest naganne moralnie, odzwierciedla sposób patrzenia na życie w kulturze ludowej.

Przykładowe konteksty

Teoria literatury

baśń

Gatunkiem charakterystycznym dla kultury ludowej są baśnie i to w nich również można obserwować zasady moralne właściwe dla tej grupy. Utwory te, podobnie jak *Dziady*, ukazywały konieczność poniesienia surowej kary za popełnione winy. Widać to w wielu baśniach, które bazują na moralności ludowej, np. *Kopciuszek*. Siostry zostają w niej ukarane za złe traktowanie głównej bohaterki.

Inny utwór

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Do wątków ludowych i kary za popełnione czyny nawiązuje *Balladyna* Juliusza Słowackiego. Tytułowa bohaterka wkracza na drogę zbrodni, zabijając swoją siostrę, Alinę. W chwilę później podejmuje decyzję, że będzie żyła, jakby nie było Boga. Pozwoli jej to na odrzucenie zasad moralnych. Uważa, że jeżeli założy, że Boga nie ma, jej postępowanie nie podlega ocenie w kategoriach dobra lub zła. Potem następują kolejne działania moralnie naganne, okłamanie matki i wmówienie jej, że Alina uciekła, i kolejne morderstwa, począwszy od zabicia sługi Gralona, a skończywszy na zatruciu Kostryna.

Balladyna zasiada na tronie i jest przekonana, że osiągnęła swój cel i uniknie kary, choć zdaje sobie sprawę, że wydała na siebie trzy wyroki śmierci, zgodnie z prawem obowiązującym w księgach, spisanych przez kolejne pokolenia. Ale w tym samym momencie ginie tragicznie, zabita przez piorun. Ukazuje to nieuchronność kary za popełnione czyny.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Biblia

Księga Hioba

Problematyki winy i kary powraca w wielu utworach, jak chociażby w biblijnej *Księdze Hioba*. Tytułowy bohater, który został doświadczony ogromnym cierpieniem, jest uświadamiany przez przyjaciół, że jego cierpienie jest karą za grzechy, chociaż sam Hiob twierdzi, że nie wie, dlaczego Stwórca zesłał na niego wszystkie trudności, ale na pewno nie są one konsekwencją grzechu. W zakończeniu *Księga Hioba* podkreśla konieczność zerwania z myśleniem, że wszelkie cierpienie, które człowieka spotyka, jest bezpośrednią karą za winy.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że kara odkupuje każdą popełnioną winę?

ADAM MICKIEWICZ, *DZIADY* CZĘŚĆ III

82. Funkcje snu i widzenia w utworze literackim. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Pamiętasz swoje sny? Dostrzegasz powracające w nich elementy? Czy masz poczucie, że to, co Ci się śni, zależy od wcześniejszych przeżyć albo wyraża emocje związane z nadchodzącymi wydarzeniami?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Sen i widzenie to bardzo tajemnicza rzeczywistość, niektórzy widzą w nich obraz swoich emocji i przeżyć, inni wskazówki na przyszłość, jeszcze inni nie dostrzegają ich związku z codziennym życiem.

Dziady, część III jest pełna snów i widzeń. O ich roli mówi Gustaw w Prologu, chwilę przed zmianą imienia. Nazywa sen „życiem duszy" i jest oburzony, że nie bada się go i bagatelizuje jego rolę, a jest on czymś ważniejszym niż przypisywana mu funkcja wspomnień i gry wyobraźni.

Jeden ze snów opisanych w utworze pojawia się w umyśle Nowosilcowa. Widzi najpierw łaskę okazywaną mu przez cara, a potem doświadcza odwrócenia się od niego całego dworu, który zaczyna z niego szydzić. Dostrzegamy w tym śnie obawy samego Nowosilcowa, opierającego swoje życie o łaskę cara i lękającego się jej utraty.

Szczególną rolę w utworze ma też widzenie księdza Piotra. Jego pokora wobec Boga sprawia, że zostają mu objawione przyszłe losy Polski. Widzi drogę krzyżową narodu, którą jest

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

wywożenie na Sybir młodzieży polskiej. Widzi też tajemniczą postać, nazwaną „czterdzieści i cztery”. Przyczyni się ona do zbawienia narodu na wzór odkupienia ludzi przez Chrystusa.

Sny i widzenia mogą w utworze pełnić różne funkcje, w przypadku snu Nowosilcowa ujawniają się jego osobiste lęki, z kolei widzenie księdza Piotra jest profetyczną wizją przyszłości Polski.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny / historia literatury

Mesjanizm

Widzenie księdza Piotra pełniło też bardzo ważną rolę w zamyśle poety, aby poprzez utwór wyjaśnić klęskę powstania listopadowego. Akcja utworu toczy się przed powstaniem, stąd wizje księdza Piotra mają charakter profetyczny dla bohaterów dramatu. W jego widzeniu Polska staje się Mesjaszem narodów i musi najpierw przejść przez okres cierpienia, tak jak Jezus idący drogą krzyżową. Pozwoli to na zmartwychwstanie w przyszłości. Koncepcja mesjanizmu była próbą pocieszenia rodaków po klęsce powstania i wyjaśnienia sensu ogromu cierpienia.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że rola przypisywana widzeniom miała związek z irracjonalizmem popularnym w romantyzmie?

83. Motyw walki dobra ze złem o duszę ludzką. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, co powoduje, że człowiek w danym momencie postępuje dobrze lub źle? Oczywiście, same te kategorie mogą być różnie rozumiane w zależności od czasów i poglądów danej osoby. Decyzje należą do nas czy też mają na nie wpływ czynniki poza nami?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Źródła zachowania człowieka, w znaczeniu wyboru między dobrem i złem, są bardzo różnie przedstawiane. Czasami kładzie się akcent na własną decyzję człowieka, czasami na sposób jego wychowania, doświadczenie życiowe, a nawet wpływ siły wyższej.

Scenę walki dobra ze złem o duszę człowieka widzimy w Prologu do *Dziadów,* cz. III. Już na samym początku Anioł Stóż podkreśla, że to na prośbę zmarłej matki Więzień był strzeżony długi czas od pokus. Nawet gdy wcześniej podczas snu Anioł dotrzegał zło w jego duszy, starał się wyławiać ziarna dobra i dzięki nim kierować go na właściwą drogę, co nie przynosiło w pełni skutków. To pokazuje, jak życie bohatera zależne było od działań, których w ogóle nie był świadom.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Gdy podczas Prologu zapada w sen, rozgrywa się walka o jego duszę między duchami z prawej i lewej strony. Te piewsze chcą pilnować jego myśli, a Anioł podkreśla też rolę modlitwy za niego na ziemi i w niebie, dzięki której powinien opuścić wkrótce więzienie. Duchy z lewej strony chcą tak długo trwać przy jego śnie i przenikać jego serce, aż stanie po ich stronie. Ich atak wzmacnia się, a decyzja dotycząca wyników bitwy ma być znana kolejnego dnia.

Moment ten następuje podczas Wielkiej improwizacji. Konrad początkowo zwraca się do Boga, aby pokazać, że jego siły kreacyjne są mu równe. Wszystko zmienia chwila, kiedy bohater zaczyna prosić Boga o rząd dusz. Ma świadomość panowania nad naturą, ale już nie potrafi wpłynąć na ludzi. Ma poczucie, że przyniósłby tym szczęście swojemu narodowi.

A gdy ze strony Boga brak jest odpowiedzi, stosunek Konrada do niego zaczyna zmieniać się diametralnie. Próbuje go prowokować, sugerując, że jest tylko mądrością, a nie miłością. Temu momentowi zaczynają ponownie towarzyszyć duchy, które próbują wpłynąć na jego postawę. Dobre chcą go powstrzymać w narastającym szaleństwie, złe zachęcić do bluźnierstwa.

Gniew narasta i narasta też walka duchów o duszę bohatera. Ratuje go niewypowiedzenie końcówki bluźnierstwa, w którym chciał nazwać Boga carem, ale słowo to wypowiada za niego diabeł. To stanowi jeszcze jedną szansę dla duszy Konrada.

Walka dobra ze złem o duszę bohatera pokazuje, że z jednej strony ma on możliwość podejmowania własnych wyborów, z drugiej, nakłada się na nie dążenie sił dobra i zła do przeciągnięcia Konrada na własną stronę. Duchy raczej podkreślają istniejące w nim cechy niż zmieniają jego osobowość i charakter.

Przykładowe konteksty

Religia

W wizji chrześcijańskiej często pojawia się obraz konsekwencji, które ponosi człowieka za poddanie się złu. *Biblia* przedstawia zasady, które ludzie powinni przestrzegać, i jednocześnie tworzy wizję kary. Jest ona przykładowo widoczna w *Apokalipsie świętego Jana*.

Koniec świata zostaje połączony z podziałem ludzi, zgodnie z ich czynami za życia. *Apokalipsa* podkreśla, że wszystkie nasze działania zostały zapisane w księgach. Jeżeli ktoś nie znalazł się w księdze życia, spotyka go druga śmierć, czyli wrzucenie w jezioro ognia.

Ta wizja akcentuje w większym stopniu decyzyjność człowieka, który wiedząc o czekającej go karze, powinien wybierać dobro.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, co wpływa na umiejętność odróżniania dobra od zła? Czy te kategorie są takie same dla wszystkich ludzi?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

84. Losy młodzieży polskiej jako temat utworów literackich. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że losy młodzieży są inne niż starszych osób z powodu specyfiki wieku? Co bardziej decyduje o ich losach – cechy związane z dorastaniem czy epoka, w której żyją?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W *Dziadach*, cz. III Adam Mickiewicz wraca do Wilna i czasu, gdy był więziony za działalność patriotyczną. Utwór przedstawia między innymi dramatyczne losy młodzieży, która poświęca swoją młodość ojczyźnie. Autor zresztą dedykuje swoje dzieło trójce przyjaciół, która doświadczyła takiego losu.

Młodzież w utworze spotykamy chociażby w wileńskim więzieniu albo widzimy oczami Jana Sobolewskiego, opowiadającego o wywożeniu więźniów politycznych na Syberię. Wspomina, że najmłodszy z nich nie miał nawet sił, by unieść łańcuchy. Cierpienia z powodu prześladowań stają się ich przeżyciem pokoleniowym.

Mimo cierpień młodzież zostaje ukazana jako niepoddająca się i świadoma sensu działań na rzecz ojczyzny. W scenie w salonie warszawskim grupie patriotycznej młodzieży przy drzwiach zostaje przeciwstawiona grupa ludzi pogodzonych z utratą ojczyzny i skupionych na życiu w nowych realiach, zajmujących się chociażby oceną balów organizowanych przez Nowosilcowa. Jako podsumowanie sytuacji padają wtedy słynne słowa o narodzie jako lawie, której wewnętrzna część jest wciąż gorąca pomimo suchej zewnętrznej skorupy. Losy młodzieży w utworze sytuują ich jako należących do tej wartościowej, wewnętrznej części narodu-lawy.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Charakter epoki

Mickiewicz w utworze oddał przeżycia swojego pokolenia, naznaczone powstaniem, represjami i emigracją. Pragnienie walki za ojczyznę, nawet wobec przewagi przeciwnika, jest charakterystyczne dla romantycznego myślenia o sile ducha. Już w Prologu Duch, zgodnie z romantycznym irracjonalizmem, zapowiada, że człowiek może siłą wewnętrzną obalić tron, czyli władzę.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, czy czasy, w których żyjesz wpływają na sposób, w jaki przeżywasz młodość?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

85. Ludzkie dążenie do wolności. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czym jest dla Ciebie wolność? Czy to zupełny brak ograniczeń, czy też możliwość życia zgodnego z wybranymi zasadami, bez przymusu narzucanego z zewnątrz?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W momencie powstania *Dziadów*, cz. III Polska nie istniała jako kraj, a powstanie listopadowe pokazało, jak trudno będzie odzyskać niepodległość za pomocą zrywu patriotycznego. Na brak wolności kraju nakładała się niewola ludzi, represjonowanych, prześladowanych za polskość, zsyłanych w głąb Rosji lub emigrujących do innych krajów. Doświadczył tego sam Adam Mickiewicz, który za działalność patriotyczną musiał opuścić Litwę, na którą nie wolno mu było wrócić.

Tę tęsknotę za wolnością widzimy również w utworze. W Wielkiej improwizacji Konrad pokazuje swoją gotowość do poświęceń w imię wolności kraju, opowiada, jak bardzo odczuwa jego cierpienie. To dlatego prosi Boga o „rząd dusz", ponieważ chce wpłynąć na ludzi i zmienić sytuację Polski.

Pragnieniem wolności kraju kierowali się również więźniowie. To ich działania na rzecz niepodległości kraju doprowadziły do pobytu w więzieniu. Podczas rozmów między nimi Jan Sobolewski przytacza obraz wywózki więźniów politycznych, w tym opis Janczewskiego, młodego chłopaka, który w czasie pobytu w więzieniu zmienił się z drobnego lekkoducha w poważnie wyglądającego mężczyznę. Na widok współczucia ze strony ludzi, widzących go z łańcuchami, podnosi je, pokazując, że nie są dla niego ciężarem i wykrzykuje: Jeszcze Polska nie zginęła. Dążenia do wolności nie złamały w nim nawet przeżycia więzienne i zsyłka na Sybir.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Pragnienie wolności ojczyzny przenika też inne utwory Mickiewicza. W *Panu Tadeuszu* już w inwokacji zwraca się do Maryi, pisząc: „tak nas powrócisz cudem na Ojczyzny łono". Wierzy w możliwość odzyskania przez kraj niepodległości, podobnie jak bohaterowie *Pana Tadeusza*, chociażby Jacek i Tadeusz Soplicowie, podejmujący się walki narodowo-wyzwoleńczej.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że wolność wyklucza istnienie zasad, które należy przestrzegać?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

86. Kreacje ludzi nieprzeciętnych. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Kogo określasz mianem „niezwykłego człowieka”?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Romantyzm wykreował postać wieszcza, którym był natchniony poeta, duchowy przywódca narodu, doświadczający proroczych wizji przyszłych losów Polski. Poeta był też człowiekiem wybitnym i nieprzeciętnym.

Ilustracją elementów takiej kreacji wieszcza była Wielka improwizacja w *Dziadach*, części III.

Konrad rozpoczyna ją od rozważań nad samotnością. Wynika ona z niezrozumienia twórcy przez ludzi. Ma świadomość, że to, co wyczytują w jego dziełach, jest zaledwie cząstką tego, co chce przekazać. Porównuje swoją twórczość do podziemnej rzeki, którą ludzie odczuwają tylko poprzez niewielkie drżenie ziemi. Konrad nie musi usłyszeć od nikogo, że jest człowiekiem nieprzeciętnym, nie ma w nim żadnej wątpliwości a propos tej kwestii.

Nie przeszkadza mu brak właściwych odbiorców wśród ludzi, bo czuje, że jego twórczość jest godna wysłuchania przez naturę i Boga. Powoli uświadamia sobie, że jest jemu równy pod względem sił kreacyjnych. Z jednej strony możemy ocenić to jako pychę, ale warto też podkreślić, że Konrad naprawdę jest przekonany o wielkości swoich mocy twórczych. Ma poczucie, że tak jak Bóg może kierować naturą, chociażby wstrzymywać i puszczać w ruch gwiazdy.

Poczucie wielkości sprawia, że Konrad chce kierować również ludźmi, czuje, że brak „rządu dusz” to jedyne, co go odróżnia od Boga. Ma poczucie, że przyniósłby tym szczęście swojemu narodowi i prosi Boga o ten rodzaj władzy. A gdy z jego strony brak jest odpowiedzi, stosunek Konrada do niego zaczyna zmieniać się diametralnie. Próbuje go prowokować, sugeruje, że jest tylko mądrością, a nie miłością. Gniew narasta i rozpoczyna się też walka duchów o duszę bohatera. Ratuje go niewypowiedzenie końcówki bluźnierstwa, w której chciał Boga nazwać carem.

Konrad to samotnik i człowiek nieprzeciętny, przekonany o swojej wielkości i mocach twórczych. Walka duchów o jego duszę lub chociażby prorocze widzenia księdza Piotra, sugerujące, że jako tajemniczy „czterdzieści i cztery” przyczyni się do wyzwolenia kraju, potwierdza przeczucia Konrada o jego wyjątkowych możliwościach.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Już w elementach odpowiedzi.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Inny utwór

Bolesław Prus, *Lalka*

Konrad wychodzi od przekonania o swojej niezwykłości. Inaczej jest w przypadku bohatera *Lalki* Bolesława Prusa. Stanisław Wokulski sprawia wrażenie człowieka nieskupiającego się na swoim poczuciu wyjątkowości, którą dostrzegamy już od momentu, gdy jako subiekt dąży do zostania studentem pomimo przeciwności stojących na tej drodze i drwin innych ludzi. Wielkość Wokulskiego widać w reakcji innych na jego osobę, chociażby poprzez stosunek Suzina, pragnącego wciąż okazywać wdzięczność za przyjaźń, którą nawiązali na Syberii. Tego typu reakcje, nawet wśród arystokracji, powodują, że Łęcka po raz pierwszy zastanawia się nad swoją negatywną oceną kupca.

Przykładowe pytania komisji

Które cechy uznajesz w ludziach za niezwykłe?

87. Przypowieść i jej funkcje w utworze literackim. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy pamiętasz jakąś biblijną przypowieść? Czym charakteryzuje się ten gatunek? Czy nie uważasz, że prościej byłoby przekazać wprost komunikat niż ukrywać go za inną opowieścią?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Utwory literackie lub ich fragmenty często nie przekazują wprost treści, ukrywają ją za różnymi fasadami. Przykładem tego są chociażby opowieści o charakterze parabolicznym. Dopiero ich warstwa przenośna mówi nam o intencjach nadawcy.

Przykładem tego w *Dziadach*, części III jest opowieść Żegoty, którą skierował do współwięźniów podczas wigilijnego spotkania. W warstwie dosłownej opowiada ona o wygnaniu z raju i rozsypaniu przez Boga ziaren dla człowieka, aby nie umarł z głodu. Adam nie potrafił jednak zrozumieć ich wartości, za to diabeł założył, że jest w nich jakaś wielka moc i postanowił ukryć je w ziemi. Czyniąc to, doprowdził właśnie do wyrośnięcia plonów.

Ale celem Żegoty nie jest opowieść dotycząca pochodzenia roślin. Przypowieść da się odczytać jako alegorię losów Polaków gnębionych przez Rosjan. Ziarnem są Polacy, których cierpienie i śmierć może być źródłem odwagi przyszłych pokoleń. Diabła z kolei możemy odczytywać jako obraz Rosji, która, chcąc zniszczyć Polskę, przyczyni się do jej odrodzenia.

Innym przykładem przypowieści z *Dziadów* jest opowieść przytoczona przez księdza Piotra w obecności sentora Nowosilcowa. Ma to miejsce zaraz po śmierci Doktora, zabitego przez piorun. Ksiądz opowiada o grupie zbójców, którzy śpią pod murem. Jeden z nich, najgorszy, zostaje ostrzeżony przez anioła, że mur się zawali. Jest wdzięczny za dar życia, ale okazuje się,

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

że został obudzony tylko dlatego, że jego śmierć ma być jeszcze bardziej haniebna. W kontekście sytuacji opowieść wydaje się być zapowiedzią, że pozostali ciemiężyciele narodu polskiego również nie unikną swojej kary.

Funkcją przypowieści jest przedstawienie informacji za pomocą opowieści mówiącej o innych treściach. Często ukazanie innej historii wpływa na głębsze zrozumienie treści, która jest głównym celem przytaczającego przypowieść.

Przykładowe konteksty

Biblia

Przypowieści były gatunkiem charakterystycznym dla *Biblii*. Z jednej strony miały one warstwę dosłowną, którą była przytaczana opowieść, ale z drugiej, miała ona prowadzić do ukrytych sensów, które były celem przypowieści. W *Przypowieści o siewcy* widzimy dosłowny obraz – pracę siewcy rozrzucającego ziarno, które pada w różne miejsca, z drugiej – opowieść miała uświadomić ludziom, że różnie traktują słowo Boga w swoim życiu.

Alegoryczność przekazu pozwalała na wyjaśnianie treści religijnych poprzez odwołania do codziennych doświadczeń słuchaczy.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, dlaczego przypowieść nie przekazuje wprost treści, ale za pomocą przenośnej opowieści? W jaki sposób wpływa to na odbiorcę?

88. Bohater literacki wobec samotności. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Samotność. Czy jesteś w stanie podać kilka jej przykładowych plusów i minusów?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Bardzo często samotność jest kojarzona z niepożądanym stanem. Ludzie częściej skarżą się na samotność niż na nadmiar towarzystwa. W *Dziadach*, części III jest ona jednak inaczej ukazywana.

O jej roli w życiu człowieka mówią duchy. Najpierw Anioł, który stwierdza, że pobyt Konrada w więzieniu jest wyproszony błaganiami u Boga, ponieważ samotność jest mistrzynią mędrców i będąc uwięziony, może przemyśleć sprawę swojego przeznaczenia. Chwilę później kolejny Duch przypomina, że człowiek więziony i samotny ma siłę, by samą myślą obalić czyjąś władzę.

Ten pozytywny sens bycia samemu wraca w Wielkiej improwizacji, którą zaczyna właśnie słowo samotność. Wynika ona z niezrozumienia twórcy przez ludzi. Ma on świadomość, że to,

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

co wyczytują w jego dziełach, jest zaledwie cząstką tego, co chce przekazać. Porównuje swoją twórczość do podziemnej rzeki, którą ludzie odczuwają tylko poprzez niewielkie drżenie ziemi.

Ale nie przeszkadza mu samotność wśród ludzi, bo czuje, że jego twórczość jest godna wysłuchania przez naturę i Boga. Powoli uświadamia sobie, że jest jemu równy pod względem sił kreacyjnych. Poczucie wielkości sprawia, że Konrad chce kierować również ludźmi, czuje, że brak „rządu dusz" to jedyne, co go odróżnia od Boga. Ma poczucie, że przyniósłby tym szczęście swojemu narodowi i prosi Boga o ten rodzaj władzy. A gdy z jego strony brak jest odpowiedzi, stosunek Konrada do niego zaczyna zmieniać się diametralnie. Okazuje się, że jest samotny również w relacji z Bogiem, który nie chce nawet dać mu odpowiedzi. Próbuje go prowokować, sugerując, że jest tylko mądrością, a nie miłością. Gniew narasta i rozpoczyna się walka duchów o duszę bohatera. Ratuje go niewypowiedzenie końcówki bluźnierstwa, w której chciał Boga nazwać carem.

Konrad to samotnik, przekonany o swojej wielkości i mocach twórczych. Walka duchów o jego duszę lub chociażby prorocze widzenie księdza Piotra, sugerujące, że jako tajemniczy „czterdzieści i cztery" przyczyni się do wyzwolenia kraju, potwierdza przeczucia Konrada o jego wyjątkowych możliwościach. Droga do ich rozwoju jest związana z samotnością, która z jednej strony może stać się źródłem siły, ale wynika też z niezrozumienia Konrada przez innych.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Samotność wiązała się również z romantycznym indywidualizmem. Bohater literacki tej epoki to często człowiek samotny, buntujący się przeciwko normom społecznym i niezrozumiany przez innych.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że człowiek potrzebuje zawsze odrobiny samotności? Jeżeli tak, to z jakiego powodu?

89. Literacka kreacja Matki-Polki i jej symboliczne znaczenie. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 13.

Pomyśl o kilku przykładowych matkach z filmów albo książek. Czym się różnią w relacji wobec dzieci? Czy jakieś elementy ich postępowania określasz jako niewłaściwe wychowawczo? Czy dzieci rozwijają się dobrze dzięki relacjom z matkami?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pojęcie Matki-Polki czasami jest odczytywane jako określenie kobiety, która poświęca się rodzinie i wychowaniu dzieci w duchu tradycyjnych i patriotycznych wartości, a czasami potocznie służy też jako określenie typowej matki, która jest Polką.

W *Dziadach*, części III autor stworzył przejmujący obraz takiej postaci. Jest nią pani Rollison. To kobieta niewidoma, a jej jedynym opiekunem był syn. Po jego uwięzieniu za udział w antycarskim spisku bez końca przychodzi pytać o jego losy i błagać o jego uwolnienie. Taką prośbę kieruje nawet do samego senatora Nowosilcowa. Jest przekonana, że jej ból i trudna sytuacja przekonają go. Opowiada o tym, jak wyczuwa i słyszy wewnętrznie cierpienie syna. Jednak niewzruszony Nowosilcow po jej wyjściu każe upozorować jego samobójczą śmierć poprzez wyrzucenie go przez okno.

Pani Rollison to symbol matek, cierpiących z powodu prześladowań ich dzieci przez zaborców. Towarzyszą swoim dzieciom w cierpieniu i same go odczuwają. Bohaterka *Dziadów* przypomina Maryję, towarzyszącą Jezusowi podczas drogi krzyżowej i stojącą pod krzyżem.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Piotr Skarga, *Kazania sejmowe*

W literaturze spotykamy nie tylko kreacje matki-Polki, ale też Polski jako matki. Taki obraz kreuje Skarga w kazaniu drugim w *Kazaniach sejmowych*. Ukazuje, jak wiele daje ona swoim dzieciom. Zwracając się do szlachty, podkreśla, że doświadczają dostatniego życia, nie podlegają tyranom, tylko królom, wybieranym przez nich samych. Smuci go fakt, że ta wielka miłość Polski nie znajduje odzwierciedlenia w miłości Polaków. Kaznodzieja zauważa skupienie wielu osób na swoich dobrach kosztem sytuacji w kraju i gnębienia niektórych grup społecznych. Przypomina też, że miłość do matki, którą jest Polska, jest obowiązkiem chrześcijanina.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że współczesny obraz matki-Polki różni się od kreacji postaci pani Rollison?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

90. Dramat romantyczny i narodowy. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Podczas nauki w szkole poznałeś kilka rodzajów dramatu. Czy dostrzegasz różnice w ich budowie i podejmowanej tematyce?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Romantyzm ukształtował nowy rodzaj dramatu, stawiając go w opozycji do jego wersji klasycznej. Częściowo odwoływał się do dramatu szekspirowskiego, podobnie jak on zrywając z zasadą trzech jedności i decorum.

Dziady, część III są przykładem tego gatunku dramatu. Brak w nim jedności miejsca, akcja przykładowo rozgrywa się w więzieniu w klasztorze bazylianów i siedzibie Nowosilcowa, oraz jedności czasu i akcji. Do tego stopnia, że nie jest ona nawet przyczynowo-skutkowa. Pojawiają się zupełnie poboczne wątki, jak ten związany z postacią Ewy. Otwarta kompozycja utworu powoduje, że brak jest wyraźnego początku i zakończenie, utwór cechuje nieciągłość i fragmentaryczność. Dodatkowo w utworze oprócz świata realnego obecny jest fantastyczny.

Dramaty romantyczne często były uważane za niesceniczne. Zmieniające się miejsca akcji w *Dziadach* utrudniały traktowanie go jako utworu do wystawienia na scenie. Ważną rolę w tym gatunku odgrywał również bohater romantyczny, najczęściej samotny indywidualista, buntujący się przeciwko światu. W *Dziadach* jest nim Konrad.

Dziady to również dramat narodowy. To obraz cierpień ogromnej rzeszy Polaków, karanych za działania patriotyczne. Tragizm narodu podkreślały zsyłki rzeszy ludzi na Sybir, opowiedziane w utworze oczami Jana Sobolewskiego.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Dramat romantyczny odzwierciedlał ducha epoki, w której powstał. Irracjonalizm podkreślała rola elementów fantastycznych, a bunt przeciwko normom – zarówno zerwanie z klasyczną konstrukcją dramatu, jak i kreacja postaci bohatera, samotnika sprzeciwiającego się światu.

Przykładowe pytania komisji

Który rodzaj budowy dramatu wolisz jako czytelnik – klasyczny czy romantyczny?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

91. Motywy biblijne i ich znaczenie w utworze literackim. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Biblijne i mitologiczne odwołania były bardzo długo czytelne dla każdego odbiorcy. Czy uważasz, że jest tak dalej?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W *Dziadach*, części III autor wielokrotnie sięga po motywy biblijne.

Już w przedmowie poprzez odwołania do postaci Heroda i płaczących niewiast z drogi krzyżowej znajdują się pierwsze porównania losu Polski do losu Chrystusa. Ukazuje to zarazem pierwszy cel przywołanych treści biblijnych. Służą one do sformułowania koncepcji mesjanistycznej, która ma być źródłem pocieszenia rodaków po upadku powstania listopadowego i wskazać na głęboki mistyczny sens ówczesnych cierpień narodu, który ma w przyszłości zmartwychwstać jak Chrystus.

Wizja ta została jeszcze dokładniej opisana w widzeniu księdza Piotra. W nagrodę za jego pokorę Bóg objawia mu przyszłe losy Polski. Widzi obraz cierpień czekających na naród, zsyłki na Syberię, które obrazują drogę krzyżową. Przyszłość Polski zostaje oparta o tajemniczą postać „czterdzieści i cztery", przy której pomocy kraj ma ostatecznie zmartwychwstać tak jak Jezus.

Aluzją biblijną w utworze jest również wykorzystanie cytatów z ewangelii, które są mottem do Prologu. Są one próbą pokazania, że niewinni więźniowie dostąpią nagrody za swoją wytrwałość.

Motywy biblijne pozwalają autorowi zanurzyć losy Polski w biblijnej wizji Chrystusa.

Przykładowe konteksty

Dante, *Boska komedia*

Motywy biblijne mogą pełnić również inne funkcje. Przykładowo w *Boskiej komedii* Dantego służą między innymi uzasadnieniu, że kreowany w utworze obraz piekła, czyśćca i raju jest rozwinięciem treści biblijnych. Autor stara się podkreślać, że jego literacka wizja oparta jest o chrześcijaństwo, pomocą w tym są odwołania biblijne w utworze, jak chociażby postać Judasza w centrum piekła.

Przykładowe pytania komisji

Czy możesz podać przykładowe odwołania do Biblii używane w języku polskim?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

92. Różne relacje bohaterów literackich z Bogiem. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 1.

Pomyśl o ludziach wokół. Jakie typy relacji człowieka z Bogiem dostrzegasz, analizując postawy osób, które znasz? Czym się objawiają? Czy patrząc nawet na ludzi głęboko wierzących, dostrzegasz, że ich relacja z Bogiem może być różnorodna? Oparta na zaufaniu, lęku, miłości itd.?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W *Dziadach*, cz. III widzimy kilka osób w ich relacji wobec Boga. Przykładem określonej postawy wobec Stwórcy są przede wszystkim Konrad i ksiądz Piotr.

Próbą rozmowy Konrada z Bogiem jest Wielka improwizacja. Jest tylko próbą, bo do końca Bóg nie odpowiada bohaterowi. Jego stosunek do Boga zmienia się w trakcie wypowiedzi. Początkowo zaczyna od uświadomienia sobie, że jako twórca nie może być rozumiany przez swoich odbiorców. Nie mają oni możliwości odczytania głębi jego przekazu. Ale nie przeszkadza mu to, bo czuje, że jego twórczość jest godna wysłuchania przez naturę i Boga. Powoli uświadamia sobie, że jest jemu równy pod względem sił kreacyjnych. Z jednej strony możemy ocenić to jako pychę, ale warto też podkreślić, że Konrad naprawdę jest przekonany o wielkości swoich mocy twórczych. Wszystko zmienia moment, kiedy bohater zaczyna prosić Boga o „rząd dusz". Ma świadomość panowania nad naturą, ale już nie potrafi wpłynąć na ludzi. Ma poczucie, że przyniósłby tym szczęście swojemu narodowi. A gdy ze strony Boga brak jest odpowiedzi, stosunek Konrada do niego zaczyna zmieniać się diametralnie. Próbuje go prowokować, sugerując, że jest tylko mądrością, a nie miłością. Gniew narasta i rozpoczyna się też walka duchów o duszę bohatera. Ratuje go niewypowiedzenie końcówki bluźnierstwa, w której chciał nazwać Boga carem.

Zupełnie inne podejście cechuje księdza Piotra, człowieka ogromnej pokory, który nazywa się sam prochem w obecności Boga. I ta postawa powoduje, że to jemu właśnie Bóg objawia przyszłe losy Polski, naznaczone drogą krzyżową, ale też zmartwychwstaniem.

Przykładowe konteksty

Biblia

Księga Rodzaju

Tę zmienność w relacji z Bogiem, widoczną u Konrada, możemy też dostrzec w przypadku Adama z *Księgi Rodzaju*, choć zmiana ma innych charakter.

Między nim a Bogiem możemy zauważyć początkowo bardzo bliską relację. Bóg stwarza go na swój obraz i podobieństwo, jemu powierza panowanie nad ziemią. Po stworzeniu kolejnych

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

elementów świata Bóg ocenia je jako „dobre”, tylko stworzenie człowieka określa jako „bardzo dobre”. Bóg jest opiekuńczy, stwarza człowiekowi idealne warunki do życia w Edenie. Sytuacja zmienia się po kuszeniu węża i zjedzeniu owocu z drzewa zakazanego. Adam zaczyna odczuwać lęk, chowa się przed Bogiem, podejmuje rozmowę dopiero, gdy jest wyraźnie wezwany przez niego. Zdarzenie kończy kara, polegająca na zdobywaniu z trudem pożywienia przez całe życie i wygnanie z Edenu. Postać Adama ukazuje nam, że relacja człowieka z Bogiem może ulec zmianie. W opisanym przypadku wynikało to z nieprzestrzegania zasad, które Stwórca narzucił człowiekowi, ponieważ nie wolno mu było jeść z drzewa poznania dobrego i złego. Obustronne poczucie bliskości zamieniło się w lęk Adama i gniew Boga.

Dzieło plastyczne

Stworzenie Adama, fresk Michała Anioła w Kaplicy Sykstyńskiej

Pierwszy moment tej relacji między Adamem i Bogiem został ukazany przez Michała Anioła w jego słynnym fresku w Kaplicy Sykstyńskiej. Dostrzegamy w nim piękno i podobieństwo ciał obu postaci, wzorowanych na renesansowych kanonach piękna. Adam, leżący na ziemi, w statycznej postawie, wyciąga dłoń w kierunku Boga, przejmując od niego życie. Bóg ukazany jest w ruchu, zawieszony w powietrzu. Bliskość relacji między nimi podkreśla nie tylko gest zbliżających się dłoni, ale również spojrzenie w oczy.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, jakie przykładowe czynniki mogą wpłynąć na postawę człowieka wobec Boga?

93. Sybir jako symbol cierpienia narodu. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy masz przedmioty, miejsca lub chociażby piosenki, które są dla Ciebie symbolem trudnych chwil? Co spowodowało, że właśnie dany element stał się takim symbolem?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Dla wielu pokoleń Polaków Sybir stał się symbolem represji i cierpienia narodu. Zsyłani tam byli Polacy przeciwstawiający się władzy carskiej lub podejmujący działania narodowo-wyzwoleńcze. W świadomości narodu miejsce wybrane przez zaborcę nie było przypadkowe. Wiązano je z trudnymi warunkami, pogłębionymi ciężką pracą.

W *Dziadach*, części III Sybir pojawia się w opowieści Jana Sobolewskiego, który był świadkiem wysyłania tam więźniów. Przedstawia obraz wyniszczonych więzieniem ludzi i agresywnie traktujących ich żołnierzy. Niesprawiedliwość zaborcy podkreśla postać małego chłopca, który nawet nie ma sił, by unieść założone łańcuchy.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

W tej dramatycznej opowieści pojawia się również iskra nadziei, że nawet zsyłki na Sybir nie są w stanie zniszczyć siły narodu. Sobolewski przytacza opis Janczewskiego, młodego chłopaka, który w czasie pobytu w więzieniu zmienił się z drobnego lekkoducha w poważnie wyglądającego mężczyznę. Na widok współczucia ze strony ludzi, widzących go z łańcuchami, podnosi je, pokazując, że nie są dla niego ciężarem i wykrzykuje: Jeszcze Polska nie zginęła. Dążenia do wolności nie złamały w nim nawet przeżycia więzienne i zsyłka na Sybir.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Bolesław Prus, *Lalka*

Do zsyłek na Sybir odwołuje się również *Lalka* Bolesława Prusa. Z powodu cenzury informacja jest bardzo enigmatyczna. Wiemy, że Wokulski brał udział w powstaniu i z tego powodu rzucił studia, ale ta wiadomość nie pojawia się nigdy wprost, autor zawsze korzysta z języka ezopowego. Mówiąc o losach Stanisława, jeden z rozmówców stwierdza przykładowo, że „gotował wraz z innymi piwo, które do dziś dnia pijemy", po czym następuje informacja, że po wszystkim znalazł się w Irkucku. Dla czytelników tamtego okresu była to jasna podpowiedź, że chodzi o powstanie styczniowe i zsyłkę na Sybir. Innym elementem nawiązującym do pobytu Wokulskiego w Irkucku są czerwone odmrożone dłonie. Cenzura w tamtym okresie utrudniała przekazywanie prawdy o powstaniu i Sybirze w literaturze i prasie.

Przykładowe pytania komisji

Dlaczego właśnie Sybir stał się symbolem cierpienia narodu?

94. Bunt wobec zła. Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

W jaki sposób człowiek może buntować się przeciwko złu? Czy mamy możliwość buntu tylko wobec sytuacji dotykających nas, czy też możemy w jakiś sposób protestować przeciwko złu na świecie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Temat buntu wobec zła dotyka dwóch kwestii. Rodzaju działań, które możemy podjąć, przeciwstawiając się złu, i samej definicji, czym ono jest.

Dziady, część III skupiają się na złu, jakim jest dramat Polaków żyjących pod zaborem rosyjskim. Ukazuje cierpienia ludzi, prześladowania, tortury, nieuzasadnione nawet pozycją władzy. Widzimy to w postaci Rollisona, którego Nowosilcow chce się pozbyć, nakazując upozorowanie jego samobójstwa i wyrzucenie go przez okno.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Złem w utworze jest więc działalność zaborcy. Buntują się przeciwko niemu Polacy, choć kończy się to uwięzieniem albo zsyłką na Sybir.

Obraz buntu podkreślony jest w postawie Konrada. Chce on przeciwstawić się złu, które dotknęło jego naród. Czuje, że skupia w sobie całe jego cierpienie. Chce, aby Bóg dał mu „rząd dusz", który sprawi, że będzie mógł wpłynąć na rzeczywistość narodu. Milczenie Boga wzmaga jego gniew i zbliża go do bluźnierstwa.

Bohater jest zdeterminowany, by zbuntować się przeciwko złu, którego doświadcza jego naród. Chce dokonać zemsty, nawet jeżeli będzie to oznaczało działanie bez błogosławieństwa Boga.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Postawę Konrada możemy rozpatrywać w odniesieniu do epoki. Romantyzm naznaczony był buntem przeciwko zastanym formom i bunt ten widzimy też w zachowaniu bohatera. Jest on samotnikiem, który czuje się człowiekiem niezwykłym, przekonanym o swojej sile, co było bliskie koncepcji indywidualizmu i kreacji bohatera romantycznego.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że bunt wobec zła jest obowiązkiem człowieka?

JULIUSZ SŁOWACKI, *BALLADYNA*

95. Funkcja wątków baśniowych i fantastycznych w kreacji świata przedstawionego utworu. Omów zagadnienie na podstawie *Balladyny* Juliusza Słowackiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 57.

Jak sądzisz, z czego wynika ogromna popularność filmów i seriali, w których pojawiają się elementy fantastyczne? Niezależnie, czy jesteś ich wielbicielem, trudno nie dostrzec kolejnych fal widzów zanurzonych w *Zmierzchu*, *Pamiętnikach wampirów* i *Stranger things*. Ukazywane tam postacie i zjawiska wykraczają poza naszą naukową wiedzę o świecie. Skąd taka popularność wizji, które wykraczają poza nasze doświadczenie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Literatura od początku stawiała sobie za zadanie mimetyczność, czyli naśladowanie rzeczywistości. Ale jednocześnie pojawiają się w niej elementy, które możemy uznać za

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

fantastyczne, czyli odbiegające od znanej nam wiedzy o świecie. Mogą one pełnić w utworze różne funkcje.

W *Balladynie* widzimy królową Gopła, Goplanę, oraz jej sługi, Skierkę i Chochlika. Ich świat zostaje pokazany jako posiadający własne zasady, odmienne od ludzkich. Goplana posiada umiejętność czarowania, budzi się ze snu dopiero na wiosnę. Nawet jej spotkanie z Grabcem pokazuje, jak bardzo jej spojrzenie jest odmienne od ludzkiego. Z jednej strony mamy zataczającego się Grabca, którego życie skupia się na alkoholu i kobietach, z drugiej – Goplanę, widzącą w nim wzór piękna. Nieprzystawalność tych światów podkreśla też szok Skierki, który nie potrafi zrozumieć, że jego królowa zakochała się w człowieku.

Świat fantastyczny może zatem być ukazany jako równoległy do ludzkiego, istniejący obok, posiadający własne zasady. W pewnym momencie dochodzi do przemieszania tych rzeczywistości. Wszystko zaczyna się od decyzji Goplany, która postanawia zdobyć Grabca za wszelką cenę. Jej zadania, skierowane do Skierki i Chochlika, sprawiają, że od tego momentu wywiera ona bezpośredni wpływ na ludzi. Kirkor zakochuje się w obu siostrach, a ta chwila rozpoczyna duże zmiany w zachowaniu Balladyny. Czary Goplany są punktem zwrotnym w jej życiu. Aby zdobyć Kirkora, zabija Alinę, a następnie dokonuje kolejnych morderstw, aby zlikwidować świadków swoich czynów i zasiąść na tronie.

Goplana zostaje ukarana przez Boga za wpływanie na losy ludzi, zostaje zesłana na północ, co ponownie pokazuje, że te światy zostają pomyślane jako funkcjonujące obok siebie. Ich przeniknięcie do świata ludzkiego powoduje wyzwolenie pewnych emocji tkwiących w człowieku, co w przypadku Balladyny prowadzi na drogę zbrodni.

Pytanie, czy wkroczyłaby na nią bez działania Goplany, pozostaje otwarte. Z jednej strony od początku jest przedstawiana jako osoba myśląca o sobie, zachowująca się niewłaściwie, z drugiej – po zabiciu siostry początkowo nie dowierza, że byłaby zdolna do takiego czynu. Dopiero chwilę później podejmuje świadomą decyzję, aby odrzucić Boga, a co za tym idzie zasady moralne.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Obecność elementów fantastycznych zgodna była z duchem epoki. Romantyzm, zrywając z oświeceniowym racjonalizmem i empiryzmem, chciał podkreślić obecność irracjonalnych treści, które stawały się równoprawnym elementem rzeczywistości.

Teoria literatury

W niektórych gatunkach literackich świat fantastyczny jest powracającym często elementem. Dzieje się tak w baśniach, które zaczęły powstawać jako element kultury ludowej. Pojawiające się w nich elementy fantastyczne przekazywały wierzenia i mądrość ludową. Świat baśni był zapełniony czarami. Bardzo często pozwalało to ukazać tkwiące w ludziach cechy i przekonać słuchaczy o sprawiedliwości wymierzanej przez postacie fantastyczne. W baśniach zło zasługiwało na karę, a dobro na nagrodę, dlatego Kopciuszek trafiła na wymarzony bal, a Królewna Śnieżka uwolniła się od złej macochy.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy lubisz książki lub filmy, w których pojawiają się postacie fantastyczne? Odpowiedź uzasadnij.

96. Motyw zbrodni i kary. Omów zagadnienie na podstawie *Balladyny* Juliusza Słowackiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 19.

Czy uważasz, że przekraczanie różnego rodzaju zasad (prawnych, moralnych, religijnych itp.) niesie konsekwencje dla człowieka, niezależnie od tego, czy dane zdarzenie staje się publicznie znane? Jak sądzisz, z czego wynika, że niektórzy z łatwością je przekraczają, a inni bardzo się trzymają wyznaczonych granic?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Są pewne działania, które powszechnie traktujemy jako negatywne i moralnie naganne, a należy do nich zabicie drugiego człowieka. Jest to zasada różnych systemów prawnych i religii. Każdy z nich uwzględnia również karę za dokonanie takiego czynu, czy to w wymiarze fizycznym, czy duchowym.

Widać to również w postaci Balladyny. Wkracza ona na drogę zbrodni, zabijając swoją siostrę, Alinę. Początkowo jest w szoku, nie wierzy, że mogła tego dokonać, ale już w chwilę później podejmuje decyzję, że będzie żyła, jakby nie było Boga. Pozwoli jej to na odrzucenie zasad moralnych. Uważa, że jeżeli założy, że Boga nie ma, jej działania nie będą podlegać ocenie w kategoriach dobra lub zła. Potem następują kolejne czyny, okłamanie matki i wmówienie jej, że Alina uciekła, i kolejne morderstwa, począwszy od zabicia sługi Gralona, a skończywszy na zatruciu Kirkora.

Od momentu jej zamieszkania w zamku Kirkora widzimy pierwsze konsekwencje jej czynów. Osiągnęła tak wiele, z prostej dziewczyny stała się panią zamku, a jednocześnie nie czuje w środku radości. Słyszy głos sumienia, a dodatkowo na jej czole jest krwawa plama, świadectwo zabicia siostry. Balladyna dokonuje kolejnych morderstw i zbliża się do swojego celu, czyli zlikwidowania wszystkich świadków, a potem sięgnięcia po koronę, ale jednocześnie w żadnym momencie nie widzimy, że jest naprawdę szczęśliwa z tego powodu.

Kiedy bohaterka zasiada na tronie, jest przekonana, że kara ją ominęła, po raz pierwszy czuje spokój, co więcej, chce już być sprawiedliwą królową i zaczyna swoje rządy od sądzenia winnych. Jeszcze przez krótkie momenty wraca zdenerwowanie, gdy widzi swoją matkę wśród skarżących oraz słyszy skargę Filona na zabicie Aliny.

Balladyna jest przekonana, że osiągnęła swój cel i uniknie kary, choć zdaje sobie sprawę, że wydała na siebie trzy wyroki śmierci, zgodnie z prawem obowiązującym w kraju. Ale w tym

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

samym momencie ginie tragicznie, zabita przez piorun. Możemy go odczytać jako wyraz sprawiedliwości albo karę boską za dokonane czyny.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Konieczność odpokutowania za zbrodnie widzimy już w micie o Heraklesie. Był on dla Greków ulubionym bohaterem i symbolem siły. Przez całe jego życie ziemskie widzimy, jak siła z jednej strony pozwala mu na dokonywanie nadludzkich czynów, a z drugiej – jest jego przekleństwem, sprowadza na niego cierpienie, gdy w szale morduje żonę i dzieci. On sam nie rozumie tej chwili szaleństwa. Ale ma świadomość, że musi ponieść konsekwencje swojego czynu i odpokutować za zbrodnie. Za radą wyroczni w Delfach zgłasza się na służbę do króla Eurysteusa. Wykonuje dwanaście prac wymagających ponadludzkiej siły i pomysłowości, jak chociażby oczyszczenie stajni Augiasza. Mit podkreśla rolę wysiłku, jaki Herakles musi włożyć w swoje działania, aby dostąpić odkupienia popełnionych win.

Inny utwór

Dante, *Boska komedia*

Motywu zbrodni i kary dotykają również utwory literackie w nurcie chrześcijańskim. W *Boskiej komedii* Dantego każdy grzech ma przypisane ściśle miejsce w piekle, czy to obżarstwo, czy gniew. W kręgu siódmym, bliskim centrum piekła spotykamy właśnie tych, którzy dokonali zbrodni - morderców. Literacki obraz Dantego sugeruje, że ludzkie czyny są dokładnie rejestrowane i ocenione na koniec życia.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że kara może odkupić winę odebrania komuś życia?

97. Matka jako postać tragiczna. Omów zagadnienie na podstawie *Balladyny* Juliusza Słowackiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 44.

Co ludzie mają na myśli, mówiąc: to skończy się tragicznie? Zobacz, jaką drogę przeszło greckie słowo τράγος – kozioł. Zaczęło się od kozła składanego w ofierze podczas uroczystości ku czci Dionizosa i wykonywanych wtedy pieśni, które z czasem dały początek tragedii („pieśń kozła"). Dzisiaj to słowo funkcjonuje nie tylko w odniesieniu do teorii literatury, definiującej konflikt czy ironię tragiczną, przeniknęło również do codziennego języka.

Przykładowe elementy odpowiedzi

Postacie matek w literaturze często ukazywane są w relacji do swoich dzieci. Nie inaczej jest w *Balladynie*. Poznajemy biedną Wdowę, wychowującą samotnie dwie córki. Od początku

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

utworu widoczne jest kilka jej cech, dobroć i miłość względem córek, ale także faworyzowanie Balladyny. Trudno powiedzieć, na czym było ono oparte. Może na fakcie, że była to jej pierworodna. Tu zaczyna się tragizm losów bohaterki. Nie dostrzega ona, że Balladyna postępuje niewłaściwie, spotyka się z Grabcem, nie dba o nią i nie szanuje jej, w przeciwieństwie do Aliny. Podczas wizyty Kirkora wtrąca się, gdy zdania młodszej córki wywierają na nim wrażenie. Chce podkreślić, że Balladyna myśli tak samo i dba o matkę.

To idealizowane spojrzenie na Balladynę staje się źródłem tragedii. Dziewczyna zabiera wprawdzie Wdowę do zamku, ale każe jej siedzieć w wieży i zapomina nawet przysłać jedzenie. Gdy staruszka zjawia się na uczcie, nie przyznaje się do niej i każe ją wypędzić z zamku.

Kobieta błąka się po puszczy, jej tragizm polega na tym, że jedynym sensem życia jest córka, z jednej strony wie, że ona, słaba staruszka, została wypędzona przez nią w wichurę, z drugiej – cały czas ma nadzieję, że córka zacznie jej szukać.

Te dwa sprzeczne uczucia prowadzą ją, już niewidomą, przed tron Balladyny. Składa tam skargę, nie zdając sobie sprawy, że mówi o siedzącej przed nią osobie. Błaga o litość. Ale gdy dowiaduje się, że za takie czyny wobec matki córkę czeka śmierć, nie zgadza się na podanie imienia Balladyny. Nie czyni tego nawet podczas tortur, jej miłość jest tak wielka, że woli umrzeć.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Sofokles, *Antygona*

Miłość do dziecka staje się czasami w literaturze źródłem tragicznego losu matki, ale nie zawsze ten motyw jest ujmowany tak jak w *Balladynie*. Eurydyka, żona Kreona i matka Hajmona, nie jest w stanie poradzić sobie z faktem samobójstwa syna i sama odbiera sobie życie. Miłość do dziecka jest dla niej wartością największą i nie potrafi bez niej żyć.

Inny utwór

Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

Również w *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego matka jest ukazywana przez pryzmat jej relacji z dzieckiem. Podporządkowuje synowi całe swoje życie. Od początku na chłopcu skupia się uwaga i miłość rodziców. Kiedy ojciec rusza walczyć, matka próbuje zaspokoić wszystkie potrzeby Cezarego, nie umiejąc sobie nawet poradzić z jego młodzieńczym buntem i uleganiem koncepcjom rewolucyjnym. W milczeniu i z trudem zdobywa dla niego pożywienie, nawet nocą czuwa nad jego oddechem. Dopiero pod koniec jej życia syn zaczyna dostrzegać to wielkie poświęcenie ze strony matki.

Przykładowe pytania komisji

Która z przywołanych matek wywarła na Tobie największe wrażenie z powodu poświęcenia dla dziecka?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

98. Konsekwencje dokonanych wyborów życiowych. Omów zagadnienie na podstawie *Balladyny* Juliusza Słowackiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Pamiętasz wybór życiowy, który był dla Ciebie źródłem stresu? Może kwestia wyboru szkoły ponadpodstawowej? Jak sądzisz, dlaczego czasami podejmowanie decyzji wiąże się z lękiem?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Świadomość konsekwencji dokonanych wyborów uważana jest za cechę dojrzałości. To dlatego małe dzieci, dokonując czynu zabronionego, oceniane są przez sąd inaczej. Zakładamy, że nie miały pełnej świadomości konsekwencji swoich działań.

Jednakże nawet pomimo dorosłości wiele osób popełnia przestępstwa czy zbrodnie z nadzieją uniknięcia kary. Widać to również w postaci Balladyny. Wkracza ona na drogę zbrodni, zabijając swoją siostrę, Alinę. Początkowo jest w szoku, nie wierzy, że mogła tego dokonać, ale już w chwilę później podejmuje decyzję, że będzie żyła, jakby nie było Boga. Pozwoli jej to na odrzucenie zasad moralnych. Uważa, że jeżeli założy, że Boga nie ma, jej działania nie będą podlegać ocenie w kategoriach dobra lub zła. Potem następują kolejne czyny, okłamanie matki i wmówienie jej, że Alina uciekła, i kolejne morderstwa, począwszy od zabicia sługi Gralona, a skończywszy na zatruciu Kirkora.

Od momentu jej zamieszkania w zamku Kirkora widzimy pierwsze konsekwencje jej czynów. Osiągnęła tak wiele, z prostej dziewczyny stała się panią zamku, a jednocześnie nie czuje w środku radości. Słyszy głos sumienia, a dodatkowo na jej czole jest krwawa plama, świadectwo zabicia siostry. Balladyna dokonuje kolejnych morderstw i zbliża się do swojego celu, czyli zlikwidowania wszystkich świadków, a potem sięgnięcia po koronę, ale jednocześnie w żadnym momencie nie widzimy, że jest naprawdę szczęśliwa z tego powodu.

Kiedy bohaterka zasiada na tronie, jest przekonana, że kara ją ominęła, po raz pierwszy czuje spokój, co więcej, chce już być sprawiedliwą królową i zaczyna swoje rządy od sądzenia winnych. Jeszcze przez krótkie momenty wraca zdenerwowanie, gdy widzi swoją matką wśród skarżących oraz słyszy skargę Filona na zabicie Aliny.

Balladyna jest przekonana, że osiągnęła swój cel i uniknie konsekwencji za popełnione przestępstwa, choć zdaje sobie sprawę, że wydała na siebie try wyroki śmierci, zgodnie z prawem obowiązującym w kraju. Ale w tym samym momencie ginie tragicznie, zabita przez piorun. Możemy go odczytać jako wyraz sprawiedliwości albo karę boską za dokonane czyny.

Przykładowe konteksty

Religia / prawo

Konsekwencje dokonanych wyborów są podkreślane przez systemy normatywne, w tym religie i prawo.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

W chrześcijaństwie zły moralnie wybór staje się grzechem, który musi zostać odpuszczony przez Boga i odpokutowany. Z kolei prawo dokładnie określa kary za wybory sprzeczne z obowiązującym systemem prawnym.

Inny utwór

William Szekspir, *Makbet*

Makbet to opowieść o ludziach ponoszących konsekwencje swoich wyborów. Tytułowy bohater od początku zdaje sobie sprawę, że będzie odpowiadał za zabójstwo Duncana, ponieważ jest to działanie moralnie naganne. Dlatego też rycerz początkowo ma kilka wątpliwości. Twierdzi, że mógłby nie dbać o życie przyszłe, ale ma świadomość, że złe czyny zostają ukarane już tu na ziemi, że jest sprawiedliwość, która sprawia, iż doświadczamy zła, które sami spowodowaliśmy. Dlaczego zatem zabija? Popycha go do tego ambicja, rozbudzona dodatkowo przez żonę. Ona z kolei nie poczuwa się do poczucia winy, nie dostrzega zła w zabiciu Duncana, jest to dla niej środek do celu, jakim jest korona dla jej męża.

Ich życie pokazuje, że wina jest nieodzownie związana z popełnionym złem. Makbet naiwnie czuje się władcą sytuacji, jest przekonany, że nad nią panuje, zapomina zupełnie o wcześniejszych wahaniach związanych z pierwszym morderstwem. Jego losy pokazują, że spełnia się to, co powiedział – człowiek ponosi konsekwencje swoich czynów. Ostatecznie Makbet ginie z ręki Macduffa. Również Lady Makbet nie daje sobie rady z psychicznym obciążeniem spowodowanym zbrodniami, choruje, ma majaki, a w końcu umiera.

Przykładowe pytania komisji

Czym kierujesz się, podejmując życiowe wybory?

JULIUSZ SŁOWACKI, *KORDIAN*

99. Wartości, dla których człowiek gotów jest poświęcić życie. Omów zagadnienie na podstawie *Kordiana* Juliusza Słowackiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

W wierszu Wisławy Szymborskiej *Minuta ciszy po Ludwice Wawrzyńskiej* podmiot liryczny wspomina autentyczną postać Ludwiki, która ryzykując własne życie, uratowała z pożaru dzieci. Kobieta zmarła w wyniku odniesionych oparzeń. Na zakończenie czytamy: „Tyle wiemy o sobie, / ile nas sprawdzono. / Mówię to wam / ze swego nieznanego serca.”

Czy jesteś w stanie wyobrazić sobie trudne sytuacje, w których nie wiesz, jak postąpiłbyś?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Dążenie do przetrwania jest bardzo silne w człowieku. Staramy się unikać niebezpieczeństw, bo zależy nam na naszym życiu.

W historii, sztuce i literaturze spotykamy wizerunki osób, które decydują, że jest wartość, którą cenią ponad własne istnienie. Polska twórczość epoki romantyzmu wskazywała, że jest nią ojczyzna. W utworach powraca motyw bohatera, który podobnie jak jego zachodni odpowiednik przeżywa nieszczęśliwą miłość, ale w polskiej wersji często prowadziła ona do zmiany hierarchii wartości i postawienia na pierwszym miejscu kwestii patriotycznych. Widzimy to w postaci Gustawa zamieniającego się w Konrada czy też Jacka Soplicy.

Przykładem tej postawy jest również Kordian, tytułowy bohater dramatu Juliusza Słowackiego. Doświadczony nieszczęśliwą miłością rusza w podróż po Europie, by poznać siebie i cel w swoim życiu. Na szczyście Mont Blanc odkrywa, że wartością największą jest wolność, a Polska ma odegrać rolę podobną do postaci Winkelrieda, walcząc czynnie w jej obronie.

To dlatego bohater decyduje się na zabicie cara, pomimo braku zgody ze strony innych spiskowców. Pod wpływem walki Imaginacji i Strachu, która się w nim odbywa, mdleje jednak pod drzwiami carskiej sypialni. W finale utworu nie wiemy, czy zdążono go ułaskawić. Wiemy jednak, że był gotów na poświęcenie życia dla swojej ojczyzny.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Już w elementach odpowiedzi.

Inny utwór

Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*

Kordian to bohater romantyczny, który działa w samotności. Z kolei w utworze Elizy Orzeszkowej *Gloria victis* widzimy losy grupy bezimiennych bohaterów powstania styczniowego. Opowiada o nich las, który był świadkiem ich działań i tragicznego finału. Perspektywa przyrody pozwoliła autorce na ukazanie dramatyzmu czasu powstania. Las współgra z emocjami powstańców, wyczuwa niepokój, lęk, dylematy moralne związane z udziałem w walce, a jednocześnie chęć działań na rzecz ojczyzny.

Przyroda zostaje ukazana jako świadek historii, nie tylko jej współczesnej, ale przekazywanej z pokolenia na pokolenie. Stary dąb porównuje głos Traugutta do głosu Leonidasa w Termopilach. Zna opowieść o nim przekazywaną od wieków. I to również przyroda bierze na siebie zadanie przekazywania dalej pamięci o powstańcach i ich ofierze życia. Czyni to wiatr, rozgłaszając słowa gloria victis – chwała zwyciężonym.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, dla jakich innych wartości ludzie są w stanie ryzykować życie?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

100. Postawy dekadencji, zwątpienia i nudy. Omów zagadnienie na podstawie *Kordiana* Juliusza Słowackiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jakie są powody nudy? Brak pomysłów, co robić? Poczucie powtarzalności?

Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem, że nuda jest potrzebna, bo pozwala nam odkryć siebie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Kordiana, młodego bohatera dramatu, poznajemy jako osobę doświadczającą wewnętrznej pustki. Bohater jest bardzo wrażliwy i nie umie odnaleźć się w świecie. Do jego poczucia zwątpienia przyczynia się nieszczęśliwa miłość do starszej Laury. Ma wrażenie, że jego życie pozbawione jest sensu. Spędza czas, rozmyślając nad nim. Prosi też Boga o wskazanie celu. To poczucie braku sensu i nieszczęśliwa miłość doprowadzają go do próby samobójczej.

Kordian dalej próbuje znaleźć odpowiedź na swoje wątpliwości i szukać celu życia, podróżując po Europie. Przenosimy się wraz z nim w różne miejsca i odwiedzamy różne osoby, jak chociażby papieża, który nie potrafi zrozumieć cierpienia Polaków. Bohater w trakcie podróży odrzuca kolejne wartości, które wcześniej wydawały mu się cenne, nie wierzy już w miłość czy uczciwość. Swój stan przezwycięża dopiero na szczycie Mont Blanc. Odnajduje sens życia w wolności i poświęceniu się dla niej. Wraca do Polski, aby wziąć udział w działaniach przeciwko carowi.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Mówiąc o nudzie, możemy też przywołać inną postać z literatury romantycznej. W jej przypadku kwestia ta jednak jest ujęta bardziej żartobliwie. To Hrabia z *Pana Tadeusza*. Jest on ukazany jako osoba szukająca wciąż romantycznych natchnień. To sprawia, że czuje się szczęśliwy i zaangażowany. Podczas rozmowy z Gerwazym zwierza się, że zamierza zakończyć spór o zamek, właśnie dlatego, że go nudzi. Po usłyszeniu opowieści o historii zamku, żałuje, że nie przyjechał w innej porze, bo wtedy brzmiałaby ona jeszcze bardziej ciekawie na tajemniczym, romantycznym tle.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że są uniwersalne sposoby na nudę, czy też zależą one w większym stopniu od osoby?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

101. Motyw poświęcenia życia dla dobra ojczyzny. Omów zagadnienie na podstawie *Kordiana* Juliusza Słowackiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

W wierszu Wisławy Szymborskiej *Minuta ciszy po Ludwice Wawrzyńskiej* podmiot liryczny wspomina autentyczną postać Ludwiki, która ryzykując własne życie, uratowała z pożaru dzieci. Kobieta zmarła w wyniku odniesionych oparzeń. Na zakończenie czytamy: „Tyle wiemy o sobie, / ile nas sprawdzono. / Mówię to wam / ze swego nieznanego serca."

Czy jesteś w stanie wyobrazić sobie trudne sytuacje, w których nie wiesz, jak postąpiłbyś?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Dążenie do przetrwania jest bardzo silne w człowieku. Staramy się unikać niebezpieczeństw, bo zależy nam na naszym życiu.

W historii, sztuce i literaturze spotykamy wizerunki osób, które decydują, że jest wartość, którą cenią ponad własne istnienie. Polska twórczość epoki romantyzmu wskazywała, że jest nią ojczyzna. W utworach powraca motyw bohatera, który podobnie jak jego zachodni odpowiednik przeżywa nieszczęśliwą miłość, ale w polskiej wersji często prowadziła ona do zmiany hierarchii wartości i postawienie na pierwszym miejscu kwestii patriotycznych. Widzimy to w postaci Gustawa zamieniającego się w Konrada czy też Jacka Soplicy.

Przykładem tej postawy jest również Kordian, tytułowy bohater dramatu Juliusza Słowackiego. Doświadczony nieszczęśliwą miłością rusza w podróż po Europie, by poznać siebie i odkryć cel w swoim życiu. Na szczycie Mont Blanc odkrywa, że wartością największą jest wolność, a Polska ma odegrać rolę podobną do postaci Winkelrieda, walcząc czynnie w jej obronie.

To dlatego bohater decyduje się na zabicie cara, pomimo braku zgody ze strony innych spiskowców. Pod wpływem walki Imaginacji i Strachu, która się w nim odbywa, mdleje jednak pod drzwiami carskiej sypialni. W finale utworu nie wiemy, czy zdążono go ułaskawić. Wiemy jednak, że był gotów na poświęcenie życia dla swojej ojczyzny.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Już w elementach odpowiedzi.

Inny utwór

Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*

Kordian to bohater romantyczny, który działa w samotności. Z kolei w utworze Elizy Orzeszkowej *Gloria victis* widzimy losy grupy bezimiennych bohaterów powstania styczniowego. O ich losach opowiada las, który był świadkiem ich działań i tragicznego finału. Perspektywa przyrody pozwoliła autorce na ukazanie dramatyzmu czasu powstania. Las

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

współgra z ich emocjami, wyczuwa niepokój, lęk, dylematy moralne związane z udziałem w walce, a jednocześnie chęć działań na rzecz ojczyzny.

Przyroda zostaje ukazana jako świadek historii, nie tylko jej współczesnej, ale przekazywanej z pokolenia na pokolenie. Stary dąb porównuje głos Traugutta do głosu Leonidasa w Termopilach. Zna opowieść o nim przekazywaną od wieków. I to również przyroda bierze na siebie zadanie przekazywania dalej pamięci o powstańcach i ich ofierze życia. Czyni to wiatr, rozgłaszając słowa gloria victis – chwała zwyciężonym.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, dla jakich innych wartości ludzie są w stanie ryzykować życie?

102. Droga do dojrzałości romantycznego indywidualisty. Omów zagadnienie na podstawie *Kordiana* Juliusza Słowackiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że dojrzałość jest naturalnym procesem, którego doświadcza każdy, czy też wymaga on wysiłku ze strony osoby zmierzającej ku dojrzałości?

Jakie są powody, że o kimś mówi się, że jest dojrzały albo niedojrzały? W jakim sensie możemy to porównać do procesu dojrzewania widocznego w owocach i warzywach?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Kordiana, młodego bohatera dramatu, poznajemy jako osobę doświadczającą wewnętrznej pustki. Bohater jest bardzo wrażliwym 15-latkiem, który nie umie odnaleźć się w świecie. Do jego poczucia zwątpienia przyczynia się nieszczęśliwa miłość do starszej Laury. Ma wrażenie, że jego życie pozbawione jest sensu. Spędza czas, rozmyślając nad nim. Prosi też Boga o wskazanie celu. To poczucie braku sensu i nieszczęśliwa miłość doprowadzają go do próby samobójczej.

Kordian dalej próbuje znaleźć odpowiedź na swoje wątpliwości i szukać celu życia, podróżując po Europie. Przenosimy się wraz z nim w różne miejsca i odwiedzamy kolejne osoby, jak chociażby papieża, który nie potrafi zrozumieć cierpienia Polaków. Bohater w trakcie podróży dojrzewa, weryfikując sens kolejnych wartości, które wcześniej wydawały mu się cenne, nie wierzy już w miłość czy uczciwość, widzi, że światem rządzi pieniądz. Ostateczną odpowiedź znajduje na szczycie Mont Blanc. Odnajduje sens życia w wolności i poświęceniu się dla niej. Wraca do Polski, aby wziąć udział w działaniach przeciwko carowi. Nie otrzymuje jednak wsparcia od współspiskowców i samotnie rusza, aby zabić cara. Pod wpływem walki Imaginacji i Strachu, która się w nim odbywa, mdleje jednak pod drzwiami carskiej sypialni. W finale utworu nie wiemy, czy zdążono go ułaskawić. Wiemy jednak, że był gotów na poświęcenie życia dla swojej ojczyzny.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Dojrzewanie bohatera widzimy również w postaci Jacka Soplicy. Dumny młody szlachcic nie umie poradzić sobie z utratą miłości i upokarzającym traktowaniem ze strony ojca ukochanej. Szuka okazji do zemsty, pogrąża się w jej pragnieniu, nie dbając o swoją rodzinę i wpadając w alkoholizm. To wszystko doprowadza go do zabójstwa Horeszki. Staje się to dla niego momentem przełomowym.

Podczas swojej przedśmiertnej rozmowy z Gerwazym mówi, że Bóg mu objawił jedyny sposób odkupienia winy, czyli poprawę i naprawienie w jak największym stopniu konsekwencji swojego czynu. To dlatego Jacek wstępuje do zakonu, przybiera imię Robak, aby podkreślić dążenie do pokory, opiekuje się finansowo Zosią, a także, by zmyć, niesłuszne zresztą, miano zdrajcy, podejmuje szereg działań dla ojczyzny. Najpierw walczy zbrojnie, a potem przygotowuje powstanie w związku ze spodziewanym przybyciem na ziemie polskie Napoleona.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, od czego zależy, że daną osobę nazywamy dojrzałą? Jakie są według Ciebie wyznaczniki dorosłości?

103. Motyw podróży w wymiarze rzeczywistym i wewnętrznym. Omów zagadnienie na podstawie Kordiana Juliusza Słowackiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 42.

Jak sądzisz, dlaczego ludzie podróżują? Oczywiście, powodów może być wiele, ale jakie są najbardziej typowe? Czy sądzisz, że podróż to tylko przemieszczanie się w miejscu? Czy podróże mogą wpływać na człowieka i zmieniać jego myślenie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Kordiana, młodego bohatera dramatu, poznajemy jako osobę doświadczającą wewnętrznej pustki. Bohater jest bardzo wrażliwym 15-latkiem, który nie umie odnaleźć się w świecie. Do jego poczucia zwątpienia przyczynia się nieszczęśliwa miłość do starszej Laury. Ma wrażenie, że jego życie pozbawione jest sensu. Spędza czas, rozmyślając nad nim. Prosi też Boga o wskazanie celu. To poczucie braku sensu i nieszczęśliwa miłość doprowadzają go do próby samobójczej.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Bohater postanawia wyruszyć w podróż po Europie. Ma ona wymiar zarówno rzeczywisty, jak i wewnętrzny. W sensie przestrzennym przenosimy się wraz z nim w różne miejsca i odwiedzamy kolejne osoby, jak chociażby papieża, który nie potrafi zrozumieć cierpienia Polaków.

Ale za zmianą miejsca kryje się też inna wewnętrzna podróż bohatera. Kordian w trakcie podróży dojrzewa, weryfikując sens kolejnych wartości, które wcześniej wydawały mu się cenne, nie wierzy już w miłość czy uczciwość, widzi, że światem rządzi pieniądz. Ostateczną odpowiedź znajduje na szczycie Mont Blanc. Odnajduje sens życia w wolności i poświęceniu się dla niej, wzorując się na postaci Winkelrieda. Wraca do Polski, aby wziąć udział w działaniach przeciwko carowi.

Podróż pozwoliła mu odkryć nie tylko zakątki Europy, ale też własnej duszy.

Przykładowe konteksty

Biblia

Księga Rodzaju, Abraham

Podróż jako zmianę wewnętrzną i zewnętrzną widzimy również w losach Abrahama w biblijnej *Księdze Rodzaju*. To postać bardzo ważna w kilku religiach. Jest on nazywany ojcem wiary, właśnie z powodu zaufania Bogu i wyruszeniu w podróże, które zmieniają jego życie. Jest już człowiekiem dojrzałym, gdy Bóg nakazuje mu opuszczenie ziemi rodzinnej i ruszenie w drogę. Obiecuje mu ziemię i potomstwo, wielokrotnie zapewnia o swoim błogosławieństwie. Symbolem tej podróży do ziemi obiecanej staje się zmiana imienia z Abram na Abraham, podkreślająca przymierze z Bogiem. Stwórca po raz kolejny obiecuje mu też potomstwo. Abraham wierzy pomimo faktów. Dla jego żony jest już za późno, by urodzić dziecko. A kiedy staje się cud i pojawia się Izaak, Abraham daje kolejny dowód bezgranicznego zaufania. Zgadza się złożyć go w ofierze na żądanie Boga. Nie znamy jego odczuć w trakcie podróży na wzgórze, na którym ma dokonać ofiary. Oprócz zmiany miejsca podróż ta musiała też oznaczać dylematy związane z zaufaniem Bogu. Wydarzenie okazuje się kolejną próbą jego wiary, a zamiast syna zostaje złożony baran. Podróże oznaczają w jego przypadku głęboką duchową przemianę i zbliżenie się do Boga.

Przykładowe pytania komisji

W jakim sensie, Twoim zdaniem, podróże mogą zmieniać człowieka?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

104. Poszukiwanie sensu życia i osąd świata przez bohatera literackiego. Omów zagadnienie na podstawie *Kordiana* Juliusza Słowackiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jakie masz zdanie na temat gap year? Czy warto poświęcać czas na odkrywanie siebie? Dlaczego człowiek może nie znać siebie dobrze?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Kordiana, młodego bohatera dramatu, poznajemy jako osobę doświadczającą wewnętrznej pustki. Bohater jest bardzo wrażliwym 15-latkiem, który nie umie odnaleźć się w świecie. Do jego poczucia zwątpienia przyczynia się nieszczęśliwa miłość do starszej Laury. Ma wrażenie, że jego życie pozbawione jest sensu. Spędza czas, rozmyślając nad nim. Prosi też Boga o wskazanie celu. To poczucie braku sensu i nieszczęśliwa miłość doprowadzają go do próby samobójczej.

Bohater postanawia wyruszyć w podróż po Europie. Ma ona wymiar zarówno rzeczywisty, jak i wewnętrzny. W sensie przestrzennym przenosimy się wraz z nim w różne miejsca i odwiedzamy kolejne osoby, jak chociażby papieża, który nie potrafi zrozumieć cierpienia Polaków.

Ale za zmianą miejsca kryje się też inna wewnętrzna podróż bohatera. Kordian w trakcie podróży dojrzewa, weryfikując sens kolejnych wartości, które wcześniej wydawały mu się cenne. Przykładowo w Londynie przekonuje się, że światem rządzą pieniądze, w Dover, że literatura nie odzwierciedla w pełni rzeczywistości, we Włoszech rozczarowuje się co do miłości. Ostateczną odpowiedź znajduje na szczycie Mont Blanc. Odnajduje sens życia w wolności i poświęceniu się dla niej, wzorując się na postaci Winkelrieda. Wraca do Polski, aby wziąć udział w działaniach przeciwko carowi.

Podróż pozwoliła mu odkryć sens swojego życia i zrozumieć świat.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Dante, *Boska komedia*

Podróż w poszukiwaniu sensu życia widzimy również w *Boskiej komedii* Dantego. Autor, który nie ukrywa, że to on jest narratorem, wędruje przez piekło, czyściec i raj. Wędrówka bohatera ma miejsce zarówno w przestrzeni, jak i w jego duszy. Zaczyna się od mrocznego lasu, z którego nie może wyjść, ze względu na grożące mu zwierzęta. Interpretowany jest on nie tylko jako las, ale też dusza narratora, który zagubił się w ziemskim życiu. W lesie pojawia się Wergiliusz, rzymski poeta i tłumaczy mu, że ma możliwość wydostać się, wędrując przez piekło, czyściec i raj. On sam prowadzi go przez dwa pierwsze miejsca. Podczas wędrówki narrator poznaje naturę ludzką w jej ułomności, widzi osoby popełniające najróżniejsze drobne i wielkie winy. Poprzez niebo, które znajduje się na wielu ciałach niebieskich, prowadzi go Beatrycze,

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

ukochana, która zmarła bardzo młodo. *Boska komedia* pokazuje więc, że podróż może odbywać się zarówno w przestrzeni, jak i w duszy bohatera, i że ma też moc zmiany człowieka.

Przykładowe pytania komisji

Czy według Ciebie postawa 15-letniego Kordiana jest charakterystyczna dla wszystkich młodych ludzi?

105. Winkelriedyzm jako romantyczna idea poświęcenia. Omów zagadnienie na podstawie *Kordiana* Juliusza Słowackiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Dla kogo lub czego byłbyś w stanie poświęcić się? I jaką cenę byłbyś w stanie zapłacić za to? Czy idea poświęcenia nie jest sprzeczna z koncepcjami asertywnego życia?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pojęcie winkelriedyzmu powstało w odniesieniu do dramatu *Kordian* Juliusza Słowackiego.

Tytułowego młodego bohatera dramatu poznajemy jako wrażliwą osobę doświadczającą wewnętrznej pustki. Do jego poczucia zwątpienia przyczynia się też nieszczęśliwa miłość do starszej Laury. To poczucie braku sensu i nieszczęśliwa miłość doprowadzają go do próby samobójczej.

Bohater postanawia wyruszyć w podróż po Europie, szukając odpowiedzi na pytanie o sens życia. Kordian w trakcie podróży dojrzewa, weryfikując sens kolejnych wartości, które wcześniej wydawały mu się cenne, nie wierzy już w miłość czy uczciwość, widzi, że światem rządzi pieniądz.

Ostateczną odpowiedź znajduje na szczycie Mont Blanc. Odnajduje sens życia w wolności i poświęceniu się dla niej, wzorując się na postaci Winkelrieda. Ten szwajcarski bohater w trakcie bitwy skoncentrował na sobie uwagę wojsk austriackich. Zginął, umożliwiając zwycięstwo swoim rodakom. Jego postać stała się dla Kordiana symbolem roli Polski, mającej poprzez czynną walkę umożliwić dążenie do wolności innych krajów. Dlatego bohater wraca do Polski, aby wziąć udział w działaniach przeciwko carowi.

Przykładowe konteksty

Historia literatury

Winkelriedyzm był w epoce romantyzmu odczytywany jako odpowiedź Słowackiego na koncepcję mesjanizmu, stworzoną przez Mickiewicza, według której klęska powstania listopadowego była częścią drogi krzyżowej narodu, która zakończy się jego zmartwychwstaniem.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Która z dwóch koncepcji, Juliusza Słowackiego i Adama Mickiewicza, przekonuje Cię bardziej?

BOLESŁAW PRUS, *LALKA*

106. Obowiązki jednostki wobec zbiorowości. Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

„Nie pytaj, co twój kraj może zrobić dla ciebie, zapytaj, co ty możesz zrobić dla swojego kraju." To słowa amerykańskiego prezydenta Johna Kennedy'ego. Czy uważasz, że każdy obywatel ma obowiązki wobec kraju, w którym żyje?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Nie licząc sporadycznych przypadków ludzi, którzy wybrali życie w pustelniach, człowiek jest częścią zbiorowości. Oznacza to również pewne obowiązki, które gwarantują, że życie społeczne może w ogóle funkcjonować. Podejście do zobowiązań może zależeć od epoki albo poglądów danej osoby

Wokulski, główny bohater *Lalki* Bolesława Prusa, żyje w epoce, która stara się uświadamiać, że każdy jest zależny od społeczności, jest jej częścią jak członek organizmu, a co za tym idzie, ma wobec niej pewne zobowiązania.

Stanisław zna i stosuje tę zasadę w życiu, ma też jednak wobec niej wątpliwości. Wiele jego działań wynika z poczucia obowiązku społecznego. Rzuca studia, by wziąć udział w powstaniu, daje pracę wielu ludziom, uczciwie prowadzi interesy i konkretnie wspomaga pewną liczbę osób w trudnej sytuacji, jak chociażby prostytutkę Mariannę.

Wątpliwości bohatera pojawiają się wraz z uczuciem do Izabeli. Ma świadomość, że wydaje na nią wiele pieniędzy, że potrafi spędzić dzień, czekając tylko na spotkanie jej w parku. Wie, że to oznacza mniejszą pomoc na rzecz potrzebujących, ale zastanawia się, czy nie ma po prostu do tego prawa. Zrobił już tak wiele dla społeczności, że może teraz myśleć tylko o własnym szczęściu.

W rozważaniach Wokulskiego dotyczących pomocy innym widzimy czasem ogromny żal. Wiele osób przypomina mu, co jest w stanie zrobić i co powinien dać z siebie społeczeństwu. On przypomina, że to samo społeczeństwo bardzo długo nie traktowała go na równi i stawiało przed nim same przeszkody, jednocześnie nie udzielając pomocy. Wspomina pracę subiekta i pogardzanie nim z powodu chęci pojścia na studia, czy też umieranie z głodu zakończone ślubem z Minclową. Boli go też, że w świetle hierarchii społecznej nie powinien się zbliżyć do Izabeli.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Wokulski jest zatem świadom obowiązków wobec społeczeństwa, co więcej spełnia je. Ale ma również bolesne przemyślenia, że z jego strony nie doświadczył pomocy i jest oceniany negatywnie, gdy po wielu latach pracy na jego rzecz chce skupić się na własnym szczęściu.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Praca organiczna i praca u podstaw

Działania Wokulskiego na rzecz społeczeństwa zgodne są z ideami pracy organicznej i pracy u podstaw, koncepcji pozytywistycznych. Praca organiczna zakładała traktowanie społeczeństwa jako jednego organizmu, z kolei praca u podstaw kładła nacisk na wspomaganie najniższych warstw społecznych w edukacji, rozumianej nie tylko jako wykształcenie, ale chociażby również naukę higieny.

Przykładowe pytania komisji

Co uważasz za swój obowiązek wobec społeczeństwa?

107. Jaką rolę odgrywa majątek i pochodzenie w relacjach międzyludzkich? Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, czy duży majątek ułatwia relacje międzyludzkie? W jakim sensie może je również osłabić? Czy ogromna różnica w statusie majątkowym może być niedostrzegalna w relacji dwóch osób?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Mówiąc o roli majątku i pochodzenia w relacjach międzyludzkich, warto już na początku zauważyć, że kwestia ta zależy od danej osoby i epoki, w której żyje.

W przypadku relacji Izabeli i Wokulskiego po jej stronie jest pochodzenie, po jego – majątek. Z perspektywy Łęckiej brak odpowiedniego pochodzenia Stanisława, a zarazem wykonywany przez niego zawód kupca, wykluczają bliższą relację. Bohaterka odczuwa obrzydzenie i niechęć do Wokulskiego, choć w niektórych momentach, doceniając jego poświęcenie, zakłada, że mógłby być jej opiekunem, rozwiązującym jej problemy i wspierającym ją. Nie przemawia do niej nawet szacunek i podziw, z jakim wielu przedstawicieli arystokracji traktuje jej wielbiciela.

Łęcka decyduje się na związek z Wokulskim tylko dlatego, że w pewnym momencie orientuje się, że nie ma innego wyjścia. Żaden inny kandydat nie jest nią zainteresowany jako przyszłą żoną, jednocześnie zakłada ona, że małżeństwo z Wokulskim przyniesie jej korzyść finansową, ale w niczym innym nie zmieni jej życia.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Brak odpowiedniego pochodzenia jest dla niej poważną przeszkodą, nie zmienia tego fakt szlacheckiego pochodzenia Wokulskiego, nie jest on bowiem częścią arystokracji, a jednocześnie wykonuje zawód kupca.

Z drugiej strony wygląda to zupełnie inaczej. Dla Stanisława w ogóle nie jest problemem, że Łęcka nie posiada pieniędzy. Czuje się dobrze, że może ją wspomóc w wielu sytuacjach.

Postawa Izabeli nie jest charakterystyczna dla całej arystokracji. Przykładowo Przesowa Zasławska darzy Wokulskiego wielkim sentymentem i żałuje, że nie związała się z jego wujem, z którym dzieliły ją właśnie majątek i pochodzenie.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Stanisław Wyspiański, *Wesele*

Majątek i pochodzenie może zatem być czynnikiem dzielącym bohaterów. Widoczne jest to również już w pierwszej scenie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. Czepiec próbuje nawiązać rozmowę z Dziennikarzem, zagadując go o tematy polityczne. W odpowiedzi słyszy ironiczne sformułowania, sugerujące, że są to tematy go przerastające i powinien zająć się życiem na wsi. Czepiec rzeczywiście ma małą wiedzę o świecie, mówiąc przykładowo o Chinach, stwierdza tylko, że są gdzieś daleko. Ale zachowanie Dziennikarza wskazuje na automatyczne traktowanie go w dyskusji jako niższego, właśnie z powodu jego pochodzenia. Dodatkowo, próbuje on nawet narzucić Czepcowi swoją koncepcję roli wsi, która ma być „zaciszna i spokojna". Zupełnie inaczej Dziennikarz zachowuje się wobec osób ze swojego stanu.

Podobnie jak w *Lalce* różnica w pochodzeniu wpływa na sposób traktowania drugiego człowieka.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że współcześnie majątek i pochodzenie też odgrywają ważną rolę w stosunkach międzyludzkich?

108. Jak literatura przedstawia kontrast między światem biedy a światem bogactwa? Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

W średniowieczu status materialny danej osoby można było rozpoznać już po jej ubraniu. Posiadana majętność wpływała na całe życie kolejnych pokoleń, syn chłopa prawie zawsze kontynuował pracę ojca, tak samo jak w przypadku syna szlachcica. Czy dzisiejszy świat, Twoim zdaniem, daje nam wiele możliwości niezależnie od środków finansowych?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Lalka jest obrazem przekroju społeczeństwa, dlatego możemy w niej dostrzec zarówno przykłady osób biednych, jak i bogatych. Wokulski ma momenty zawahania w ocenie obu tych grup. Przykładem są jego rozważania na temat Izabeli i prostytutki zobaczonej w kościele. Z jednej strony widzi puste gesty w zachowaniu Łęckiej, jej traktowanie kościoła jako miejsca spotkań towarzyskich, z drugiej, widzi prostytutkę zapłakaną podczas modlitwy przy krzyżu. Najpierw patrzy przychylnie na modlącą się Marię, a gdy podczas rozmowy z nią uświadamia sobie, że to, co odczytywał jako momenty gorliwej i szczerej modlitwy, było tylko wyrazem zdenerwowania na gospodynię, ponownie zaczyna doceniać szlachetność Izabeli.

Kontrast między światem biedy i bogactwa widoczny jest też w rozważaniach Izabeli. Uważa, że ubodzy żyją w innym świecie, pozbawionym uroku jej stanu. Traktowała ich jako niższych od siebie, przypuszczała, że musieli zgrzeszyć, skoro zostali obarczeni obowiązkiem ciężkiej pracy. Była zaciekawiona ich światem i przyglądała się mu. Uważała też, że czują się szczęśliwi, służąc jej, dochodziła do takiego wniosku po obserwacji dziewcząt pracujących w zakładzie krawieckim i obsługujących ją.

Z kolei jej świat zostaje przez narratora przedstawiony jako czarodziejski, pozbawiony nawet zwykłych praw fizyki, nie działa w nim grawitacja, bo talerze są podawane, a krzesła przesuwane. Jest on wieczną wiosną, wszystkie dni są podobne do siebie i skupione głównie na wzajemnym odwiedzaniu się.

Lalka podkreśla silny kontrast między osobami martwiącymi się, czy będą mogły w ogóle zjeść, a tymi, którzy spędzają całe życie na ucztowaniu.

Przykładowe konteksty

Praca organiczna i praca u podstaw

Ukazywanie świata biedy charakteryzowało wiele utworów z tej epoki. Zgodne było to z koncepcjami pracy organicznej i pracy u podstaw. Praca organiczna zakładała traktowanie społeczeństwa jako jednego organizmu, ludzie biedni byli też jego członkami i ich stan wpływał na całość narodu. Z kolei łącząca się z pracą organiczną praca u podstaw kładła nacisk na wspomaganie najniższych warstw społecznych w edukacji, rozumianej nie tylko jako wykształcenie, ale chociażby również naukę higieny.

Przykładowe pytania komisji

Czy Twoim zdaniem współczesny świat zniwelował różnice między światem biedy i bogactwa widoczne w *Lalce*?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

109. Kreacje kobiece w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie Lalki Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 5.

Temat rzeka. Może stać się dla Ciebie podstawą do prostych obserwacji socjologicznych. Jak ukazywane są kobiety w reklamie? (Jeżeli spojrzysz na przykładowe reklamy z XX wieku, dostrzeżesz stopniową ewolucję.) A jak w filmach? (To o tyle ważne, że ostatnie lata przynoszą znaczące zmiany.) Skupiając się na kilku wybranych wizerunkach kobiet, od czego można zacząć, próbując je opisywać? Bardziej rzucają Ci się w oczy cechy wspólne czy ich brak?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Kiedy zadajemy pytanie o wizerunek kobiety w literaturze, trudno znaleźć jedną wspólną cechę. Są one bardzo różnorodne, tak jak widzimy to w codzienności.

Główna kobieca bohaterka *Lalki* to Izabela Łęcka. Ważnym elementem kreacji jej wizerunku jest ukazywanie jej na tle jej stanu. Łęcka to przedstawicielka arystokracji, przekonana o swojej wyższości wobec innych. Biednych traktowała jako niższych od siebie, przypuszczała, że musieli zgrzeszyć, skoro zostali obarczeni obowiązkiem ciężkiej pracy. Była zaciekawiona ich światem i przyglądała się mu. Uważała też, że czują się szczęśliwi, służąc jej, dochodziła do takiego wniosku po obserwacji dziewcząt pracujących w zakładzie krawieckim i obsługujących ją.

Z kolei jej świat zostaje przez narratora przedstawiony jako czarodziejski, pozbawiony nawet zwykłych praw fizyki, nie działa w nim grawitacja, bo talerze są podawane, a krzesła przesuwane. Jest on wieczną wiosną, wszystkie dni są podobne do siebie i skupione głównie na wzajemnym odwiedzaniu się.

Jest przekonana, że ona, jako element arystokracji, stanowi szlachetniejszą część społeczeństwa. Ciekawa kwestią jest emocjonalność Izabeli. Długo nie czuje się zakochana, a największą miłością darzy posąg Apolla, którego twarz w jej wyobraźni zmienia się w zależności od chwilowych fascynacji daną osobą. Ale zarazem Łęcka to osoba lubiąca odbierać hołdy i flirtująca. Do tego stopnia nie rozumie Wokulskiego, że zgadza się na małżeństwo i jest przekonana, że jej sposób życia nie będzie żadnym problemem, co więcej, że nie zamierza się dla niego zmienić. Moment upewnienia się, że Łęcką i Starskiego łączy romans staje się dla niego przełomową chwilą w zerwaniu z nią relacji.

Łęcka zostaje zatem w utworze sportretowana na tle swojej warstwy społecznej. To ona decyduje o jej spojrzeniu na świat i zachowaniu.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Z powodu zachowania Łęckiej wielu czytelników uznawało, że to ona jest tytułową lalką, piękną z zewnątrz istotą, choć jednocześnie pozbawioną piękna wewnętrznego. Prus wielokrotnie podkreślał, że tytuł nawiązuje do procesu, który Krzeszowska wytoczyła Helenie Stawskiej, oskarżając ją o kradzież lalki. Dzieło literackie czasami odrywa się od zamierzeń twórcy, dlatego interpretacja tytułu przez czytelników również w kontekście postaci Łęckiej wydaje się uzasadniona, możemy ją bowiem określić jako postać sztuczną, wytwór swojego stanu, pozbawiony prawdziwych i szczerych uczuć.

Inny utwór

William Szekspir, *Lady Makbet*

Jedną z literackich twarzy kobiety jest Lady Makbet, żona tytułowego bohatera tragedii Szekspira.

To po pierwsze osoba bardzo dobra w umiejętności oceny innych ludzi. Kiedy dostaje list od męża z informacją o przepowiedni wiedźm, od razu wie, czego spodziewać się po Makbecie, jaka będzie jego reakcja. Precyzyjnie ocenia, że nie brak mu ambicji, ale nie ma śmiałości realizować marzeń, nie przekraczając zasad moralnych.

Bohaterka jest też osobą, która wiedzę o innych potrafi skutecznie wykorzystywać. Kiedy Makbet zjawia się w domu i rozmyśla nad argumentami przemawiającymi za niezabiciem króla, ona wie dokładnie, jak przeciągnąć go na swoją stronę. Zarzuca mu tchórzostwo i niestałość, bo wcześniej już zgodził się na jej plan. Sugeruje, że być może taka jest również jego miłość. A w końcu podaje własny przykład, że zabiłaby swoje dziecko, gdyby to wcześniej zadeklarowała.

Lady Makbet to również osoba o zmyśle organizacyjnym, dokładnie i ze szczegółami planuje zabicie króla. Gdy jej mąż po morderstwie nie ma odwagi wrócić na miejsce zbrodni, by zostawić sztylety przy sługach, i jest zdezorientowany sytuacją, ona zachowuje zimną krew i kończy działania.

W trakcie dramatu odkrywamy, że bohaterka przeliczyła się jednak z własnymi siłami psychicznymi. Wydawało jej się, że postępuje zgodnie z samą sobą, pomagając mężowi sięgnąć po koronę. Tymczasem okazuje się, że dokonane zbrodnie czynią spustoszenie w jej umyśle, zaczyna chorować, mieć majaki, w końcu umiera.

Z jednej strony Lady Makbet to bardzo silna i zdeterminowana kobieta, z drugiej, człowiek, w który ma środku warstwy wrażliwości, o które sam siebie nie podejrzewał.

Przykładowe pytania komisji

Czy Twoim zdaniem możemy oceniać postać Łęckiej, nie biorąc pod uwagę jej przynależności do arystokracji?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

110. Motyw walki człowieka o własne szczęście. Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak definiujesz szczęście? Czy istnieje jedna definicja, czy też jest ona zależna od człowieka, jego otoczenia i epoki, w której żyje? Czy ludzie częściej podejmują działania, aby osiągnąć szczęście, czy też raczej myślą o nim w kategorii marzenia, które się nie spełni?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pytanie o szczęście to jedno z podstawowych zagadnień filozoficznych. Jest ono odwiecznym pragnieniem człowieka. Jego kształ i sposoby osiągania są zależne od danej osoby, tego, kim ona jest i w jakiej epoce żyje.

Stanisław Wokulski to człowiek, który przez większość życia nie czuje się szczęśliwy. Co więcej, jest atakowany przez innych za swoje pragnienia i marzenia. Wyrzuca on społeczeństwu sposób traktowania go, gdy pracował jako subiekt i marzył o poświęceniu się nauce. Jego pragnienie dostania się na studia było wyśmiewane. Od momentu rzucenia studiów Wokulski żyje próbą przetrwania trudnej syuacji i obowiązkami. Poświęca naukę dla ojczyzny, a gdy znajduje się w ciężkim położeniu po powrocie do Warszawy, bierze ślub ze starszą wdową, Minclową, która jest właścicielką sklepu. Ma świadomość, że jest z tego powodu wyśmiewany, ale też wie, że nie ma właściwie za co żyć. Nie korzysta zresztą tylko z jej pieniędzy, ale staje się dobrym kupcem, rzetelnie rozwijającym działalność handlową. Gdy kobieta umiera, życie Wokulskiego wydaje się pasmem szarych dni, poza obowiązkami nie dostrzega w niczym źródła swojej radości.

Kiedy pewnego dnia w teatrze widzi Izabelę Łęcką, marzenie o niej staje się dla niego źródłem szczęścia. Postanawia ją zdobyć i tworzy precyzyjny plan. Najpierw chce zdobyć majątek, a potem stopniowo się do niej zbliżyć. Walcząc o swoje szczęście, ryzykuje swoje życie, wyjeżdżając na wojnę do Bułgarii.

Kiedy realizuje drugi punkt, czyli zbliżanie się do Łęckiej, ma świadomosc, że przekracza swoje zasady, swój sposob myślenia. Wydaje pieniądze na zbędne dla niego rzeczy, tylko po to, żeby jej zaimponować. Atakowany przez Rzeckiego, podkreśla, że ma prawo do szczęścia, do walczenia o nie. I że jego życie nie może być cały czas obowiązkiem wobec społeczeństwa.

Skupienie na celu i pragnienie zdobycia go nie pozwala mu zobaczyć, że jego precyzyjny plan nie jest w stanie przynieść efektu ze względu na to, jaką osobą jest Łęcka.

Z jednej strony walka Wokulskiego przynosi cel, bo Izabela zgadza się za niego wyjść, z drugiej, właśnie po osiągnięciu celu rozumie, że nie może on stać się jego źródłem szczęścia, ponieważ Łęcka jest inna osobą, niż wyobrażał to sobie w marzeniach.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Postawę Wokulskiego, szukającego szczęścia, możemy interpretować na podstawie cech dwóch epok, które w nim żyją.

Z jednej strony to romantyk, szukający idealnej miłości, wcześniej gotowy do poświęcenia życia dla ojczyzny, z drugiej strony to pozytywista, człowiek przepełniony ideami pracy u podstaw i pracy organicznej.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, jakie są główne źródła szczęścia dla współczesnych ludzi?

111. Miłość jako siła motywująca do działania. Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy dostrzegasz wśród znanych Ci osób, że zakochanie jest momentem uskrzydlającym człowieka i dodającym mu energii i chęci do życia?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Truizmem jest stwierdzenie, że miłość to jeden z głównych tematów literatury. W utworach ukazywana są rozliczne jej wersje, a na specyfikę miłości wpływa zarówno epoka, jak i charakter osób, które łączy ta relacja. Dodać można element wymykający się analizie, miłość jest często stanem, który trudno uzasadnić, co więcej uznaje się, że na tym polega jej istota, że człowiek obdarza miłością bezwarunkową drugiego.

W *Lalce* możemy dokładnie obserwować miłość Stanisława Wokulskiego. To człowiek poświęcający się nauce, ojczyźnie i obowiązkom. Jego pierwsze małżeństwo nie wynikało z miłości, bohater był w bardzo trudnej sytuacji, nie miał za co żyć, rozwiązaniem był dla niego ślub z zakochaną w nim wdową Minclową, właścicielką sklepu. Nie korzysta zresztą tylko z jej pieniędzy, ale staje się dobrym kupcem, rzetelnie rozwijającym działalność handlową, znowu skupia się na obowiązkach. Gdy kobieta umiera, życie Wokulskiego wydaje się pasmem szarych dni, poza obowiązkami nie dostrzega w niczym źródła swojej radości.

Kiedy pewnego dnia w teatrze widzi Izabelę Łęcką, marzenie o niej staje się dla niego źródłem szczęścia. Postanawia ją zdobyć i tworzy precyzyjny plan. Najpierw chce zdobyć majątek, a potem stopniowo się do niej zbliżyć. Miłość sprawia, że czuje się zmotywowany nawet do niebezpiecznych i ryzykownych działań z nadzieją na osiągnięcie celu.

Walcząc o swoje szczęście, ryzykuje swoje życie, wyjeżdżając na wojnę do Bułgarii. *Lalka* zaczyna się zresztą od rozmowy osób komentujących to zachowanie kupca. Jest on między innymi przedstawiany jako szaleniec, który ryzykuje niepotrzebnie posiadane pieniądze.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Wokulski wiedział jednak, że wzbogacenie da mu większą szansę w relacji z Izabelą, dlatego pomimo ryzyka i trudów, które niosła za sobą wojna, podjął te działania. Wraca jako bogaty człowiek i zaczyna realizować drugi punkt, czyli zbliżanie się do Łęckiej. Ma świadomośc, że przekracza swoje zasady, swój sposob myślenia, ale do działań, które wcześniej uznałby za bezsensowne, motywuje go właśnie miłość. Wydaje pieniądze na zbędne dla niego rzeczy, tylko po to, żeby jej zaimponować. Atakowany przez Rzeckiego, podkreśla, że ma prawo do szczęścia, do walczenia o nie. I że jego życie nie może być cały czas obowiązkiem wobec społeczeństwa.

Skupienie na celu i pragnienie zdobycia go nie pozwala mu zobaczyć, że jego precyzyjny plan i podjęte działania nie są w stanie przynieść efektu ze względu na to, jaką osobą jest Łęcka.

Z jednej strony starania Wokulskiego przynoszą cel, bo Izabela zgadza się za niego wyjść, z drugiej, właśnie po osiągnięciu celu rozumie, że nie może on stać się jego źródłem szczęścia, ponieważ Łęcka jest inną osobą niż ta, którą kochał w swoich marzeniach.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Sofokles, *Antygona*

Innym przykładem osoby, którą do działania motywuje miłość, jest tytułowa bohaterka tragedii Sofoklesa, Antygona. Decyduje się na pogrzebanie brata wbrew zakazowi. Śmierć jej nie przeraża, siostrze mówi, że dzięki odejściu ze świata spotka się z kochanym bratem, a Kreonowi, że dla niej śmierć to zysk, biorąc pod uwagę, że przyszło jej żyć pośród tylu cierpień. Miłość Antygony do zmarłego brata domaga się czynów. Nie bierze w ogóle pod uwagę argumentacji związanej z jego zdradą. Wie, że nakaz grzebania zmarłych pochodzi od bogów i chce mu być posłuszna, to ostatnia rzecz, którą może zrobić dla brata.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, do jakich przykładowo działań motywuje miłość?

112. Praca jako pasja człowieka. Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, dlaczego ludzie pracują? Tylko z powodu pieniędzy? Mają poczucie misji? Uważają, że to obowiązek każdego dorosłego człowieka?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Praca jest przez ludzi traktowana jako obowiązek. Pracujemy, aby zapewnić byt rodzinie. Pracujemy, aby mieć, co jeść. Ale często przypominana jest też wartość pracy jako pasji. Ten element jest ukazywany jako gwarantujący prawdziwą satysfakcję z wykonywanych zadań.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładem ogromnej pasji w wykonywaniu pracy jest Rzecki. Z jednej strony bohater wciąż podkreśla, że marzy o wyjeździe, o odcięciu się od sklepu, z drugiej to miejsce jest jego ogromną miłością.

Rzecki wciąż żyje sprawami sklepu, finansami, zamówieniami, a szczególną radość sprawia mu planowanie wystawy i jej ustawianie. Te niedzielne działania zalicza do najprzyjemniejszych momentów tygodnia. Lubi przebywać w sklepie sam, nakręcając mechaniczne zabawki i myśląc o tym, że przypominają one życie ludzkie w swoich bezsensownych dążeniach i pośpiechu.

Jest pierwszy w sklepie i wychodzi z niego ostatni, mieszka zaraz obok. Skromność jego pokoju stanowi kontrast do okazałego piękna sklepu.

Rzeckiemu trudno zrozumieć zmianę podejścia Wokulskiego do spraw sklepowych i nagły brak zainteresowania. Nie dostrzega przez dłuższy czas, że związane jest to z Izabelą. Pierwsza rozmowa między dwójką bohaterów po powrocie Wokulskiego z wojny pokazuje ogromną pasję Rzeckiego w wykonywaniu pracy. Jest on w stanie nawet precyzyjnie odtworzyć, których portmonetek dotykała Łęcka i którą wybrała.

Gdy sklep zostaje sprzedany, Rzecki przychodzi do niego do pracy za darmo, aż do odkrycia, że jest śledzony, aby nic nie ukradł.

Praca była dla Rzeckiego nie tylko rzetelnie spełnianym obowiązkiem, była jego pasją, wypełniającą mu życie.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Wartość pracy ukazywana w utworze była cechą epoki. Pozytywizm kładł na nią akcent. Odrzucając romantyczne idee, podkreślał rolę pracy w budowaniu siły narodu.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, jakie najczęściej motywacje kierują współczesnymi ludźmi przy wyborze pracy?

113. Różne oblicza przyjaźni. Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Co powoduje, że daną osobę określasz jako swojego przyjaciela?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wokulski nie ma szczęścia w miłości, ale można powiedzieć, że ma szczęście do przyjaciół. Jego relacje z nimi są bardzo życzliwe.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Pierwszym przykładem jest przyjaźń z Rzeckim. Wokulski ma świadomośc, że może mu w pełni ufać. To dlatego wyjeżdża na wojnę do Bułgarii i zostawia wszystko w jego rękach. Rzecki jest stale życzliwy Wokulskiemu, nawet jak nie rozumie jego wyborów. Jest wciąż po jego stronie. Ma chociażby świadomość ironicznego patrzenia na Stanisława przez pracowników sklepu po jego ślubie z Minclową, ale on sam nie ocenia jego decyzji, raczej dostrzega jego problemy związane z zazdrością starszej żony. Czytając dialogi między tymi bohaterami, możemy mieć wrażenie, że Wokulski jest dość chłodny w stosunku do Rzeckiego. Ale jego oddanie przyjacielowi możemy zobaczyć chociażby w momencie, gdy podczas przeprowadzki sklepu przenosi też całe wnętrze jego pokoju, bo ma świadomość, jak bardzo Ignacy jest do niego przywiązany.

Przyjacielem Wokulskiego jest również bogaty kupiec Suzin, z którym bohater zaprzyjaźnił się na Syberii. Odpłacając się za wprowadzenie w świat naukowy, Suzin wciąż z ogromną życzliwością dba o interesy Wokulskiego. Robi wszystko, żeby jeszcze bardziej poprawić jego sytuację finansową, na przykład proponując mu bardzo duże wynagrodzenie za pomoc w interesie w Paryżu.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

Bliską relację przyjaźni widzimy również w *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego. Cezary Baryka i Hipolit Wielosławski poznali się na wojnie. Hipolit zawdzięcza życie przyjacielowi, dlatego zaprasza go w dowód wdzięczności do swojego dworku. Jego życzliwość wobec Cezarego sprawia, że nie potępia go nawet wtedy, gdy okazuje się, że jego zachowanie przyczyniło się do śmierci zakochanej w nim Karoliny.

Przykładowe pytania komisji

Jakie cechy najbardziej cenisz w swoich przyjaciołach?

114. Obraz polskiego społeczeństwa. Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 31.

Gdybyś osobie z innej rzeczywistości miał przedstawić współczesne społeczeństwo, jakbyś je zobrazował? Że są ludzie bogaci i biedni? Że mieszkańcy miast zaczęli uciekać na ich obrzeża albo na wieś, w przeciwieństwie do poprzednich epok? Czy są jakieś linie podziałów, które dostrzegasz między współczesnymi ludźmi, sytuujące je w różnych grupach społecznych?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Lalka jest powieścią współczesną, autor opowiada bowiem o czasach, w których żyje. Prus jest świetnym obserwatorem rzeczywistości, dlatego w utworze widzimy przekrojową panoramę całego społeczeństwa.

To przede wszystkim świat naznaczony podziałami, wynikającymi z różnic w statusie społecznym i posiadanym majątku, przy czym obie granice nie w pełni się pokrywają. Wokulski jest źle traktowany przez przeważającą większość arystokracji za sam fakt braku przynależności do ich grupy. Starski, który znajduje się w trudnej sytuacji finansowej, znajduje większą przychylność w oczach Izabeli właśnie ze względu na swoje pochodzenie. Ale wewnątrz arystokracji majątek też ma swoje znaczenie. Łęcka traci kandydatów do małżeństwa, gdy sytuacja finansowa jej rodziny pogarsza się, ale wystarcza tylko plotka, że tak naprawdę ojciec Izabeli ukrywa swój majątek, by sprawdzić szczerość kandydatów, by salon Łęckich na nowo zapełnił się gośćmi.

Świat arystokracji zostaje przez narratora przedstawiony jako czarodziejski, pozbawiony nawet zwykłych praw fizyki, nie działa w nim grawitacja, bo talerze są podawane, a krzesła przesuwane. Jest on wieczną wiosną, wszystkie dni są podobne do siebie i skupione głównie na wzajemnym odwiedzaniu się.

Lalka to również opis obrazu świata biednych. Widzimy ich między innymi oczami Łęckiej, która traktowała ich jako niższych od siebie, przypuszczała, że musieli zgrzeszyć, skoro zostali obarczeni obowiązkiem ciężkiej pracy. Była zaciekawiona ich światem i przyglądała się mu. Uważała też, że czują się szczęśliwi, służąc jej, dochodziła do takiego wniosku po obserwacji dziewcząt pracujących w zakładzie krawieckim i obsługujących ją.

Realia ich życia wyglądają jednak inaczej, o czym przekonujemy się chociażby podczas spaceru Wokulskiego po Powiślu. Bohater podejmuje też konkretne działania, mające na celu poprawę losu biednych. Widzimy, jak śmierć konia wpływa na los całej rodziny, ponieważ oznacza to dla furmana Wysockiego koniec możliwości pracy zarobkowej. Wraca do niej dzięki wsparciu Wokulskiego.

Lalka prezentuje przed nami przekrojową wizję społeczeństwa polskiego w drugiej połowie XIX wieku.

Przykładowe konteksty

Inny utwór / historia literatury

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią

Obraz społeczeństwa widzimy również w utworach z innych epok. Średniowieczna *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią* dotyka motywu danse macabre, czyli tańca śmierci. W postaci kościotrupa zaprasza ona do tańczenia osoby z różnych stanów i w różnym wieku. Ma to podkreślić równość wobec momentu końca ludzkiego życia oraz fakt, że ta chwila nikogo nie ominie. Ta różnorodność korowodu tanecznego powoduje, że są to również przekrojowe obrazy społeczeństwa.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

W *Rozmowie* śmierć przywołuje przedstawicieli wszystkich stanów. Widzimy między innymi kardynałów i biskupów jako przedstawicieli duchowieństwa, są wojewodowie i książęta, przedstawiciele władzy i rycerstwa, które w późnym średniowieczu przekształciło się w szlachtę. Widzimy również rzemieślników i kupców, czyli mieszczan, oraz oraczy reprezentujących chłopstwo.

Oprócz przywołania postaci z różnych stanów, śmierć wymienia również inne czynniki wpływające na miejsce człowieka w społeczeństwie: wspomina o mądrości, zdrowiu, wieku, bogactwie czy władzy.

Utwór podkreśla, że pomimo tych ziemskich różnic wszyscy umrą, a różnica w tym, co człowieka spotyka dalej, zależy od jego podejścia do spraw religijnych, a nie od, na przykład, bogactwa czy władzy. Śmierć podkreśla, że osoby nieprzestrzegające praw Bożych spotka kara, niezależnie od ich pozycji na szczeblach drabiny społecznej czy bogactwa.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że współczesne społeczeństwo jest zróżnicowane podobnie jak w *Lalce*?

115. Rola wspomnień w życiu człowieka. Omów zagadnienie na podstawie Lalki Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Zapewne znasz te dwa typy ludzi. Pierwsi ciągle wspominają przeszłość, inni – myślą o planach na przyszłość. Oczywiście, między tymi skrajnościami są dziesiątki wersji pośrednich. W której z tych wersji się odnajdujesz?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pamięć jest bardzo tajemniczą ludzką cechą. Czasami pamiętamy nieistotne szczegóły, a umykają nam najważniejsze kwestie. Czasami kilka osób opowiada o danym wydarzeniu z przeszłości w zupełnie różny sposób, choć wszyscy byli jego świadkami.

Wspomnienia w sposób oczywisty wiążą się z przeszłością, dlatego mogą mieć różną wartość dla człowieka. Ktoś może budować na nich swoje życie i tożsamość, ktoś inny może próbować w jak największym stopniu zapomnieć o tym, co się wydarzyło.

Lalka pełna jest wspomnień Ignacego Rzeckiego, które zapisuje on w swoim pamiętniku. Rzecki trzyma się przeszłości i odtwarza ją ze szczegółami, choć pełna jest dramatycznych wydarzeń związanych z walkami na Węgrzech. Nierozumiany przez większość współczesnych mu i wyśmiewany za swój dawny strój, unika sytuacji publicznych, woli zamknąć się w swoich wspomnieniach. Próbuje też w nich odnaleźć potwierdzenie ciągle żyjącej w nim idei, że świat odzyska ład, gdy do władzy dojdzie ktoś z potomków Napoleona.

Z kolei Wokulski po powrocie z Bułgarii, mówi o bolesnej roli pamięci i wspomnień. Powodowała ona w nim wielku ból i potrafił się od niego oderwać, tylko wykonując pracę.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Każdy element przyrody przypominający polski krajobraz budził w nim wspomnienia. Rzeckiemu trudno zrozumieć tę tesknotę Wokulskiego, ponieważ nie mówi on wprost, że jej przedmiotem była Izabela Łęcka.

Wspomnienia mogą więc odgrywać różną rolę w życiu człowieka.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Andrzej Stasiuk, *Miejsce*

W *Miejscu* Andrzeja Stasiuka pamięć o przeszłości odgrywa szczególną rolę. Właściwie to opowieść o tym, jak przeszłość buduje nasze poczucie tożsamości, a jednocześnie, jak bardzo nie jesteśmy w stanie zatrzymać zmieniającej się rzeczywistości.

Narrator, patrząc na miejsce, z którego zabrano resztki cerkwi, snuje opowieść o jej początkach. Bazując na obserwacji życia, odtwarza w głowie nieznane mu momenty, jak chociażby trud zdobywania wielkich drzew, służących do budowy cerkwi. Ma świadomość, że kolejne pokolenie zbudowały duszę tego miejsca i zabranie go, a potem próba odtworzenia budynku w innym, pozbawia go jego prawdziwej istoty.

Ma świadomość, że przeszłość zbudowała jego teraźniejszość, dlatego tak dotkliwie odczuwa patrzenie na puste miejsce po cerkwi.

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Ale pamięć może być też trudnym i bolesnym tematem. Widzimy to w *Panu Tadeuszu*. Z jednej strony mamy Gerwazego, który poświęca swoje życia na wymierzanie sprawiedliwości za wydarzenie, które wciąż tkwi w jego pamięci, czyli zabójstwo Horeszki. Z drugiej strony zabójca Stolnika, Jacek Soplica, też żyje w świecie wspomnień, zarówno na temat dokonanego czynu, jak i miłości do Ewy, która w nim nie gaśnie pomimo upływu lat.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że zawsze wspominanie przeszłości i życie nią ma pozytywny charakter?

116. Momenty przełomowe w życiu bohaterów. Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Co to znaczy, że dany moment jest przełomowy dla danego człowieka lub danej społeczności? Doświadczyłeś sytuacji w swoim życiu, które byś tak określił?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Stanisław Wokulski zostaje przedstawiony w *Lalce* jako człowiek niezwykły i charyzmatyczny. Patrząc na jego życiorys, możemy dotrzec aż kilka momentów, które stają się dla niego przełomowe i zmieniają bieg jego życia

Pierwszym jest powstanie styczniowe. Wcześniej Wokulski jest studentem, udało mu się to pomimo przeciwieństw i naśmiewania się z subiekta, która chce iść na studia. W utworze nie znajdujemy wersji Stanisława dotyczącej podjętego wyboru w związku z powstaniem. Mowa jest o romantyzmie, szumieniu w głowach młodych ludzi. Ale podjęta decyzja jest momentem przełomowym, rzuca studia, a w ramach represji po powstaniu zostaje zesłany na Syberię.

Innym, najważniejszym chyba w jego życiu momentem przełomowym, jest zobaczenie w teatrze Izabeli Łęckiej, marzenie o niej staje się dla niego źródłem szczęścia. Postanawia ją zdobyć i tworzy precyzyjny plan. Najpierw chce zdobyć majątek, a potem stopniowo się do niej zbliżyć. Miłość sprawia, że czuje się zmotywowany nawet do niebezpiecznych i ryzykownych działań z nadzieją na osiągnięcie celu, dlatego wyrusza na wojnę do Bułgarii. Po powrocie zaczyna realizować drugi punkt, czyli zbliżanie się do Łęckiej. Ma świadomość, że przekracza swoje zasady, swój sposob myślenia, ale do działań, które wcześniej uznałby za bezsensowne, motywuje go właśnie miłość. Wydaje pieniądze na zbędne dla niego rzeczy, tylko po to, żeby jej zaimponować. Od momentu spotkania Łęckiej jego życie ulega diametralnej przemianie.

Jego stosunek do Izabeli pełen jest naprzemiennie chwil niepokoju i pewności, a kolejnym momentem przełomowym staje się podsłuchana w pociągu rozmowa między Łęcką a Starskim. Uświadamia ona Wokulskiemu, że kochał wizję Izabeli nieprzystającą do rzeczywistości. Odkrycie kończy się jego próbą samobójczą.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Tak sam dramatyczny wydźwięk mają momenty przełomowe w życiu Edypa. Gdy dowiaduje się od wyroczni, że zabije ojca i poślubi matkę, wyrusza w drogę, aby nie mieć z nimi kontaktu. Nie wie jednak, że nie są oni jego biologicznymi rodzicami. Uciekając od ludzi, którzy go wychowali, czyni właśnie to, czego najbardziej chciał uniknąć. Na górskiej drodze zabija Lajosa, swojego ojca, a następnie, po rozwiązaniu zagadki Sfinksa, bierze ślub z własną matką Jokastą. Z tego związku rodzi się czworo dzieci. Odkrycie prawdy to kolejny element przełomowy w jego życiu, Edyp wyłupuje sobie oczy i idzie na wygnanie.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, czy pewne wydarzenia są uniwersalnymi momentami przełomowymi, czy też jest to w dużym stopniu zależne od konkretnego człowieka?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

117. Różne wizerunki człowieka zakochanego. Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 111.

Czy dostrzegasz wśród znanych Ci osób, że zakochanie jest momentem uskrzydlającym człowieka i dodającym mu energii i chęci do życia?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Bardzo często zakochanie jest przedstawiane jako stan silnego zauroczenia, fascynacji drugą osobą. Z tego powodu postępowanie człowieka w momencie zakochania jest często bardzo emocjonalne.

Widzimy to w zachowaniu Wokulskiego. Od momentu zakochania się w Izabeli w teatrze staje się innym człowiekem. Czuje się zmoblizowanym do działania i ryzyka, aby zwiększyć szanse na zbliżenie się do ukochanej. Wyrusza na wojnę do Bułgarii, a potem podejmuje szereg kroków, aby znaleźć się blisko niej.

Zakochanie motywuje go do działań, ale sprawia też, że nie jest do końca sobą, a jednocześnie nie dostrzega też prawdziwej twarzy Izabeli. Wokulski był człowiekiem racjonalnym o pozytywistycznym zacięciu, przy Izabeli zaczyna wydawać pieniądze na rzeczy zupełnie dla niego nieistotne, tylko po to, żeby jej zaimponować, traci nawet sporą sumę pieniędzy, żeby podwyższyć kwotę za kamienicę Łęckich, aby Izabela nie straciła w całości posagu. Nie widzi też prawdy o niej i jej charakterze, nie odczytuje w niej ciągłej pogardy, którą ma dla niego z powodu jego pracy i niskiego pochodzenia. Jest świadkiem wielu flirtów Izabeli, ale stara się to tłumaczyć jej uprzejmością, w końcu nawet raz przeprasza ją za sam fakt podejrzewania o flirtowanie.

To dlatego Łęcka jest przekonana, że jako żona będzie mogła dalej żyć tak jak dotychczas, ponieważ Wokulski pozwoli jej na wszystko.

Izabela zgadza się na ślub z Wokulskim, ale nie jest w nim w ogóle zakochana. To uczucie jest jej obce. Ogarniają ją momenty pożądania, które kończą się chociażby romansem ze Starskim, ale dalej nie oznacza to jej stanu zakochania. Właściwie o jego namiastce możemy mówić tylko w odniesieniu do posągu Apolla, z którym bohaterka spędza w upojeniu długi czas. Jego twarz w jej marzeniach zmienia się, w zależności od osoby, która w danym momencie bardziej ją fascynuje.

Wokulski nie jest w utworze jedyną osobą, która poprzez zakochanie traci możliwość osądu rzeczywistości związanej z obiektem uczuć. Widzimy to również w postaci starszego barona Dalskiego zakochanego w Ewelinie Janockiej. Jego miłość powoduje, że przez dłuższy czas nie dostrzega faktu, że uczucia narzeczonej są udawane i spowodowane wyłącznie czynnikiem finansowym.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Historia literatury

Miłość Wokulskiego ma charakter typowy dla romantyzmu. Widzi on w swojej ukochanej ideał, miłość przenika go zupełnie i jest gotowy dla niej na największe ofiary. W jednej ze scen Wokulski, rzucając tomikiem poezji Mickiewicza, wyraża żal, że przedstawione w nim idee zatruły sposób życia dwóch pokoleń.

Przykładowe pytania komisji

Z czym najbardziej kojarzysz zachowanie zakochanego człowieka?

118. Cena bycia idealistą. Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jeden ze skeczy kabaretu Potem kończy się stwierdzeniem: „Ochmistrzu, ideały to piękna rzecz, tylko ta siódma góra i siódma rzeka cholernie daleko". Czym są ideały? To wartość, którą chcemy zdobyć? Postawa, którą chcemy naśladować? Osoba, na której się wzorujemy? Jakie ideały ceni współczesny świat?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Lalka ukazuje kilka postaw idealistów. Autor początkowo planował nawet nadać utworowi tytuł *Trzy pokolenia*, podkreślając ukazane w niej trzy generacje idealistów.

Pierwszym z nich jest Rzecki. Dla niego najważniejszą sprawą są kwestie polityczne. Czas, który zostaje mu po pracy, poświęca na wspominanie dawnych wydarzeń, w których brał udział, i śledzeniu informacji o bieżącej polityce. Rzecki szuka w przeszłości i teraźniejszości dowodu na swoją tezę, że ród Napoleona powróci do władzy, a dopiero wtedy zapanuje na świecie ład i porządek. Jego przekonania nie potrafią zmienić żadne wiadomości, wskazujące, że nie pojawia się następca Napoleona z jego rodu o takiej samej charyzmie. Sam Rzecki nazywa siebie bonapartystą i romantykiem, nieprzystającym do współczesnych czasów. Jego zanurzenie w przeszłości utrudnia mu też kontakty z ludźmi. Poza pracą unika ich, czując się niezręcznie w publicznych sytuacjach.

Idealistą jest również Julian Ochocki, arystokrata oddający swoje życie nauce. Jego podejście sprawia, że ma świadomość, że nie odnajdzie się w typowym życiu rodzinnym, ponieważ jego żona musiałaby mieć takie samo podejście jako on do pracy naukowej, co uznaje za niemożliwe. Małżeństwo byłoby dla niego stratą czasu wobec możliwości rozwoju nauki.

Bardziej wielowymiarowy jest charakter idealizmu związanego z postacią Stanisława Wokulskiego. To człowiek, który wierzy zarówno w siłę nauki, jak i pracy u podstaw czy oddania ojczyźnie, ale jednocześnie jest idealistą w spojrzeniu na miłość. To dlatego jego fascynacja Izabelą przypomina chwilami manię, która sprawia, że podporządkowuje jej całe swoje życie.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

W jednej ze scen Wokulski rzuca o ścianę tomikiem poezji Mickiewicza, zarzucając romantykom zatrucie aż dwóch pokoleń.

Wokulski nie umie podjąć decyzji, któremu ze swoich ideałów poświęcić życie, nauce czy miłości. Gdy wybiera miłość, okazuje się, że jego romantyczna wizja budowała nierealny obraz Łęckiej. Utwór nie daje dpowiedzi, czy bohater popełnił samobójstwo, czy też oddał się ideom naukowym, wyjeżdżając do Paryża.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Ideały bohaterów *Lalki* sytuują ich pomiędzy dwiema epokami, romatyzmem i pozytywizmem. Romantyczne są ideały walki, wcielone w życie przez Wokulskiego i Rzeckiego, romantyczna jest też wizja miłości Stanisława. Z kolei pragnienie poświęcenia się pracy naukowej dla dobra społeczeństwa przez Ochockiego bliższe jest ideałom pozytywizmu.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że idealista zawsze musi ponosić koszty za swoją postawę?

119. Miasto jako metropolia w ujęciu realistów. Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Życie w wielkim mieście. Pociąga Cię czy wręcz przeciwnie? Jakie masz pierwsze skojarzenia z wielkim miastem?

Przykładowe elementy odpowiedzi

XIX-wieczny rozwój gospodarczy doprowadził do rozwoju metropolii. Rozwój przemysłu sprawił, że wielu mieszkańców wsi przeniosło się do miast w poszukiwaniu pracy.

Jednym z miast opisanych w *Lalce* jest Paryż. Stolica Francji jest dla Wokulskiego podczas pierwszego spaceru bardzo tajemnicza i chaotyczna. Ma na to wpływ jego wewnętrzny stan ducha, poczucie rozczarowania Izabelą. Ma wrażenie, że tłumy, powozy i ulice ciągną się bez końca. W jednym momencie bohater chce się zanurzyć w te zaułki labiryntu, w drugim – ogarnia go panika, że nie ma pojęcia, gdzie się znajduje. W kolejnych dniach zwiedza Paryż i początkowo jest przekonany, że jest zbudowany chaotycznie, stopniowo odkrywa, że to budowane przez kilkanaście wieków i miliony ludzi miasto ma swoją wewnętrzną strukturę.

Wokulski dotrzega, że poszczególne dzielnice odpowiadają różnym funkcjom. W jednej skupia się przemysł i rzemiosło, w innej – dominują uczeni, w jeszcze innej – finanse, arystokracja lub dorobkowiecze.

Bohater dostrzega również schematy dotyczące ludzi mieszkającyh w mieście, pokazuje ich przeprowadzkę w różne miejsca, począwszy od ciężko pracującego rzemieślnika, poprzez jego

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

prawnuka milionera, po jego dzieci, które nie radzą sobie z życiem, powodując dogorywanie dawnego rodu.

Metropolie w *Lalce* to miejsca skupiające różnorodnych ludzi, różni ich zarówno status materialny, jak i pochodzenie czy sama osobowość.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*

Opisy miast pojawiają się w wielu utworach z tego okresu. Przykładowo w *Zbrodni i karze* Fiodora Dostojewskiego widzimy Petersburg, którego atmosfera brzydoty i biedy współgra z procesami dokonującymi się w duszy głównego bohatera Raskolnikowa, przygotowującego się do planowanego morderstwa.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że współczesne miasta przypominają te XIX-wieczne?

120. Kto lub co decyduje o życiu ludzkim? Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, dlaczego niektórzy czytają horoskopy? Czy uważasz, że masz wpływ na to, co Cię spotyka, czy też jest to z góry Ci pisane? Jeżeli jakieś czynniki mają, Twoim zdaniem, wpływ na los człowieka, to jakbyś je zdefiniował? Geny? Wychowanie? Bóg? A może wszystko jest dziełem przypadku?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Odpowiedź na to pytanie zależy często od perspektywy, jedna osoba może uważać, że wszystkim kieruje Bóg, inna – że ona sama. Nie znamy odpowiedzi, bardziej tworzymy własne koncepcje. Literatura również nie daje nam jednoznacznej odpowiedzi, raczej rozwija przed nami przeróżne perspektywy.

Sama postać Wokulskiego ukazuje kilka możliwych odpowiedzi. Bo z jednej strony to człowiek, który świadomie dąży do celu i osiąga go pomimo przeciwieństw. Jest wyśmiewany za dążenie do studiowania, ponieważ jest zwykłym subiektem, ale nie poddaje się. Jego ciężka praca przynosi efekt i zostaje studentem. Możemy więc uznać, że to on zadecydował o swoim życiu.

Ale rok później rzuca studia, by wziąć udział w powstaniu styczniowym, co kończy się zesłaniem na Syberię. Z jednej strony to jego decyzja, z drugiej wpływają na nią wydarzenia historyczne i konieczność określenia swojej hierarchii wartości. Ojczyzna wygrywa z nauką.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Gdy bohater wraca do Warszawy, decyduje się na ślub z wdową Minclową. Czuje się zmuszony do tej decyzji z powodu dramatycznej sytuacji finansowej. To ona wpływa na jego los.

Z kolei od momentu zobaczenia Izabeli, jego losem zaczyna rządzić uczucie do niej, wszystko jest temu podporządkowane, Izabela decyduje o każdej godzinie jego życia, po otrzymaniu informacji, że będzie w parku, Wokulski zaczyna żyć tym momentem i nie potrafi się na niczym skupić.

Tak samo było w przypadku Minclowej, gdy zakochała się w Wokulskim, jej uczucie było tak zaborcze, że kontrolowała Stanisława, robiła wszystko, co się dało, żeby się odmłodzić dla niego, co zresztą przyczyniło się do jej śmierci

Życie bohaterów *Lalki* pokazuje nam, jak trudna jest jednoznaczna odpowiedź na pytanie, kto lub co decyduje o ludzkim życiu i w jak dużym stopniu zależy to od interpretacji osoby oceniającej ten aspekt.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Edyp

Dla starożytnych Greków ważnym elementem spojrzenia na tę kwestię było Fatum. Oznaczało ono, że ludzki los jest z góry zapisany, a człowiek nieuchronnie i niezależnie od swojej woli dąży do jego spełnienia. Przykładem postaci, które tego doświadczyły, są członkowie rodu Labdakidów, Edyp i jego córka Antygona.

Tragizm losu Edypa polega na tym, że próbując działać szlachetnie i dążąc do dobra, nie umie uniknąć Fatum, swojego losu, którym jest właśnie przekroczenie zasad moralnych. Gdy dowiaduje się od wyroczni, że zabije ojca i poślubi matkę, wyrusza w drogę, aby nie mieć z nimi kontaktu. Nie wie jednak, że nie są oni jego biologicznymi rodzicami. Uciekając od ludzi, którzy go wychowali, czyni właśnie to, czego najbardziej chciał uniknąć. Na górskiej drodze zabija Lajosa, swojego ojca, a następnie, po rozwiązaniu zagadki Sfinksa, bierze ślub z własną matką Jokastą. Z tego związku rodzi się czworo dzieci. One również doświadczają nieuchronności swojego losu.

Inny utwór

Homer, *Iliada*

Nieuchronność losu mogła dotykać również herosów. W *Iliadzie* Homera matka Achillesa, rozpacza, ponieważ z góry wie, że jej syn nie wróci z wojny. Właśnie dlatego próbowała go od niej uchronić. Prosi go, aby nie walczył z Hektorem, ponieważ to może przyspieszyć jego śmierć. Zanim dojdzie do walki Zeus waży losy obu postaci. Widzi, że obaj umrą, ale pierwszy będzie Hektor. Bohaterowie ruszają więc do walki, której wynik jest już z góry przesądzony. Wyrokowi podporządkowują się nawet bogowie i dlatego Apollo opuszcza Hektora przed samą walką.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Utwór muzyczny

* *Rewrite the stars*, słowa i muzyka: Benji Pasek, Justin Paul

W filmie *Król rozrywki* dwójka bohaterów, Filip i Anna, wykonują utwór *Rewrite the stars*, który można przetłumaczyć jako zapisanie czegoś na nowo w gwiazdach. Prezentuje on dwa zupełnie różne spojrzenia na los ludzki. Filip uważa, że przyszłość należy do człowieka i jego decyzji, dlatego chce budować związek z Anną pomimo przeciwieństw, ona nie zgadza się z nim, uważa, że ludzi determinuje ich status społeczny i ich relacja nie przetrwa, będą zmuszeni do rozstania się z powodu braku akceptacji ze strony społeczeństwa.

Przykładowe pytania komisji

Czy według Ciebie człowiek ma duży wpływ na swoje życie?

ELIZA ORZESZKOWA, *GLORIA VICTIS*

121. Motyw bohaterów zapomnianych przez naród. Omów zagadnienie na podstawie utworu *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, co wpływ na fakt, że jedna osoba jest częściej przywoływana w podręcznikach do historii niż inna? Współcześnie pojawia się wiele opracowań, mających na celu przywołanie pomijanych dotąd w publikacjach grup społecznych, jak chociażby poprzez ukazanie procesów historycznych z punktu widzenia kobiet czy uboższych warstw społecznych. Jak oceniasz tego typu działania?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W powieściach mających na celu ukazywanie historii akcent pada często na znane postacie. W *Quo vadis* widzimy Nerona, w *Krzyżakach* króla Władysława Jagiełłę. Przywoływane postacie mają uwiarygodnić historyczny przekaz utworów.

Inaczej jest w opowiadaniu *Gloria victis*. Przywołanie przez autorkę historii jest próbą upamiętnienia bezimiennych bohaterów powstania styczniowego. W utworze widzimy niewiele odwołań do samych faktów i postaci historycznych, nabardziej zostaje przybliżona postać Romualda Traugutta, jednego z przywódców powstania styczniowego.

Poprzez przyjętą perspektywę, czyli opowieść z punktu widzenia lasu, opis skupia się przede wszystkim na powstańcach i ich emocjach. Jedno z drzew, najwyższy świerk, podkreśla, że nawet nie potrafi opowiadać o krwawych ludzkich walkach. Poza ostatnim tragicznym atakiem na powstańców poznajemy ich głównie w chwilach odpoczynku między walkami i przygotowywania się do nowych. Opowieść lasu skupia się na młodym chłopcu, Tarłowskim.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Poznajemy losy człowieka fascynującego się naturą, znającego jej tajniki i świadomego, że nie nadaje się do walki, a jednocześnie odczuwającego jej konieczność dla dobra Polski.

Powstańcy giną, a ich śmierć przeżywa jedynie natura. Na miejscu mogiły zjawia się po dłuższym czasie siostra Tarłowskiego, to ona przynosi ze sobą mały krzyż, który staje się jedynym śladem dramatycznych wydarzeń. Jej ból rozumie natura, nawet kwiaty starają się chłodzić jej rozpalone czoło.

Tragiczny koniec powstańców staje się dla wiatru, który wysłuchuje całej opowieści, motywacją do rozgłaszania słów gloria victis – chwała zwyciężonym, w przeciwieństwie do vae victis – biada zwyciężonym, które były powtarzane przez strumień czasu przy grobie powstańców.

Można powiedzieć zatem, że z jednej strony Orzeszkowa nie przekazuje wielu faktów historycznych związanych z powstaniem, z drugiej – buduje przejmujący obraz ofiary powstańców, którzy od początku domyślali się klęski, czuli się jednak w obowiązku, by stanąć do walki w imię ojczyzny i stać się zasiewem patriotyzmu dla przyszłych pokoleń.

O ich poświęceniu pamięta w opowiadaniu tylko natura, ale po wysłuchaniu opowieści wiatr stara się, by cały świat poznał wielki czyn bezimiennych uczestników powstania styczniowego i zrozumiał ich poświęcenie.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Powstanie styczniowe było dla Elizy Orzeszkowej szczególnym wydarzeniem. W trakcie powstania przebywał w jej dworzez Romuald Traugutt, a jej mąż został zesłany na Syberię za pomoc powstańcom. Wydarzenie to było pomijane często z powodu cenzury i Orzeszkowa chciała przypomnieć o nim, wykorzystując zmiany związane z cenzuralnymi ograniczeniami, które pozwoliły jej opowiedzieć o powstaniu dość bezpośrednio.

Inny utwór

Bolesław Prus, *Lalka*

Do problemu braku wiedzy o dokonaniach powstańców przyczyniała się cenzura. Przykład wcześniejszych nawiązań do powstania styczniowego, ograniczonych właśnie z powodu cenzury, widzimy chociażby w *Lalce* Bolesława Prusa. Wiemy, że Wokulski brał udział w powstaniu i z tego powodu rzucił studia, ale ta informacja nie pojawia się nigdzie wprost, autor zawsze korzysta z języka ezopowego. Mówiąc o losach Stanisława, jeden z rozmówców stwierdza przykładowo, że „gotował wraz z innymi piwo, które do dziś dnia pijemy", po czym następuje informacja, że po wszystkim znalazł się w Irkucku. Dla czytelników tamtego okresu była to jasna podpowiedź, że chodzi o powstanie styczniowe. Cenzura w tamtym okresie utrudniała przekazywanie prawdy o powstaniu w literaturze i prasie.

Przykładowe pytania komisji

Jaki sens w kontekście opowiadania mają powtarzane przez wiatr słowa gloria victis?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

122. Historyczna pamięć o powstaniu styczniowym. Omów zagadnienie na podstawie utworu *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jaką dostrzegasz wartość w mówieniu o historii? Czy zgadzasz się ze zdaniem George'a Santayany: „Ci, którzy nie pamiętają przeszłości, skazani są na jej powtarzanie"? Czy uważasz, że historia naprawdę jest nauczycielką życia i pozwala na unikanie błędów popełnionych przez przodków?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wydarzenia historyczne pojawiają się w świecie przedstawionym utworów literackich w różnym celu. Czasami, jak w przypadku powieści historycznych Sienkiewicza, jest to próba pocieszenia rodaków pod zaborami poprzez ukazanie momentów wielkości Polski i postaw patriotycznych. Podobny zresztą cel przyświecał wielu obrazom Jana Matejki. Historia może również zostać przywołana, aby wzbogacić wiedzę o bohaterach i świecie przedstawionym, może też okazać się próbą przestrogi dla przyszłych pokoleń.

W opowiadaniu *Gloria victis* przywołanie historii jest próbą upamiętnienia bezimiennych bohaterów powstania styczniowego. W utworze widzimy niewiele odwołań do samych faktów i postaci historycznych, nabardziej zostaje przybliżona postać Romualda Traugutta, jednego z przywódców powstania styczniowego.

Poprzez przyjętą perspektywę, czyli opowieść z punktu widzenia lasu, opis skupia się przede wszystkim na ludziach i ich emocjach. Jdno z drzew, najwyższy świerk, podkreśla, że nawet nie potrafi opowiadać o krwawych ludzkich walkach. Poza ostatnim tragicznym atakiem na powstańców poznajemy ich w chwilach odpoczynku między walkami i przygotowywania się do nowych. Opowieść lasu skupia się na młodym chłopcu, Tarłowskim. Poznajemy losy człowieka fascynującego się naturą, znającego jej tajniki i świadomego, że nie nadaje się do walki, a jednocześnie odczuwającego jej konieczność dla dobra Polski.

Tragiczny koniec powstańców staje się dla wiatru, który wysłuchuje całej opowieści, motywacją do rozgłaszania słów gloria victis – chwała zwyciężonym, w przeciwieństwie do vae victis – biada zwyciężonym, które były powtarzane przez strumień czasu przy grobie powstańców.

Można powiedzieć zatem, że z jednej strony Orzeszkowa nie przekazuje wielu faktów historycznych związanych z powstaniem, z drugiej – buduje przejmujący obraz ofiary powstańców, którzy od początku domyślali się klęski, czuli się jednak w obowiązku, by stanąć do walki w imię ojczyzny i stać się zasiewem patriotyzmu dla przyszłych pokoleń.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Powstanie styczniowe było dla Elizy Orzeszkowej szczególnym wydarzeniem. W trakcie powstania przebywał w jej dworzez Romuald Traugutt, a jej mąż został zesłany na Syberię za pomoc powstańcom. Wydarzenie to było pomijane często z powodu cenzury i Orzeszkowa chciała przypomnieć o nim, wykorzystując zmiany związane z ograniczeniami cenzuralnymi, które pozwoliły jej opowiedzieć o powstaniu dość bezpośrednio.

Inny utwór

Bolesław Prus, *Lalka*

Przykład wcześniejszych nawiązań do powstania styczniowego, ograniczonych z powodu cenzury, widzimy chociażby w *Lalce* Bolesława Prus. Wiemy, że Wokulski brał udział w powstaniu i z tego powodu rzucił studia, ale ta informacja nie pojawia się nigdzie wprost, autor zawsze korzysta z języka ezopowego. Mówiąc o losach Stanisława, jeden z rozmówców stwierdza przykładowo, że „gotował wraz z innymi piwo, które do dziś dnia pijemy", po czym następuje informacja, że po wszystkim znalazł się w Irkucku. Dla czytelników tamtego okresu była to jasna podpowiedź, że chodzi o powstanie styczniowe. Cenzura w tamtym okresie utrudniała przekazywanie prawdy o powstaniu w literaturze i prasie.

Przykładowe pytania komisji

Jaką wartość ma dla Ciebie historyczna pamięć o przeszłości?

123. Przyroda jako świadek historii. Omów zagadnienie na podstawie utworu *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 69.

Opisy przyrody. Czytasz czy omijasz? Lubisz drobiazgowe opisy krajobrazu? Jak sądzisz, dlaczego twórcy sięgają po ten element w utworze? Mówi on nam coś więcej o bohaterach? Pozwala zrozumieć ich sytuację albo emocje? Buduje klimat danej sceny?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Opowiadanie *Gloria victis* jest próbą upamiętnienia bezimiennych bohaterów powstania styczniowego. W utworze widzimy niewiele odwołań do samych faktów i postaci historycznych, a całość wydarzeń zostaje opowiedziana z punktu widzenia przyrody. Wiatr wędrujący po świecie czuje w jednym z lasów niepokojącą atmosferę, ma poczucie, że wydarzyła się tam tragedia. Widząc mogiłę z małym krzyżem, prosi las o wyjaśnienie. Wysłuchuje opowieści poszczególnych drzew i kwiatów. Ze względu na przyjętą perspektywę opowieść koncentruje się na ludziach i ich emocjach. Jedno z drzew, najwyższy świerk,

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

podkreśla, że nawet nie potrafi opowiadać o krwawych ludzkich walkach. Poza ostatnim tragicznym atakiem na powstańców poznajemy ich w chwilach odpoczynku między walkami i przygotowywania się do nowych. Opowieść lasu skupia się na młodym chłopcu, Tarłowskim. Poznajemy losy człowieka fascynującego się naturą, znającego jej tajniki i świadomego, że nie nadaje się do walki, a jednocześnie odczuwającego jej konieczność dla dobra Polski.

Perspektywa przyrody pozwoliła autorce na ukazanie tragiczności losów powstańców. Las współgra z ich emocjami, wyczuwa niepokój, lęk, dylematy moralne związane z udziałem w walce, a jednocześnie chęć działań na rzecz ojczyzny.

Przyroda zostaje ukazana jako świadek historii, nie tylko jej współczesnej, ale przekazywanej z pokolenia na pokolenie. Stary dąb porównuje głos Traugutta do głosu Leonidasa w Termopilach. Zna opowieść o nim przekazywaną od wieków.

Tragiczny koniec powstańców staje się dla wiatru, który wysłuchuje całej opowieści, motywacją do rozgłaszania słów gloria victis – chwała zwyciężonym, w przeciwieństwie do vae victis – biada zwyciężonym, które były powtarzane przez strumień czasu przy grobie powstańców.

Przyjęcie perspektywy przyrody jako narratora opowieści buduje przejmujący obraz ofiary powstańców, którzy od początku domyślali się klęski, czuli się jednak w obowiązku, by stanąć do walki w imię ojczyzny i stać się zasiewem patriotyzmu dla przyszłych pokoleń.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Powstanie styczniowe było dla Elizy Orzeszkowej szczególnym wydarzeniem. W trakcie powstania przebywał w jej dworzez Romuald Traugutt, a jej mąż został zesłany na Syberię za pomoc powstańcom. Wydarzenie to było pomijane często z powodu cenzury i Orzeszkowa chciała przypomnieć o nim, wykorzystując zmiany związane z ograniczeniami cenzuralnymi, które pozwoliły jej opowiedzieć o powstaniu dość bezpośrednio.

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Rola przyrody w odniesieniu do treści patriotycznych może być też przedstawiana inaczej. W *Panu Tadeuszu* szczególnie wyraźne jest to w momencie rozmowy między Telimeną, Hrabią a Tadeuszem. Ci pierwsi martwią się, że prawdziwa sztuka może powstawać tylko w krajach południowych, ponieważ gwarantuje to odpowiedni koloryt nieba. Soplica protestuje i zachwyca się elementami przyrody widzianymi wokół, snuje nawet dłuższą wypowiedź na temat samego wyglądu chmur. Telimena określa to jako chorobę Sopliców, którym nie podoba się nic oprócz ojczyzny. To właśnie patriotyzm sprawia, że przyroda wokół Soplicowa zostaje opisana z taką miłością. Staje się ona elementem polskiej tożsamości.

Przykładowe pytania komisji

Czy dostrzegasz inne możliwe funkcje przyrody w utworach literackich?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

HENRYK SIENKIEWICZ, *POTOP*

124. Postawy odwagi i tchórzostwa. Omów zagadnienie na podstawie *Potopu* Henryka Sienkiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, jakie czynniki wpływają na wykazanie się odwagą lub jej brakiem w danej sytuacji? Czy to raczej nieprzewidywalna decyzji chwili, czy też najczęściej jest ona związana z charakterem lub osobowością człowieka?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Powieść Henryka Sienkiewicza kreśli obraz kraju w okresie potopu szwedzkiego. Trudna sytuacja Polski w tym momencie powoduje, że w utworze spotykamy zarówno postawy odwagi, jak i tchórzostwa.

O to drugie nie możemy oskarżyć głównego bohatera Andrzeja Kmicica. Od początku jest on przedstawiany jako człowiek walki, nieobawiający się zmagań wojennych. Na jego postawę wpływa też charakter człowieka, który nie pozwala nikomu sobą kierować, swoje racje potrafi udowodnić szablą. Działa wtedy z prywatnych pobudek, ale w przypadku ojczyzny to ona staje się jego priorytetem, udział w walkach traktuje jako swój obowiązek. W trakcie ataku Szwedów na Częstochowę sam udaje się do obozu wroga i ryzykuje życie, aby zniszczyć armatę, przed którą Jasna Góra nie mogłaby się obronić.

Odawgę widać też w postawie ukochanej Kmicica, Aleksandry Billewiczówny. Również wynika ona z jej charakteru. Oleńka jest przekonana w pełni co do wartości, które wyznaje. Wierzy w dobro, szacunek dla innych i Boga. To one kierują jej zachowaniem i nie zgadza się na ich deptanie. Gdy odkrywa prawdę o zachowaniu żołnierzy Kmicica, potrafi im się przeciwstawić, wyrzucając ich ze swojego majątku, gdy przychodzą prosić o pomoc. Wyraża również swoje zdanie na ten temat, w ostrych słowach opisujących ich jako zdrajców i bezbożników. Czyni to, chociaż ma świadomość, jak bardzo są niebezpieczni.

Tak jak odwagę Oleńki możemy rozpatrywać w odniesieniu do jej wartości, tak samo możemy spojrzeć na postawę wojewody pozańskiego Krzysztofa Opalińskiego, podpisującego akt kapitulacji w Ujściu. Jego tchórzostwo nie oznaczało ucieczki z pola walki, wojewoda nawet jej nie podejmuje. Za pomocą rozmów ze szlachtą podaje w wątpliwość ich patriotyczne chęci do walki. To okazuje się przykrywką dla chęci poddania się Szwedom. Opaliński jest główną osobą, która się do tego przyczynia. Jego tchórzostwo polega na wyrzekaniu się uczciwości i ojczyzny na rzecz poczucia bezpieczeństwa i swoich interesów.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Odwaga Andrzeja Kmicica bardzo przypomina odwagę Jacka Soplicy, jednego z bohaterów *Pana Tadeusza*. On również jest dumny i nie wyobraża sobie kierowania sobą przez kogoś innego. Łatwo wdaje się bójki, by udowodnić swoją rację, ma nawet przydomek paliwoda. On również dokonuje bohaterskich działań dla swojej ojczyzny. Walczy i przygotowuje powstanie na Litwie jako tajny emisariusz.

Biblia

Tchórzostwo nie zawsze wynika z interesowności człowieka, jak było to w przypadku Krzysztofa Opalińskiego. W ewangeliach w Nowym Testamencie widzimy apostoła Piotra, który trzykrotnie wypiera się Jezusa. Tchórzostwo jest owocem jego strachu, boi się bowiem o swoje życie. Już w chwilę później rozumie swój błąd i żałuje tego, co zrobił.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że odwaga jest cechą, którą można wypracować?

125. Sposoby ukazania zbiorowości w sytuacji zagrożenia. Omów zagadnienie na podstawie *Potopu* Henryka Sienkiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak ludzie reagują na zagożenie? Czy sądzisz, że sposób reakcji to wyraz przemyśleń czy też spontanicznych zachowań?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Powieść Henryka Sienkiewicza kreśli obraz kraju w okresie potopu szwedzkiego. Nadchodzące zagrożenie jest szczególnie widoczne w scenach związanych z pospolitym ruszeniem zebranym pod Ujściem.

W sposobie ukazania tego obrazu przez Sienkiewicza możemy zwrócić uwagę na kilka cech.

Po pierwsze, autor stara się przedstawić przekrój emocji, które towarzyszą temu wydarzeniu. Widzimy szlachtę, która przybywa niechętnie z powodu potrzeby oderwania się od strzyżenia owiec. Oczekiwanie na wroga pełne jest jednocześnie ucztowania i kłótni.

Utwór ukazuje nam również proces zmian, wynikających z wzrastającego zagrożenia, a jednocześnie manipulacji ludzkich. Wojewoda poznański Krzysztof Opaliński stara się podawać w dyskusje sens walki i zarzucać brak przygotowań i pomocy ze strony króla.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Ważnym elementem sposobu, w jaki Sienkiewicz ukazał wojsko w sytacji zagrożenia, są zatem emocje. Narrator podkreśla chociażby przeczucie szlachty, że dostojny wygląd Krzysztofa Opalińskiego podniósł ich na duchu, byli bowiem przekonani, że na taką osobę Szwedzi nie odważą się podnieść ręki.

Sienkiewicz rysuje społeczność pełną emocji i poddającą się im, szlachcie trudno wydobyć się ze stanu wygody i ucztowania do obrony kraju.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*

Podobną sytuację widzimy już w *Odprawie posłów greckich* Jana Kochanowskiego. Tam zagrożeniem był atak Greków. Autor również ukazuje emocje Trojańczyków, prowadzące do odmowy wydania Heleny. W interpretacji Kochanowskiego tragiczny koniec Troi jest związany z zachowaniem mieszkańców. Wizyta posłów greckich stanowi dla miasta szansę uniknięcia losu. Wygrywa jednak egoistyczna potrzeba Aleksandra, czyli Parysa, nad dobro kraju. Rada panów trojańskich jest nasycona emocjonalnie, uczestnicy przekupieni prez Parysa nie chcą już nawet wysłuchać racji drugiej strony. Utwór rysuje obraz miasta, które nie przygotowuje się na atak i ulega argumentacji Aleksandra, który tak naprawdę dba o własny jednostkowy interes. Miasto upada poprzez nieumiejętność uważnego pochylenia się nad sprawami państwowymi.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że zagrożenia przywołują pewne typy zachowań? Jakie przykładowo?

Jaka jest typowa reakcja ludzi w sytuacji zagrożenia? Jakie czynniki mogą mieć wpływ na tę reakcję?

126. Jak okoliczności mogą wpływać na zmianę zachowania i postaw człowieka? Omów zagadnienie na podstawie *Potopu* Henryka Sienkiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Co lub kto kieruje Twoim zachowaniem? Czy te same czynniki przyczyniają się do zmian w Twoim zachowaniu?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Heraklit z Efezu powiedział, że „nie wchodzi się dwa razy do tej samej rzeki”. Tej zasadzie ulega też człowiek, zmienia nas bowiem czas, zdarzenia i inne okoliczności. Nie jesteśmy wciąż tą samą osobą.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Andrzeja Kmicica poznajemy jako młodego odważnego szlachcica. W opisie jego osoby powracają wyrażenia „kawaler z fantazją" i „gorączka". Od początku jest on przedstawiany jako człowiek walki, nieobawiający się zmagań wojennych. Na jego obraz wpływa też charakter człowieka, który nie pozwala nikomu sobą kierować, a swoje racje potrafi udowodnić szablą. Działa w takich momentach z prywatnych pobudek, ale w przypadku ojczyzny to ona staje się jego priorytet, a udział w walkach traktuje jako swój obowiązek.

Na jego głęboką przemianę wpływają dwa bolesne wydarzenia w życiu, oba też powodują jego dojrzewanie w wymiarze indywidualnym i społecznym. Pierwszym jest fakt odrzucenia go przez Oleńkę. Kmicic od pierwszego spotkania jest w niej głęboko zakochany, nie wyobraża sobie życia bez niej. Musi zmierzyć się z faktem, że pomimo uczuć wobez niego dziewczyna nie chce za niego wyjść z powodu jego zachowania. Poświęca uczucie w obliczu krzywd, których szlachcic dokonał wobec lokalnej społeczności.

Drugim bolesnym doświadczeniem jest relacja z Januszem Radziwiłłem. Kmicic wierzy mu pomimo zdrady kraju. Radziwił zmusił go do przysięgi na krzyż, że pozostanie przy nim, dodatkowo snuje przed nim wizje zaprzeczające oczywistej zdradzie. Dopiero spotkanie z księciem Bogusławem uświadamia Kmicicowi prawdę o planach Radziwiłłów. Dokonuje on trudnej decyzji i pomimo przysięgi sprzeniewierza się im.

W trakcie utworu widzimy jak te dwa bolesne momenty stają się początkiem przemiany bohatera, sprawiają, że dojrzewa i jako człowiek, i jako patriota.

Za Kmicicem wracającym z wojny zostaje wysłany list królewski, nakazujący wybaczenie mu jego wcześniejszych postępków z powodu czynów dokonanych podczas potopu szwedzkiego. To pokazuje, jak ogromna przemiana dokonała się w bohaterze.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Równie głęboką przemianę widzimy w postaci Jacka Solicy. Kiedy poznajemy młodego Soplicę, jest dumnym szlachcicem, określanym mianem paliwody, łatwo ulega emocjom, chętnie bierze udział w bójkach i kłótniach. Nosi też przezwisko wojewoda, co podkreśla jego charyzmatyczną osobowość, pomimo niewielkiego majątku ma wpływ na wszystkich Sopliców, co zresztą jest powodem zapraszania go przez Stolnika do zamku.

Momentem przełomowym jest dla niego zabicie Horeszki. Z jednej strony szuka on długo zemsty na Stolniku, z drugiej – jej wymiar przerasta go samego. Zaraz po zabiciu Horeszki stoi w bezruchu, żałując, że w jego ręce znalazł się karabin, a nie szabla, która pozwoliłaby mu otrząsnąć się, zanim zabije ojca ukochanej. Poczucie winy sprawia, że postanawia świadomie się zmienić.

Podczas swojej przedśmiertnej rozmowy z Gerwazym mówi, że Bóg mu objawił jedyny sposób odkupienia winy, czyli poprawę i naprawienie w jak największym stopniu konsekwencji swojego czynu. To dlatego Jacek podejmuje decyzję o swojej przemianie i konsekwentnie podąża tą ścieżką. Wstępuje do zakonu, przybiera imię Robak, aby podkreślić dążenie do

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

pokory, opiekuje się finansowo Zosią, a także by zmyć, niesłuszne zresztą, miano zdrajcy, podejmuje szereg działań dla ojczyzny. Najpierw walczy zbrojnie, a potem przygotowuje powstanie w związku ze spodziewanym przybyciem na ziemie polskie Napoleona.

Do końca ma świadomość, że jest winien śmierci Stolnika, ale bolesne doświadczenie, jakim było morderstwo, i namysł nad popełnionymi błędami stały się dla niego motywacją do zupełnej przemiany.

Przykładowe pytania komisji

Jakie osoby, Twoim zdaniem, przyczyniły się do zmiany postawy Kmicica?

127. Motyw przemiany duchowej bohatera. Omów zagadnienie na podstawie *Potopu* Henryka Sienkiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy dostrzegasz zmiany w Twoich znajomych? Są one raczej wynikiem dorastania czy też doświadczeń życiowych?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Heraklit z Efezu powiedział, że „nie wchodzi się dwa razy do tej samej rzeki". Tej zasadzie ulega też człowiek, zmienia nas bowiem czas, zdarzenia i inne okoliczności. Nie jesteśmy wciąż tą samą osobą.

Andrzeja Kmicica poznajemy jako młodego odważnego szlachcica. W opisie jego osoby powracają wyrażenia „kawaler z fantazją" i „gorączka". Od początku jest on przedstawiany jako człowiek walki, nieobawiający się zmagań wojennych. Na jego obraz wpływa też charakter osoby, która nie pozwala nikomu sobą kierować, a swoje racje potrafi udowodnić szablą. Działa w takich momentach z prywatnych pobudek, ale w przypadku ojczyzny to ona staje się jego priorytetem, a udział w walkach traktuje jako swój obowiązek.

Na jego głęboką przemianę wpływają dwa bolesne wydarzenia w życiu, oba powodują też jego dojrzewanie w wymiarze indywidualnym i społecznym. Pierwszym jest fakt odrzucenia go przez Oleńkę. Kmicic od pierwszego spotkania jest w niej głęboko zakochany, nie wyobraża sobie życia bez niej. Musi zmierzyć się z faktem, że pomimo uczuć wobec niego dziewczyna nie chce za niego wyjść z powodu jego zachowania. Poświęca uczucie w obliczu krzywd, których szlachcic dokonał wobec lokalnej społeczności.

Drugim bolesnym doświadczeniem jest relacja z Januszem Radziwiłłem. Kmicic wierzy mu pomimo zdrady kraju. Radziwił zmusił go do przysięgi na krzyż, że pozostanie przy nim, dodatkowo snuje przed nim wizje zaprzeczające oczywistej zdradzie. Dopiero spotkanie z księciem Bogusławem uświadamia Kmicicowi prawdę o planach Radziwiłłów. Dokonuje trudnej decyzji i pomimo przysięgi sprzeniewierza się im.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

W trakcie utworu widzimy jak te dwa bolesne momenty stają się początkiem przemiany bohatera, sprawiają, że dojrzewa i jako człowiek, i jako patriota.

Za Kmicicem wracającym z wojny zostaje wysłany list królewski, nakazujący wybaczenie mu jego wcześniejszych postępków z powodu czynów dokonanych podczas potopu szwedzkiego. To pokazuje, jak ogromna przemiana dokonała się w bohaterze.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Równie głęboką przemianę widzimy w postaci Jacka Solicy. Kiedy poznajemy młodego Soplicę, jest dumnym szlachcicem, określanym mianem paliwody, łatwo ulega emocjom, chętnie bierze udział w bójkach i kłótniach. Nosi też przezwisko wojewoda, co podkreśla jego charyzmatyczną osobowość, pomimo niewielkiego majątku ma wpływ na wszystkich Sopliców, co zresztą jest powodem zapraszania go przez Stolnika do zamku.

Momentem przełomowym jest dla niego zabicie Horeszki. Z jednej strony szuka on długo zemsty na Stolniku, z drugiej – jej wymiar przerasta go samego. Zaraz po zabiciu Horeszki stoi w bezruchu, żałując, że w jego ręce znalazł się karabin, a nie szabla, która pozwoliłaby mu otrząsnąć się, zanim zabije ojca ukochanej. Poczucie winy sprawia, że postanawia świadomie się zmienić.

Podczas swojej przedśmiertnej rozmowy z Gerwazym, mówi, że Bóg mu objawił jedyny sposób odkupienia winy, czyli poprawę i naprawienie w jak największym stopniu konsekwencji swojego czynu. To dlatego Jacek podejmuje decyzję o swojej przemianie i konsekwentnie podąża tą ścieżką. Wstępuje do zakonu, przybiera imię Robak, aby podkreślić dążenie do pokory, opiekuje się finansowo Zosią, a także, by zmyć, niesłuszne zresztą, miano zdrajcy, podejmuje szereg działań dla ojczyzny. Najpierw walczy zbrojnie, a potem przygotowuje powstanie w związku ze spodziewanym przybyciem na ziemie polskie Napoleona.

Do końca ma świadomość, że jest winien śmierci Stolnika, ale bolesne doświadczenie, jakim było morderstwo, i namysł nad popełnionymi błędami stały się dla niego motywacją do zupełnej przemiany.

Przykładowe pytania komisji

Kto Twoim zdaniem najbardziej przyczynił się do przemiany duchowej Kmicica?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

128. Sposoby i cel ukazywania wydarzeń historycznych w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie *Potopu* Henryka Sienkiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jaką dostrzegasz wartość w mówieniu o historii? Czy zgadzasz się ze zdaniem George'a Santayany: „Ci, którzy nie pamiętają przeszłości, skazani są na jej powtarzanie"? Czy uważasz, że historia naprawdę jest nauczycielką życia i pozwala na unikanie błędów popełnionych przez przodków?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wydarzenia historyczne pojawiają się w świecie przedstawionym utworów literackich w różnym celu. Czasami, jak w przypadku powieści historycznych Sienkiewicza, jest to próba pocieszenia rodaków pod zaborami poprzez ukazanie momentów wielkości Polski i postaw patriotycznych. Podobny zresztą cel przyświecał wielu obrazom Jana Matejki. Czasami to pragnienie utrwalenia przeszłości dla przyszłych pokoleń. Historia może również zostać przywołana, aby wzbogacić wiedzę o bohaterach i świecie przedstawionym, może też okazać się próbą przestrogi dla przyszłych pokoleń.

Sienkiewicz na zakończenie *Trylogii* napisał, że tworzył „dla pokrzepienia serc". Z jednej strony ukazywał trudne wydarzenia z historii Polski, z drugiej, zawsze z pragnieniem pokazania, jak bohaterska postawa Polaków doprowadza do przeciwstawienie się wrogowi. Celem tego działania było wsparcie ducha patriotycznego u rodaków żyjących pod zaborami. Przykładowo w *Potopie* akcja skupia się na działaniach związanych z potopem szwedzkim, którego nazwa nawiązywała do szybkiego zdobywania kolejnych części Polski. Ostatecznie wojna zakończyła się usunięciem wojsk szwedzkich z kraju.

Cel, który przyświecał Sienkiewiczowi, wpłynął też na sposób ukazywania wydarzeń historycznych. Po pierwsze, wpłynął na selekcję ukazywanych elementów. *Potop* jest pełen szlachetnych patriotów i interesownych zdrajców. Utwór skupia się na wydarzeniach, które pozwalają to ukazać, jak chociażby bohaterska obrona Częstochowy. Dla oddania kolorytu epoki język powieści jest archaizowany. To nie jest w pełni XVII-wieczna polszczyzna, utrudniałaby bowiem zrozumienie treści utworu, ale stopień archaizacji wystarczał do stworzenia wrażenia dawnego języka.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*

Inny cel przyświecał Elizie Orzeszkowej, autorce opowiadania *Gloria victis*. Przywołuje ono historię w celu upamiętnienia bezimiennych bohaterów powstania styczniowego. W utworze widzimy niewiele odwołań do samych faktów i postaci historycznych.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Poprzez przyjętą w opowiadaniu perspektywę, czyli opowieść z punktu widzenia lasu, opis skupia się przede wszystkim na ludziach i ich emocjach.

Można powiedzieć zatem, że z jednej strony Orzeszkowa nie przekazuje wielu faktów historycznych związanych z powstaniem, z drugiej – buduje przejmujący obraz ofiary powstańców, którzy od początku domyślali się klęski, czuli się jednak w obowiązku, by stanąć do walki w imię ojczyzny i stać się zasiewem patriotyzmu dla przyszłych pokoleń.

Przykładowe pytania komisji

Jaką wartość ma dla Ciebie pamięć o historycznych wydarzeniach?

129. Motyw winy, kary i odpuszczenia. Omów zagadnienie na podstawie *Potopu* Henryka Sienkiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że przekraczanie różnego rodzaju zasad (prawnych, moralnych, religijnych itp.) niesie konsekwencje dla człowieka, niezależnie od tego, czy dane zdarzenie staje się publicznie znane? Jak sądzisz, z czego wynika, że niektórzy z łatwością je przekraczają, a inni bardzo się trzymają wyznaczonych granic?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Temat winy i kary za nią jest motywem obecnym w literaturze od starożytności. Dzieła literackie odzwierciedlają różnorodne ludzkie koncepcje dotyczące tej kwestii.

Przykładem tego motywu w *Potopie* jest postać Andrzeja Kmicica. Poznajemy go jako młodego odważnego szlachcica. W opisie jego osoby powracają wyrażenia „kawaler z fantazją” i „gorączka”. Od początku jest on przedstawiany jako człowiek walki, nieobawiający się zmagań wojennych. Na jego obraz wpływa też charakter osoby, która nie pozwala nikomu sobą kierować, a swoje racje potrafi udowodnić szablą. Działa w takich momentach z prywatnych pobudek, ale w przypadku ojczyzny to ona staje się jego priorytetem, a udział w walkach traktuje jako swój obowiązek.

Mówiąc o winie Kmicica, można wskazać przede wszystkim na dwa elementy. Po pierwsze jest człowiekiem, który nie potrafi liczyć się z innymi, narzucą siłą swoją wolę. Czasami zrzuca to na zbyt długi pobyt na wojnie, ale ma świadomość niewłaściwości swoich czynów, ponieważ zabrania swoim żołnierzom mówienia o ich pijackich ucztach. Zakaz też obowiązuje ludzi w dworze, przerażonych postawą jego żołnierzy. Sytuacja ta doprowadza do odrzucenia go przez Oleńkę.

Drugim elementem winy staje się zdrada narodowa. Ale od razu trzeba zauważyć, że jest to ocena nieoparta o prawdziwe oblicze Kmicica. Przysięga on Januszowi Radziwiłłowi na krzyż, że będzie stać po jego stronie. Dodatkowo tłumaczy on Kmicicowi, że jego działania mają tak naprawdę na celu dobro Polski.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Kara za jego postępowanie dotyka więc dwóch najważniejszych dla niego obszarów życia. Odrzuca go ukochana Oleńka, a kraj uznaje go za zdrajcę. W trakcie utworu widzimy, jak kara staje się początkiem przemiany bohatera, sprawia, że dojrzewa i jako człowiek, i jako patriota.

Czyni to, przybierając imię Babinicz. Chce na nowo odbudować swoje życie i zmienić postępowanie. Przykładem jego ogromnej odwagi w trakcie ataku Szwedów na Częstochowę jest udanie się do obozu wroga i ryzykowanie życie, aby zniszczyć armatę, przed którą Jasna Góra nie mogłaby się obronić.

Za Kmicicem wracającym z wojny zostaje wysłany list królewski, nakazujący wybaczenie mu jego wcześniejszych postępków z powodu czynów dokonanych podczas potopu szwedzkiego. Odpuszczenia udziela mu również Oleńka, będąca pod ogromnym wrażeniem jego zmiany.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Wiele podobieństw do tej postaci odnajdziemy w losach Jacka Soplicy. Obserwujemy dokonane przez niego morderstwo, które było wyrazem odegrania się na Horeszce z powodu sposobu, w jaki traktował Jacka. Z jednej strony szuka on długo zemsty na Stolniku, z drugiej – jej wymiar przerasta go samego. Zaraz po zabiciu Horeszki stoi w bezruchu, żałując, że w jego ręce znalazł się karabin, a nie szabla, która pozwoliłaby mu otrząsnąć się, zanim zacznie walczyć i zabije ojca ukochanej.

Karą jest imię zdrajcy, jest bowiem podejrzewany o dokonanie napadu razem z Moskalami. Ma świadomość, że mógłby skorzystać z tej sytuacji, dostał już ziemię od Rosji, mógłby też uzyskać wysokie stanowisko, ale odczuwa, że fakt dokonanej zbrodni nie pozwala mu na to.

Podczas swojej przedśmiertnej rozmowy z Gerwazym mówi, że Bóg mu objawił jedyny sposób odkupienia winy, czyli poprawę i naprawienie w jak największym stopniu konsekwencji swojego czynu. To dlatego Jacek wstępuje do zakonu, przybiera imię Robak, aby podkreślić dążenie do pokory, opiekuje się finansowo Zosią, a także, by zmyć, niesłuszne zresztą, miano zdrajcy, podejmuje szereg działań dla ojczyzny. Najpierw walczy zbrojnie, a potem przygotowuje powstanie w związku ze spodziewanym przybyciem na ziemie polskie Napoleona.

Gerwazy długo odmawia Jackowi prawa do odkupienia win. Po wysłuchania jego wersji na temat przyjaźni między Soplicą a Horeszką wciąż nie chce podać mu dłoni, żeby nie dotknąć ręki, którą splamiło morderstwo. W obliczu nadchodzącej śmierci Jacka i po poznaniu podjętych przez niego działań, aby odkupić winę, przywołuje jednak fakt, że Horeszko, umierając, wybaczył zabójcy. Jego gniew nie pozwalał mu przez wszystkie lata nikomu nawet o tym odpowiedzieć.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Kwestie społeczne

Moralność ludowa

Konieczność poniesienia kary za popełnione winy jest szczególnie mocno akcentowana w moralności ludowej. W jej ujęciu każde popełnione zło prędzej czy później zostanie ukarane. Co charakterystyczne, kara jest bardzo surowa i nieuchronna, los najczęściej nie daje bohaterom szansy na odkupienie, wymierza tylko sprawiedliwość. Widać to w wielu baśniach, które bazują na moralności ludowej, np. *Kopciuszek*.

130. Wizerunek obrońcy ojczyzny. Omów zagadnienie na podstawie *Potopu* Henryka Sienkiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Dlaczego ojczyzna może wymagać obrony? Czy sądzisz, że patriotyzm jest jedynym czynnikiem, który wpływa na podjęcie walki w obronie ojczyzny?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Sienkiewicz na zakończenie *Trylogii* napisał, że tworzył „dla pokrzepienia serc". Cel, który mu przyświecał, wpłynął też na sposób ukazywania wydarzeń historycznych. *Potop* jest pełen szlachetnych patriotów i interesownych zdrajców. W postaci chociażby Andrzeja Kmicica widzimy przykład obrońcy ojczyzny, który ryzykuje dla niej całe swoje życie.

Bohatera poznajemy jako młodego odważnego szlachcica. W opisie jego osoby powracają wyrażenia „kawaler z fantazją" i „gorączka". Od początku jest on przedstawiany jako człowiek walki, nieobawiający się zmagań wojennych. Jego kilkuletnie opóźnienie w dotarciu do Oleńki wynika właśnie z udziału w wojnach i dochodzenia do zdrowia po odniesionych ranach.

Na jego obraz wpływa też charakter człowieka, który nie pozwala nikomu sobą kierować, a swoje racje potrafi udowodnić szablą. Działa w takich momentach z prywatnych pobudek, ale w przypadku ojczyzny to ona staje się jego priorytetem, a udział w walkach traktuje jako swój obowiązek.

Kmicic jest przedstawiony jako człowiek, który wyrządza krzywdy szlachcie laudańskiej z powodu swojego charakteru, ale nawet pomimo tego Wołodyjowski decyduje się na wręczenie mu listu, wzywającego go do stawienia się do walki.

Elementem obrazu Kmicica staje się też zdrada narodowa. Ale od razu trzeba zauważyć, że jest to ocena nieoparta o jego prawdziwe oblicze. Przysięga on Januszowi Radziwiłłowi na krzyż, że będzie stać po jego stronie. Dodatkowo tłumaczy on Kmicicowi, że jego działania mają tak naprawdę na celu dobro Polski.

W trakcie utworu widzimy jak kara, którą jest odrzucenie przez Oleńkę i miano zdrajcy, staje się początkiem przemiany bohatera, sprawia, że dojrzewa i jako człowiek, i jako patriota.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Czyni to, przybierając imię Babinicz. Chce na nowo odbudować swoje życie i zmienić postępowanie. Przykładem jego ogromnej odwagi w trakcie ataku Szwedów na Częstochowę jest udanie się do obozu wroga i ryzykowanie życie, aby zniszczyć armatę, przed którą Jasna Góra nie mogłaby się obronić.

Za Kmicicem wracającym z wojny zostaje wysłany list królewski, nakazujący wybaczenie mu jego wcześniejszych postępków z powodu czynów dokonanych podczas potopu szwedzkiego.

Główną rysą Kmicica jest więc patriotyzm i gotowość do oddania życia za ojczyznę.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Wiele podobieństw do tej postaci odnajdziemy w losach Jacka Soplicy. To również człowiek, który niesłusznie zostaje określony jako zdrajca. Morderstwo, które popełnił, było wyrazem odegrania się na Horeszce z powodu sposobu, w jaki traktował Jacka. Z jednej strony szuka on długo zemsty na Stolniku, z drugiej – jej wymiar przerasta go samego. Zaraz po zabiciu Horeszki stoi w bezruchu, żałując, że w jego ręce znalazł się karabin, a nie szabla, która pozwoliłaby mu otrząsnąć się, zanim zacznie walczyć i zabije ojca ukochanej.

Karą jest imię zdrajcy, jest bowiem podejrzewany o dokonanie napadu razem z Moskalami. Ma świadomość, że mógłby skorzystać z tej sytuacji, dostał już ziemię od Rosji, mógłby też uzyskać wysokie stanowisko, ale odczuwa, że fakt dokonanej zbrodni nie pozwala mu na to.

Podczas swojej przedśmiertnej rozmowy z Gerwazym mówi, że Bóg mu objawił jedyny sposób odkupienia winy, czyli poprawę i naprawienie w jak największym stopniu konsekwencji swojego czynu. To dlatego Jacek wstępuje do zakonu, przybiera imię Robak, aby podkreślić dążenie do pokory, opiekuje się finansowo Zosią, a także, by zmyć, niesłuszne zresztą, miano zdrajcy, podejmuje szereg działań dla ojczyzny. Najpierw walczy zbrojnie, a potem przygotowuje powstanie w związku ze spodziewanym przybyciem na ziemie polskie Napoleona. Podobnie jak Kmicic ryzykuje swoje życie dla ojczyzny.

131. Obraz Polski i Polaków w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie *Potopu* Henryka Sienkiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy myśląc o społeczeństwie polskim, możesz wskazać jego cechy szczególne? Czy Twoim zdaniem są zachowania albo sposób myślenia charakterystyczne właśnie dla Polaków?

Obraz Polaków analizowano i żartem, i serio. Współcześnie często możemy zobaczyć go w memach. Czy potrafisz podać przykładowe cechy i zachowania, który dostrzegają w nas obcokrajowcy, a nawet my sami? Czy któreś z nich mają wydźwięk negatywny?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Sienkiewicz na zakończenie *Trylogii* napisał, że tworzył „dla pokrzepienia serc". Cel, który mu przyświecał, wpłynął też na sposób ukazania Polski i Polaków. *Potop* jest pełen szlachetnych patriotów i interesownych zdrajców na tle potopu szwedzkiego.

Już w momencie jego rozpoczęcia, podczas pospolitego ruszenia pod Ujściem, możemy zobaczyć przekrój postaw Polaków. Autor stara się przedstawić różnorodność emocji, które towarzyszą temu wydarzeniu. Widzimy szlachtę, która przybywa niechętnie z powodu potrzeby oderwania się od strzyżenia owiec. Oczekiwanie na wroga pełne jest jednocześnie ucztowania i kłótni. Są osoby oczekujące na walkę, są też takie, które poddają się manipulacjom wojewody poznańskiego Krzysztofa Opalińskiego, który stara się podawać w dyskusję sens walki i zrzucać wszystko na brak przygotowań i pomocy ze strony króla. Postawy rozpaczy po poddaniu się w celu ochronienia szlacheckich interesów przeplatają się z akceptacją sytuacji i konformistycznym podejściem, które wynika z nieumiejętności poświęcenia swojego stanu wygody.

Ten podział widoczny jest w całej powieści i osobom na wzór Wołodyjowskiego możemy przeciwstawić tych przypominających Janusza Radziwiłła.

Polska ukazana jest zatem jako rozdarta tym podziałem i jednostkowymi interesami wielu przedstawicieli szlachty. Ale z drugiej strony Polska w utworze to również wartość, dla której warto ryzykować życie i dokonywać wielkich dzieł, czego przykładami są postacie Andrzeja Kmicica i Michała Wołodyjowskiego.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Dziady*, cz. III

Podział w narodzie ukazują też *Dziady*, część III, a linia podziału przebiega w sposób zbliżony do *Potopu*. W scenie w salonie warszawskim jedną grupę Polaków stanowi towarzystwo przy stoliku, symbolizujące konformistyczne podejście do sytuacji pod zaborami, a ich przeciwieństwem jest grupa młodych patriotów przy drzwiach, rozmawiająca o represjach i prześladowaniach.

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Inny obraz wyłania się z *Pana Tadeusza*. Z jednej strony autor nawiązuje do wad narodowych, jak chociażby kłótliwości, z drugiej, epopeja jest wyrazem tęsknoty poety za krajem lat dziecinnych i odchodzącym światem szlacheckim, dlatego obraz wyłaniający się z *Pana Tadeusza* pełen jest sielankowego uroku i zachwytu nad opisywaną rzeczywistością. Polska kłótliwość w finale utworu zostaje zwyciężona przez umiejętność współpracy w trudnej sytuacji i zjednoczenie się przeciwko wrogowi.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy Twoim zdaniem Polacy mają cechy charakterystyczne, odróżniające ich od innych nacji?

132. Etos rycerski jako punkt odniesienia dla kreacji bohaterów literackich. Omów zagadnienie na podstawie *Potopu* Henryka Sienkiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak rozumiesz pojęcie etosu? Czy słyszałeś może o etosie pracy lekarza albo nauczyciela? Czy uważasz, że możliwe jest określenie pewnych uniwersalnych wzorów postępowania np. lekarza, czy też są one zależne od społeczeństwa, w którym żyją? Co sądzisz o treści Przysięgi Hipokratesa?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Średniowieczne myślenie przeniknięte było teocentryzmem, który zakładał, że Bóg jest w centrum, jest najwyższą wartością, przyczyną i celem wszystkiego. Człowiek powinien zaufać Bogu i dążyć do wieczności. W literaturze tego okresu spotykamy wiele obrazów wzorcowego życia, które ma prowadzić właśnie do tego celu. Jednym z nich był średniowieczny rycerz. Postać tę ukazywano na tle jej etosu. Dla rycerza najważniejsze było dobre imię, nie chciał on być posądzonym o tchórzostwo ani o zdradę. Do niepisanych zasad dodawano też najczęściej obronę słabszych i kobiet.

Elementy etosu rycerskiego widzimy nie tylko w literaturze tej epoki. Możemy je przypisać chociażby kilku głównym bohaterom *Potopu*, przykładowo Andrzejowi Kmicicowi.

Co ważne, poznajemy go w utworze jako stopniowo dorastającego do tego etosu. Początkowo jest ukazany jako młody odważny szlachcic. W opisie jego osoby powracają wyrażenia „kawaler z fantazją" i „gorączka". Od początku jest on przedstawiany jako człowiek walki, nieobawiający się zmagań wojennych. Jego kilkuletnie opóźnienie w dotarciu do Oleńki wynika właśnie z udziału w wojnach i dochodzenia do zdrowia po odniesionych ranach. To człowiek oddany ojczyźnie, ale jednocześnie przedstawiony jako niedojrzały, niedający sobie rady z wybuchami gniewu, miotany silnymi emocjami.

Elementem obrazu Kmicica staje się też tak odległa od etosu rycerskiego zdrada narodowa. Ale od razu trzeba zauważyć, że jest to ocena nieoparta o prawdziwe oblicze bohatera. Przysięga on Januszowi Radziwiłłowi na krzyż, że będzie stać po jego stronie. Dodatkowo tłumaczy on Kmicicowi, że jego działania mają tak naprawdę na celu dobro Polski. Paradoksalnie obraz zdrajcy wyrasta ze szlachetnych pobudek Kmicica i wierności przysiędze.

W trakcie utworu widzimy jak kara, którą jest odrzucenie przez Oleńkę i miano zdrajcy, staje się początkiem przemiany bohatera, sprawia, że dojrzewa i jako człowiek, i jako patriota.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Czyni to, przybierając imię Babinicz. Chce na nowo odbudować swoje życie i zmienić postępowanie. Przykładem jego ogromnej odwagi w trakcie ataku Szwedów na Częstochowę jest udanie się do obozu wroga i ryzykowanie życia, aby zniszczyć armatę, przed którą Jasna Góra nie mogłaby się obronić.

Za Kmicicem wracającym z wojny zostaje wysłany list królewski, nakazujący wybaczenie mu jego wcześniejszych postępków z powodu czynów dokonanych podczas potopu szwedzkiego. Odpuszczenia udziela mu również Oleńka, będąca pod ogromnym wrażeniem jego zmian. Kmicic dorasta w pełni do etosu rycerskiego.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Pieśń o Rolandzie

Etos rycerski często wiązany jest z tytułowym bohaterem *Pieśni o Rolandzie*. Jego zachowanie i czyny są z nimi zgodne.

Po pierwsze, dla rycerza bardzo ważne jest dobre imię. To dlatego Roland długo wstrzymuje się przed zadęciem w róg i zawołaniem króla na pomoc, gdy zostaje wraz ze swoimi ludźmi napadnięty zdradziecko w wąwozie. Nie chce zostać posądzony o tchórzostwo. I dlatego też, umierając, kładzie się twarzą w stronę Hiszpanii. Pragnie, żeby po odnalezieniu jego ciała wiadomo było, że zginął zwycięsko.

Po drugie, w opisie Rolanda w trakcie utworu powracają cechy, które przypisywano wzorcowi rycerza. Jest on wysoko urodzony, jest siostrzeńcem samego Karola Wielkiego, jest piękny, silny i odważny. Jest też w pełni oddany swojemu suwerenowi Karolowi, który ma świadomość, że może w pełni ufać właśnie Rolandowi i jego przyjacielowi Oliwierowi.

Historia literatury

Już w elementach odpowiedzi.

Historia

W Polsce, mówiąc o etosie rycerskim, najczęściej przywołujemy Zawiszę Czarnego, niepokonanego rycerza z przełomu XIV i XV wieku. Uważany on był zarówno za walecznego, jak i niezwykle mądrego człowieka, uczestnika bitwy pod Grunwaldem. Zawołanie harcerskie „Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy” miało podkreślać obowiązek dochowywania słowa.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że jakieś elementu etosu rycerskiego są wciąż cenione w dzisiejszych czasach?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

FIODOR DOSTOJEWSKI, *ZBRODNIA I KARA*

133. Walka człowieka ze swoimi słabościami. Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że słabości ludzkie są po prostu nieodłączną cechą życia człowieka, czy też należy z nimi walczyć?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Interpretacja ludzkiej słabości i potrzeba walki z nią może zależeć od danej jednostki. W *Zbrodni i karze* spotykamy się z bardzo specyficznym rozumieniem tej kwestii w przypadku Raskolnikowa. Główny bohater żyje pragnieniem udowodnienia sobie, że jest człowiekiem niezwykłym. W jego koncepcji ludzie dzielą się na jednostki wybitne, których nie ograniczają zasady moralne, i zwykłych ludzi, których nazywa wszami. Decyzja o zabiciu lichwiarki jest próbą udowodnienia sobie, po której jest stronie. Swoje wahania zwalcza właśnie jako słabości ludzkie, których nie powinien mieć człowiek wybitny. Porównuje się stale do Napoleona, przekonany, że on nie przejąłby się koniecznością popełnienia morderstwa.

Inne oblicze walki ze słabościami widzimy w postaci Marmieładowa. Podejmuje on próby wyjścia z nałogu, ale za każdym razem do niego wraca pomimo wsparcia swojej rodziny. Dostrzega jej dramat, biedę, prostytucję Soni, aby utrzymać rodzinę. Przeżywa to, ale dalej nie jest w stanie wydobyć się z alkoholizmu.

Ze słabościami nie umie też wygrać Swidrygajłow, którego nałogiem są kobiety. Nie cofa się nawet przed ich wykorzystaniem. Ostatecznie bohater odbiera sobie życie.

Zbrodnia i kara pokazuje, jak trudna jest walka człowieka ze swoimi słabościami. Główną siłą, która zostaje ukazana jako pomoc na tej drodze, jest wiara, dlatego tak silną wewnętrznie osobą jest Sonia.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Na wierze oparte jest również zwycięstwo Jacka Soplicy w walce ze słabościami. Podczas swojej przedśmiertnej rozmowy z Gerwazym mówi, że Bóg mu objawił jedyny sposób odkupienia winy, czyli poprawę i naprawienie w jak największym stopniu konsekwencji swojego czynu. To dlatego Jacek wstępuje do zakonu, przybiera imię Robak, aby podkreślić dążenie do pokory, opiekuje się finansowo Zosią, a także, by zmyć, niesłuszne zresztą, miano zdrajcy, podejmuje szereg działań dla ojczyzny. Najpierw walczy zbrojnie, a potem przygotowuje powstanie w związku ze spodziewanym przybyciem na ziemie polskie

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Napoleona. Bohater pod wpływem wiary sam podejmuje walkę ze swoim upadkiem moralnym.

Filozofia

Koncepcja Rasolnikowa jest bliska pojęciu nadczłowieka w filozofii Fryderyka Nietzschego. Podobnie jak bohater *Zbrodni i kary* uznawał on istnienie wybitnych jednostek, odróżniających się od zwykłego człowieka. Nadczłowiek z tego powodu nie musiał kierować się moralnością ogółu, ograniczałaby bowiem jego wielką naturę.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że walka ze słabościami jest formą obowiązku człowieka?

134. Miasto jako przestrzeń destrukcji. Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że życie na wsi i w mieście różnią się? Pewne różnice są oczywiste, ale czy sięgają one przykładowo sposobu myślenia albo charakteru człowieka?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Akcja *Zbrodni i kary* toczy się na tle letniego Petersburga. Wybór miasta jako miejsca akcji nie wydaje się przypadkowy, jego przestrzeń współgra bowiem z duszą bohatera.

Od początku Dostojewski ukazuje brzydotę Petersburga. W jego opisach dominują przestrzenie zamieszkane przez ludzi biednych. Podkreśla też, że w te letnie miesiące tylko tacy mieszkańcy nie wyjechali poza miasto.

Ten zewnętrzny opis ulic, mieszkań i szynków współgra z losami bohaterów. Jak chociażby Marmieładowa, zanurzonego w nałóg alkoholizmu i przepijającego ostatnie pieniądze pomimo głodu i chorób doświadczanych przez jego rodzinę. Widzimy to w losie jego córki, która decyduje się na prostytucję, by jej rodzina mogła przetrwać, pomimo że zaprzecza to wyznawanym przez nią wartościom.

Miasto też współgra z duszą Raskolnikowa. Obserwując jego spacery czy wygląd pokoju, łatwiej rozumiemy, dlaczego w jego głowie rodzą się tak naganne moralnie koncepcje. Wychodząc od otaczającej go brzydoty i biedy, chce sobie udowodnić, że jest człowiekiem wybitnym, a dowodem na to ma być zabicie lichwiarki.

Petersburg stanowi zatem tło dla destrukcji bohaterów, zanurzających się w swoje słabości, nałogi i biedę.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Bolesław Prus, *Lalka*

Motyw współgrania miasta z duszą bohatera widzimy też w *Lalce*. Jednym z miast opisanych w utworze jest Paryż. Stolica Francji jest dla Wokulskiego podczas pierwszego spaceru bardzo tajemnicza i chaotyczna. Ma na to wpływ jego wewnętrzny stan ducha, poczucie rozczarowania Izabelą. Ma wrażenie, że tłumy, powozy i ulice ciągną się bez końca. W jednym momencie bohater chce się zanurzyć w te zaułki labiryntu, w drugim – ogarnia go panika, że nie ma pojęcia, gdzie się znajduje. W kolejnych dniach zwiedza Paryż i początkowo jest przekonany, że jest zbudowany chaotycznie, stopniowo odkrywa jednak, że to budowane przez kilkanaście wieków i miliony ludzi miasto ma swoją wewnętrzną strukturę. Spojrzenie na miasto jest więc początkowo zależne od emocji bohatera, ale w dalszym etapie widzimy, jak jego obserwacja pozwala mu chwilowo oderwać się od problemów zostawionych w Warszawie.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że współczesne miasta przypominają te XIX-wieczne?

135. Obraz przemiany wewnętrznej bohatera. Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy dostrzegasz zmiany w Twoich znajomych? Są one raczej wynikiem dorastania czy też doświadczeń życiowych?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Doświaczenie przemiany jest nam bliskie, zmienia nas czas, wydarzenia, które nas spotykają, i ludzie na naszej drodze życiowej. Czasami ta zmiana wydaje się mało zauważalna, czasami mamy do czynienia z zupełnie innym człowiekiem.

Przykładem takiej głębokiej przemiany jest główny bohater *Zbrodni i kary*. W uproszczeniu możemy mówić o dwóch jej etapach. Raskolnikow zaczyna żyć pragnieniem udowodnienia sobie, że jest człowiekiem niezwykłym. W jego koncepcji ludzie dzielą się na jednostki wybitne, których nie ograniczają zasady moralne, i zwykłych ludzi, których nazywa wszami. Decyzja o zabiciu lichwiarki jest próbą udowodnienia sobie, po której jest stronie. Swoje wahania zwalcza właśnie jako słabości ludzkie, których nie powinien mieć człowiek wybitny. Porównuje się stale do Napoleona, przekonany, że on nie przejąłby się koniecznością popełnienia morderstwa.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Po dokonaniu zbrodni bohater dalej stara się przekonać siebie samego, że przyjęta droga jest właściwa. Ale jednocześnie widzimy, jak w jego zachowaniu pojawia się coraz większy niepokój, aż właściwie sam pomaga śledczemu Porfiremu Pietrowiczowi w odkryciu swojej winy.

Druga przemiana dokonuje się podczas katorgi. Raskolnikow zostaje skazany, ale dalej właściwie nie dostrzega zła w popełnionym czynie, rozumie tylko, że został ukarany zgodnie z obowiązującym porządkiem prawnym. Do jego duchowej przemiany przyczyniają się dobro i miłość Soni. Jej postawa okazuje się w utworze silniejsza niż prawo, które poprzestaje na karze, ale nie zmienia myślenia Raskolnikowa.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Podobną wielką przemianę w powiązaniu z winą za popełnione morderstwo widzimy w *Panu Tadeuszu*. Kiedy poznajemy młodego Soplicę, jest dumnym szlachciciem, określanym mianem paliwody, łatwo ulega emocjom, chętnie bierze udział w bójkach i kłótniach. Nosi też przezwisko wojewoda, co podkreśla jego charyzmatyczną osobowość, pomimo niewielkiego majątku ma wpływ na wszystkich Sopliców, co zresztą jest powodem zapraszania go przez Horeszkę do zamku. Ważnym rysem jego osobowości jest również duma, która rozbudza w nim pragnienie zemsty.

Zabicie Horeszki jest dla niego momentem przełomowym. Z jednej strony szuka on długo zemsty na Stolniku, z drugiej – jej wymiar przerasta go samego. Podczas swojej przedśmiertnej rozmowy z Gerwazym, mówi, że Bóg mu objawił jedyny sposób odkupienia winy, czyli poprawę i naprawienie w jak największym stopniu konsekwencji swojego czynu. To dlatego Jacek podejmuje decyzję o swojej przemianie i konsekwentnie podąża tą ścieżką. Wstępuje do zakonu, przybiera imię Robak, aby podkreślić dążenie do pokory, opiekuje się finansowo Zosią, a także, by zmyć, niesłuszne zresztą, miano zdrajcy, podejmuje szereg działań dla ojczyzny. Najpierw walczy zbrojnie, a potem przygotowuje powstanie w związku ze spodziewanym przybyciem na ziemie polskie Napoleona.

Do końca ma świadomość, że jest winien śmierci Stolnika, ale też namysł nad popełnionymi błędami stał się dla niego motywacją do zupełnej przemiany.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, co ma największy wpływ na zmianę w człowieku?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

136. Obraz miasta i jego mieszkańców. Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że życie na wsi i w mieście różnią się? Pewne różnice są oczywiste, ale czy sięgają one przykładowo sposobu myślenia albo charakteru człowieka?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Akcja *Zbrodni i kary* toczy się na tle letniego Petersburga. Wybór miasta jako miejsca akcji nie wydaje się przypadkowy, jego przestrzeń współgra bowiem z duszą bohaterów.

Od początku Dostojewski ukazuje brzydotę Petersburga. W jego opisach dominują przestrzenie zamieszkane przez ludzi biednych. Podkreśla też, że w te letnie miesiące tylko tacy mieszkańcy nie wyjechali poza miasto.

Ten zewnętrzny opis ulic, mieszkań i szynków współgra z losami mieszkańców miasta. Jak chociażby Marmieładowa, zanurzonego w nałóg alkoholizmu i przepijającego ostatnie pieniądze pomimo głodu i chorób doświadczanych przez jego rodzinę. Widzimy to w losie jego córki, która decyduje się na prostytucję, by jej rodzina mogła przetrwać, pomimo że zaprzecza to wyznawanym przez nią wartościom.

Miasto też współgra z duszą Raskolnikowa. Obserwując jego spacery czy wygląd pokoju, łatwiej rozumiemy, dlaczego w jego głowie rodzą się tak moralnie naganne koncepcje. Wychodząc od otaczającej go brzydoty i biedy, chce sobie udowodnić, że jest człowiekiem wybitnym, a dowodem na to ma być zabicie lichwiarki.

Oblicze Petersburga jest odzwierciedleniem losu wielu jego mieszkańców, zanurzających się w swoje słabości, nałogi i biedę.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Bolesław Prus, *Lalka*

Motyw współgrania miasta z duszą bohatera widzimy też w *Lalce*. Jednym z miast opisanych w utworze jest Paryż. Stolica Francji jest dla Wokulskiego podczas pierwszego spaceru bardzo tajemnicza i chaotyczna. Ma na to wpływ jego wewnętrzny stan ducha, poczucie rozczarowania Izabelą. Ma wrażenie, że tłumy, powozy i ulice ciągną się bez końca. W jednym momencie bohater chce się zanurzyć w te zaułki labiryntu, w drugim – ogarnia go panika, że nie ma pojęcia, gdzie się znajduje. W kolejnych dniach zwiedza Paryż i początkowo jest przekonany, że jest zbudowany chaotycznie, stopniowo odkrywa jednak, że to budowane przez kilkanaście wieków i miliony ludzi miasto ma swoją wewnętrzną strukturę. Spojrzenie na miasto jest więc początkowo zależne od emocji bohatera, ale w dalszym etapie widzimy, jak

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

jego obserwacja pozwala mu chwilowo oderwać się od problemów zostawionych w Warszawie.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że miejsce zamieszkania wpływa na człowieka?

137. Literackie portrety kobiet. Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Temat rzeka. Może stać się dla Ciebie podstawą do prostych obserwacji socjologicznych. Jak ukazywane są kobiety w reklamie? (Jeżeli spojrzysz na przykładowe reklamy z XX wieku, dostrzeżesz stopniową ewolucję.) A jak w filmach? (To o tyle ważne, że ostatnie lata przynoszą znaczące zmiany.) Skupiając się na kilku wybranych wizerunkach kobiet, od czego można zacząć, próbując je opisywać? Bardziej rzucają Ci się w oczy cechy wspólne czy ich brak?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Kiedy zadajemy pytanie o wizerunek kobiety w literaturze, trudno znaleźć jedną wspólną cechę. Są one bardzo różnorodne, tak jak widzimy to w codzienności. Główną postacią kobiecą w *Zbrodni i karze* jest Sonia. Jej obraz ukazywany jest głównie w relacji do innych.

Po pierwsze w stosunku do rodziny. Widzimy jej ojca Marmieładowa, zanurzonego w nałóg alkoholizmu i przepijającego ostatnie pieniądze pomimo głodu i chorób doświadczanych przez jego rodzinę. To dlatego Sonia decyduje się na zostanie prostytutką, pomimo że zaprzecza to wyznawanym przez nią wartościom. Poświęca się dla swojego ojca, macochy i ich dzieci.

Pomimo wytrwałości nie potrafi pomóc swojemu ojcu, ale nie zmienia to jej podejścia do życia. Złu przeciwstawia ona swoje dobro. Dowodem na jej skuteczność jest ogromna przemiana w Raskolnikowie, do której przyczynia się jej miłość. Swoją siłę do walki ze złem, a zarazem motywację Sonia czerpie z wiary. Jej pełna miłości postawa okazuje się w utworze silniejsza niż prawo, które poprzestaje na karze, ale nie zmienia myślenia Raskolnikowa.

Jej postać to połączenie delikatności i siły, pokory i pewności siebie dzięki wyznawanym wartościom.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Zupełnym jej przeciwieństwem jest inna kobieca bohaterka – Balladyna. Wkracza ona na drogę zbrodni, zabijając swoją siostrę, Alinę. W chwilę później podejmuje decyzję, że będzie żyła, jakby nie było Boga. Pozwoli jej to na odrzucenie zasad moralnych. Uważa, że jeżeli założy, że

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Boga nie ma, jej postępowanie nie będzie podlegać ocenie w kategoriach dobra lub zła. Potem następują kolejne działania moralnie naganne, okłamanie matki i wmówienie jej, że Alina uciekła, i kolejne morderstwa, począwszy od zabicia sługi Gralona, a skończywszy na zatruciu Kostryna.

Balladyna zasiada na tronie i jest przekonana, że osiągnęła swój cel i uniknie kary, choć zdaje sobie sprawę, że wydała na siebie trzy wyroki śmierci, zgodnie z prawem obowiązującym w kraju. Ale w tym samym momencie ginie tragicznie, zabita przez piorun. Możemy to odczytać jako wyraz sprawiedliwości albo karę boską za dokonane czyny.

Sonia opiera swoje życie na wierności zasadom, Balladyna jest przekonana, że może osiągnąć sukces, omijając je.

Przykładowe pytania komisji

Czy któryś z elementów charakteru Soni uważasz za wart naśladowania?

138. Jakie są sposoby walki ze złem i moralnym upadkiem człowieka? Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak uważasz, kto lub co jest odpowiedzialne za walkę ze złem? Czy taka walka jest konieczna? Dlaczego wyboru w kategorii dobra i zła nie pozostawić decyzji własnej człowieka?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Moralność oznacza ocenę czynów w kategorii dobra i zła. Te kategorie mogą się zmieniać w zależności od religii albo systemu filozoficznego lub prawnego. Są jednak pewne działania, które powszechnie traktujemy jako negatywne i moralnie naganne, a należy do nich zabicie drugiego człowieka.

Tego właśnie czynu dokonuje Raskolnikow, główny bohater *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. Mówiąc o sposobie przeciwstawienia się jego działaniom jako złym moralnie, możemy skupić się na dwóch płaszczyznach.

Po pierwsze, do walki ze złem czuje się powołane państwo, to dlatego tworzone są prawa, które poprzez system kar mają wpłynąć na postawy obywateli. Porfiry Pietrowicz jako śledczy stara się znaleźć winnego zbrodni na lichwiarce i jej siostrze. A gdy winny już się znajduje, zostaje zesłany na katorgę.

Ale mówiąc o walce ze złem w Rodionie, nie możemy pominąć postawy Soni. Złu przeciwstawia ona swoje dobro. Nie zawsze przynosi to wymierny skutek, co widać po zachowaniu jej ojca, który nie zrywa z nałogiem, chociaż przeżywa fakt, że córka z jego powodu staje się prostytutką, próbując zapewnić byt rodzinie. Można za to zobaczyć ogromną przemianę w Raskolnikowie, do której przyczynia się jej dobro i miłość. Swoją siłę do walki ze złem, a

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

zarazem motywację Sonia czerpie z wiary. Jej pełna miłości postawa okazuje się w utworze silniejsza niż prawo, które poprzestaje na karze, ale nie zmienia myślenia Raskolnikowa.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Podobną przemianę po dokonanym zabójstwie, która rozpoczyna się właśnie pod wpływem wiary, widać w postawie Jacka Soplicy. Podczas swojej przedśmiertnej rozmowy z Gerwazym mówi, że Bóg mu objawił jedyny sposób odkupienia winy, czyli poprawę i naprawienie w jak największym stopniu konsekwencji swojego czynu. To dlatego Jacek wstępuje do zakonu, przybiera imię Robak, aby podkreślić dążenie do pokory, opiekuje się finansowo Zosią, a także, by zmyć, niesłuszne zresztą, miano zdrajcy, podejmuje szereg działań dla ojczyzny. Najpierw walczy zbrojnie, a potem przygotowuje powstanie w związku ze spodziewanym przybyciem na ziemie polskie Napoleona. Bohater pod wpływem wiary sam podejmuje walkę ze swoim upadkiem moralnym.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że system kar wpływa na walkę ze złem, czy też inne środki są bardziej skuteczne?

139. Czego można dowiedzieć się o naturze ludzkiej z literatury? Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Co mamy na myśli, mówiąc: zachowuj się jak człowiek; to nieludzkie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Truzimem jest stwierdzenie, że literatura pokazuje nam, jak bardzo różnorodna jest natura ludzka. Jakiejkolwiek nie użylibyśmy miary, możemy różnorodnie oceniać ukazywanych bohaterów. Są dobrzy i źli, pewni siebie i zagubieni, dążący do celu i poddający się. Tak można by wyliczać bez końca.

I różnorodna jest natura ludzka ukazana w *Zbrodni i karze*. Przyjrzyjmy jej się pod kątem radzenia sobie z trudnościami, które niesie życie.

Raskolnikow, główny bohater, żyje pragnieniem udowodnienia sobie, że jest człowiekiem niezwykłym. W jego koncepcji ludzie dzielą się na jednostki wybitne, których nie ograniczają zasady moralne, i zwykłych ludzi, których nazywa wszami. Decyzja o zabiciu lichwiarki jest próbą udowodnienia sobie, po której jest stronie. Swoje wahania zwalcza właśnie jako słabości ludzkie, których nie powinien mieć człowiek wybitny. Porównuje się stale do Napoleona, przekonany, że on nie przejąłby się koniecznością popełnienia morderstwa. Jego zachowanie

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

możemy odczytać jako formę reakcji na dotykającą go biedę i brak perspektyw. Dokonane zabójstwo nie przynosi jednak efektu, bohater wciąż czuje się wewnętrznie niepewny i zagubiony, choć uważa, że jego działania miały sens.

Inne oblicze walki ze słabościami widzimy w postaci Marmieładowa. Podejmuje on próby wyjścia z nałogu, ale za każdym razem do niego wraca pomimo wsparcia swojej rodziny. Dostrzega jej dramat, biedę, prostytucję Soni, aby utrzymać rodzinę. Przeżywa to, ale dalej nie jest w stanie wydobyć się z alkoholizmu.

Ze słabościami nie umie też wygrać Swidrygajłow, którego nałogiem są kobiety. Nie cofa się nawet przed ich wykorzystaniem. Ostatecznie bohater odbiera sobie życie.

Zbrodnia i kara pokazuje, że natura ludzka ulega słabościom, może to być nałóg, będący próbą ucieczki od życia jak w przypadku Marmieładowa, może to być uleganie pójściu drogą na skróty, tak jak dla Raskolnikowa zabójstwo miało być dowodem na wybitność. Utwór pokazuje też różne sposoby reakcji na te słabości. Główną siłą, która zostaje ukazana jako pomoc na tej drodze, jest wiara, dlatego tak silną wewnętrznie osobą jest Sonia.

Przykładowe konteksty

Mitologia / psychologia

O uniwersalizmie prawdy o naturze ludzkiej możemy mówić również w odniesieniu do mitologii, postawy tam ukazane często są traktowane jako archetypy ludzkich zachowań. Demeter to cierpiąca matka, a Ikar – człowiek zbuntowany, przekraczający wyznaczane granice.

Archetypiczność postaw z mitologii wpłynęła na wykorzystanie niektórych z nich w psychologii. Badacze analizują przykładowo narcyzm jako postawę wyższości wobec innych i przekonania o swojej wyjątkowości albo kompleks Edypa jako rodzaj lęku, dotyczącego utraty miłości matki, i zazdrość o nią.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że są pewne uniwersalne cechy, które możemy przypisać naturze ludzkiej?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

STANISŁAW WYSPIAŃSKI, *WESELE*

140. Artysta jako bohater literacki. Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Kogo uważasz za artystę? Czy zależy to od oceny jego twórczości, czy też jest to po prostu wykonywany zawód?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Podczas pisania *Wesela* punktem wyjściowym dla Stanisława Wyspiańskiego była prawdziwa weselna uroczystość w podkrakowskich Bronowicach. Ślub Lucjana Rydla z Jadwigą Mikołajczykówną stał sie dla niego motywacją do ukazania wielu kwestii związanych z obrazem narodu polskiegu, ponieważ w weselnej chacie spotkali się zarówno przedstawiciele chłopów, jak i inteligencji.

Postacie z dramatu miały w większości swoich prawdziwych odpowiedników. I tak przykładowo Poeta to Kazimierz Przerwa-Tetmajer. Obraz tego artysty w utworze odpowiadał jego rzeczywistym poglądom.

Poeta to człowiek o ambitnych planach. Pragnie stworzyć wspaniałe narodowe dzieło, opowiadające o wielkich czynach, ale cały czas kończy się to na jego pragnieniach. Jest melancholijny i znudzony życiem, próbuje szukać szczęścia, flirtując z kobietami, co było zresztą cechą szczególną Kazimierza Przerwy-Tetmajera.

Jest on jednym z bohaterów utworu spotykających duchy, ukazujące im ukryte pragnienia i obawy. Poeta, marzący o napisaniu wielkiego dramatu narodowego, spotkaniu wielkiego bohatera, który porwie kraj do wspaniałych czynów, widzi Zawiszę Czarnego. Stanowi on symbol dawnej potęgi narodu i jego waleczności. Przypomina poecie zwycięstwo Polaków pod Grunwaldem i wskazuje, że powinien zająć się twórczością budzącą zapał do walki narodowo-wyzwoleńczej. Ostatecznie jednak Poeta nie decyduje się na złożenie przysięgi Rycerzowi.

Artysta w *Weselu* to człowiek wrażliwy, mający wielkie ambicje literackie, a jednocześnie nie potrafiący dorównać swoim własnym oczekiwaniom, spętany jest bowiem poczuciem niemocy.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Bolesła Prus, *Lalka*

O ile Poeta jest wrażliwym człowiekiem, marzącym o wielkim dziele, zupełnie inaczej przedstawia się postać skrzypka Molinariego z *Lalki* Bolesława Prusa.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Jego pozycja artysty jest zbudowana tylko na umiejętności przekonania słuchaczy, że jest wielkim muzykiem. Po przyjeździe do Warszawy przedstawia album z recenzjami, które sugerują uwielbienie wielkich osobistości dla jego talentu. Miasto wierzy mu bez słowa i zachwyca się. Izabela czuje się wręcz dotknięta uwagami Wokulskiego, że pamięta go z Paryża i nie jest on wybitnym artystą. Wszystko zmienia spotkanie na jego cześć, po którym powstaje opinia, że zrobił na nim niekorzystne wrażenie. To powoduje nagły zwrot w jego ocenie jako artysty, niezwiązany w końcu nawet z jego muzycznymi umiejętnościami. Jego warszawska kariera dobiega końca.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że miano artysty zależy od opinii odbiorcy czy od punktu widzenia osoby, która tworzy?

141. Jak realizowany jest w literaturze motyw tańca? Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czym jest dla Ciebie taniec? Sposobem wyrażania się, pasją czy dobrą formą relaksu?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Podczas pisania *Wesela* punktem wyjściowym dla Stanisława Wyspiańskiego była prawdziwa weselna uroczystość w podkrakowskich Bronowicach. Ślub Lucjana Rydla z Jadwigą Mikołajczykówną stał sie dla niego motywacją do ukazania wielu kwestii związanych z obrazem narodu polskiego.

Akcja większości dramatu toczy się na tle roztańczonej chaty, w której odbywa się wesele. W akcie I autor naświetla nam wiele fragmentów rozmów, i poważnych, i żartobliwych, pojawia się w nich też powracający temat tańca. Podkreśla on radosną atmosferę uroczystości, a nawet sprawia wrażenie chwilowego połączenia obu ukazywanych światów: wiejskiego i miejskiego. To dlatego Zosia i Maryna, dziewczyny z miasta, chcą ubłagać zgodę na zanurzenie się w wir tańca, chociaż dla opiekującej się nimi Radczyni wydaje się to niewłaściwe, to dlatego pan młody wciąż porywa do tańczenia swoją małżonkę.

Ten radosny, kolorowy taniec weselny w finale utworu przeistacza się jednak w swoim charakterze. Bohaterowie, czekający na odgłos rogu i rozpoczęcie powstania, ostatecznie zanurzają się w tańcu do muzyki granej przez Chochoła. Ten moment jest symboliczny, a co za tym idzie podatny na różne interpretacje. Możemy w nim zobaczyć skupienie na śnie życia zamiast na sprawie narodowo-wyzwoleńczej, może on być wyrazem niemocy i podkreślenia, że Polacy kończą na wielkich marzeniach, których nie potrafią zrealizować.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Charakter epoki / historia literatury

Danse macabre

Taniec nie zawsze odwoływał się do tematu radości i zabawy. Motyw *danse macabre*, tańca śmierci, spotykany w literaturze i sztuce średniowiecza, był przypomnieniem o sprawach ostatecznych. Ukazywał on równość ludzi wobec śmierci. Tańczący kościotrup zapraszał do swojego tańca ludzi różnych stanów i w różnym wieku. Człowiek nie mógł zatem przewidzieć, kiedy skończy się jego ziemskie życie i powinien być w każdym momencie gotowy na spotkanie z Bogiem.

Inne utwory

Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią

Przykładem motywu danse macabre jest utwór nieznanego twórcy pod tytułem *Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią*. W serii pytań mistrza i odpowiedzi Śmierci zostają przypomniane prawdy trudne dla człowieka, że nie można przed nią uciec, że dotyka każdego, a jeżeli człowiek grzeszy, po spotkaniu z nią spotka go wieczna kara. Przywołane zostają osoby z różnych stanów, w różnym wieku, co ma na celu podkreślenie, że żaden człowiek nie może być pewny godziny śmierci.

Przykładowe pytania komisji

Dlaczego oba światy w *Weselu* nie okazują się jednak jednością?

142. Rola duchów, widm i zjaw w utworach literackich. Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 57.

Jak sądzisz, z czego wynika ogromna popularność filmów i seriali, w których pojawiają się elementy fantastyczne? Niezależnie, czy jesteś ich wielbicielem, trudno nie dostrzec kolejnych fal widzów zanurzonych w *Zmierzchu*, *Pamiętnikach wampirów* i *Stranger things*. Ukazywane tam postacie i zjawiska wykraczają poza naszą naukową wiedzę o świecie. Skąd taka popularność wizji, które wykraczają poza nasze doświadczenie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Podczas pisania *Wesela* punktem wyjściowym dla Stanisława Wyspiańskiego była prawdziwa weselna uroczystość w podkrakowskich Bronowicach. Ślub Lucjana Rydla z Jadwigą Mikołajczykówną stał się dla niego motywacją do ukazania wielu kwestii związanych z obrazem narodu polskiego.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Pomocą na tej drodze były postacie duchów. Panna Młoda razem z Panem Młodym i Poetą zapraszają na wesele Chochoła i wszystkie zjawy. Sytuacja wygląda żartobliwie, ale do chaty z ogrodu rzeczywiście przybywa Chochoł. Jego słowa tłumaczą sens pojawienia się kolejnych duchów. Mają być one obrazem tego, co poszczególne osoby widzą w swoich snach, co im gra w duszy. Spotkanie z duchami jest zatem dla kolejnych postaci możliwością odkrycia swojego wnętrza, zanurzenia się w sprawy czasem zapomniane, a czasem ukrywane.

Przykładowo Marysia spotyka się z Widmem, którym jest jej zmarły ukochany. Mimo późniejszego małżeństwa dziewczyna wciąż tęskni za dawną miłością. Ale jej wzruszenie spotkaniem z ukochanym łączy się ze świadomością odkrycia, że należy on już do zupełnie innego świata, czuje od niego przerażające zimno i w końcu uświadamia sobie, że woli wybrać swojego męża.

Z kolei Poeta, marzący o napisaniu dramatu narodowego i spotkaniu wielkiego bohatera, który porwie kraj do wspaniałych czynów, widzi Zawiszę Czarnego. Stanowi on symbol dawnej potęgi narodu i jego waleczności. Przypomina poecie zwycięstwo Polaków pod Grunwaldem i wskazuje, że powinien zająć się twórczością budzącą zapał do walki narodowo-wyzwoleńczej. Ostatecznie jednak Poeta, którego pierwowzorem jest Kazimierz Przerwa – Tetmajer, nie decyduje się na złożenie przysięgi Rycerzowi.

To przykładowe postacie duchów z *Wesela*. Pokazują one, zgodnie z zapowiedzią Chochoła, ukryte marzenia, lęki i pragnienia bohaterów.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

William Szekspir, *Makbet*

Rolę odkrywania przez zjawy głębi człowieka widzimy również w *Makbecie* Williama Szekspira. Razem z tytułowym bohaterem dwukrotnie spotykamy się z wiedźmami. Nie wiemy, do jakiego stopnia zachowanie Makbeta było spowodowane ich przepowiedniami, zależy to w dużym stopniu od interpretacji tragedii.

Podczas spotkania usłyszał on trzy tytuły, którym przywitały go wiedźmy, pierwszy już mu przynależny, kolejny – otrzymany za chwilę od króla i trzeci – króla Szkocji.

Makbet początkowo podejmuje decyzję, że jeżeli ma się stać królem, niech tak będzie, ale bez jego współudziału. Zaczyna jednak odzywać się w nim jego ambicja, podsycona dodatkowo przez żonę. Ostatecznie zabija Duncana i zostaje królem Szkocji. Pytanie, czy stałoby się to bez udziału postaci fanastycznych, czyli wiedźm, pozostaje otwarte. Stają się one jednak katalizatorem tych działań. Wkraczanie bohatera na ścieżkę zbrodni to połączenie ich słów, własna ambicja i podszepty żony.

Podczas drugiego spotkania wpływają ono znacząco na zachowanie Makbeta. Wcześniejszą niepewność, poczucie zagrożenia i ryzyko odebrania mu władzy przekreślają ich słowa, że nie zabije go nikt, kogo urodziła kobieta. Bohater przestaje się już liczyć z kimkolwiek, jest przekonany, że jest nie do pokonania. Okazuje się, że ginie z ręki Macduffa, urodzonego poprzez cesarskie cięcie.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Można zatem określić rolę wiedźm jako wydobywających tkwiące w człowieku, a jednocześnie początkowo ukryte emocje i pragnienia.

Inny utwór

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Z kolei w *Balladynie* Juliusza Słowackiego widzimy królową Gopła, Goplanę, oraz jej sługi, Skierkę i Chochlika. Ich świat zostaje pokazany jako posiadający własne zasady, odmienne od ludzkich. Goplana posiada umiejętność czarowania, budzi się ze snu dopiero na wiosnę. W pewnym momencie dochodzi do przemieszania tych rzeczywistości. Wszystko zaczyna się od decyzji Goplany, która postanawia zdobyć Grabca za wszelką cenę. Czary Goplany są punktem zwrotnym w życiu Balladyny. Aby zdobyć Kirkora, zabija Alinę, a następnie dokonuje kolejnych morderstw, aby zlikwidować świadków swoich czynów .

Goplana zostaje ukarana przez Boga za wpływanie na losy ludzi, zostaje zesłana na północ, co ponownie pokazuje, że te światy zostają pomyślane jako funkcjonujące obok siebie. Ich przeniknięcie do świata ludzkiego powoduje wyzwolenie pewnych emocji tkwiących w człowieku, co w przypadku Balladyny prowadzi na drogę zbrodni. Ponownie element fantastyczny jest katalizatorem pragnień ukrytych w człowieku.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że pomimo obecności duchów i widm możemy odbierać świat opisany w *Weselu* w kategoriach realizmu?

143. Symbolika narodowa i jej funkcja w utworze literackim. Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Być może (a raczej na pewno) znasz wiersz: „Kto ty jesteś? Polak mały? Jaki znak twój? Orzeł biały”. Nieprzypadkowo przywołany został przy tym temacie. Jaki znak twój? Jakie znasz przykłady polskiej symboliki narodowej?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Podczas pisania *Wesela* punktem wyjściowym dla Stanisława Wyspiańskiego była prawdziwa weselna uroczystość w podkrakowskich Bronowicach. Ślub Lucjana Rydla z Jadwigą Mikołajczykówną stał się dla niego motywacją do ukazania wielu kwestii związanych z obrazem narodu polskiego.

Aby podkreślić obraz *Wesela* w kontekście tematyki narodowej, autor sięgnął po przedmioty i postacie związane z symboliką narodową, które były bardzo czytelne dla odbiorców jego dzieła.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowo w utworze Dziennikarz spotyka się ze Stańczykiem, błaznem królewskim, który uważany był za symbol mądrości. Przedstawiano go również jako świadomego spraw związanych z pogarszającą się sytuacją w kraju za jego czasów. Stańczyk jest dla rozmówcy momentem sięgnięcia do jego sumienia, błazen wypomina mu odejście od ideałów i dążenie do usypiania społeczeństwa zamiast działania.

Symboliczna była również postać Zawiszy Czarnego, kojarzonego z wzorem waleczności i etosem rycerskim. Jego spotkanie z Poetą jest próbą obudzenia w nim dążenia do tworzenia utworów zachęcających do walki narodowo-wyzwoleńczej i do konkretnego działania.

Z kolei przykładem przedmiotu nawiązującego do symboliki narodowej jest przywołany przez Stańczyka Dzwon Zygmunta, który jest uruchamiany podczas ważnych dla Polski wydarzeń.

Symbolika narodowa, którą przywołuje Wyspiański, pozwala mu połączyć zwykłe wiejskie wesele z uniwersalnym przesłaniem. Uczestnicy uroczystości zanurzeni są dzięki temu nie tylko w chwili obecnej, ale też w przeszłości narodu. Teraźniejszość okazuje się kontynuacją przeszłości, która rezonuje w duszach bohaterów. Symboliczne postacie pozwalają też odkryć to, co kryje się w głębi bohaterów, uświadomić ich lęki oraz obawy i motywować do działań.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Elementy symboliki narodowej widoczne są już w wystroju chaty w *Weselu*. Podobnie jest w Soplicowie w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza. Dwór widzimy po raz pierwszy oczami Tadeusza wracającego do domu po latach nauki. Z jednej strony dostrzega on, jak bardzo przedmioty wydają mu się mniejsze i mniej okazałe niż kiedyś, ale przede wszystkim skupia się na radości z wystroju domu, pełnej patriotycznych obrazów, nawiązujących do ważnych historycznych wydarzeń albo postaci, przykładowo Tadeusza Kościuszki. Wzruszeniem jest dla niego moment pociągnięcia za sznurek, co sprawia, że stary zegar wygrywa *Mazurek Dąbrowskiego*. Symbolika narodowa pozwala ukazać patriotyzm mieszkańców Soplicowa.

Przykładowe pytania komisji

Jaką dostrzegasz rolę symboliki narodowej w budowaniu tożsamości narodu?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

144. Kreacja postaci inteligenta. Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że możemy współcześnie mówić o istnieniu inteligencji jako warstwy społecznej?

Sonderaktion Krakau to nazwa akcji dokonanej przez nazistów w okupowanym Krakowie. 6 listopada 1939, podczas zarządzonego przez okupanta odczytu, dokonano aresztowania, a następnie wywieziono z miasta grupę pracowników naukowych. Dlaczego działania wymierzone w inteligencję mogły być tak ważne dla nazistów?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Podczas pisania *Wesela* punktem wyjściowym dla Stanisława Wyspiańskiego była prawdziwa weselna uroczystość w podkrakowskich Bronowicach. Ślub Lucjana Rydla z Jadwigą Mikołajczykówną stał się czasem spotkania dwóch światów: wiejskiego i miejskiego. Autor ukazał relacje wewnątrz tych grup i między sobą. I również z tych dwóch perspektyw, czyli własnej społeczności i spojrzenia z zewnątrz, możemy patrzeć na postacie inteligentów w utworze.

Przykładem kreacji inteligenta krakowskiego jest Dziennikarz. Już w pierwszej scenie widzimy go w relacji do mieszkańca wsi, Czepca. Próbuje on nawiązać rozmowę z Dziennikarzem, zagadując go o tematy polityczne. W odpowiedzi słyszy ironiczne sformułowania, sugerujące, że są to tematy go przerastające i powinien zająć się życiem na wsi. Czepiec rzeczywiście ma małą wiedzę o świecie, mówiąc o Chinach, stwierdza tylko, że są gdzieś daleko. Ale zachowanie Dziennikarza wskazuje na automatyczne traktowanie go w dyskusji jako niższego, właśnie z powodu jego pochodzenia. Zupełnie inaczej zachowuje się on wobec osób ze swojego stanu. Dodatkowo, próbuje on nawet narzucić Czepcowi swoją koncepcję roli wsi, która ma być „zaciszna i spokojna". Dziennikarz zostaje ukazany jako osoba traktująca z góry rozmówców, których uważa za niższych. Dodatkowo sądzi, że posiadana wiedza daje mu możliwość narzucania swojej wizji życia na wsi.

Podobny aspekt zwraca uwagę w zachowaniu Radczyni. Jej rozmowy z Kliminą są wyrazem niezrozumienia życia na wsi i podobnego jak u Dziennikarza dystansu. Radczyni próbuje zachować pozory uprzejmej rozmowy, ale jej pytania zupełnie rozmijają się z realiami życia na wsi, jak chociażby czasu zasiewu zboża.

Z drugiej strony widzimy postacie takie jak Pan Młody. Jest on przykładem inteligenta, który świadomie chce zanurzyć się w życie wiejskie, widzi w nim sposób na odzyskanie energii i zdrowia. Ślub z dziewczyną ze wsi ma być dla niego środkiem do tego celu.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Postać Pana Młodego jest wyrazem młodopolskiej chłopomanii. Był to nurt wśród inteligencji polegający na fascynacji folklorem i życiem na wsi. Powrót do natury był dla nich sposobem na dekadenckie klimaty Młodej Polski.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że inny poziom wiedzy na dany temat skutkuje zawsze brakiem porozumienia?

Jak sądzisz, z czego wynika taka właśnie postawa Dziennikarza wobec Czepca?

145. Funkcje przedmiotów i postaci symbolicznych w utworze literackim. Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy posiadasz rzeczy, które mają dla Ciebie wartość symboliczną? Coś związanego z radosnym albo trudnym momentem? A może taką wartość ma dla Ciebie jakieś miejsce, książka albo piosenka?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wesele Wyspiańskiego to utwór pełen symboliki. Z jednej strony punktem wyjściowym była prawdziwa weselna uroczystość w podkrakowskich Bronowicach, z drugiej, autor nasycił autentyczne wydarzenia i osoby symboliczną treścią.

Funkcję postaci symbolicznych zapowiada pierwsza ze zjaw – Chochoł, który przychodzi na zaproszenie państwa młodych i Poety. Mają być one obrazem tego, co poszczególne osoby widzą w swoich snach, co im gra w duszy. Spotkanie z duchami jest zatem dla kolejnych postaci możliwością odkrycia swojego wnętrza, zanurzenia się w sprawy czasem zapomniane, a czasem ukrywane. Duchy były symbolami konkretnych zachowań i wartości.

Przykładowo Dziennikarz spotyka się ze Stańczykiem, błaznem królewskim, który uważany był za symbol mądrości. Przedstawiano go również jako świadomego spraw związanych z pogarszającą się sytuacją w kraju za jego czasów. Rozmowa ze Stańczykiem jest dla rozmówcy momentem sięgnięcia do jego sumienia, błazen wypomina mu odejście od ideałów i dążenie do usypiania społeczeństwa zamiast działania.

Z kolei Poeta, marzący o napisaniu dramatu narodowego i spotkaniu wielkiego bohatera, który porwie kraj do wspaniałych czynów, widzi Zawiszę Czarnego. Stanowi on symbol dawnej potęgi narodu i jego waleczności. Przypomina Poecie zwycięstwo Polaków pod Grunwaldem i wskazuje, że powinien zająć się twórczością budzącą zapał do walki narodowo-wyzwoleńczej.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Ostatecznie jednak Poeta, którego pierwowzorem jest Kazimierz Przerwa – Tetmajer, nie decyduje się na złożenie przysięgi Rycerzowi.

Z kolei przykładem przedmiotu symbolicznego jest przywołany przez Stańczyka Dzwon Zygmunta, który jest uruchamiany podczas ważnych dla Polski wydarzeń. Jest on symbolem potęgi kraju.

Przywołane postacie duchów i przedmiotów symbolicznych były dla odbiorców możliwością zajrzenia w duszę bohaterów, którzy się z nimi spotykali. Ich przynależność do symboliki narodowej pozwoliła autorowi połączyć wiejskie wesele z uniwersalnym przesłaniem dotyczącym kwestii narodowych.

Przykładowe konteksty

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Symboliczne postacie i muzykę widzimy również w Soplicowie w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza. Dwór obserwujemy po raz pierwszy oczami Tadeusza wracającego do domu po latach nauki. Jest przepełniony wzruszeniem, patrząc na wystrój domu pełen patriotycznych obrazów, nawiązujących do ważnych historycznych wydarzeń albo postaci. Przykładową postacią symbolizującą poświęcenie w walce o wolność był Tadeusz Kościuszko. Radością dla bohatera jest moment pociągnięcia za sznurek, co sprawia, że stary zegar wygrywa *Mazurek Dąbrowskiego*. Te symboliczne postacie i muzyka pozwalały ukazać patriotyzm mieszkańców Soplicowa.

Przykładowe pytania komisji

Wolisz bezpośrednie komunikaty czy też nasycone symbolicznymi treściami?

146. Relacje między przedstawicielami różnych grup społecznych. Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Gdzie przebiegają współcześnie granice między grupami społecznymi? Decyduje o tym status materialny, wykształcenie, a może miejsce zamieszkania?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Podczas pisania *Wesela* punktem wyjściowym dla Stanisława Wyspiańskiego była prawdziwa weselna uroczystość w podkrakowskich Bronowicach. Ślub Lucjana Rydla z Jadwigą Mikołajczykówną stał się czasem spotkania dwóch światów: wiejskiego i miejskiego. Autor ukazał ich relacje, zarówno wewnątrz tych grup, jak i między sobą.

W relacji między ludźmi ze wsi a inteligencją krakowską widzimy dwie przeciwstawne postawy.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykład pierwszej obserwujemy na początku utworu w rozmowie między Dziennikarzem a Czepcem. Mieszkaniec wsi próbuje nawiązać rozmowę z Dziennikarzem, zagadując go o tematy polityczne. W odpowiedzi słyszy ironiczne sformułowania, sugerujące, że są to tematy go przerastające i powinien zająć się życiem na wsi. Czepiec rzeczywiście ma małą wiedzę o świecie, mówiąc o Chinach, stwierdza tylko, że są gdzieś daleko. Ale zachowanie Dziennikarza wskazuje na automatyczne traktowanie go w dyskusji jako niższego, właśnie z powodu jego pochodzenia. Zupełnie inaczej zachowuje się on wobec osób ze swojego stanu. Dodatkowo, próbuje on nawet narzucić Czepcowi swoją koncepcję roli wsi, która ma być „zaciszna i spokojna". Brak możliwości porozumienia podkreśla język, ponieważ Dziennikarz używa jego wersji oficjalnej, a Czepiec – gwary.

W podobny sposób przebiegają rozmowy między Radczynią a Kliminą. Są pełne dystansu i niezrozumienia. Radczyni próbuje zachować pozory uprzejmości, ale jej pytania zupełnie rozmijają się z realiami życia na wsi, jak chociażby czasu zasiewu zboża.

Z drugiej strony widzimy postacie takie jak Pan Młody i ich relacje wobec wsi. Jest on przykładem inteligenta, który świadomie chce zanurzyć się w życie wiejskie, widzi w nim sposób na odzyskanie energii i zdrowia. Ślub z dziewczyną z Bronowic ma być dla niego środkiem do tego celu. Ciągle podkreśla radość, która go przepełnia. Ludzie wsi są dla niego częścią natury, do której chce wrócić.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Postać Pana Młodego jest wyrazem młodopolskiej chłopomanii. Był to nurt wśród inteligencji polegający na fascynacji folklorem i życiem na wsi. Powrót do natury był dla nich sposobem na dekadenckie klimaty Młodej Polski.

Przykładowe pytania komisji

Jakie jest Twoje podejście do wyboru miejsca zamieszkania? W jaki sposób może ono wpływać na człowieka?

147. Funkcja proroctw i przepowiedni w utworach literackich. Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Pamiętasz swoje sny? Dostrzegasz powracające w nich elementy? Czy masz poczucie, że to, co Ci się śni, zależy od wcześniejszych przeżyć albo wyraża emocje związane z nadchodzącymi wydarzeniami?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wesele to utwór pomiędzy dwoma światami. Z jednej strony punktem wyjściowym była prawdziwa weselna uroczystość w podkrakowskich Bronowicach, z drugiej, autor nasycił autentyczne wydarzenia i osoby światem pełnym symboliki i fantastycznych treści. Ich elementem są pojawiające się w utworze proroctwa i przepowiednie.

Pierwszą z nich wygłasza Chochoł. Trafia on do chaty na zaproszenie państwa młodych i Poety. Ich słowa są formą żartu, a zamieniają się w rzeczywiste spotkanie Chochoła z małą Isią. Przepowiada on, że do chaty przybędzie wielu gości. Jego kolejne słowa tłumaczą sens pojawienia się kolejnych duchów. Mają być one obrazem tego, co poszczególne osoby widzą w swoich snach, co im gra w duszy.

Przepowiednia Chochoła nadaje ton dalszej części dramatu. Słuchając kolejnych dialogów bohaterów z duchami, wiemy, że są one wyrazem ludzkich pragnień i obaw.

Dla przesłania dramatu szczególną rolę odgrywa proroctwo Wernyhory. Temu legendarnemu wieszczowi kozackiemu przypisywano umiejętność przepowiadania przyszłości. Zjawia się on w chacie weselnej i przekazuje Gospodarzowi zadania do wykonania. Tajemnicze Słowo-Rozkaz nakazuje mu zebranie do walki ludzi wszystkich stanów i oczekiwanie na tętent od strony Krakowa. Wernyhora przekazuje też Gospodarzowi złoty róg, tajemniczo przepowiadając, że na jego dźwięk spotężnieje Duch i podejmie Los.

Proroctwo Wernyhory pełni ważną funkcję w konstrukcji dramatu. Jest zapowiedzią przyszłych wydarzeń, motywacją do działania, a jednocześnie określeniem warunku odzyskania niepodległości, którym jest wspólne działanie całego narodu.

Przykładowe konteksty

Inny utwór / charakter epoki

Adam Mickiewicz, *Dziady*, cz. III

Przyszłe losy Polski ukazane za pomocą proroczej wizji widzimy również w widzeniu księdza Piotra w *Dziadach*, cz. III. Jego pokora wobec Boga sprawia, że zostaje mu objawiona przyszłość. Widzi drogę krzyżową narodu, którą jest wywożenie na Sybir młodzieży polskiej. Widzi też tajemniczą postać, nazwaną „czterdzieści i cztery". Przyczyni się ona do zbawienia narodu na wzór odkupienia ludzi przez Chrystusa. Widzenie księdza Piotra jest profetyczną wizją przyszłości Polski.

Pełniło ono też bardzo ważną rolę w zamyśle poety, aby poprzez utwór wyjaśnić klęskę powstania listopadowego. Akcja utworu toczy się przed powstaniem, stąd wizje księdza Piotra mają charakter profetyczny dla bohaterów dramatu. W jego widzeniu Polska staje się Mesjaszem narodów i musi najpierw przejść przez okres cierpienia, tak jak Jezus idący drogą krzyżową. Pozwoli to na zmartwychwstanie w przyszłości. Koncepcja mesjanizmu była próbą pocieszenia rodaków po klęsce powstania i wyjaśnienia sensu ogromu cierpienia.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy rozmowy między przedstawicielami wsi i inteligencji w *Weselu* są wyrazem gotowości do wspólnego działania?

148. Refleksja nad narodem jako temat utworów literackich. Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Obraz Polaków analizowano i żartem, i serio. Współcześnie często możemy zobaczyć go w memach. Czy potrafisz podać przykładowe cechy i zachowania, które dostrzegają w nas obcokrajowcy? Czy któreś z nich mają wydźwięk negatywny?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wesele Lucjana Rydla i Jadwigi Mikołajczykówny stało się dla Stanisława Wyspiańskiego punktem wyjściowym do ukazania jego obrazu ówczesnego narodu polskiego.

Pierwszą rysą na tym obrazie jest brak porozumienia pomiędzy jego częściami. Przykład tego widzimy na początku utworu w rozmowie między Dziennikarzem a Czepcem. Mieszkaniec wsi próbuje nawiązać rozmowę z Dziennikarzem, zagadując go o tematy polityczne. W odpowiedzi słyszy ironiczne sformułowania, sugerujące, że są to tematy go przerastające i powinien zająć się życiem na wsi. Czepiec rzeczywiście ma małą wiedzę o świecie, mówiąc o Chinach, stwierdza tylko, że są gdzieś daleko. Ale zachowanie Dziennikarza wskazuje na automatyczne traktowanie go w dyskusji jako niższego, właśnie z powodu jego pochodzenia. Dodatkowo, próbuje on nawet narzucić Czepcowi swoją koncepcję roli wsi, która ma być „zaciszna i spokojna". Nawet język bohaterów podkreśla podział w narodzie, ponieważ Dziennikarz używa jego wersji oficjalnej, a Czepiec – gwary.

Ówczesny brak porozumienia ukazany jest w utworze jako kontynuacja przeszłości. Bohaterowie z obu grup społecznych przywołują postać Jakuba Szeli i wspominają dramatyczne wydarzenia związane z rabacją galicyjską. O podziale przypomina też duch hetmana Branickiego, oburzonego ślubem Pana Młodego z chłopką.

Działania, które rozpoczęło wezwanie Wernyhory, ma być próbą przełamania tych podziałów w narodzie i wspólną walką o wolną ojczyznę. Gotowość do działań przegrywa jednak z kolejnymi problemami, symbolizowanymi przez czapkę z piór, z powodu której Jasiek traci złoty róg.

Główną cechą obrazu narodu w *Weselu* jest jego podział, którego nie niweluje wspólne ucztowanie w chacie weselnej.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Dziady*, cz. III

Podział w narodzie ukazują też *Dziady*, część III, choć inaczej przebiega linia podziału. W scenie w salonie warszawskim jedną grupę Polaków stanowi towarzystwo przy stoliku symbolizujące konformistyczne podejście do sytuacji pod zaborami, ich przeciwieństwem jest grupa młodych patriotów przy drzwiach, rozmawiająca o represjach i prześladowaniach.

Przykładowe pytania komisji

Czy kategorie podziałów społecznych są, Twoim zdaniem, uniwersalne, czy też zależą od danej epoki?

149. Symboliczny sens chocholego tańca w kontekście polskiej kultury i historii. Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czym jest dla Ciebie taniec? Sposobem wyrażania się, pasją czy dobrą formą relaksu?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Podczas pisania *Wesela* punktem wyjściowym dla Stanisława Wyspiańskiego była prawdziwa weselna uroczystość w podkrakowskich Bronowicach. Ślub Lucjana Rydla z Jadwigą Mikołajczykówną stał się dla niego motywacją do ukazania wielu kwestii związanych z obrazem narodu polskiego.

Akcja utworu toczy się na tle roztańczonej chaty, w której odbywa się wesele. Jednak w finale ten radosny i kolorowy taniec weselny przeistacza się w swoim charakterze. Wezwani tajemniczym Słowem-Rozkazem ludzie zbierają się rankiem, by usłyszeć tętent od strony Krakowa. Nie wiedzą dokładnie, co się wydarzy, ale są gotowi do walki i to całe społeczeństwo razem, jak prosił Wernyhora. Ogromna gotowość zamienia się jednak w taniec do muzyki Chochoła, ponieważ działania zatrzymał Jasiek, który zgubił złoty róg.

Ten moment jest symboliczny, a co za tym idzie podatny na różne interpretacje. Możemy w nim zobaczyć skupienie na śnie życia zamiast na sprawie narodowo-wyzwoleńczej, może on być wyrazem niemocy i podkreślenia, że Polacy kończą na wielkich marzeniach, których nie potrafią zrealizować, odczytywano go również jako przygotowanie do przyszłych działań ze względu na funkcję chochoła, polegającą na przykrywaniu roślin na zimę.

Taniec odczytywano w kontekście polskiej historii i kultury, widząc w nim obraz Polaków, niezdolnych do wielkich czynów, choć o nich marzących. Biorąc pod uwagę czas powstania utworu, ponad 100 lat po utracie niepodległości, można na niego też spojrzeć jako na ocenę

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

stanu polskiego społeczeństwa, zanurzonego w sens życia pod zaborami i zapominającego o kwestiach patriotycznych.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki / Historia literatury

Danse macabre

Taniec miał znaczenie symboliczne również w innych epokach. Motyw danse macabre, tańca śmierci, spotykany w literaturze i sztuce średniowiecza, był przypomnieniem o sprawach ostatecznych. Ukazywał on równość ludzi wobec śmierci. Tańczący kościotrup zapraszał do swojego tańca ludzi różnych stanów i w różnym wieku. Człowiek nie mógł zatem przewidzieć, kiedy skończy się jego ziemskie życie, i powinien być w każdym momencie gotowy na spotkanie z Bogiem.

Inne utwory

Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią

Przykładem motywu danse macabre jest utwór nieznanego twórcy pod tytułem *Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią*. W serii pytań mistrza i odpowiedzi Śmierci zostają przypomniane prawdy trudne dla człowieka, że nie można przed nią uciec, że dotyka każdego, a jeżeli człowiek grzeszy, po spotkaniu z nią spotka go wieczna kara. Przywołane zostają osoby z różnych stanów, w różnym wieku, co ma na celu podkreślenie, że żaden człowiek nie może być pewny godziny śmierci.

150. Relacja świata realistycznego i fantastycznego. Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 57.

Jak sądzisz, z czego wynika ogromna popularność filmów i seriali, w których pojawiają się elementy fantastyczne? Niezależnie, czy jesteś ich wielbicielem, trudno nie dostrzec kolejnych fal widzów zanurzonych w *Zmierzchu*, *Pamiętnikach wampirów* i *Stranger things*. Ukazywane tam postacie i zjawiska wykraczają poza naszą naukową wiedzę o świecie. Skąd taka popularność wizji, które wykraczają poza nasze doświadczenie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wesele to utwór pomiędzy dwoma światami. Z jednej strony punktem wyjściowym była prawdziwa weselna uroczystość w podkrakowskich Bronowicach, z drugiej, autor nasycił autentyczne wydarzenia i osoby światem pełnym symboliki i fantastycznych treści.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Relację między tymi dwoma światami zapowiada pierwsza ze zjaw – Chochoł, który przychodzi na zaproszenie państwa młodych i Poety. Widma mają być obrazem tego, co poszczególne osoby widzą w swoich snach, co im gra w duszy. Spotkanie z duchami jest zatem dla kolejnych postaci możliwością odkrycia swojego wnętrza, zanurzenia się w sprawy czasem zapomniane, a czasem ukrywane. Celem świata fantastycznego jest zatem odkrycie treści tkwiących w człowieku i zachęta, przestroga lub zmuszenie do refleksji.

Przykładowo Marysia spotyka się z Widmem, którym jest jej zmarły ukochany. Mimo późniejszego małżeństwa dziewczyna wciąż tęskni za dawną miłością. Ale jej wzruszenie spotkaniem z ukochanym łączy się ze świadomością odkrycia, że należy on już do zupełnie innego świata, czuje od niego przerażające zimno i w końcu uświadamia sobie, że woli wybrać swojego męża.

Z kolei Dziennikarz spotyka się ze Stańczykiem, błaznem królewskim, który uważany był za symbol mądrości. Przedstawiano go również jako świadomego spraw związanych z pogarszającą się sytuacją w kraju za jego czasów. Stańczyk jest dla rozmówcy momentem sięgnięcia do jego sumienia, błazen wypomina mu odejście od ideałów i dążenie do usypiania społeczeństwa zamiast działania.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Dziady*, cz. II

Innym przykładem relacji między tymi dwoma światami są *Dziady*, cz. II. W utworze współistnieją one ze sobą. Mieszkańcy wioski świadomie gromadzą się, aby spotkać się z duchami i udzielić im pomocy. Świat duchów zawieszonych między ziemią a niebem wygląda na zbliżony do ludzkiego, ale jednocześnie pozbawiony wielu możliwości. To dlatego duch złego pana nie umie znieść faktu, że musi obserwować ludzi podczas uczt, a sam nie może wziąć w nich udziału.

Jednocześnie ludzie są w stanie częściowo pomóc światu fantastycznemu, chociażby ofiarując dzieciom ziarnka gorczycy. Nie widzimy w utworze takich działań w drugą stronę. Świat duchów jest zależny od pomocy ludzkiej i wyroków boskich.

Charakter epoki

Obecność elementów fantastycznych w *Dziadach* zgodna była z duchem epoki. Romantyzm, zrywając z oświeceniowym racjonalizmem i empiryzmem, chciał podkreślić obecność irracjonalnych treści, które stawały się równoprawnym elementem rzeczywistości.

Przykładowe pytania komisji

Czy lubisz książki lub filmy, w których pojawiają się postacie fantastyczne? Odpowiedź uzasadnij.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

151. Rozprawa z narodowymi mitami. Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czym są narodowe mity? Z czego wynika ta nazwa - połączenie odwołania do tożsamości narodowej i gatunku literackiego, który odbieramy odruchowo jako zawierający elementy fantastyczne?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wesele Lucjana Rydla i Jadwigi Mikołajczykówny, w którym brał udział Stanisław Wyspiański, stało się dla niego motywacją do opowiedzenia, poprzez opowieść o nocy w bronowickiej chacie, o swoim narodzie. Trudno ująć to inaczej niż za pomocą tego jednego słowa. Bo opowiedział i o historii Polski, i o relacjach między warstwami społecznymi, i o pragnieniach, lękach czy stosunku do walki narodowo-wyzwoleńczej. Postawił diagnozę narodu. Uczynił to, między innymi rozprawiając się z kilkoma polskimi mitami narodowymi.

Jednym z nich jest mit arkadyjskiej wsi, miejsca pełnego ładu i spokoju, które widzimy już w utworach renesansowych. Rozbicie tego mitu widzimy już na początku dramatu w rozmowie między Dziennikarzem a Czepcem. Mieszkaniec wsi próbuje nawiązać rozmowę z Dziennikarzem, zagadując go o tematy polityczne. W odpowiedzi słyszy ironiczne sformułowania, sugerujące, że są to tematy go przerastające i powinien zająć się życiem na wsi. Czepiec rzeczywiście ma małą wiedzę o świecie, mówiąc o Chinach, stwierdza tylko, że są gdzieś daleko. Ale zachowanie Dziennikarza wskazuje na automatyczne traktowanie go w dyskusji jako niższego, właśnie z powodu jego pochodzenia. Dodatkowo, próbuje on nawet narzucić Czepcowi swoją koncepcję roli wsi, która ma być „zaciszna i spokojna". To spojrzenie jednak jest zupełnie niezgodne z prawdziwą wsią. Czepiec podkreśla gotowość świata wiejskiego do walki, nieobecnej w wizji Dziennikarza.

Wyspiański rozprawia się też z mitem Chłopa – Piasta czerpiącym już z *Kroniki* Galla Anonima opowiadającej o losie Piasta, który z chłopa stał się królem. Według tego mitu chłop jest symbolem pracy, mądrości i siły narodowej. Postacie z *Wesela* nie mogą być tak odczytane. Do tego w tle pojawia się wciąż kwestia rabacji galicyjskiej, a do ukazywania chłopów jako zagrożenia odwołują się już słowa Czepca we wspomnianej rozmowie.

Wyspiański dyskutuje też z mitem poety-wieszcza. Poeta w dramacie to człowiek o ambitnych planach na wzór postaci z romantyzmu. Pragnie stworzyć wspaniałe narodowe dzieło, opowiadające o wielkich czynach, ale cały czas kończy się to na jego pragnieniach. Jest melancholijny i znudzony życiem, próbuje szukać szczęścia, flirtując z kobietami, co było zresztą cechą szczególną Kazimierza Przerwy-Tetmajera, pierwowzoru postaci.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Historia literatury

Romantyzm wykreował postać wieszcza, którym był natchniony poeta, duchowy przywódca narodu, doświadczający proroczych wizji przyszłych losów Polski. Poeta był też człowiekiem wybitnym i nieprzeciętnym.

Inny utwór

Gall Anonim, *Kronika polska*

Już w elementach odpowiedzi.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, z czego wynika potrzeba tworzenia mitów narodowych?

152. Jaką ocenę dziejów Polski zawiera literatura? Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czym różni się opis przeszłości od jej oceny? W jakim sensie możemy dokonywać oceny dziejów Polski?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W *Weselu* Stanisława Wyspiańskiego świat realistyczny przeplata się z fantastycznym, a teraźniejszość z przeszłością. Poprzez zderzenie z historycznymi postaciami autor ukazuje swoją ocenę dziejów Polski, tak odległą od romantycznch wizji Mickiewicza.

W utworze największym problemem Polaków jest podział, a obecność Branickiego i Szeli wśród duchów pokazuje, że nie jest to tylko kwestia współczesna. Branicki jest oburzony ślubem Pana Młodego z chłopką, a Szela pojawia się jako symbol rabacji galicyjskiej, mordów dokonanych na szlachcicach. Podział zostaje przez autora wpisany w dzieje Polski.

Wesele sprawia wrażenie jedności między światem wsi i miasta. Dopiero po wsłuchaniu się w sens wypowiedzi kolejnych grup weselników widzimy, jak bardzo żyją oni lękami opartymi na pesymistycznej ocenie dziejów polskich. Mieszkańcy miasta żyją obrazem chłopów jako agresorów, mając w pamięci rabację. Patrząc na wiejską zabawę, widzą w nich i potomków Głowackiego, i Jakuba Szeli, od czego nie odżegnują się chłopi w swoich wypowiedziach.

Wyspiański przywołuje postacie, które są wzorcem, jak chociażby Zawisza Czarny, czy antywzorcem, przykładowo hetman Branicki. Pokazuje to, że przeszłości nie można ocenić jednoznaczenie, jest ona pełna zarówno bohaterskich wzorców, jak i zdrad.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Dziady*, cz. III

Z kolei w *Dziadach*, cz. III pojawia się próba oceny dziejów Polski w kategoriach biblijnych.

Już w przedmowie, poprzez odwołania do postaci Heroda i płaczących niewiast z drogi krzyżowej, znajdują sie pierwsze porównania losu Polski do losu Chrystusa. Ukazuje to zarazem pierwszy cel przywołanych treści biblijnych. Służą one do sformułowania koncepcji mesjanistycznej, która ma być źródłem pocieszenia rodaków po upadku powstania listopadowego i wskazać na głęboki mistyczny sens ówczesnych cierpień narodu, który ma w przyszłości zmartwychwstać jak Chrystus.

Wizja ta została jeszcze dokładniej opisana w widzeniu księdza Piotra. W nagrodę za jego pokorę Bóg objawia mu przyszłe losy Polski. Widzi obraz cierpień czekających na naród, zsyłki na Syberię, które obrazują Drogę Krzyżową. Przyszłe losy Polski zostają oparte o tajemniczą postać „czterdzieści i cztery", przy której pomocy Polska ma ostatecznie zmartwychwstać tak jak Jezus.

Inny utwór

Henryk Sienkiewicz, *Potop*

Dzieje Polski jako splot bohaterstwa i tchórzostwa Polaków pokazywał *Potop* Henryka Sienkiewicza. Autor na zakończenie *Trylogii* napisał, że tworzył „dla pokrzepienia serc". Z jednej strony ukazywał trudne wydarzenia z historii Polski, z drugiej, zawsze z pragnieniem pokazania, jak bohaterska postawa Polaków doprowadza do przeciwstawienie się wrogowi. Celem tego działania było wsparcie ducha patriotycznego u Polaków żyjących pod zaborami. Przykładowo w *Potopie* akcja skupia się na działaniach związanych z potopem szwedzkim, którego nazwa nawiązywała do szybkiego zdobywania kolejnych części Polski. Ostatecznie wojna zakończyła się usunięciem wojsk szwedzkich z kraju.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, czy możemy oceniać historię z perspektywy spojrzenia współczesnego człowieka?

153. Krytyczny obraz rzeczywistych relacji społecznych. Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 146.

Gdzie przebiegają współcześnie granice między grupami społecznymi? Decyduje o tym status materialny, wykształcenie czy miejsce zamieszkania?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Podczas pisania *Wesela* punktem wyjściowym dla Stanisława Wyspiańskiego była prawdziwa weselna uroczystość w podkrakowskich Bronowicach. Ślub Lucjana Rydla z Jadwigą Mikołajczykówną stał się czasem spotkania dwóch światów: wiejskiego i miejskiego. Wesele było momentem, który miał je połączyć, jednakże autor ukazał, że jedność pomiędzy tymi dwiema grupami jest tak naprawdę pozorna.

Po pierwsze, Wyspiański ukazuje brak wzajemnego zrozumienia między miastem i wsią oraz patrzenie tylko ze swojej perspektywy. Podkreśla też poczucie wyższości inteligencji. Przykład widzimy już na początku utworu w rozmowie między Dziennikarzem a Czepcem. Mieszkaniec wsi próbuje nawiązać rozmowę z Dziennikarzem, zagadując go o tematy polityczne. W odpowiedzi słyszy ironiczne sformułowania, sugerujące, że są to tematy go przerastające i powinien zająć się życiem na wsi. Czepiec rzeczywiście ma małą wiedzę o świecie, mówiąc o Chinach, stwierdza tylko, że są gdzieś daleko. Ale zachowanie Dziennikarza wskazuje na automatyczne traktowanie go w dyskusji jako niższego, właśnie z powodu jego pochodzenia. Zupełnie inaczej zachowuje się on wobec osób ze swojego stanu. Dodatkowo, próbuje on nawet narzucić Czepcowi swoją koncepcję roli wsi, która ma być „zaciszna i spokojna". Brak możliwości porozumienia podkreśla język, ponieważ Dziennikarz używa jego wersji oficjalnej, a Czepiec – gwary.

W podobny sposób przebiegają rozmowy między Radczynią a Kliminą. Są pełne dystansu i niezrozumienia. Radczyni próbuje zachować pozory uprzejmości, ale jej pytania zupełnie rozmijają się z realiami życia na wsi, jak chociażby czasu zasiewu zboża.

Z drugiej strony widzimy postacie takie jak Pan Młody, którego relacja wobec mieszkańców wsi jest inna. Pan Młody jest przykładem inteligenta, który świadomie chce zanurzyć się w życie wiejskie, widzi w nim sposób na odzyskanie energii i zdrowia. Ślub z dziewczyną z Bronowic ma być dla niego środkiem do tego celu. Ciągle podkreśla radość i miłość, które do niej czuje. Ludzie wsi są dla niego częścią natury, do której chce wrócić. Wydawałoby się, że oznacza to zupełne przeciwieństwo poprzednich postaw. Zachowanie Pana Młodego pokazuje jednak, że jego ludowy strój to tylko forma przebrania, a dobrej relacji nie można oprzeć na czymś tak powierzchownym jak radości z chodzenia boso.

Przykładowe konteksty

Charakter epoki

Postać Pana Młodego jest wyrazem młodopolskiej chłopomanii. Był to nurt wśród inteligencji polegający na fascynacji folklorem i życiem na wsi. Powrót do natury był dla nich sposobem na dekadenckie klimaty Młodej Polski.

Przykładowe pytania komisji

Jakie jest Twoje podejście do wyboru miejsca zamieszkania? W jaki sposób może ono wpływać na człowieka?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

154. Motyw wesela i jego znaczenie w kreacji świata przedstawionego. Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy wiesz, jakie zwyczaje są charakterystyczne dla polskiego wesela? Czy dostrzegasz zmianę w opisach wesel z dawniejszych czasów i współczesnych?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Podczas pisania *Wesela* punktem wyjściowym dla Stanisława Wyspiańskiego była prawdziwa weselna uroczystość w podkrakowskich Bronowicach. Ślub Lucjana Rydla z Jadwigą Mikołajczykówną stał się dla niego motywacją do ukazania wielu kwestii związanych z obrazem narodu polskiego.

Akcja toczy się na tle roztańczonej chaty, w której odbywa się wesele. W akcie I autor naświetla nam wiele fragmentów rozmów, i poważnych, i żartobliwych, w których przewijają się najróżniejsze tematy. Przykładowo Zosia i Maryna, dziewczyny z miasta, chcą ubłagać zgodę na zanurzenie się w wir tańca, chociaż dla opiekującej się nimi Radczyni wydaje się to niewłaściwe, Dziennikarz traktuje z wyższością Czepca, sugerując, że sam wie lepiej, jakie powinno być życie na wsi, ma ona być „zaciszna i spokojna", Pan Młody wciąż przypomina Pannie młodej o swojej radości i uczuciu.

Wybór takiego a nie innego momentu akcji utworu odgrywa ważną rolę w kreacji świata przedstawionego i budowaniu przesłania utworu. Wesele w Bronowicach było momentem, gdy spotkały się dwa światy: wiejski i miejski. Oba zanurzają się w weselnej radości, a jednocześnie poprzez rozmowy dostrzegamy, że jedność jest pozorna i nie przezwycięża ona podziału między tymi dwiema grupami.

Wesele pozwoliło również autorowi na ukazanie całego przekroju postaw Polaków, w przerwach między jedzeniem, piciem i tańczeniem toczą oni nie tylko rozmowy o wydarzeniu, w którym uczestniczą, ale opowiadają też o przeszłości, swoich pragnieniach, lękach i obawach.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Charakter epoki

Małżeństwa między panami z miasta i dziewczynami ze wsi były wyrazem młodopolskiej chłopomanii. Był to nurt wśród inteligencji polegający na fascynacji folklorem i życiem na wsi. Powrót do natury był dla nich sposobem na dekadenckie klimaty Młodej Polski.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy według Ciebie wybór wesela jako tła dramatu, wzmacnia czy też pozostaje bez wpływu na odbiór przesłania utworu?

STEFAN ŻEROMSKI, *PRZEDWIOŚNIE*

155. Młodość jako czas buntu. Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, dlaczego bunt jest uważany za cechę charakterystyczną okresu dojrzewania? Przeciwko komu lub czemu buntują się dorastający ludzie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Młodość jest czasem poszukiwania siebie samego, przekraczania narzuconych granic i stopniowego dojrzewania do wyznaczania własnych.

Tej definicji odpowiada obraz dorastającego Cezarego w *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego. Bohater buntuje się przeciwko władzy rodzicielskiej. Z grzecznego chłopca wyrasta młody buntownik. O ile czuje jeszcze respekt przed ojcem, zupełnie nie liczy się z matką. Wpływa na to też nieobecność Seweryna, który wyrusza na wojnę.

Cezary żyje własnym życiem, zostaje nawet wyrzucony ze szkoły, ale matka nie ma wpływu na zmianę jego zachowania. Jedyna formą takiego wpływu okazują się kłamstwa, które pisze w listach do Seweryna. Słysząc o nich, Cezary przez krótki moment zachowuje się spokojniej. Na specyfikę jego buntu ma również wpływ charakter matki. Od jego urodzenia traktuje ona swoje życie jako służbę synowi i spełnianie jego zachcianek. Cezary czuje, że matka poza słownymi uwagami nie będzie w stanie mu się przeciwstawić.

Młodość Cezarego to również czas buntu przeciwko zastanym porządkom i normom społecznym. Z łatwością ulega on propagandzie rewolucyjnej. Nie bierze nawet pod uwagę argumentacji matki, próbującej tłumaczyć niesprawiedliwość, jaką niesie za sobą budowanie świata na rewolucyjnych zasadach.

Momentami przełomowymi dla obu form buntu jest spotkanie ze śmiercią. Już pod koniec życia matki Cezary zaczyna rozumieć jej miłość i troskę, po jej śmierci prowadzi z nią długie wewnętrzne rozmowy nad jej grobem. Z kolei chwilą ważnej refleksji nad rewolucją jest dla niego widok ciała młodej pięknej Ormianki. Rewolucja miała bronić słabszych i biednych, a przyczyniała się do ich śmierci.

Oba wydarzenie mają wpływ na drogę Cezarego do dojrzewania.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Mitologia

Dedal i Ikar

Archetyp młodzieńczego przekraczania granic widzimy w postaci Ikara w mitologii greckiej. On i jego ojciec Dedal są metaforami dwóch skrajnych postaw. Z jednej strony mamy Dedala, człowieka racjonalnego, mistrza w wielu dziedzinach, który tworzy nowe dzieło – skrzydła, za pomocą których ma wraz z synem uciec z Krety. Ten racjonalizm widzimy nawet w rozmowie przed podróżą. Ojciec dokładnie instruuje Ikara, z jakiego powodu ma nie lecieć zbyt wysoko lub zbyt nisko. Z drugiej strony mamy syna, młodego człowieka, który chce żyć chwilą, zachwytem, odkrywaniem nowego i niepewnego, niezależnie od konsekwencji. Jego lot ku słońcu kończy się roztopieniem wosku i śmiercią w morzu.

Obie postacie są często analizowane właśnie jako dwie skrajne postawy w podejściu do życia, w obu przypadkach ukazuje się ich wielowymiarowość. Ikar przykładowo bliższy będzie w swojej postawie twórcom romantyzmu, próbującym łamać zastane reguły, buntującym się.

Przykładowe pytania komisji

Czy według Ciebie bunt jest nieodłączną cechą młodości?

156. Wojna i rewolucja jako źródło skrajnych doświadczeń człowieka. Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że poważne zmiany społeczne muszą się dokonywać w sposób rewolucyjny? Czy jest możliwa powolna ewolucja prowadząca w efekcie do znaczącej zmiany?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Młodość Cezarego, głównego bohatera *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego, przypada na czas rewolucji i wojen.

Ma on możliwość obserwowania i uczestniczenia w działaniach rewolucyjnych w Baku. Dla Cezarego to również czas dojrzewania i buntu przeciwko zastanym porządkom i normom społecznym, dlatego z łatwością ulega on propagandzie rewolucyjnej. Nie bierze nawet pod uwagę argumentacji matki, próbującej tłumaczyć niesprawiedliwość, jaką niesie za sobą budowanie świata na rewolucyjnych zasadach. Cezaremu wydają się one atrakcyjne, pociąga go koncepcja równości, wyrównania krzywd, których doznają biedni, jest gotów wyrzec się luksów swojego życia. Czuje się zafascynowany uczestniczeniem w tych historycznych przemianach.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Momentami przełomowymi dla tej fascynacji jest spotkanie ze śmiercią dwóch osób. Najpierw matki, nad której grobem prowadzi długie wewnętrzne rozmowy z jej argumentami, wie też, że została ona nieadekwatnie do winy ukarana przez władze, co spowodowało jej śmierć. Chwilą ważnej refleksji nad rewolucją jest też dla niego widok ciała młodej pięknej Ormianki. Rewolucja miała bronić słabszych i biednych, a przyczyniała się do ich śmierci.

Opis rewolucji w Baku pokazuje, jak idea, mająca na celu równość, zamieniła się w rzezie i cierpienia tych, którym miała pomóc.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Tadeusz Borowski, *Ludzie którzy szli*

Te opisy dramatycznych doświadczeń egzystencjalnych widzimy również w literaturze dotyczącej II wojny światowej. Przykładem takiego utworu jest opowiadanie *Ludzie, którzy szli* Tadeusza Borowskiego. Człowiek w rzeczywistości obozu koncentracyjnego zostaje podobnie jak w okresie rewolucji wyrwany z codzienności. To, co było dla niego normalne, jedzenie, sen, praca czy relacje międzyludzkie, zostaje naznaczone w każdym momencie walką o przeżycie. Rzeczywistość zlagrowanego świata powoduje, że problemy egzystencjalne ulegają niejako zawieszeniu, a głównym zadaniem pozostaje próba dotrwania do kolejnego dnia.

Codzienność więźniów zmusza ich do przekraczania zasad znanych im z przedobozowego życia. Kobiety oddają się mężczyznom tylko dlatego, aby zdobyć coś do jedzenia albo wyprosić przykrycie kawałka dachu nad blokiem. Hitlerowcy stawiają bowiem nowy kobiecy obóz w stanie surowym. Żeby stworzyć w nim lepsze warunki, kobiety muszą w jakiś sposób zapłacić innym więźniom za pomoc.

Rzeczywistość obozowa pełna jest tego typu trudnych doświadczeń egzystencjalnych. O dramatyzmie losu ofiar świadczy ich poczucie, że sytuacja w obozie uległa poprawie i że są łagodniej traktowani, tylko dlatego, że nie stoją już dwa dni na apelu albo mają pryczę tylko dla siebie.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, w jaki sposób udział w rewolucji zmienił Cezarego?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

157. Wpływ otoczenia na życiowe wybory ludzi. Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że Twoje otoczenie wpływa na Ciebie? Czy możesz podać przykład decyzji, na którą miało wpływ?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Człowiek nie działa w oderwaniu od otaczającej go rzeczywistości, wpływa ona zatem na podejmowane przez niego decyzje. Mówiąc o wpływie otoczenia, możemy mieć na myśli zarówno ludzi wokół nas, jak i inne czynniki, na przykład miejsce zamieszkania.

Skupiając się na otoczeniu w rozumieniu ludzi, możemy w przypadku Cezarego Baryki zauważyć dwie różne postawy. Dorastając, ma on możliwość obserwowania i uczestniczenia w działaniach rewolucyjnych w Baku. Dla Cezarego to również czas dojrzewania i buntu przeciwko zastanym porządkom i normom społecznym, dlatego z łatwością ulega on propagandzie rewolucyjnej. Nie bierze nawet pod uwagę argumentacji matki, próbującej tłumaczyć niesprawiedliwość, jaką niesie za sobą budowanie świata na rewolucyjnych zasadach. Cezaremu wydają się one atrakcyjne, pociąga go koncepcja równości, wyrównania krzywd, których doznają biedni, jest gotów wyrzec się luksów swojego życia. Czuje się zafascynowany uczestniczeniem w tych historycznych przemianach i radośnie bierze udział w wiecach, przekonany o mocy głoszonych tam haseł. Podsumowując, w okresie rewolucji na decyzje życiowe Cezarego wpływają jej idee głoszone przez działaczy, a jednocześnie zupełnie odrzuca sposób myślenia matki, która jest wtedy najbliższą mu osobą.

Inaczej wygląda to w czasie jego pobytu w Warszawie. Do swoich poglądów i stanięcia po swojej stronie próbują go przekonać Lulek i Szymon Gajowiec. Cezary ma za sobą doświadczenie rewolucji i wie, jak wygląda rzeź i zabijanie ludzie w imię równości, dlatego podczas spotkania z komunistami przedstawia logiczne argumenty podważające ich tok myślenia, nie słucha już z bezkrytyczną młodzieńczą fascynacją haseł na temat celów i środków do zaprowadzenia komunistycznej rzeczywistości. Ale Cezary nie ulega też wizjom powolnych i systemowych reform w koncepcji Szymona Gajowca. Z nim również dyskutuje, podważając jego argumentację. Bohater nie ulega wpływom i wciąż próbuje podjąć decyzję, po której stronie powinien się opowiedzieć.

W zakończeniu utworu maszeruje razem z robotnikami, a jednocześnie wyrywa się z szeregu, cały czas nie będąc w pełni częścią tłumu.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*

W przypadku Soni, bohaterki *Zbrodni i kary*, możemy zobaczyć, jak w człowieku podczas podejmowania życiowych decyzji łączy się uleganie części wpływów otoczenia i odrzucania innych. Sonia decyduje się na bycie prostytutką, ponieważ wie, jak wygląda sytuacja jej ojca, macochy i ich dzieci. W tym sensie jest to uleganie wpływom otoczenia. Macocha jest świadoma ofiary dziewczyny, dlatego po jej pierwszym dniu w pracy razem z nią płacze.

Ale z drugiej strony pomimo bycia prostytutką, która musi wyprowadzić się z powodu wykonywanego zawodu z kamienicy, Sonia pozostaje czystą, dobrą i głęboko wierzącą osobą. Ludzie, z którymi pracuje, nie wywierają na nią wpływu i nie zmieniają jej.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że człowiek powinien brać pod uwagę zdanie innych podczas podejmowania życiowych decyzji?

158. Różnice i podziały społeczne jako źródło konfliktów. Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że istnieją różnice między ludźmi, które są nieuniknionym źródłem problemów? A może każdą różnicę da się pogodzić dzięki otwartości i rozmowie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Jest faktem oczywistym, że ludzie różnią się pod wieloma względami. Może ich dzielić status materialny, pochodzenie, cechy osobowości, a nawet ulubiony rodzaj muzyki. Często podkreśla się wartość tej różnorodności, ale jednocześnie historia udowadnia, że mogą one stać się przyczyną konfliktów, od niechęci pomiędzy sąsiadami po wojny światowe.

W *Przedwiośniu* obraz różnic i podziałów społecznych ukazany został między innymi w opisie rewolucji w Baku. Żeromski pokazuje, że wielkość konfliktu zależy nie tylko od elementów dzielących ludzi, ale także od okoliczności.

Baku początkowo jest przedstawiane jako miasto, w którym współistnieją ludzie o różnym statusie materialnym, jak również przedstawiciele różnych narodowości. Pojawia się informacja o niechęci między Tatarami i Ormianami, ale nie jest ona czymś zaburzającym normalne funkcjonowanie miasta.

Wszystko zmienia rewolucja. Wiadomość o niej obiega miasto, choć ludzie nie są w stanie nawet określić, na czym ona polega. Rozpoczynają się rewolucyjne wiece i egzekucje. Biedni

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

wpadają w szał radości spowodowany obietnicą zabrania bogatym i oddania wszystkiego we wspólne posiadanie. Do nich dołączają takie osoby jak Cezary, przekonane o sprawiedliwości głoszonych idei, wyrównujących różnice między bogatymi a biednymi. To, co na co dzień mogło być źródłem niechęci czy zazdrości, w trakcie rewolucji staje się wezwaniem do mordów.

Na konflikt oparty o status materialny wkrótce nakłada się drugi. Najpierw Ormianie dokonują ataków na Tatarów, a następnie ci drudzy doprowadzają do rzezi Ormian. Ulice Baku spływają krwią. To zresztą moment wątpliwości Cezarego dotyczący rewolucji. Patrzy on na ciało pięknej młodej Ormianki i uświadamia sobie, że rewolucja miała przynieść wolność i sprawiedliwość takim właśnie osobom, a okazuje się dla nich śmiertelna pułapką.

Opis rewolucji w Baku pokazuje, jak różnice społeczne i podziały mogą zostać wykorzystane do wzmacniania nienawiści, prowadzącej do śmierci tysięcy ludzi.

Przykładowe konteksty

Historia

Wydarzenia w Baku były częścią rewolucji, która ogarnęła Rosję w październiku 1917 roku. Komuniści pod wodzą Włodzimierza Lenina przejęli władzę, początkowo w Petersburgu i Moskwie, a potem na kolejnych obszarach. Ich działaniom sprzyjała trudna sytuacja kraju związana z I wojną światową, Rządem Tymczasowym, a także panująca w Rosji bieda.

Przykładowe pytania komisji

Dlaczego większość mieszkańców Baku tak łatwo uległa rewolucyjnym ideom?

159. Relacje między rodzicami a dziećmi. Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że relacje z rodzicami zmieniają się na przestrzeni czasu? Jak sądzisz, z czego to wynika?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego obserwujemy dzieciństwo i dorastanie Cezarego Baryki. Wraz z upływem lat zmienia się jego relacja z rodzicami.

Zaczyna się od idealnego dzieciństwa. Chłopiec jest rozpieszczany przez oboje rodziców. Matka wciąż przejmuje się, czy się nie przemęcza, a ojciec spędza z nim czas, opowiadając o rodzinnych historiach. Opis rodzinnych relacji jest pełen ciepła i bliskości, rodzice ofiarowują chłopcu całą swoją miłość, a posiadany majątek daje możliwość zapewniania mu dobrych warunków.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Sytuację zmienia wyjazd ojca na wojnę. Cezary zaczyna buntować się przeciwko matce. Żyje własnym życiem, zostaje nawet wyrzucony ze szkoły, ale matka nie ma wpływu na zmianę jego zachowania. Jedyna formą takiego wpływu okazują się kłamstwa, które pisze w listach do Seweryna. Słysząc o nich, Cezary przez krótki moment zachowuje się spokojniej. Na specyfikę jego buntu ma również wpływ charakter matki. Od jego urodzenia traktuje ona swoje życie jako służbę synowi i spełnianie jego zachcianek. Cezary czuje, że matka poza słownymi uwagami nie będzie w stanie mu się przeciwstawić.

Ta obcość między matką a synem pogłębia się z nastaniem rewolucji. To okres dojrzewania chłopca i czas buntu przeciwko zastanym porządkom i normom społecznym, dlatego tym bardziej z łatwością ulega on propagandzie rewolucyjnej. Nie bierze nawet pod uwagę argumentacji matki, próbującej tłumaczyć niesprawiedliwość, jaką niesie za sobą budowanie świata na rewolucyjnych zasadach. Staje się wobec niej bezczelny. Wierząc w rewolucję, zgadza się nawet wydać tajemnicę ukrytych rodzinnych skarbów. Na szczęście Jadwiga przewiduje taką możliwość, co pozwala jej częściowo ukryć majątek. Podczas gdy syn biega na spotkania rewolucjonistów, ona w milczeniu i z trudem zdobywa dla niego pożywienie, a nawet nocą czuwa nad jego oddechem. Dopiero pod koniec jej życia Cezary zaczyna dostrzegać to wielkie poświęcenie ze strony matki. Gdy umiera z powodu kary nałożonej na nią przez rewolucjonistów, nad jej grobem syn prowadzi z nią rozmowy, rozumiejąc swoją ogromną stratę.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Postacie matek w literaturze często ukazywane są w relacji do swoich dzieci. Nie inaczej jest w *Balladynie*. Poznajemy biedną Wdowę, wychowującą samotnie dwie córki. Od początku utworu widoczne jest kilka jej cech, dobroć i miłość względem córek, ale także faworyzowanie Balladyny. Trudno powiedzieć, na czym było ono oparte. Może na fakcie, że była to jej pierworodna. Nie dostrzega ona, że Balladyna postępuje niewłaściwie, spotyka się z Grabcem, nie dba o nią i nie szanuje jej, w przeciwieństwie do Aliny. Podczas wizyty Kirkora wtrąca się, gdy zdania młodszej córki wywierają na nim wrażenie.

To idealizowane spojrzenie na Balladynę staje się źródłem tragedii. Dziewczyna zabiera wprawdzie Wdowę do zamku, ale każe jej siedzieć w wieży i zapomina nawet przysłać jedzenie. Gdy staruszka zjawia się na uczcie, nie przyznaje się do niej i każe ją wypędzić z zamku.

Kobieta błąka się po puszczy, jej tragizm polega na tym, że jedynym sensem życia jest córka, z jednej strony wie, że ona, słaba staruszka, została wypędzona przez nią w wichurę, z drugiej – cały czas ma nadzieję, że córka zacznie jej szukać.

Te dwa sprzeczne uczucia prowadzą ją, już niewidomą, przed tron Balladyny. Składa tam skargę, nie zdając sobie sprawy, że mówi o siedzącej przed nią osobie. Błaga o litość. Ale gdy dowiaduje się, że za takie czyny wobec matki córkę czeka śmierć, nie zgadza się na podanie imienia Balladyny. Nie czyni tego nawet podczas tortur, jej miłość jest tak wielka, że woli umrzeć.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Podobnie jak w przypadku relacji między Cezarym a jego matką widzimy całkowite oddanie z jednej strony i skupienie na sobie z drugiej. W przypadku bohatera *Przedwiośnia* pojawia się jednak w końcu refleksja dotycząca poświęcenia matki i jej miłości.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że relacje z dziećmi są uwarunkowane czasami, w których żyje rodzina, czy też można wskazać pewne uniwersalne ich cechy?

160. Rola marzeń w życiu człowieka i zbiorowości. Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Większość osób urodzonych w latach 70., słysząc słowa: „Zamień się ze mną na marzenia", dokończy: „one krzyżują się nad nami". To tekst piosenki w wykonaniu Stanisława Soyki i Krzysztofa Antkowiaka, ukazujący, że to, przed czym chciałaby uciec jedna osoba, jest marzeniem drugiej. I o tym, że marzenia nie byłyby tak piękne, gdyby w całości się spełniały.

O czym marzy współczesny człowiek? Czy jego marzenia są na wyciągnięcie ręki, czy też stanowią trudny, wręcz niemożliwy do osiągnięcia cel? Co jest dla nas źródłem marzeń? Obserwowanie innych? Media społecznościowe?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Trudno powiedzieć, jak rodzą się w nas marzenia. Czasami są wyrazem celów, jakie sobie stawiamy, czasami próbą ucieczki od rzeczywistości. Niektórzy dążą do ich spełnienia niezależnie od metod, inni lubią, gdy coś pozostaje wciąż w nieosiągalnej sferze.

W *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego widzimy marzenia Seweryna Baryki, które są jednocześnie utopijną wizją Polski. Pragnąc wrócić do kraju i zarazem sprawić, żeby stał się on bliski synowi, kreśli zupełnie nierealną wizję szklanych domów, które rozwiązują ogrom problemów współczesnej cywilizacji i pozwalają wszystkim na życie w godnych warunkach. Ten malowany tęsknotą obraz nie miał, oczywiście, odniesienia do rzeczywistości i tym bardziej wpłynął na rozczarowanie Cezarego brzydotą, którą zobaczył po przekroczeniu granicy. Okazał się tak naprawdę tylko marzeniem o Polsce jako idealnym kraju. Miało on również odwrócić uwagę Cezarego od bliskich mu wciąż koncepcji rewolucyjnych.

Być może z powodu tego rozczarowania bohater tak bardzo dyskutuje z kolejną idealistyczną wizją Polski przedstawianą mu przez Szymona Gajowca. Marzenie o przyszłości kraju staje się dla niego motywacją do działań, a jednocześnie próbą wyjaśnienia doświadczanych przez kraj problemów. Kreśli on przed Cezarym wizję powolnych i systemowych reform, nazywając sytuację w kraju przedwiośniem, które z czasem zamieni się w kolejną porę roku.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

W *Przedwiośniu* przedstawione są również marzenia skupiające wokół siebie całe grupy ludzi. Przykładem jest idea komunistyczna. Najpierw widzimy, jak opanowuje ona Baku. Co ważne, reagujący na nią z entuzjazmem ludzie nie wnikają w zawiłości komunizmu, jest on dla nich tylko spełnieniem marzenia, po które wcześniej nie mieli odwagi sięgnąć. Kusi ich obietnica zabrania bogatym i oddania wszystkiego we wspólne posiadanie. W imię realizacji tych marzeń posuwają się do egzekucji i mordów.

Marzenia o idei równości pojawiają się również podczas warszawskiego spotkania komunistów, na które zabiera Cezarego Lulek. Bohater ma już jednak świadomość, jak wygląda realizacja tego marzenia w praktyce i podaje w dyskusje wiele elementów koncepcji komunistycznej, choć dalej bliska jest mu idea sprawiedliwości społecznej, która wyrównałaby nierówności. Marzenia o przyszłym świecie, w którym siłą stojącą na czele jest klasa robotnicza, dają komunistom siły i motywację do działania w celu jego urzeczywistnienia.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Stanisław Wyspiański, *Wesele*

Przykładem roli marzeń w życiu zbiorowości jest również *Wesele* Stanisława Wyspiańskiego. Przepojona jest nimi cała atmosfera weselnej chaty. To marzenia o jedności narodowej, o wielkich czynach, o odzyskaniu niepodległości. Zamieniają się one jednak w chocholi taniec. Możemy w nim zobaczyć skupienie na śnie życia zamiast na sprawie narodowo-wyzwoleńczej i może on być też wyrazem niemocy i podkreślenia, że Polacy kończą na wielkich marzeniach, których nie potrafią zrealizować.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że dzięki marzeniom człowiek jest zdolny do przekraczania swoich granic i osiągania wielkich celów?

161. Problem dorastania i społecznej inicjacji bohatera. Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, dlaczego dorastanie jest uważane za trudniejszy okres w życiu człowieka?

Czy Twoim zdaniem można wskazać cechy charakteryzujące ten proces u każdej osoby?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Dorastanie jest czasem poszukiwania siebie samego, przekraczania narzuconych granic i stopniowego dojrzewania do wyznaczania własnych.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Tej definicji odpowiada obraz dorastającego Cezarego w *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego. Cezary buntuje się przeciwko władzy rodzicielskiej. Z grzecznego chłopca wyrasta młody buntownik. O ile czuje jeszcze respekt przed ojcem, zupełnie nie liczy się z matką. Wpływa na to też nieobecność Seweryna, który wyrusza na wojnę.

Cezary żyje własnym życiem, zostaje nawet wyrzucony ze szkoły, ale matka nie ma wpływu na zmianę jego zachowania. Jedyna formą takiego wpływu okazują się kłamstwa, które pisze w listach do Seweryna. Słysząc o nich, Cezary przez krótki moment zachowuje się spokojniej. Na specyfikę jego buntu ma również wpływ charakter matki. Od jego urodzenia traktuje ona swoje życie jako służbę synowi i spełnianie jego zachcianek. Cezary czuje, że matka poza słownymi uwagami nie będzie w stanie mu się przeciwstawić.

Dorastanie Cezarego to również czas buntu przeciwko zastanym porządkom i normom społecznym. Z łatwością ulega on propagandzie rewolucyjnej. Nie bierze nawet pod uwagę argumentacji matki, próbującej tłumaczyć niesprawiedliwość, jaką niesie za sobą budowanie świata na rewolucyjnych zasadach.

Cezary angażuje się zatem dość wcześnie w życie społeczne, ale naznaczone jest to rewolucyjnymi porządkami.

Momentami przełomowymi dla obu form buntu jest spotkanie ze śmiercią. Już pod koniec życia matki zaczyna rozumieć jej miłość i troskę, po jej śmierci prowadzi z nią długie wewnętrzne rozmowy nad jej grobem. Z kolei chwilą ważnej refleksji nad rewolucją jest dla niego widok ciała młodej pięknej Ormianki. Rewolucja miała bronić słabszych i biednych, a przyczyniała się do ich śmierci.

Oba wydarzenie mają wpływ na drogę Cezarego do dojrzewania. To droga, która dopiero się rozpoczyna. Już wkrótce bohater będzie w stanie świadomie zdecydować się na udział w wojnie z bolszewikami, choć wciąż stawia sobie pytania, jak spojrzeć na funkcjonowanie społeczeństwa i jakie poglądy poprzeć. Trudno zatem wskazać jeden moment inicjacji społecznej bohatera, jest za to wiele momentów, które sprawiają, że stawia on sobie pytania o swoją rolę w społeczeństwie.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Dedal i Ikar

Młodzieńcze problemy okresu dorastania widzimy już w mitologicznej postaci Ikara. On i jego ojciec Dedal są metaforami dwóch skrajnych postaw. Z jednej strony mamy Dedala, człowieka racjonalnego, mistrza w wielu dziedzinach, który tworzy nowe dzieło – skrzydła, za pomocą których ma wraz z synem uciec z Krety. Ten racjonalizm widzimy nawet w rozmowie przed podróżą. Ojciec dokładnie instruuje Ikara, z jakiego powodu ma nie lecieć zbyt wysoko lub zbyt nisko. Z drugiej strony mamy syna, młodego człowieka, który chce żyć chwilą, zachwytem, odkrywaniem nowego i niepewnego, niezależnie od konsekwencji. Jego lot ku słońcu kończy się roztopieniem wosku i śmiercią w morzu.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Obie postacie są często analizowane właśnie jako dwie skrajne postawy w podejściu do życia, w obu przypadkach ukazuje się ich wielowymiarowość. Ikar przykładowo bliższy będzie w swojej postawie twórcom romantyzmu, próbującym łamać zastane reguły, buntującym się.

Przykładowe pytania komisji

Czy według Ciebie bunt jest nieodłączną cechą młodości?

162. Literacki wizerunek matki. Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Pomyśl o kilku przykładowych matkach z filmów albo książek. Czym się różnią w relacji wobec dzieci? Czy jakieś elementy ich postępowania określasz jako niewłaściwe wychowawczo? Czy dzieci rozwijają się dobrze dzięki relacjom z matkami?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W wielu utworach matka jest ukazywana przez pryzmat jej relacji z dzieckiem. Matka Cezarego z *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego podporządkowuje synowi całe swoje życie. Od urodzenia na chłopcu skupia się uwaga i miłość rodziców. Jest on jedynakiem, a jego rodzice mieszkają poza krajem, w Baku. Jego matka Jadwiga nigdy się do tego nie dostosowała, tęskniła wciąż za Siedlcami, skąd pochodziła. Całe uczucie i miłość przelewa więc na syna, któremu wraz z Sewerynem zapewniają najlepsze warunki, wynikające z ich dobrej sytuacji finansowej.

Kiedy ojciec rusza walczyć, matka próbuje zaspokoić wszystkie potrzeby Cezarego, nie umiejąc sobie nawet poradzić z jego młodzieńczym buntem i uleganiem koncepcjom rewolucyjnym. Syn fascynuje się rewolucją i nie uznaje jakiejkolwiek argumentacji ze strony matki, przedstawiającej jej ciemne strony. Staje się wobec niej bezczelny. Wierząc w rewolucję, zgadza się nawet wydać tajemnicę ukrytych rodzinnych skarbów. Na szczęście Jadwiga przewiduje taką możliwość, co pozwala jej częściowo ukryć majątek. Podczas gdy syn biega na spotkania rewolucjonistów, ona w milczeniu i z trudem zdobywa dla niego pożywienie, nawet nocą czuwa nad jego oddechem. Dopiero pod koniec jej życia Cezary zaczyna dostrzegać to wielkie poświęcenie ze strony matki. Gdy umiera z powodu kary nałożonej na nią przez rewolucjonistów, nad jej grobem syn prowadzi z nią rozmowy, rozumiejąc w końcu swoją ogromną stratę.

Jadwiga to przykład matki stawiającej dziecko w centrum swojego życia. Oderwana od swoich siedleckich korzeni oddaje mu całą siebie, nie dbając o swoje potrzeby.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Innym przykładem takiej postawy poświęcenia jest Demeter. Jej imię oznaczało „gleba – matka", dlatego jej dzieckiem była nie tylko Kora, ale cała ziemia. Bogini opiekowała się nią,

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

ofiarowywała ludziom rośliny, otwierała źródła. Gdy zniknęła jej córka, porwana przez Hadesa, widzimy, że okazała się ona najważniejszą sprawą w życiu Demeter, a opieka nad ziemią nie mogła się temu równać. Bez córki jej życie straciło sens. Ziemia przestała przynosić plony, rzeki wysychały, ale miłość do dziecka była silniejsza niż poczucie obowiązków, które wcześniej bogini spełniała z ogromną życzliwością wobec ludzi.

Gdy Kora wraca, matka potrafi podjąć się swoich codziennych obowiązków. Ale gdy okazuje się, że owoc granatu związał jej córkę na zawsze z królestwem podziemi i będzie musiała tam wracać co roku na trzy miesiące, ponownie to okazuje się ważniejsze niż inne zadania, które muszą zostać podporządkowane losom dziewczyny. Gdy Kora wraca do domu, cały świat wiosennie się weseli, gdy zbiera się do męża, przyroda żali się jesiennie, a jej pobyt w podziemiach oznacza zimę.

Biblia

Motyw matki oddanej swojemu dziecku widzimy również w ewangeliach w Nowym Testamencie. Maryja, decydując się już na samo macierzyństwo, podejmuje ryzyko, może bowiem zostać źle odebrana w swojej społeczności. Od tych negatywnych konsekwencji ratuje ją decyzja Józefa, by stać się opiekunem jej i jej syna. Postać Maryi pojawia się tylko w kilku momentach dorosłego życia Jezusa. Najbardziej wymowny obraz związany jest z jego śmiercią. Matka towarzyszy mu do końca, jest przy nim na drodze krzyżowej, a potem razem z jego apostołem Janem trwa przy krzyżu. Ewangeliści nie przybliżają nam bardziej jej emocji, za tym krótkim opisem kryje się dramat matki, będącej świadkiem śmierci jej syna, niewinnie skazanego. Jej ból był częstym tematem utworów, szczególnie w literaturze i sztuce średniowiecza.

Przykładowe pytania komisji

Który z elementów obrazów przywołanych matek mógłby być dla Ciebie cenną wskazówką, jak wychowywać dzieci?

163. Jak bunt i samotność kształtują bohatera literackiego? Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, dlaczego bunt jest uważany za cechę charakterystyczną okresu dojrzewania? Przeciwko komu lub czemu buntują się dorastający ludzie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W *Przedwiośniu* obserwujemy dzieciństwo i dorastanie Cezarego Baryki. Bohater zmienia się na naszych oczach pod wpływem doświadczeń i przemyśleń. Młodość Cezarego jest czasem poszukiwania siebie samego i przekraczania narzuconych granic.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Ważną rolę w kształtowaniu jego osobowości odgrywa bunt. Po pierwsze, Cezary buntuje się przeciwko władzy rodzicielskiej. Z grzecznego chłopca wyrasta młody buntownik. O ile czuje jeszcze respekt przed ojcem, zupełnie nie liczy się z matką. Wpływa na to też nieobecność Seweryna, który wyrusza na wojnę.

Cezary żyje własnym życiem, zostaje nawet wyrzucony ze szkoły, ale matka nie ma wpływu na zmianę jego zachowania. Jedyna formą takiego wpływu okazują się kłamstwa, które pisze w listach do Seweryna. Słysząc o nich, Cezary przez krótki moment zachowuje się spokojniej. Na specyfikę jego buntu ma również wpływ charakter matki. Od jego urodzenia traktuje ona swoje życie jako służbę synowi i spełnianie jego zachcianek. Cezary czuje, że matka poza słownymi uwagami nie będzie w stanie mu się przeciwstawić.

Młodość Cezarego to również czas buntu przeciwko zastanym porządkom i normom społecznym. Z łatwością ulega on propagandzie rewolucyjnej. Nie bierze nawet pod uwagę argumentacji matki, próbującej tłumaczyć niesprawiedliwość, jaką niesie za sobą budowanie świata na rewolucyjnych zasadach.

Momentami przełomowymi dla obu form buntu jest spotkanie ze śmiercią. Już pod koniec życia matki Cezary zaczyna rozumieć jej miłość i troskę, po jej śmierci prowadzi z nią długie wewnętrzne rozmowy nad jej grobem. Odczuwa wtedy samotność, jest przekonany, że został już zupełnie sam. Z kolei chwilą ważnej refleksji nad rewolucją jest dla niego widok ciała młodej pięknej Ormianki. Rewolucja miała bronić słabszych i biednych, a przyczyniała się do ich śmierci.

Cezary odzyskuje ojca, który wraca z wojny i zabiera go w podróż do Polski. Jego śmierć w pociągu ponownie stawia Cezarego wobec samotności. Dodatkowo po przekroczeniu granicy widzi, że Polska zupełnie nie odpowiada wizji szklanych domów.

Wszystkie te wydarzenia mają wpływ na drogę Cezarego do dojrzewania. Szuka on odpowiedzi, kim jest i jakiej Polsce powinien się poświęcić.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Dedal i Ikar

Archetyp młodzieńczego buntu widzimy już w postaci Ikara w mitologii greckiej. On i jego ojciec Dedal są metaforami dwóch skrajnych postaw. Z jednej strony mamy Dedala, człowieka racjonalnego, mistrza w wielu dziedzinach, który tworzy nowe dzieło – skrzydła, za pomocą których ma wraz z synem uciec z Krety. Ten racjonalizm widzimy nawet w rozmowie przed podróżą. Ojciec dokładnie instruuje Ikara, z jakiego powodu ma nie lecieć zbyt wysoko lub zbyt nisko. Z drugiej strony mamy syna, młodego człowieka, który chce żyć chwilą, zachwytem, odkrywaniem nowego i niepewnego, niezależnie od konsekwencji. Jego lot ku słońcu kończy się roztopieniem wosku i śmiercią w morzu.

Obie postacie są często analizowane właśnie jako dwie skrajne postawy w podejściu do życia, w obu przypadkach ukazuje się ich wielowymiarowość. Ikar przykładowo bliższy będzie w swojej postawie twórcom romantyzmu, próbującym łamać zastane reguły, buntującym się.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy według Ciebie bunt jest nieodłączną cechą młodości?

164. Utracone złudzenia jako źródło dramatu bohatera. Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, skąd bierze się rozczarowanie daną osobą lub rzeczą? Czy wiąże się to z naszymi zbyt dużymi oczekiwaniami, czy też nie potrafimy początkowo spojrzeć na coś lub kogoś realistycznie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Złudzenia wynikają z niewłaściwej interpretacji rzeczywistości. Mogą one wynikać z wielu czynników, może to być przykładowo brak wystarczającej wiedzy, oparcie obrazu świata na różnego rodzaju kłamstwach albo wybiórcza ocena elementów otaczającej rzeczywistości.

Złudzenia dotykają młodości Cezarego Baryki, głównego bohatera *Przedwiośnia*, a ich utrata zmusza go do zmierzenia się z prawdą. Młodość Cezarego przypada na czas rewolucji i wojen. Ma on możliwość obserwowania i uczestniczenia w działaniach rewolucyjnych w Baku. Dla Cezarego to również czas dojrzewania i buntu przeciwko zastanym porządkom i normom społecznym, dlatego z łatwością ulega on propagandzie rewolucyjnej. Nie bierze nawet pod uwagę argumentacji matki, próbującej tłumaczyć niesprawiedliwość, jaką niesie za sobą budowanie świata na rewolucyjnych zasadach. Cezaremu wydają się one atrakcyjne, pociąga go koncepcja równości, wyrównania krzywd, których doznają biedni, jest gotów wyrzec się luksów swojego życia. Czuje się zafascynowany uczestniczeniem w tych historycznych przemianach.

Momentami przełomowymi dla tej fascynacji jest spotkanie ze śmiercią dwóch osób. Najpierw matki, nad której grobem prowadzi długie wewnętrzne rozmowy z jej argumentami, wie też, że została ona nieadekwatnie do winy ukarana przez władze, co spowodowało jej śmierć. Chwilą ważnej refleksji nad rewolucją jest też dla niego widok ciała młodej pięknej Ormianki. Rewolucja miała bronić słabszych i biednych, a przyczyniała się do ich śmierci. Cezary traci złudzenia co do koncepcji, którym uległ. Bohater nie neguje samej kwestii równości społecznej, pozostaje jej wierny nawet po przyjeździe do Polski, ale wie, że wprowadzanie w życie idei komunistycznej nie oznacza automatycznie świata równości i sprawiedliwości.

Opis rewolucji w Baku pokazuje, jak idea, mająca na celu równość, zamieniła się w rzezie i cierpienia tych, którym miała pomóc.

Warto też wspomnieć o wizji szklanych domów. Ojciec Cezarego, Seweryn, pragnąc wrócić do kraju i zarazem sprawić, żeby stał on się bliski synowi, kreśli tę zupełnie nierealną wizję, która rozwiązuje ogrom problemów współczesnej cywilizacji i pozwala wszystkim na życie w

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

godnych warunkach. Ten malowany tęsknotą obraz nie miał, oczywiście, odniesienia do rzeczywistości i tym bardziej wpłynął na rozczarowanie Cezarego brzydotą, którą zobaczył po przekroczeniu granicy.

Jest ono tym większe, że Seweryn opowiadał mu, że widział szklane domy na własne oczy, a syn uwierzył mu, tym bardziej, że ufał mu w pełni, szczęśliwy z odzyskania ojca, którego już uważał za zaginiononego.

Cezary traci złudzenia i dokładnie weryfikuje kolejne swoje wybory. Do swoich poglądów i stanięcia po swojej stronie próbują go przekonać Lulek i Szymon Gajowiec. Cezary ma za sobą doświadczenie rewolucji i wie, jak wygląda rzeź i zabijanie ludzi w imię równości, dlatego podczas spotkania z komunistami przedstawia logiczne argumenty podważające ich tok myślenia, nie słucha już z bezkrytyczną młodzieńczą fascynacją haseł na temat celów i środków do zaprowadzenia komunistycznej rzeczywistości. Ale Cezary nie ulega też wizjom powolnych i systemowych reform w koncepcji Szymona Gajowca. Z nim również dyskutuje, podważając jego argumentację. Bohater nie ulega wpływom i wciąż próbuje podjąć decyzję, po której stronie powinien się opowiedzieć.

W zakończeniu utworu maszeruje razem z robotnikami, a jednocześnie wyrywa się z szeregu, cały czas nie będąc w pełni częścią tłumu.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Czasami obraz, który powstaje w umyśle człowieka, jest tak silny, że nie pozwala on na utratę złudzeń. Widzimy to w *Balladynie*. Poznajemy biedną Wdowę, wychowującą samotnie dwie córki. Od początku utworu widoczne jest kilka jej cech, dobroć i miłość względem córek, ale także faworyzowanie Balladyny. Nie dostrzega ona, że Balladyna postępuje niewłaściwie, spotyka się z Grabcem, nie dba o nią i nie szanuje jej, w przeciwieństwie do Aliny. To idealizowane spojrzenie na Balladynę staje się źródłem tragedii. Dziewczyna zabiera wprawdzie Wdowę do zamku, ale każe jej siedzieć w wieży i zapomina nawet przysłać jedzenie. Gdy staruszka zjawia się na uczcie, nie przyznaje się do niej i każe ją wypędzić z zamku.

Kobieta błąka się po puszczy, jej tragizm polega na tym, że jedynym sensem życia jest córka i nie pozwala sobie na utratę złudzeń. Z jednej strony wie, że ona, słaba staruszka, została wypędzona przez nią w wichurę, z drugiej – cały czas ma nadzieję, że córka zacznie jej szukać.

Te dwa sprzeczne uczucia prowadzą ją, już niewidomą, przed tron Balladyny. Składa tam skargę, nie zdając sobie sprawy, że mówi o siedzącej przed nią osobie. Błaga o litość. Ale gdy dowiaduje się, że za takie czyny wobec matki córkę czeka śmierć, nie zgadza się na podanie imienia Balladyny. Nie czyni tego nawet podczas tortur, jej miłość jest tak wielka, że woli umrzeć.

Przykładowe pytania komisji

Czy Twoim zdaniem utrata złudzeń może stać się źródłem siły dla człowieka?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

165. Utopijny i realny obraz rzeczywistości. Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, czy dane miejsce może zostać skrajnie inaczej ocenione przez dwie różne osoby? Co może wpływać na taką ocenę?

Co może być powodem przedstawiania jakiegoś miejsca w o wiele lepszy sposób niż ono wygląda naprawdę?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Polska w okresie XX-lecia Międzywojennego to kraj próbujący scalić trzy części, rozdzielone przez 123 lata zaborów. Oznacza to jednocześnie próbę ujednolicenia w wielu dziedzinach, a także stworzenie systemu politycznego i gospodarczego.

Taką Polskę widzimy oczami Cezarego Baryki, ale zanim to nastąpi, żyje on utopijną wizją swojej ojczyzny. Jego ojciec Seweryn, pragnąc wrócić do kraju i zarazem sprawić, żeby stał on się bliski synowi, kreśli zupełnie nierealną wizję szklanych domów, które rozwiązują ogrom problemów współczesnej cywilizacji i pozwalają wszystkim na życie w godnych warunkach. Ten malowany tęsknotą obraz nie miał, oczywiście, odniesienia do rzeczywistości i tym bardziej wpłynął na rozczarowanie Cezarego brzydotą, którą zobaczył po przekroczeniu granicy.

Jest ono tym większe, że Seweryn opowiadał mu, że widział szklane domy na własne oczy, a syn uwierzył mu, tym bardziej, że ufał mu w pełni, szczęśliwy z odzyskania ojca, którego już uważał za zaginiononego.

Polska, którą widzi Cezary, jest na etapie zrastania się. Proces ten jest bolesny, bo młody kraj mierzy się zarówno z problemami politycznymi, gospodarczymi i społecznymi, jak i z wrogością sąsiadów. Bohater czuje się rozdarty pomiędzy swoje obserwacje oraz poglądy komunistów i Gajowca.

Już wie, że utopijnej Polski nie ma, ale nie ma pewności, o jakie ideały powinien walczyć. W zakończeniu utworu maszeruje razem z robotnikami, a jednocześnie wyrywa się z szeregu, cały czas nie będą w pełni w ich tłumie.

Przykładowe konteksty

Historia

Już w elementach odpowiedzi.

Historia literatury

Szklane domy odwołują się do sposobu ukazywania rzeczywistości jako utopii. Opisywały one idealnie funkcjonujące grupy ludzi, które na przykład zlikwidowały wojny i cieszą się pracą w

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

pokoju. Z czasem wyrażenie utopijny zaczęto używać z znaczeniu idealny i jednocześnie nierealny.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, dlaczego Seweryn Baryka przedstawił synowi utopijny obraz Polski, choć wiedział, że ta wersja zostanie zweryfikowana po przekroczeniu granicy?

TADEUSZ BOROWSKI, *PROSZĘ PAŃSTWA DO GAZU*

166. Literacki obraz zdehumanizowanego świata. Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Proszę państwa do gazu* Tadeusza Borowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

„Zachowuj się jak człowiek. To jest nieludzkie.” Tego typu wyrażenia spotykamy w języku. Jak sądzisz, co zostaje poprzez nie określone jako standard zachowania człowieka? Co należy do kategorii „ludzkiego” i „nieludzkiego” zachowania?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Dehumanizacja to inaczej odczłowieczenie. Zakładamy, że normalną jest sytuacja, w której w drugim człowieku widzimy kogoś takiego jak my sami, myślącego i czującego. Wojna jest momentem szczególnie podatnym na proces dehumanizacji. Czasami wynika to z koncepcji agresora, który chce widzieć we wrogu kogoś na niższym poziomie niż człowiek. Często jest to również mechanizm obronny osób biorących udział w działaniach wojennych, pozwalający im wykonywać rozkazy dowódców.

Mechanizm dehumanizacji widać wyraźnie w opowiadaniu *Proszę państwa do gazu*. Już sam tytuł nawiązuje do odwrócenia realiów normalnego życia. Słowa, które są zwykle wyrazem życzliwej gościnności, np. „Proszę państwa do stołu”, tu zostają połączone z dramatycznym faktem odbierania ludziom życia poprzez zagazowanie. Element uprzejmości zostaje połączony z tragiczną prawdą, że przyjeżdżając do Auschwitz, wkrótce umrą.

Zdehumanizowany świat w opowiadaniu najbardziej wyraźny jest w opisie transportów więźniów, przyjeżdżających do obozu. Już we wstępie narrator, opisując nudny, upalny dzień, dodaje, że nie ma nawet zwykłej rozrywki, bo drogi do krematoriów są puste. Obozowicze rozważają nawet, czy jest możliwe, że ustaną one zupełnie. Jeden z nich wyraża przekonanie, że nie może ich zabraknąć, bo inaczej umarliby w lagrze bez zdobytych na nich produktów. Zamiast pochylenia się nad cierpieniem potencjalnych ludzi przyjeżdżających do obozu, widzimy bezlitosne prawa natury, pozbawione ludzkiej empatii. Najważniejsze jest zaspokojenie potrzeb, nawet kosztem życia innych.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Te elementy zdehumanizowanego świata widzimy podczas całego przyjmowania transportu. Przykładowo grupa Greków, widząc belki i szyny, jest zaniepokojona, że będą je dźwigać. Gdy okazuje się, że będą tylko pomagać w odprowadzeniu ludzi do krematoriów, oddychają z ulgą.

Narrator tylko w jednym momencie zastanawia się, czy jest człowiekiem dobrym. Gdy próbuje ocenić swoją ogromną złość na ludzi w transporcie z powodu pracy w upale i zmęczeniu. Transport zostaje określony jako Będzin-Sosnowiec. Opisywany jest w kolejnych dniach w obozie jako dobry i bogaty. Nawet słownictwo służy dehumanizacji. Cierpienie ogromnej liczby osób zostaje pominięte, ważne jest to, że można skorzystać z dóbr, zabranych z tej okazji z transportu.

To świat, który zostaje podzielony na my – więźniowie, którzy jeszcze żyją i mają jakąkolwiek szansę na przeżycie, i oni, którzy od razu idą na śmierć. Więźniowie ratują się, patrząc na innych nie jak na ludzi. Mają świadomość, że to nie pozwoliłoby na przeżycie w obozie.

Pozostają okruchy ludzkiego współczucia, jak ten, że ludzi idących na śmierć, oszukuje się do końca w tej kwestii.

Przykładowe konteksty

Historia

Szukając początków dehumanizacji w realiach nazizmu, możemy cofnąć się już do początkowych działań Hitlera. Aby uruchomić pokłady nienawiści w społeczeństwie używał on języka, w którym odczłowieczał Żydów, którym przypisywał wrogość wobec III Rzeszy i odpowiedzialność za jej problemy. Dążenie do ich likwidacji określał jako „rozwiązanie problemu żydowskiego.”

*** Kontekst psychologiczny**

Bazując między innymi na obserwacji zbrodni II wojny światowej Gordon Allport, amerykański psycholog, stworzył swoją koncepcję piramidy nienawiści. Pokazał, w jaki sposób, zaczynając od słownego braku akceptacji, można doprowadzić ostatecznie do eksterminacji całych grup ludzkich. Słownictwo i wyrażenia, które są używane do mówienia o danej społeczności, mogą tkwić u źródeł dehumanizacji.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że język odgrywa ważną rolę w procesie dehumanizacji?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

167. Sytuacje tragicznych wyborów. Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Proszę państwa do gazu* Tadeusza Borowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jaki był Twój dotychczasowy najbardziej trudny wybór? Jak sądzisz, skąd wynikała ta trudność? Wybór miał daleko idące konsekwencje? Musiałeś wybrać między kilkoma opcjami, z których każda miała plusy?

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 25.

Czy pamiętasz sytuację, gdy Ty albo bohater książki lub filmu stawaliście przed wyborem, w którym żadna racja nie miała przewagi / obie miały tę samą wartość? *Stranger Things*, zakończenie sezonu 3. Zamknąć przejście na Drugą Stronę, czy nie, wiedząc, że zabije to szeryfa Hoppera. Ok, 4. sezon pokazał tę sytuację w nowym świetle, ale w tamym pierwszym momencie dla Joyce przekręcenie klucza oznaczało jego śmierć, a jednocześnie uratowanie świata. Przekręciłbyś?

To najtrudniejsze wybory. Takie, gdy mamy świadomość, że na cokolwiek się zdecydujemy, będzie to decyzja, który nie zadowoli wszystkich, a zarazem wybierze się jedno dobro kosztem innego.

Przykładowe elementy odpowiedzi

Całe nasze życie przepełnione jest wyborami. Począwszy od tych banalnych, co ubrać, a skończywszy na tych, które w poważny sposób wpływają na nasze funkcjonowanie jak wybór studiów czy pracy. Mówimy także o wyborach tragicznych, w których każde rozwiązanie prowadzi do dramatycznego finału.

Pełne takich wyborów są okresy wojny, gdy nie są respektowane zasady wypełniające na co dzień nasze życie. Człowiek żyje w zawieszeniu między dbaniem o swoje życie i dobro a losem innych ludzi, musi nawet wybierać między życiem ich a swoim.

W opowiadaniu *Proszę państwa do gazu* widzimy po pierwsze grupę, która świadomie rezygnuje z tragicznych wyborów. Realia życia w obozie powodują, że następuje proces zlagrowania, zawieszone zostają normalne stosunki międzyludzkie, które nakazywałyby współczucie innym w trudnej sytuacji i chęć pomocy.

Obozowicze podczas okresu, w którym nie przyjeżdżają transporty, zastanawiają się, czy jest możliwe, że ustaną one zupełnie. Jeden z nich wyraża przekonanie, że nie może ich zabraknąć, bo inaczej umarliby w lagrze bez zdobytych na nich produktów. Zamiast pochylenia się nad cierpieniem potencjalnych ludzi przyjeżdżających do obozu widzimy bezlitosne prawa natury, pozbawione ludzkiej empatii. Najważniejsze jest zaspokojenie potrzeb, nawet kosztem życia innych. Obozowicze wiedzą, że nie mogą nawet zastanawiać się, czy powinni pomóc transportowanym ludziom, ryzykując życie. Pomoc nie jest możliwa, a empatia

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

uniemożliwiałaby im funkcjonowanie w obozie. Narrator tylko w jednym momencie zastanawia się, czy jest człowiekiem dobrym. Gdy próbuje ocenić swoją ogromną złość na ludzi w transporcie z powodu pracy w upale i zmęczeniu.

Druga grupa to osoby przyjeżdżające do obozu. Przed nimi wciąż są momenty tragicznych wyborów, część z nich domyśla się, że czeka ich śmierć. Gdy obozowicze wyjmują z wagonów trupy niemowląt, esesman nakazuje oddanie ich matkom. Ale spowoduje to, że kobieta, która się przyzna, pójdzie na auto, a to oznacza śmierć w krematorium. Kobiety stoją przed tragicznymi wyborami, przed nimi ciała ich dopiero co urodzonych dzieci, a na drugiej szali szansa na przeżycie. Nie chcą wziąć ciał dzieci, bierze je dopiero zupełnie spokojnie staruszka.

Są też osoby, które świadomie podejmują decyzje w tej tragicznej rzeczywistości. Piękna jasnowłosa dziewczyna pyta narratora, co z nimi zrobią. Po braku odpowiedzi domyśla się i świadomie wbiega na auto, które zawiezie ją do krematorium, pomimo że ktoś chce ją zatrzymać.

Rzeczywistość opowiadania Borowskiego pełna jest tragicznych wyborów, część osób odrzuca ich istnienie, bo to pozwala im na przeżycie w obozie, część mierzy się z nimi, wybierając często dramatyczną próbę walki o własne życie.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Sofokles, *Antygona*

Sytuacje tragicznych wyborów widzimy już w literaturze starożytnej. Jednym z elementów antycznej tragedii jest ukazywanie konfliktów określanych mianem właśnie tragicznych. Mamy z nimi do czynienia wtedy, gdy po obu stronach stoją równorzędne racje. Nie ma zatem wyboru, który moglibyśmy określić mianem słusznego. Antygona w tragedii Sofoklesa kocha i rozpacza po śmierci brata. To przede wszystkim miłość nakazuje jej pogrzebanie go pomimo zakazu władcy. Oprócz tego ma świadomość nakazu ze strony bogów. Dusza jej brata nie zazna spokoju, jeżeli nie zostanie pochowany. Po jej stronie mamy zatem szlachetne uczucie miłości i posłuszeństwo nakazom religijnym. Wie, że za swój czyn zostanie ukarana, ale nie cofa się przed nim i dokonuje tragicznego wyboru. Jej siostra z kolei uważa, że w sytuacji przewagi władzy Kreona nie powinna podejmować takiej decyzji właśnie ze względu na konsekwencje.

Teoria literatury

Tragiczne wybory stoją zatem u źródeł tragedii antycznych. Nie zawsze oznaczały on wybór dokonany przez jednego człowieka, podobnie jak w przypadku Antygony równorzędne racje mogły stać po obu stronach, w tym przypadku tytułowej bohaterki i Kreona. Ten rodzaj utworu kończył się zawsze nieuchronną klęską bohatera w zderzeniu z fatum albo wyborem między dwiema słusznymi racjami. Wyzwalało to w widzu uczucie litości i trwogi, czyli katharsis. To przeżycie miało prowadzić człowieka do wewnętrznego oczyszczenia po wpływem obejrzanej tragedii.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że człowiek może przewidzieć, jak zachowa się w sytuacjach tragicznych wyborów?

168. Hierarchia wartości w sytuacjach granicznych. Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Proszę państwa do gazu* Tadeusza Borowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

W wierszu Wisławy Szymborskiej *Minuta ciszy po Ludwice Wawrzyńskiej* podmiot liryczny wspomina autentyczną postać Ludwiki, która ryzykując własne życie, uratowała z pożaru dzieci. Kobieta zmarła w wyniku odniesionych oparzeń. Na zakończenie czytamy: „Tyle wiemy o sobie, / ile nas sprawdzono. / Mówię to wam / ze swego nieznanego serca."

Czy jesteś w stanie wyobrazić sobie trudne sytuacje, w których nie wiesz, jak postąpiłbyś?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Sytuacja graniczna to termin spopularyzowany przez niemieckiego filozofa Karla Jaspersa. Oznacza on trudną sytuację, która stawia człowieka w prawdzie wobec siebie samego. Nie można od niej uciec i jesteśmy zmuszeni do zareagowania na nią. Może to być cierpienie, czyjaś śmierć albo nierozwiązywalny dylemat moralny.

Cała rzeczywistość obozowa była dla ludzi sytuacją graniczną. Była zawieszeniem normalnych stosunków międzyludzkich. Narrator opowiadań Tadeusza Borowskiego twierdzi, że o realiach w Auschwitz nie da się w pełni opowiedzieć ludziom, którzy tam nie są, ponieważ nie będą w stanie ich zrozumieć. Człowiek w obozie żyje w ciągłym zawieszeniu między życiem a śmiercią, musi nawet czasem wybierać między życiem innych a swoim.

W opowiadaniu *Proszę państwa do gazu* widzimy obozowiczów, którzy rezygnują z tragicznych wyborów między wartościami, zachowują się, jakby rzeczywistość nie postawiła ich w sytuacji granicznej, w ich hierarchii pozostało miejsce na jedną wartość – walkę o przetrwanie i zapewnienie sobie jak najlepszych warunków w lagrze. Realia życia w obozie powodują, że następuje proces zlagrowania, zawieszone zostają normalne stosunki międzyludzkie, które nakazywałyby współczucie innym w trudnej sytuacji i chęć pomocy.

Obozowicze podczas okresu, w którym nie przyjeżdżają transporty, zastanawiają się, czy jest możliwe, że ustaną one zupełnie. Jeden z nich wyraża przekonanie, że nie może ich zabraknąć, bo inaczej umarliby w lagrze bez zdobytych na nich produktów. Zamiast pochylenia się nad cierpieniem potencjalnych ludzi przyjeżdżających do obozu, widzimy bezlitosne prawa natury, pozbawione ludzkiej empatii. Najważniejsze jest zaspokojenie potrzeb, nawet kosztem życia innych. Obozowicze wiedzą, że nie mogą nawet zastanawiać się, czy powinni pomóc transportowanym ludziom, ryzykując życie. Pomoc nie jest możliwa, a empatia uniemożliwiałaby im funkcjonowanie w obozie. Narrator tylko w jednym momencie

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

zastanawia się, czy jest człowiekiem dobrym. Gdy próbuje ocenić swoją ogromną złość na ludzi w transporcie z powodu pracy w upale i zmęczeniu.

To ludzie, którzy już przywykli do życia w obozie. Opowiadanie opisuje też drugą grupę, czyli osoby przyjeżdżające do obozu. Przed nimi wciąż są momenty tragicznych wyborów między wartościami w sytuacjach granicznych, tylko część z nich domyśla się, że czeka ich śmierć. Gdy obozowicze wyjmują z wagonów trupy niemowląt, esesman nakazuje oddanie ich matkom. Kobieta, która się przyzna, pójdzie na auto, a to oznacza śmierć w krematorium. Kobiety stoją przed tragicznymi wyborami, przed nimi ciała ich dopiero co urodzonych dzieci, a na drugiej szali szansa na przeżycie. W momencie dramatycznego wyboru decydują się na nieprzyznanie do bycia matką.

Sytuacja graniczna, jaką jest zderzenie z nadchodzącą śmiercią, powoduje, że walka o przetrwanie staje się dla człowieka główną wartością.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Hanna Krall, *Zdążyć przed panem Bogiem*

W sytuacji granicznej znajdują się również Żydzi, opisani w tekście Hanny Krall *Zdążyć przed Panem Bogiem*. Oczami jej rozmówcy Marka Edelmana oglądamy ostatnie dni getta warszawskiego. Powstańcy doprowadzają do wybuchu powstania, mając świadomość, że nie przyniesie ono zwycięstwa. Dla nich w tej sytuacji oznacza to jednak wybór śmierci umierania. Chcą, by nie przeszła ona niezauważona.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że ludzie reagują tak samo w takich samych sytuacjach granicznych?

169. „Człowiek zlagrowany” jako ofiara zbrodniczego systemu. Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Proszę państwa do gazu* Tadeusza Borowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy możesz podać przykładowe czynniki, które mogą zmienić sposób myślenia człowieka?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Człowiek w rzeczywistości obozu koncentracyjnego zostaje wyrwany z codzienności. To, co było dla niego normalne, jedzenie, sen, praca czy relacje międzyludzkie, zostaje naznaczone w każdym momencie walką o przeżycie. Rzeczywistość tego świata powoduje, że powstaje „zlagrowany człowiek”, dla którego większość problemów egzystencjalnych ulega niejako zawieszeniu, a głównym zadaniem pozostaje próba dotrwania do kolejnego dnia.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Widzimy to w przypadku Kanady, czyli grupy więźniów zajmującej się przyjęciem transportów. Muszą oni pozbyć się jakiejkolwiek formy empatii, aby traktować ludzi jak przedmioty. Jedyną formą współczucia jest utrzymywanie ich do końca w niewiedzy a propos ich przyszłego losu.

Wymowna jest scena, gdy dziecko próbuje biec za matką. Ona nie chce się do niego przyznać, wie, że to dla niej śmierć. Więzień pomagający przy transporcie bije ją za to i wrzuca na samochód razem z dzieckiem. Z jednej strony uważa za naganne nieprzyznanie się do swojego dziecka, z drugiej – bez problemu oboje wysyła na śmierć.

Spojrzenie na świat zlagrowanego człowieka najbardziej wyraźne jest w opisie transportów więźniów, przyjeżdżających do obozu. Już we wstępie narrator, opisując nudny, upalny dzień, dodaje, że nie ma nawet zwykłej rozrywki, bo drogi do krematoriów są puste. Obozowicze rozważają nawet, czy jest możliwe, że ustaną one zupełnie. Jeden z nich wyraża przekonanie, że nie może ich zabraknąć, bo inaczej umarliby w lagrze bez zdobytych na nich produktów. Zamiast pochylenia się nad cierpieniem potencjalnych ludzi przyjeżdżajacych do obozu, widzimy bezlitosne prawa natury, pozbawione ludzkiej empatii. Najważniejsze jest zaspokojenie potrzeb, nawet kosztem życia innych.

Zlagrowany człowiek skupia się na próbie przeżycia, nie na wartościach znanych z przedwojennego świata. Przykładowo grupa Greków, widząc belki i szyny, jest zaniepokojona, że będą je dźwigać. Gdy okazuje się, że będą tylko pomagać w odprowadzeniu ludzi do krematoriów, oddychają z ulgą.

Narrator tylko w jednym momencie zastanawia się, czy jest człowiekiem dobrym. Gdy próbuje ocenić swoją ogromną złość na ludzi w transporcie z powodu pracy w upale i zmęczeniu. Transport zostaje określony jako Będzin-Sosnowiec. Opisywany jest w kolejnych dniach w obozie jako dobry i bogaty. Cierpienie ogromnej liczby osób zostaje pominięte, ważne jest to, że można skorzystać z dóbr, zabranych z tej okazji z transportu. Tę postawę możemy zrozumieć tylko z perspektywy zlagrowanego człowieka.

Zbrodniczy system nazizmu doprowadził do istnienia obozów koncentracyjnych, niszczących nie tylko ludzkie ciało, ale też psychikę.

Przykładowe konteksty

Historia

Opowiadania Borowskiego stawiają nam przed oczami rzeczywistość, która jest efektem funkcjonowania zbrodniczego systemu totalitarnego. Słowo totalitaryzm pochodzi od totalis – czyli całkowity i cechą tego systemu jest przenikanie wszystkich obszarów życia człowieka, od praw regulujących funkcjonowanie państwa po dążenie do kontroli sposobu myślenia obywateli. XX-wieczna Europa doświadczyła dwóch systemów totalitarnych – faszyzmu i komunizmu. Oba były przyczyną ogromnych zmian na kontynencie i śmierci wielu ofiar zbrodniczych systemów. Znalazło to odzwierciedlenie w polskiej konstytucji, która zakazuje istnienia organizacji odwołujących się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że będą w obozie, można nie stać się człowiekiem zlagrowanym?

TADEUSZ BOROWSKI, *LUDZIE, KTÓRZY SZLI*

170. Kaci i ofiary – obraz międzyludzkich relacji w obozie. Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Ludzie, którzy szli* Tadeusza Borowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

W latach 70. XX wieku profesor Philip Zimbardo przeprowadził eksperyment na Uniwesytecie Stanforda. Grupę ochotników podzielił na więźniów i strażników więziennych. Okazało się, że grupa strażników zaczęła wykazywać tak niepokojąco agresywne zachowania, że eksperyment przerwano po sześciu dniach. Czy Twoim zdaniem oznacza to, że w odpowiednich warunkach tak łatwo wejść w rolę kata?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W opowiadaniu *Ludzie, którzy szli* widzimy głównie relacje między ofiarami, czyli więźniami obozu. Ale nawet między nimi panuje hierarchia, która zależy od pełnionej funkcji. Ludzie, którzy nie zostali zagazowani, znaleźli się w obozie i muszą dalej w różnej formie płacić, aby mieć znośne warunki albo po prostu przetrwać. Kobiety oddają się mężczyznom, płaci się za jedzenie zdobytymi kosztownościami.

Narrator przytacza opis dwóch blokowych, czyli więźniarek, które pełnią rodzaj kierownictwa nad swoim blokiem. W obu przypadkach w opisie jest nuta łagodności. Jedna z nich próbuje wokół siebie stworzyć przytulny nastrój, wypełniając swój kawałek bloku miękkimi materiałami i odgradzając go od innych. Okazuje się również, że ukrywa w nim swoje dziecko. Druga blokowa nie odgradza się zupełnie od więźniarek. Chce im pokazać, że nie może im nic dać, ale też, że nic nie zabiera. Zagaduje je, żeby nie myślały o swojej sytuacji.

Obie kobiety są więźniarkami w nowym kobiecym obozie. Narrator opowiada o surowym stanie budynku przygotowanego przez hitlerowców. Wykańczają go więźniowie, ale nie z życzliwości czy litości, ale dlatego, że kobiety płacą im w różny sposób za wszystko.

Brutalność władz obozu ukazana jest w kilku momentach, czasami w sposób niebezpośredni, jak w przypadku transportu idącego na śmierć. Wita ich orkiestra, a żołnierze traktują ich z łagodnością. Idący są przekonani, że to ludzie w obozie są w ciężkiej sytuacji i rzucają im drogocenne rzeczy. To zachowanie żołnierzy jest tylko przykrywką, mającą pozwolić na spokojne doprowadzenie ludzi do komory gazowej.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

O dramatyzmie losu ofiar świadczy ich poczucie, że sytuacja w obozie uległa poprawie i że są łagodniej traktowani, tylko dlatego, że nie stoją już dwa dni na apelu albo mają pryczę tylko dla siebie.

Obraz relacji międzyludzkich w obozie nacechowany jest nieludzkimi obozowymi realiami. Człowiek skupia się przede wszystkim na swoim przeżyciu, nawet kosztem innych.

Przykładowe konteksty

Historia

Opowiadania Borowskiego stawiają nam przed oczami rzeczywistość, która jest efektem funkcjonowania zbrodniczego systemu totalitarnego. Słowo totalitaryzm pochodzi od totalis – czyli całkowity i cechą tego systemu jest przenikanie wszystkich obszarów życia człowieka, od praw regulujących funkcjonowanie państwa po dążenie do kontroli sposobu myślenia obywateli. XX-wieczna Europa doświadczyła dwóch systemów totalitarnych – faszyzmu i komunizmu. Oba były przyczyną ogromnych zmian na kontynencie i śmierci wielu ofiar zbrodniczych systemów. Znalazło to odzwierciedlenie w polskiej konstytucji, która zakazuje istnienia organizacji odwołujących się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że wejście w rolę kata wynika bardziej z osobowości danej osoby czy też sytuacji, która ją do tego zmusiła?

171. Jak świadectwa ludobójstwa uobecniane są w literaturze? Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Ludzie, którzy szli* Tadeusza Borowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 170.

W latach 70. XX wieku profesor Philip Zimbardo przeprowadził eksperyment na Uniwesytecie Stanforda. Grupę ochotników podzielił na więźniów i strażników więziennych. Okazało się, że grupa strażników zaczęła wykazywać tak niepokojąco agresywne zachowania, że eksperyment przerwano po sześciu dniach. Czy Twoim zdaniem oznacza to, że w odpowiednich warunkach tak łatwo wejść w rolę kata?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Trudne historyczne doświadczenia znajdowały swoje odzwierciedlenie również w literaturze.

Czasami były to próby opisu faktów za pomocą zebrania jak największej liczby informacji o konkretnych wydarzeniach.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

W opowiadaniu Borowskiego *Ludzie, którzy szli* tragedia ludobójstwa jest podkreślona poprzez patrzenie na nią z perspektywy obozowicza. Nie tylko widzimy tysiące ludzi zmierzających do komory gazowej, ale też reakcję zlagrowanego człowieka, który nie potrafi tym faktem nawet się przejąć albo okazać współczucia. Wie, że nie ma na to miejsca w realiach obozu.

Tytułowe zdanie powraca wielokrotnie w trakcie utworu. Narrator opowiada o codziennych wydarzeniach z obozowej rzeczywistości, a jednocześnie wspomina w tle tysiące ludzi idących do komór gazowych. Przytacza moment pobiegnięcia po piłkę, która znalazła się daleko poza boiskiem, podsumowując, że od jego opuszczenia boiska do powrotu za drutami przeszło około trzech tysięcy ludzi, których zagazowano.

Więźniowie nie patrzą na przechodzących jak na ludzi. Nie mają takiej możliwości, bo nie są w stanie zupełnie im pomooc, a przyłożenie do tej sytuacji normalnej ludzkiej miary oznaczałoby załamanie się. Przechodzący są więc tylko elementem krajobrazu. Moment dehumanizacji widać nawet w refleksji, że obozowicze poczuli pewną pustkę, bo z końcem lata transporty przestały przychodzić.

Pokazywanie ludobójstwa z perspektywy zlagrowanego człowieka, świadka zdarzenia, podkreśla tragiczność obserwowanych wydarzeń, właśnie poprzez nieprzykładanie do nich zwykłej ludzkiej miary, ale spojrzenia ze środka obozu.

Przykładowe konteksty

Historia

Czasami literatura nie może w pełni przekazywać informacji o ludobójstwie z powodów cenzuralnych. Tak było w przypadku Katynia. Propagowana przyjaźń między PRL a ZSSR nie pozwalała na pisanie o tym wydarzeniu. Przetrwało ono w ogromnej liczbie rodzinnych opowieści, przekazywanych kolejnym pokoleniom, aż do momentu upadku ZSRR i możliwości pisania o tym wydarzeniu przez polskich historyków i twórców.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, czy literackie zapisy ludobójstwa mogą mieć wpływ na współczesnych ludzi?

172. Na czym polega dehumanizacja człowieka? Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Ludzie, którzy szli* Tadeusza Borowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 166.

„Zachowuj się jak człowiek. To jest nieludzkie.” Tego typu wyrażenia spotykamy w języku. Jak sądzisz, co zostaje poprzez nie określone jako standard zachowania człowieka? Co należy do kategorii „ludzkiego” i „nieludzkiego” zachowania?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Dehumanizacja to inaczej odczłowieczanie. Zakładamy, że normalną jest sytuacja, w której w drugim człowieku widzimy kogoś takiego jak my sami, myślącego i czującego. Wojna jest momentem szczególnie podatnym na proces dehumanizacji. Czasami wynika to z koncepcji agresora, który chce widzieć we wrogu kogoś na niższym poziomie niż człowiek. Często jest to również mechanizm obronny osób biorących udział w działaniach wojennych, pozwalający im wykonywać rozkazy dowódców.

W opowiadaniu *Ludzie, którzy szli* tytułowe zdanie powraca wielokrotnie w trakcie utworu. Narrator opowiada o codziennych wydarzeniach z obozowej rzeczywistości, a jednocześnie wspomina tysiące ludzi, którzy zmierzają do komór gazowych. Przytacza moment pobiegnięcia po piłkę, która znalazła się daleko poza boiskiem, podsumowując, że od jego opuszczenia boiska do powrotu za drutami przeszło około trzech tysięcy ludzi, których zagazowano.

Więźniowie nie patrzą na przechodzących jak na ludzi. Nie mają takiej możliwości, bo nie są w stanie zupełnie im pomooc, a przyłożenie do tej sytuacji normalnej ludzkiej miary oznaczałoby załamanie się. Przechodzący są więc tylko elementem krajobrazu. Moment dehumanizacji widać nawet w refleksji, że obozowicze poczuli pewną pustkę, bo z końcem lata transporty przestały przychodzić.

O oderwaniu obozowiczów od ludzkiego spojrzenia na rzeczywistość świadczy ich poczucie, że sytuacja w obozie uległa poprawie i że są łagodniej traktowani, tylko dlatego, że nie stoją już dwa dni na apelu albo mają pryczę tylko dla siebie. Świat w obozie nacechowany jest nieludzkimi realiami.

Przykładowe konteksty

Historia

Szukając początków dehumanizacji w realiach nazizmu, możemy cofnąć się już do początkowych działań Hitlera. Aby uruchomić pokłady nienawiści w społeczeństwie używał on języka, w którym odczłowieczał Żydów, którym przypisywał wrogość wobec III Rzeszy i odpowiedzialność za jej problemy. Dążenie do ich likwidacji określał jako „rozwiązanie problemu żydowskiego."

*** Kontekst psychologiczny**

Między innymi w oparciu o obserwacje zbrodni II wojny światowej Gordon Allport, amerykański psycholog, stworzył swoją koncepcję piramidy nienawiści. Pokazał, w jaki sposób, zaczynając od słownego braku akceptacji, można doprowadzić ostatecznie do eksterminacji całych grup ludzkich. Słownictwo i wyrażenia, które są używane do mówienia o danej społeczności, mogą tkwić u źródeł dehumanizacji.

Przykładowe pytania komisji

Dlaczego proces dehumanizacji jest tak niebezpieczny dla życia społecznego?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

173. Obozowa codzienność jako czas trudnych doświadczeń egzystencjalnych. Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Ludzie, którzy szli* Tadeusza Borowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że doświadczenia egzystencjalne, które nas spotykają, zależą od naszej osobowości czy też raczej od zewnętrznych okoliczności?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Człowiek w rzeczywistości obozu koncentracyjnego zostaje wyrwany z codzienności. To, co było dla niego normalne, jedzenie, sen, praca czy relacje międzyludzkie zostaje naznaczone w każdym momencie walką o przeżycie. Rzeczywistość zlagrowanego świata powoduje, że problemy egzystencjalne ulegają niejako zawieszeniu, a głównym zadaniem pozostaje próba dotrwania do kolejnego dnia.

Narrator opowiadania *Ludzie, którzy szli* przytacza swoją rozmowę z jedną z blokowych, która zastanawia się, czy istnieje kara lub nagroda w wieczności za dokonane czyny. Odpowiedź narratora pokazuje podejście wielu obozowiczów. Mówi, że nie szuka nagrody, a zadania w obozie wykonuje, by przeżyć.

Codzienność więźniów zmusza ich do przekraczania zasad znanych im z przedobozowego życia. Kobiety oddają się mężczyznom tylko dlatego, aby zdobyć coś do jedzenia albo wyprosić przykrycie kawałka dachu nad blokiem. Hitlerowcy stawiają bowiem nowy kobiecy obóz w stanie surowym. Żeby stworzyć w nim lepsze warunki, kobiety muszą w jakiś sposób zapłacić innym więźniom za pomoc.

Rzeczywistość obozowa pełna jest tego typu trudnych doświadczeń egzystencjalnych. O dramatyzmie losu ofiar świadczy ich poczucie, że sytuacja w obozie uległa poprawie i że są łagodniej traktowani, tylko dlatego, że nie stoją już dwa dni na apelu albo mają pryczę tylko dla siebie.

Przykładowe konteksty

Historia

Opowiadania Borowskiego stawiają nam przed oczami rzeczywistość, która jest efektem funkcjonowania zbrodniczego systemu totalitarnego. Słowo totalitaryzm pochodzi od totalis – czyli całkowity i cechą tego systemu jest przenikanie wszystkich obszarów życia człowieka, od praw regulujących funkcjonowanie państwa po dążenie do kontroli sposobu myślenia obywateli. XX-wieczna Europa doświadczyła dwóch systemów totalitarnych – faszyzmu i komunizmu. Oba były przyczyną ogromnych zmian na kontynencie i śmierci wielu ofiar zbrodniczych systemów. Znalazło to odzwierciedlenie w polskiej konstytucji, która zakazuje istnienia organizacji odwołujących się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że ludzie w ten sam sposób przeżywają doświadczenia egzystencjalne? Jeżeli nie, z czego może wynikać ich różne podejście?

GUSTAW HERLING-GRUDZIŃSKI, *INNY ŚWIAT*

174. Postawy człowieka w sytuacji ekstremalnej. Omów zagadnienie na podstawie *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

W wierszu Wisławy Szymborskiej *Minuta ciszy po Ludwice Wawrzyńskiej* podmiot liryczny wspomina autentyczną postać Ludwiki, która ryzykując własne życie, uratowała z pożaru dzieci. Kobieta zmarła w wyniku odniesionych oparzeń. Na zakończenie czytamy: „Tyle wiemy o sobie, / ile nas sprawdzono. / Mówię to wam / ze swego nieznanego serca."

Czy jesteś w stanie wyobrazić sobie trudne sytuacje, w których nie wiesz, jak postąpiłbyś?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Inny świat Gustawa Herlinga-Grudzińskiego przedstawia rzeczywistość, której autor sam doświadczył jako więzień sowieckiego łagru w Jercewie. Sam tytuł stanowi ocenę pobytu w nim. Jest on światem, w którym obowiązują inne reguły, człowiek bowiem zostaje postawiony w sytuacjach ekstremalnych. Dotyczą one zarówno ciała, jak i psychiki więźniów.

Obóz jest miejscem, które stanowi źródło taniej siły roboczej. Więźniowie otrzymują niewielkie racje żywieniowe, a są jednocześnie zmuszani do ogromnego wysiłku fizycznego. To w połączeniu z brudem i chorobami wykończyło ludzkie organizmy i powodowało, że ludzie skupiali się na zaspokojeniu głodu, traktowali jedzenie porównywalnie do majątku człowieka. Byli w stanie nawet okaleczyć swoje ciało, aby trafić do szpitala, gdzie racje żywieniowe były minimalnie większe.

Obóz to również miejsce, które stawia w sytuacji ekstremalnej umysł człowieka. Dominującym uczuciem jest strach. Przed innymi więźniami, którzy mogą okazać się donosicielami, przed śmiercią z głodu, a nawet przed zapomnieniem przez świat poza obozem. Strach w połączeniu z kontrolą i torturami zamieniał ludzi w bezwolnych, żyjących z myślą o sobie i sposobie przeżycia kolejnego dnia.

Grudziński pokazuje, jak sowiecki obóz zmienia umysł i ciało człowieka. Ale też próbuje podkreślić, że w tym świecie walki o kolejny oddech wciąż są ludzie walczący o godność ludzką.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Inny utwór

Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu*

Postawy w sytuacjach ekstremalnych widzimy również w opowiadaniu Tadeusza Borowskiego *Proszę państwa do gazu*. Właściwie cała rzeczywistość obozowa miała dla ludzi charakter ekstremalny. Była zawieszeniem normalnych stosunków międzyludzkich. Narrator opowiadań twierdzi, że o realiach w Auschwitz nie da się w pełni opowiedzieć ludziom, którzy tam nie są, ponieważ nie będą w stanie ich zrozumieć. Człowiek w obozie żyje w ciągłym zawieszeniu między życiem a śmiercią, musi nawet czasem wybierać między życiem innych a swoim.

W opowiadaniu widzimy obozowiczów, w których hierarchii pozostało miejsce na jedną wartość – walkę o przetrwanie i zapewnienie sobie jak najlepszych warunków. Realia życia w obozie powodują, że następuje proces zlagrowania, zawieszone zostają normalne stosunki międzyludzkie, które nakazywałyby współczucie innym w trudnej sytuacji i chęć pomocy.

Obozowicze podczas okresu, w którym nie przyjeżdżają transporty, zastanawiają się, czy jest możliwe, że ustaną one zupełnie. Jeden z nich wyraża przekonanie, że nie może ich zabraknąć, bo inaczej umarliby w lagrze bez zdobytych na nich produktów. Zamiast pochylenia się nad cierpieniem potencjalnych ludzi przyjeżdżających do obozu, widzimy bezlitosne prawa natury, pozbawione ludzkiej empatii. Najważniejsze jest zaspokojenie potrzeb, nawet kosztem życia innych. Obozowicze wiedzą, że nie mogą nawet zastanawiać się, czy powinni pomóc transportowanym ludziom, ryzykując życie. Pomoc nie jest możliwa, a empatia uniemożliwiałabym im funkcjonowanie w obozie.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że ludzie reagują tak samo w takich samych sytuacjach ekstremalnych?

175. Refleksje na temat wartości ludzkiego życia. Omów zagadnienie na podstawie *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy życie ludzkie można wycenić? A jeżeli tak, to czy oznacza to konkretną cenę, czy też porównujemy je do innych wartości, np. godności, dobra?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Religie, systemy filozoficzne i prawo przypominają nam o wartości ludzkiego życia. Kain zostaje naznaczony na zawsze znamieniem za zabicie swojego brata Abla, a kodeksy karne przewidują za morderstwo wysokie kary.

Historia pokazuje jednak, niestety, że wartość ludzkiego życia może być traktowana inaczej. Odwołując się do *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, możemy na tę kwestię spojrzeć z dwóch perspektyw.

Po pierwsze, wartość własnego życia dla człowieka. Jest ono dla więźniów obozu sowieckiego czymś najważniejszym i skupiają się na walce o przetrwanie. Otrzymują niewielkie racje żywieniowe, a są jednocześnie zmuszani do ogromnego wysiłku fizycznego. To w połączeniu z brudem i chorobami wykończyło ludzkie organizmy i powodowało, że ludzie skupiali się na zaspokojeniu głodu, traktowali jedzenie porównywalnie do majątku człowieka. Byli w stanie nawet okaleczyć swoje ciało, aby trafić do szpitala, gdzie racje żywieniowe były minimalnie większe. Działania więźniów skupiały się na tym, by nie utracić własnego życia i przetrwać kolejny dzień w obozie. Autor ukazuje też, że nawet w takiej rzeczywistości były osoby, które ponad życie stawiały inne wartości, przykładem tego są siostry zakonne, które świadomie decydują się na śmierć, odmawiając posłuszeństwa obozowym władzom.

Ale utwór pokazuje też wartość ludzkiego życia w totalitarnym systemie, jaki panował w komunistycznej Rosji. Nie było ono cenne w zderzeniu z budowaniem komunizmu. Życie więźniów nie stanowiło wartości dla władz obozowych. Ludzie ginęli z głodu i chorób, byli poddawani torturom, by stworzyć z nich nowego komunistycznego człowieka. To powodowało, że więźniowie nie cenili wzajemnie swojego życia, potrafiąc donieść na inną osobę, co mogło oznaczać jej śmierć.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Tadeusz Borowski, *Ludzie którzy szli*

Brak wartości życia człowieka w realiach obozowych ukazuje również Tadeusz Borowski w opowiadaniu *Ludzie, którzy szli*. Tragedia ludobójstwa jest podkreślona poprzez patrzenie na nią z perspektywy obozowicza. Nie tylko widzimy tysiące ludzi zmierzających do komory gazowej, ale też reakcję zlagrowanego człowieka, który nie potrafi tym faktem nawet się przejąć albo okazać współczucia. Wie, że nie ma na to miejsca w realiach obozu.

Tytułowe zdanie powraca wielokrotnie w trakcie utworu. Narrator opowiada o codziennych wydarzeniach z obozowej rzeczywistości, a jednocześnie wspomina w tle tysiące ludzi idących do komór gazowych. Przytacza moment pobiegnięcia po piłkę, która znalazła się daleko poza boiskiem, podsumowując, że od jego opuszczenia boiska do powrotu za drutami przeszło około trzech tysięcy ludzi, których zagazowano.

Więźniowie nie patrzą na przechodzących jak na ludzi. Nie mają takiej możliwości, bo nie są w stanie im pomóc, a przyłożenie do tej sytuacji normalnej ludzkiej miary oznaczałoby załamanie się. Przechodzący są więc tylko elementem krajobrazu. Moment dehumanizacji widać nawet

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

w refleksji, że obozowicze poczuli pewną pustkę, bo z końcem lata transporty przestały przychodzić.

Przykładowe pytania komisji

Jak pobyt w obozie wpływał na psychikę Grudzińskiego?

176. Literatura dokumentu osobistego jako świadectwo pamięci. Omów zagadnienie na podstawie *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Zapewne znasz te dwa typy ludzi. Pierwsi ciągle wspominają przeszłość, inni – myślą o planach na przyszłość. Oczywiście, między tymi skrajnościami są dziesiątki wersji pośrednich. W której z tych wersji się odnajdujesz?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pamięć jest bardzo tajemniczą ludzką cechą. Czasami pamiętamy nieistotne szczegóły, a umykają nam najważniejsze kwestie. Czasami kilka osób opowiada o danym wydarzeniu z przeszłości w zupełnie inny sposób, choć wszyscy byli jego świadkami.

Pisząc *Inny świat*, Gustaw Herling-Grudziński stawiał sobie za cel utrwalenie wspomnień o pobycie w sowieckim obozie. Autor przedstawia zatem rzeczywistość, której sam doświadczył jako więzień sowieckiego łagru w Jercewie. Sam tytuł stanowi ocenę pobytu w nim. Jest on światem, w którym obowiązują inne reguły, człowiek bowiem zostaje postawiony w sytuacjach ekstremalnych.

Więźniowie proszą Grudzińskiego, by opisał, jak naprawdę było. Można powiedzieć, że autor osiągnął ten cel. Jego utwór jest przejmującym opisem zarówno wydarzeń historycznych, jak i funkcjonowania systemu totalitarnego. Opisuje środki wykorzystywane do brutalnego budowania nowego człowieka poprzez łamanie jego ciała i psychiki.

Inny świat pokazuje, jak bardzo miara z normalnego życia nie przystaje do totalitarnej rzeczywistości. Autor odtwarza wspomnienia o moralności obozowej, która tworzy się pod wpływem walki o przetrwanie. Wie, że z perspektywy świata poza obozem więzienne zachowania wydają się wyrazem niewłaściwego postępowania. Chce uchronić pamięć o tym, co doprowadziło ludzie tam przebywających do takiego stanu, pokazując, jak bardzo nieludzkim systemem był budowany w Rosji komunizm

Dzieło Grudzińskiego, poprzez zapisany w nim obraz totalitaryzmu, stanowi przetrogę dla przyszłych pokoleń, pozwalając lepiej zrozumieć funkcjonowanie tego systemu.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Andrzej Stasiuk, *Miejsce*

Również w *Miejscu* Andrzeja Stasiuka pamięć odgrywa szczególną rolę. Właściwie to opowieść o tym, jak przeszłość buduje nasze poczucie tożsamości, a jednocześnie, jak bardzo nie jesteśmy w stanie zatrzymać zmieniającej się rzeczywistości. Poprzez cykl opowieści autor starał się uchronić pamięć o życiu w Beskidzie Niskim, do którego się przeprowadził i który stał mu się bardzo bliski.

Narrator, patrząc na miejsce, z którego zabrano resztki cerkwi, snuje opowieść o jej początkach. Bazując na obserwacji życia, odtwarza w głowie nieznane mu momenty, jak chociażby trud zdobywania wielkich drzew, służących do budowy cerkwi. Ma świadomość, że kolejne pokolenie zbudowały duszę tego miejsca i zabranie go, a potem próba odtworzenia budynku w innym, pozbawia go jego prawdziwej istoty.

Ma świadomość, że przeszłość zbudowała jego teraźniejszość, dlatego tak dotkliwie odczuwa patrzenie na puste miejsce po cerkwi i chce uchronić pamięć o niej.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że zawsze wspominanie przeszłości i życie nią ma pozytywny charakter?

177. Pamięć o historii utrwalona w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jaką dostrzegasz wartość w mówieniu o historii? Czy zgadzasz się ze zdaniem George'a Santayany: „Ci, którzy nie pamiętają przeszłości, skazani są na jej powtarzanie". Czy uważasz, że historia naprawdę jest nauczycielką życia i pozwala na unikanie błędów popełnionych przez przodków?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wydarzenia historyczne utrwalone na kartach literatury opisują albo czasy współczesne z perspektywy autora, albo są próbą odtworzenia wiedzy o przeszłości. Obie wersje mają dużą wartość. Pisząc o przeszłości, autorzy mają możliwość oceny wydarzeń historycznych z perspektywy czasu, czyniąc z nich przestrogę lub zachętę dla czytelników. Opis współczesnych zdarzeń dodatkowo powoduje, że autor może dać świadectwo jako ich obserwator.

Widzimy to w *Innym świecie* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. Autor przedstawia rzeczywistość, której doświadczył jako więzień sowieckiego łagru w Jercewie. Sam tytuł

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

stanowi ocenę pobytu w nim. Jest on światem, w którym obowiązują inne reguły, człowiek bowiem zostaje postawiony w sytuacjach ekstremalnych.

Więźniowie proszą Grudzińskiego, by opisał, jak naprawdę było. Można powiedzieć, że autor osiągnął ten cel. Jego utwór jest przejmującym opisem zarówno wydarzeń historycznych, jak i funkcjonowania systemu totalitarnego. Opisuje środki wykorzystywane do brutalnego budowania nowego człowieka poprzez łamanie jego ciała i psychiki.

Inny świat pokazuje, jak bardzo miara z normalnego życia nie przystaje do totalitarnej rzeczywistości. Autor odtwarza wspomnienia o moralności obozowej, która tworzy się pod wpływem walki o przetrwanie.

Dzieło Grudzińskiego, poprzez zapisany w nim obraz totalitaryzmu, stanowi przetrogę dla przyszłych pokoleń, pozwalając lepiej zrozumieć funkcjonowanie tego systemu.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Henryk Sienkiewicz, *Potop*

Sens utrwalania historii na kartach literatury tłumaczył też Henryk Sienkiewicz. Na zakończenie *Trylogii* napisał, że tworzył „dla pokrzepienia serc". Z jednej strony ukazywał trudne wydarzenia z historii Polski, z drugiej, zawsze z pragnieniem pokazania, jak bohaterska postawa Polaków doprowadza do przeciwstawienie się wrogowi. Celem tego działania było wsparcie ducha patriotycznego u Polaków żyjących pod zaborami. Przykładowo w *Potopie* akcja skupia się na działaniach związanych z potopem szwedzkim, którego nazwa nawiązywała do szybkiego zdobywania kolejnych części Polski. Ostatecznie wojna zakończyła się usunięciem wojsk szwedzkich z kraju.

Cel, który przyświecał Sienkiewiczowi, wpłynął też na sposób ukazywania wydarzeń historycznych. Po pierwsze, wpłynął na selekcję ukazywanych elementów. *Potop* jest pełen szlachetnych patriotów i interesownych zdrajców. Utwór skupia się na wydarzeniach, które pozwalają to ukazać, jak chociażby bohaterska obrona Częstochowy. Dla oddania kolorytu eopki język powieści jest archaizowany. To nie jest w pełni XVII-wieczna polszczyzna, utrudniałaby bowiem zrozumienie treści utworu, ale stopień archaizacji wystarczała do stworzenia wrażenia dawnego języka.

Inny utwór

Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*

Inny cel przyświecał Elizie Orzeszkowej, autorce opowiadania *Gloria victis*. Przywołuje ono historię w celu upamiętnienia bezimiennych bohaterów powstania styczniowego. W utworze widzimy niewiele odwołań do samych faktów i postaci historycznych.

Poprzez przyjętą w opowiadaniu perspektywę, czyli opowieść z punktu widzenia lasu, opis skupia się przede wszystkim na ludziach i ich emocjach.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Można powiedzieć zatem, że z jednej strony Orzeszkowa nie przekazuje wielu faktów historycznych związanych z powstaniem, z drugiej – buduje przejmujący obraz ofiary powstańców, którzy od początku domyślali się klęski, czuli się jednak w obowiązku, by stanąć do walki w imię ojczyzny i stać się zasiewem patriotyzmu dla przyszłych pokoleń.

Przykładowe pytania komisji

Jaką wartość ma dla Ciebie pamięć o historycznych wydarzeniach?

178. Jakie znaczenie ma tytuł do zrozumienia sensu utworu? Omów zagadnienie na podstawie *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Pomyśl o kilku tytułach książek i spróbuj zdefiniować, jak odnoszą się do treści utworu. W wersji level master – pomyśl nad koncepcjami, które przyświecały tłumaczom niektórych tytułów filmów na język polski (Np. *Die hard – Szklana pułapka*, *Terminator – Elektroniczny morderca*).

Przykładowe elementy odpowiedzi

Tytuł może pełnić wielorakie funkcje w stosunku do utworu. Może brzmieć tajemniczo, by przykuć uwagę i zachęcić do lektury, może dotykać problematyki utworu albo przywoływać jednego z bohaterów.

Gustaw Herling-Grudziński nadał tytuł swojemu utworowi, odwołując się do powieści Fiodora Dostojewskiego *Zapiski z martwego domu*. Była ona bardzo ważna w procesie zrozumienia sytuacji, w której znalazł się Grudziński. Autor był więźniem sowieckiego łagru w Jercewie. Sam tytuł stanowi ocenę pobytu w nim.

W *Zapiskach* Dostojewski opisuje swoje doświadczenia, wyniesione z pobytu na katordze, przetwarzając je literacko. Katorga była karą za przynależność do grupy młodych intelektualistów. Do dzieła rosyjskiego pisarza odwołuje się i tytuł, i motto *Innego świata*. Stanowią one podkreślenie, że rzeczywistość opisana przez Grudzińskiego nie może być oceniana z punktu widzenia codzienności. Obóz pracy jest miejscem, w którym panuje inna moralność i inne obyczaje niż w świecie na wolności. Komunistyczny totalitaryzm stworzył miejsce niszczące ciało i umysł człowieka, zmuszające go do walki o każdy dzień życia i każdy kawałek jedzenia.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Inny utwór

Bolesław Prus, *Lalka*

Ciekawym przypadkiem odczytania sensu tytułu jest powieść Bolesława Prusa *Lalka*. Autor podkreślał niejednokrotnie, że jego źródłem jest artykuł na temat procesu o lalkę, który stał się dla niego inspiracją do sprawy, którą Helenie Stawskiej wytoczyła hrabina Krzeszowska. Czytelnicy od początku zaczęli go jednak traktować jako interpretację roli Izabeli Łęckiej, odczytywanej jako postać pustej lalki.

*** Inny utwór**

W literaturze popularnej celem tytułu jest często przyciągnięcie czytelnika, sprawienie, żeby zatrzymał się nad książką i sięgnął po nią, przykładowo *Zanim się pojawiłeś* Jojo Moyes, *The Girl Who Was Saturday Night* Heather O'Neill czy *How to Marry Keanu Reeves in 90 Days* Kwany Jackson.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, czym kierowałbyś się przy nadaniu tytułu swojemu dziełu?

179. Moralność obozowa jako wynik zniewolenia człowieka. Omów zagadnienie na podstawie *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 170.

W latach 70. XX wieku profesor Philip Zimbardo przeprowadził eksperyment na Uniwesytecie Stanforda. Grupę ochotników podzielił na więźniów i strażników więziennych. Okazało się, że grupa strażników zaczęła wykazywać tak niepokojąco agresywne zachowania, że eksperyment przerwano po sześciu dniach. Czy Twoim zdaniem oznacza to, że w odpowiednich warunkach tak łatwo wejść w rolę kata?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Moralność oznacza ocenę czynów w kategorii dobra i zła. Te kategorie mogą się zmieniać w zależności od religii albo systemu filozoficznego lub prawnego.

Różnie na zło reagują poszczególni ludzie. Gustaw Herling-Grudziński w *Innym świecie* pokazuje, że zależy to nie tylko od człowieka, ale od okoliczności, w których się znajduje. Autor przedstawia rzeczywistość, której doświadczył jako więzień sowieckiego łagru w Jercewie. Sam tytuł stanowi ocenę pobytu w nim. Jest on światem, w którym obowiązują inne reguły, człowiek bowiem zostaje postawiony w sytuacjach ekstremalnych, łamane są jego ciało i psychika, a to zniewolenie staje się źródłem zmian we współwięźniach.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Otrzymują oni niewielkie racje żywieniowe, a są jednocześnie zmuszani do ogromnego wysiłku fizycznego. To w połączeniu z brudem i chorobami wykończyło ludzkie organizmy i powodowało, że ludzie skupiali się na zaspokojeniu głodu, traktowali jedzenie porównywalnie do majątku człowieka. Byli w stanie nawet okaleczyć swoje ciało, aby trafić do szpitala, gdzie racje żywieniowe były minimalnie większe. Działania więźniów skupiały się na tym, by nie utracić własnego życia i przetrwać kolejny dzień w obozie.

Grudziński ukazuje, jak prowadzi to do powstania moralności obozowej, w której nie istnieją pozaobozowe kategorie dobra i zła, a życie ludzkie pozbawione jest wartości. Jedynym celem staje się przeżycie. W obozie rządzą „urkowie", zabijający innych współwięźniów i gwałcący kobiety. Słabość jest przedmiotem nienawiści i pogardy, bo oznacza niewyrobienie norm pracy przez brygadę i brak namiastek przywilejów z tym związanych. Na porządku dziennym są donosy na innych.

Autor nie usprawiedliwia tych zachowań, chce po prostu pokazać, w jaki sposób rzeczywistość obozowa mogła wpływać na więźniów. Przedstawia niszczenie psychiki człowieka, które do tego prowadzi. Pokazuje też, że w tym świecie nieludzkich zasad wciąż obecne są osoby, które pomimo wszystko próbują zachować godność i zasady znane im z przedobozowego życia. Ukazuje to chociażby przez zachowanie sióstr w szpitalu, traktujących chorych z wielką serdecznością.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Historia

Inny świat stawia nam przed oczami rzeczywistość, która jest efektem funkcjonowania zbrodniczego systemu totalitarnego. Słowo totalitaryzm pochodzi od totalis – czyli całkowity i cechą tego systemu jest przenikanie wszystkich obszarów życia człowieka, od praw regulujących funkcjonowanie państwa po dążenie do kontroli sposobu myślenia obywateli. XX-wieczna Europa doświadczyła dwóch systemów totalitarnych – faszyzmu i komunizmu. Oba były przyczyną ogromnych zmian na kontynencie i śmierci wielu ofiar zbrodniczych systemów. Znalazło to odzwierciedlenie w polskiej konstytucji, która zakazuje istnienia organizacji odwołujących się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że fakt zniewolenia stanowi usprawiedliwienie dla zachowań więźniów?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

180. Granice ludzkiej godności i upodlenia. Omów zagadnienie na podstawie *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, czy coś może spowodować, że człowiek nie będzie przestrzegał zasad, które wyznaje?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Moralność oznacza ocenę czynów w kategorii dobra i zła. Te kategorie mogą się zmieniać w zależności od religii albo systemu filozoficznego lub prawnego. Różnie na zło reagują też poszczególni ludzie. Gustaw Herling-Grudziński w *Innym świecie* pokazuje, że zależy to nie tylko od człowieka, ale od okoliczności, w których się znajduje. Autor przedstawia rzeczywistość, której doświadczył jako więzień sowieckiego łagru w Jercewie. Sam tytuł stanowi ocenę pobytu w nim. Jest on światem, w którym obowiązują inne reguły, człowiek bowiem zostaje postawiony w sytuacjach ekstremalnych, łamane są jego ciało i psychika. To powoduje, że granica ludzkiej godności i upodlenia przesuwa się, gdy człowiek walczy o każdy kolejny dzień życia.

Grudziński ukazuje, jak prowadzi to do powstania moralności obozowej, w której nie istnieją pozaobozowe kategorie dobra i zła, a życie ludzkie pozbawione jest wartości. Jedynym celem staje się przeżycie. W obozie rządzą „urkowie", zabijający innych współwięźniów i gwałcący kobiety. Słabość jest przedmiotem nienawiści i pogardy, bo oznacza niewyrobienie norm pracy przez brygadę i brak namiastek przywilejów z tym związanych. Na porządku dziennym są donosy na innych.

Autor nie usprawiedliwia tych zachowań, chce po prostu pokazać, w jaki sposób rzeczywistość obozowa mogła wpływać na więźniów. Przedstawia niszczenie psychiki człowieka, które do tego prowadzi. Pokazuje też, że w tym świecie nieludzkich zasad wciąż obecne są osoby, które pomimo wszystko próbują zachować godność i zasady znane im z przedobozowego życia. Ukazuje to chociażby poprzez zachowanie sióstr w szpitalu, traktujących chorych z wielką serdecznością. Poprzez opisy ludzkich odruchów udowadnia, że możliwe jest nieuczestniczenie w donosach czy życzliwość wobec innego osadzonego.

Odpowiadając na pytanie o granice ludzkiej godności i upodlenia, *Inny świat* pokazuje, że w rzeczywistości obozowej one nie istnieją i niewłaściwa jest próba oceny ich poprzez przykładanie miar znanych z pozaobozowego życia.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Historia

Inny świat stawia nam przed oczami rzeczywistość, która jest efektem funkcjonowania zbrodniczego systemu totalitarnego. Słowo totalitaryzm pochodzi od totalis – czyli całkowity i cechą tego systemu jest przenikanie wszystkich obszarów życia człowieka, od praw regulujących funkcjonowanie państwa po dążenie do kontroli sposobu myślenia obywateli. XX-wieczna Europa doświadczyła dwóch systemów totalitarnych – faszyzmu i komunizmu. Oba były przyczyną ogromnych zmian na kontynencie i śmierci wielu ofiar zbrodniczych systemów. Znalazło to odzwierciedlenie w polskiej konstytucji, która zakazuje istnienia organizacji odwołujących się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu.

Przykładowe pytania komisji

W jaki sposób interpretujesz zakończenie utworu, gdy narrator nie znajduje usprawiedliwienia dla donosu na innych i skazanie ich na śmierć, przy jednoczesnym tłumaczeniu, że celem była ochrona własnego życia?

181. Jak zachować człowieczeństwo w sytuacji ekstremalnej? Omów zagadnienie na podstawie *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

W wierszu Wisławy Szymborskiej *Minuta ciszy po Ludwice Wawrzyńskiej* podmiot liryczny wspomina autentyczną postać Ludwiki, która ryzykując własne życie, uratowała z pożaru dzieci. Kobieta zmarła w wyniku odniesionych oparzeń. Na zakończenie czytamy: „Tyle wiemy o sobie, / ile nas sprawdzono. / Mówię to wam / ze swego nieznanego serca."

Czy jesteś w stanie wyobrazić sobie trudne sytuacje, w których nie wiesz, jak postąpiłbyś?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Inny świat Gustawa Herlinga-Grudzińskiego przedstawia rzeczywistość, której autor doświadczył jako więzień sowieckiego łagru w Jercewie. Sam tytuł stanowi ocenę pobytu w nim. Jest on światem, w którym obowiązują inne reguły, człowiek bowiem zostaje postawiony w sytuacjach ekstremalnych. Dotyczą one zarówno ciała, jak i psychiki więźniów.

Grudziński ukazuje, jak te ekstremalne sytuacje prowadzą do powstania moralności obozowej, w której nie istnieją pozaobozowe kategorie dobra i zła, a życie ludzkie pozbawione jest wartości. Jedynym celem staje się przeżycie. W obozie rządzą „urkowie", zabijający innych współwięźniów i gwałcący kobiety. Słabość jest przedmiotem nienawiści i pogardy, bo oznacza niewyrobienie norm pracy przez brygadę i brak namiastek przywilejów z tym związanych. Na porządku dziennym są donosy na innych.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Autor nie usprawiedliwia tych zachowań, chce po prostu pokazać, w jaki sposób rzeczywistość obozowa mogła wpływać na więźniów. Przedstawia niszczenie psychiki człowieka, które do tego prowadzi. Pokazuje też, że w tym świecie nieludzkich zasad wciąż obecne są osoby, które pomimo wszystko próbują zachować godność i zasady znane im z przedobozowego życia. Ukazuje to chociażby poprzez zachowanie sióstr w szpitalu, traktujących chorych z wielką serdecznością.

Zachowanie człowieczeństwa wiązało się z próbą uchronienia choć cząstki przedobozowego świata. Dla Pamfiłowa, byłego właściciela wielkiego gospodarstwa, była to miłość do syna i myśl o nim. Dla Gustawa, którego łączymy z postacią samego autora, były to drobne gesty pomocy innym, chociażby poprzez dzielenie się posiłkiem, jak również głodówka, którą podjął, by zaprotestować przeciwko pozostaniu Polaków w obozie pomimo amnestii.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Historia

Inny świat stawia nam przed oczami rzeczywistość, która jest efektem funkcjonowania zbrodniczego systemu totalitarnego. Słowo totalitaryzm pochodzi od totalis – czyli całkowity i cechą tego systemu jest przenikanie wszystkich obszarów życia człowieka, od praw regulujących funkcjonowanie państwa po dążenie do kontroli sposobu myślenia obywateli. XX-wieczna Europa doświadczyła dwóch systemów totalitarnych – faszyzmu i komunizmu. Oba były przyczyną ogromnych zmian na kontynencie i śmierci wielu ofiar zbrodniczych systemów. Znalazło to odzwierciedlenie w polskiej konstytucji, która zakazuje istnienia organizacji odwołujących się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że ludzie reagują tak samo w takich samych sytuacjach ekstremalnych?

182. Człowiek wobec zła. Omów zagadnienie na podstawie *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, kto lub co jest odpowiedzialne za walkę ze złem? Czy taka walka jest konieczna? Dlaczego wyboru w kategorii dobra i zła nie pozostawić decyzji własnej człowieka?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Moralność oznacza ocenę czynów w kategorii dobra i zła. Te kategorie mogą się zmieniać w zależności od religii albo systemu filozoficznego lub prawnego.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Różnie na zło reagują też poszczególni ludzie. Gustaw Herling-Grudziński w *Innym świecie* pokazuje, że zależy to nie tylko od człowieka, ale od okoliczności, w których się znajduje. Autor przedstawia rzeczywistość, której doświadczył jako więzień sowieckiego łagru w Jercewie. Sam tytuł stanowi ocenę pobytu w nim. Jest on światem, w którym obowiązują inne reguły, człowiek bowiem zostaje postawiony w sytuacjach ekstremalnych, łamane są jego ciało i psychika.

Grudziński ukazuje, jak prowadzi to do powstania moralności obozowej, w której nie istnieją pozaobozowe kategorie dobra i zła, a życie ludzkie pozbawione jest wartości. Jedynym celem staje się przeżycie. W obozie rządzą „urkowie", zabijający innych współwięźniów i gwałcący kobiety. Słabość jest przedmiotem nienawiści i pogardy, bo oznacza niewyrobienie norm pracy przez brygadę i brak namiastek przywilejów z tym związanych. Na porządku dziennym są donosy na innych.

Autor nie usprawiedliwia tych zachowań, chce po prostu pokazać, w jaki sposób rzeczywistość obozowa mogła wpływać na więźniów. Przedstawia niszczenie psychiki człowieka, które do tego prowadzi. Pokazuje też, że w tym świecie nieludzkich zasad wciąż obecne są osoby, które pomimo wszystko próbują zachować godność i zasady znane im z przedobozowego życia. Ukazuje to chociażby poprzez zachowanie sióstr w szpitalu, traktujących chorych z wielką serdecznością.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Inny utwór

Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*

Przykładem postawy wobec zła jest postać Soni w *Zbrodni i karze* Fiodora Dostojewskiego. Złu przeciwstawia ona swoje dobro. Nie zawsze przynosi to wymierny skutek, co widać po zachowaniu jej ojca, który nie zrywa z nałogiem, chociaż przeżywa fakt, że córka z jego powodu staje się prostytutką, próbując zapewnić byt rodzinie. Można za to zobaczyć ogromną przemianę w Raskolnikowie, do której przyczynia się jej dobro i miłość. Swoją siłę do walki ze złem, a zarazem motywację Sonia czerpie z wiary. Jej pełna miłości postawa okazuje się w utworze silniejsza niż prawo, które poprzestaje na karze, ale nie zmienia myślenia Raskolnikowa.

Przykładowe pytania komisji

Co sprawia, że człowiek jest w stanie wyrządzić drugiemu człowiekowi krzywdę?

Czy uważasz, że system kar wpływa na walkę ze złem, czy też inne środki są bardziej skuteczne?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

HANNA KRALL, *ZDĄŻYĆ PRZED PANEM BOGIEM*

183. Literatura faktu jako źródło wiedzy o przeszłości. Omów zagadnienie na podstawie książki *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy chętnie czytasz książki na temat przeszłości? A jeżeli tak, to czy wolisz publikacje naukowe, a może raczej literaturę faktu na tematy historyczne, która jest bliższa epice?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Literatura faktu ma na celu ukazanie autentycznych postaci i wydarzeń. Powstanie utworu w tym nurcie poprzedza proces zbierania materiałów, mogą to być relacje świadków wydarzenia, dokumenty i inne materiały związane z daną problematyką.

Traktujemy ją jako połączenie elementu naukowego z literackim. Z jednej strony zbliżona jest ona do naukowych materiałów na temat danych wydarzeń, z drugiej - sposób budowania opowieści sytuuje ją blisko epiki. Tematy, które podejmują twórcy, dotyczą zarówno współczesności, jak i historycznych wydarzeń.

Oba te elementy przeplatają się książce Hanny Krall *Zdążyć przed Panem Bogiem*. Poznała ona Marka Edelmana podczas pracy nad reportażem o chorobach serca. Pod wpływem rozmów z nim napisała tekst *Sposób umierania*. Był on komentowany na całym świecie, a niektóre środowiska żydowskie bardzo krytykowały obraz powstania, który się z niego wyłaniał. To dlatego autorka podjęła decyzję o dalszych rozmowach z Edelmanem i tak powstało *Zdążyć przed Panem Bogiem*.

Przedmiotem krytyki w pierwszym tekście było, zdaniem niektórych czytelników, odarcie powstania z wielkości, zbyt lekkie spojrzenie na sprawy ostateczne i śmierć powstańców.

W *Zdążyć przez Panem Bogiem* rozmówcy wracają do tych kwestii, podtrzymują wcześniejszy obraz, a jednocześnie starają się zrozumieć reakcje na wspomnienia Edelmana. Symboliczne znaczenie ma w tej kwestii wracanie do sprawy malowania ryb przez Anielewicza, przywódcę powstania, tak aby wyglądały one na świeże. Opowieść ta dotyczyła czasów przed powstaniem w getcie. Dla części czytelników stało się to elementem odbierającym wielkość postaci przywódcy.

W swoich rozmowach z Hanną Krall Edelman stara się opowiedzieć, jak wyglądało powstanie z jego perspektywy, nie chce zranić odbiorców, ma świadomość, że chcą patrzeć na to wydarzenie tylko w kategoriach poświęcenia i tragizmu. Ukazuje on jednak, że na losy powstania złożyły się tysiące losów Żydów mieszkających w getcie i ich różnorodnych postaw. Ma świadomość sensu, który nadali powstaniu, polegającego na wyborze sposobu umierania, niepozwoleniu na to, by nawet o tym decydowali Niemcy.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Zdążyć przed Panem Bogiem jest cennym źródłem pamięci o przeszłości, widzianej oczami uczestnika zdarzeń.

Przykładowe konteksty

Teoria literatury

Już w elementach odpowiedzi.

Kontekst biograficzny

Tematyka rozmów z Edelmanem była istotna dla Hanny Krall również z powodów osobistych. Jako Żydówka straciła wielu bliskich w Lublinie, a wojnę przeżyła dlatego, że była ukrywana przez Polaków. Po napisaniu *Zdążyć przed Panem Bogiem* autorka kontynuowała tematykę żydowską.

Przykładowe pytania komisji

Jaki cel może mieć zapisywanie wspomnień dotyczących ważnych historycznie wydarzeń?

184. Świadectwo heroizmu – obraz egzystencji i walki Żydów w getcie warszawskim. Omów zagadnienie na podstawie książki *Zdążyć przed Panem* Bogiem Hanny Krall. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jakie postawy uważasz za heroiczne? Co robi bohater XXI wieku, aby zasłużyć na tę nazwę?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Hanna Krall poznała Marka Edelmana podczas pracy nad reportażem o chorobach serca. Pod wpływem rozmów z nim napisała tekst *Sposób umierania*. Był on komentowany na całym świecie, a niektóre środowiska żydowskie bardzo krytykowały obraz powstania, który się z niego wyłaniał. To dlatego autorka podjęła decyzję o dalszych rozmowach z Edelmanem i tak powstało *Zdążyć przed Panem Bogiem*.

Przedmiotem krytyki w pierwszym tekście było, zdaniem niektórych czytelników, odarcie powstania z wielkości i heroizmu, zbyt lekkie spojrzenie na sprawy ostateczne i śmierć powstańców.

W *Zdążyć przez Panem Bogiem* rozmówcy wracają do tych kwestii, podtrzymują wcześniejszy obraz, a jednocześnie starają się zrozumieć reakcje na wspomnienia Edelmana. Symboliczne znaczenie ma w tej kwestii wracanie do sprawy malowania ryb przez Anielewicza, przywódcę powstania, tak aby wyglądały one na świeże. Opowieść ta dotyczyła czasów przed powstaniem w getcie. Dla części czytelników stało się to elementem odbierającym wielkość postaci przywódcy.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

W swoich rozmowach z Hanną Krall Edelman stara się opowiedzieć, jak wyglądało powstanie z jego perspektywy, nie chce zranić odbiorców, ma świadomość, że chcą patrzeć na to wydarzenie tylko w kategoriach poświęcenia i heroizmu. Ukazuje on jednak, że na losy powstania złożyły się tysiące losów Żydów mieszkających w getcie i ich różnorodnych postaw. Ma świadomość sensu, który nadali powstaniu, polegającego na wyborze sposobu umierania, niepozwoleniu na to, by nawet o tym decydowali Niemcy. Heroizmem dla Edelmana było takie właśnie traktowanie życia w getcie i walki. Heroiczna jest dla niego postawa pielęgniarki, która daje truciznę dzieciom pod swoją opieką, oszczędza im bowiem wywiezienia i zagazowania.

Edelman ma świadomość odwagi w działaniach, które podjęli w getcie, ale przypomina też, że rzeczywistość getta była często pozbawiona jakiejkolwiek formy wyboru i oporu przeciw hitlerowcom, a co za tym idzie, nie powinno fałszować się jej obrazu, próbując przedstawić życie tam tylko w kategoriach wielkości i heroizmu, bardziej odpowiednia wydaje się kategoria tragizmu.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Tematyka rozmów z Edelmanem była istotna dla Hanny Krall również z powodów osobistych. Jako Żydówka straciła wielu bliskich w Lublinie, a wojnę przeżyła dlatego, że była ukrywana przez Polaków, ryzykujących swoje życie. Po napisaniu *Zdążyć przed Panem Bogiem* autorka kontynuowała tematykę żydowską.

Przykładowe pytania komisji

Jakie wydarzenie związane z przebiegiem powstania w getcie utkwiło w Twojej pamięci jako najbardziej tragiczne?

185. Ile jest warte ludzkie życie? Omów zagadnienie na podstawie książki *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy życie ludzkie można wycenić? A jeżeli tak, to czy oznacza to konkretną cenę, czy też porównujemy je do innych wartości, np. godności, dobra?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Religie, systemy filozoficzne i prawo przypominają nam o wartości ludzkiego życia. Kain zostaje naznaczony na zawsze znamieniem za zabicie swojego brata Abla, a kodeksy karne przewidują za morderstwo wysokie kary.

Historia pokazuje jednak, niestety, że wartość ludzkiego życia może być traktowana inaczej. Widzimy to w książce *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall. Jest ona zapisem rozmów autorki z Markiem Edelmanem, zastępcą przywódcy powstania w getcie warszawskim.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Stanowi świadectwo Holokaustu, opisując działania nazistów zmierzające do eksterminacji Żydów.

Życie Żydów w oczach hitlerowskiego totalitaryzmu nie stanowi żadnej wartości. Książka jest pełna opisów środków służących do ich likwidacji. Sami Żydzi nie są w stanie w to uwierzyć i są przekonani przykładowo, że skoro na podróż pociągiem dostają chleb, to na pewno celem nie jest wywiezienie ich na śmierć, Niemcy bowiem nie traciliby tak dużo chleba.

Samo powstanie w getcie Edelman określa jako wybór sposobu umierania. Był przekonany, że nie mogło ono zakończyć się zwycięstwem, ale jego celem było świadome oddanie życia i sprawienie, że będzie to widoczne dla ludzi poza gettem.

Tę sytuację Edelman porównuje ze swoją powojenną pracą. Jako kardiochirurg wie, że walczy o życie ludzkie i to ono stanowi dla niego wartość, w przeciwieństwie do getta, gdzie zawsze chodziło o śmierć.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat*

Kwestię wartości ludzkiego życia w totalitarnej rzeczywistości porusza rówież Gustaw Herling-Grudziński w *Innym świecie*. Odwołując się do utworu, możemy na tę kwestię spojrzeć z dwóch perspektyw.

Po pierwsze, wartość własnego życia dla człowieka. Jest ono dla więźniów obozu sowieckiego czymś najważniejszym i skupiają się na walce o przetrwanie. Otrzymują oni niewielkie racje żywieniowe, a są jednocześnie zmuszani do ogromnego wysiłku fizycznego. To w połączeniu z brudem i chorobami wykończyło ludzkie organizmy i powodowało, że ludzie skupiali się na zaspokojeniu głodu, traktowali jedzenie porównywalnie do majątku człowieka. Byli w stanie nawet okaleczyć swoje ciało, aby trafić do szpitala, gdzie racje żywieniowe były minimalnie większe. Działania więźniów skupiały się na tym, by nie utracić własnego życia i przetrwać kolejny dzień w obozie.

Ale utwór pokazuje też wartość ludzkiego życia w totalitarnym systemie, jaki panował w komunistycznej Rosji. Nie było ono cenne w zderzeniu z budowaniem komunizmu. Życie więźniów nie stanowiło wartości dla władz obozowych. Ludzie ginęli z głodu i chorób, byli poddawani torturom, by stworzyć z nich nowego komunistycznego człowieka. To powodowało, że więźniowie nie cenili wzajemnie swojego życia, potrafiąc donieść na inną osobę, co mogło oznaczać jej śmierć.

Przykładowe pytania komisji

Czy sposób opowiadania Marka Edelmana również odbierasz jako odarcie obrazu powstania z wielkości?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

186. Świat za murem – perspektywy życia w okupowanej Warszawie. Omów zagadnienie na podstawie książki *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy pamiętasz przykłady murów z historii lub literatury? Mur Troi, mur w *Zemście* albo mur berliński? Mur czasami zabezpiecza przed wrogami. Czy dostrzegasz inne jego funkcje?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Hanna Krall oparła swoją książkę *Zdążyć przed Panem Bogiem* na wspomnieniach Marka Edelmana, zastępcy przywódcy powstania w getcie warszawskim. Poznała go podczas pracy nad reportażem o chorobach serca.

Mówiąc o świecie za murem w jej książce, możemy spojrzeć zarówno z perspektywy getta, jak i mieszkańców pozostałej części Warszawy.

Świat za murem od strony getta był pozbawiony wyboru. Edelman wielokrotnie podkreśla, że nie chodziło o życie, można było tylko decydować o śmierci. To dlatego ma świadomość sensu, który nadali powstaniu, polegającego na wyborze sposobu umierania, niepozwoleniu na to, by nawet o tym decydowali Niemcy.

Getto to świat ludzi umierających z głodu. Świat tych, którzy zdecydowali się na udział w powstaniu, żeby godnie umrzeć, i tych, którzy nie są w stanie uwierzyć, że Niemcy mają na celu zabijanie ich, są przekonani, że skoro na podróż pociągiem dostają chleb, to na pewno celem nie jest wywiezienie ich na śmierć, Niemcy bowiem nie traciliby tak dużo chleba. To świat, w którym heroizmem wykazuje się pielęgniarka, ponieważ podaje truciznę nie swoim dzieciom, ratując je od wywiezienia i zagazowania.

W swoich rozmowach z Hanną Krall Edelman stara się opowiedzieć, jak wyglądało getto w czasie powstania z jego perspektywy, nie chce zranić odbiorców, ma świadomość, że chcą patrzeć na to wydarzenie tylko w kategoriach poświęcenia i heroizmu. Ukazuje on jednak, że na losy powstania złożyły się tysiące losów Żydów mieszkających w getcie i ich różnorodnych postaw.

Świat po drugiej stronie muru pojawia się w niewielu fragmentach. Dramatyczny jest kontrast między tymi dwiema rzeczywistościami. Edelman opowiada o murze sięgającym tylko do wysokości pierwszego piętra. Po drugiej stronie Żydzi widzieli karuzelę i słyszeli muzykę, to powodowało lęk, że nikt nawet nie zauważy śmierci tysięcy osób w getcie.

Oba światy były pod kontrolą nazistów, jednak z perspektywy getta strona aryjska wydawała się namiastką wolności.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Tematyka rozmów z Edelmanem była istotna dla Hanny Krall również z powodów osobistych. Jako Żydówka straciła wielu bliskich w Lublinie, a wojnę przeżyła dlatego, że była ukrywana przez Polaków, ryzykujących swoje życie. Po napisaniu *Zdążyć przed Panem Bogiem* autorka kontynuowała tematykę żydowską.

Przykładowe pytania komisji

Które wydarzenie z getta warszawskiego, opisane w książce, pozostało Ci najbardziej w pamięci?

Czy uważasz, że powstanie opisane z pespektywy Edelmana jest tylko jego osobistym odbiorem rzeczywistości, czy też pozwala nam również na obiektywne spojrzenie na to wydarzenie?

187. Zagłada z perspektywy świadka i uczestnika wydarzeń w getcie. Omów zagadnienie na podstawie książki *Zdążyć przed Panem* Bogiem Hanny Krall. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy zdarzyło Ci się słuchać relacji kilku osób dotyczących tego samego wydarzenia i dostrzegać różnice w ich opowieściach? Z czego one wynikają?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Literatura faktu ma na celu ukazanie autentycznych postaci i wydarzeń. Powstanie utworu w tym nurcie poprzedza proces zbierania materiałów, mogą to być relacje świadków wydarzenia, dokumenty i inne materiały związane z daną problematyką. Hanna Krall oparła swoją książkę *Zdążyć przed Panem Bogiem* na wspomnieniach Marka Edelmana, zastępcy przywódcy powstania w getcie warszawskim. Poznała go podczas pracy nad reportażem o chorobach serca. Pod wpływem rozmów z nim napisała tekst *Sposób umierania*. Był on komentowany na całym świecie, a niektóre środowiska żydowskie bardzo krytykowały obraz powstania, który się z niego wyłaniał. To dlatego autorka podjęła decyzję o dalszych rozmowach z Edelmanem i tak powstało *Zdążyć przed Panem Bogiem*.

Przedmiotem krytyki w pierwszym tekście było, zdaniem niektórych czytelników, odarcie powstania z wielkości, zbyt lekkie spojrzenie na sprawy ostateczne i śmierć powstańców.

W *Zdążyć przez Panem Bogiem* rozmówcy wracają do tych kwestii, podtrzymują wcześniejszy obraz, a jednocześnie starają się zrozumieć reakcje na wspomnienia Edelmana. Symboliczne znaczenie ma w tej kwestii wracanie do sprawy malowania ryb przez Anielewicza, przywódcę powstania, tak aby wyglądały one na świeże. Opowieść ta dotyczyła czasów przed powstaniem

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

w getcie. Dla części czytelników stało się to elementem odbierającym wielkość postaci przywódcy.

W swoich rozmowach z Hanną Krall Edelman stara się opowiedzieć, jak wyglądało powstanie z jego perspektywy, nie chce zranić odbiorców, ma świadomość, że chcą patrzeć na to wydarzenie tylko w kategoriach poświęcenia i heroizmu. Ukazuje on jednak, że na losy powstania złożyły się tysiące losów Żydów mieszkających w getcie i ich różnorodnych postaw. Tych, którzy zdecydowali się na udział w powstaniu, i tych, którzy nie są w stanie uwierzyć, że Niemcy chcą ich zabić, są przekonani, że skoro na podróż pociągiem dostają chleb, to na pewno celem nie jest wywiezienie ich na śmierć, Niemcy bowiem nie traciliby tak dużo chleba.

Edelman ma świadomość sensu, który nadali powstaniu, polegającego na wyborze sposobu umierania, niepozwoleniu na to, by nawet o tym decydowali Niemcy. Nie zgadza się na patrzenie na powstanie tylko w kategoriach bohaterskiego wydarzenia, które miało na celu pokonanie nazistów pomimo ich przewagi.

Zdążyć przed Panem Bogiem jest cennym źródłem pamięci o przeszłości, widzianej oczami uczestnika zdarzeń.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Tematyka rozmów z Edelmanem była istotna dla Hanny Krall również z powodów osobistych. Jako Żydówka straciła wielu bliskich w Lublinie, a wojnę przeżyła dlatego, że była ukrywana przez Polaków, ryzykujących swoje życie. Po napisaniu *Zdążyć przed Panem Bogiem* autorka kontynuowała tematykę żydowską.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, z czego wynikała krytyka wspomnień Edelmana, choć był on bezpośrednim świadkiem życia w getcie i powstania?

188. Dwie perspektywy wyścigu w walce o życie – wojenna i powojenna. Omów zagadnienie na podstawie książki *Zdążyć przed Panem* Bogiem Hanny Krall. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy życie ludzkie można wycenić? A jeżeli tak, to czy oznacza to konkretną cenę, czy też porównujemy je do innych wartości, np. godności, dobra?

Co sądzisz o uporczywej terapii? (Polega ona na podtrzymywaniu funkcji życiowych nieuleczalnie chorego, które przedłuża jego umieranie, wiążąc się z nadmiernym cierpieniem lub naruszeniem godności pacjenta.)

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Religie, systemy filozoficzne i prawo przypominają nam o wartości ludzkiego życia. Kain zostaje naznaczony na zawsze znamieniem za zabicie swojego brata Abla, a kodeksy karne przewidują za morderstwo wysokie kary.

Wydaje się więc, że walka o ludzkie życie jest wpisana w powszechną moralność. Historia pokazuje jednak, niestety, że wartość ludzkiego życia może być traktowana inaczej. Widzimy to w książce *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall. Jest ona zapisem rozmów autorki z Markiem Edelmanem, zastępcą przywódcy powstania w getcie warszawskim. Stanowi świadectwo Holokaustu, opisując działania nazistów zmierzające do eksterminacji Żydów.

Powstanie w getcie Edelman określa jako wybór sposobu umierania. Był przekonany, że nie mogło ono zakończyć się zwycięstwem, ale jego celem było świadome oddanie życia i sprawienie, że będzie to widoczne dla ludzi poza gettem. Podkreśla, że działania powstańców nie były walką o życie, mieli bowiem świadomość przegranej. Ukazuje to również jako motywację do swojego działania, wiedząc, że chodzi tylko o śmierć, łatwiej było mu podjąć ryzyko.

Tę sytuację Edelman porównuje ze swoją powojenną pracą. Jako kardiochirurg wie, że walczy o życie ludzkie i to ono stanowi dla niego wartość, w przeciwieństwie do getta. Podkreśla, że z tego powodu bardziej się denerwuje, bo wie, że jego działania mogą przedłużyć ludzkie życie. Metaforycznie wyjaśnia, że stara się sprawić, żeby Pan Bóg nie zdmuchnął świeczki i by płonęła ona choć chwilę dłużej.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat*

Kwestię walki o życie porusza rówież Gustaw Herling-Grudziński w *Innym świecie*. Jest ono dla więźniów obozu sowieckiego czymś najważniejszym i skupiają się na walce o przetrwanie. Otrzymują oni niewielkie racje żywieniowe, a są jednocześnie zmuszani do ogromnego wysiłku fizycznego. To w połączeniu z brudem i chorobami wykończyło ludzkie organizmy i powodowało, że ludzie skupiali się na zaspokojeniu głodu, traktowali jedzenie porównywalnie do majątku człowieka. Byli w stanie nawet okaleczyć swoje ciało, aby trafić do szpitala, gdzie racje żywieniowe były minimalnie większe. Działania więźniów skupiały się na tym, by nie utracić własnego życia i przetrwać kolejny dzień w obozie.

Przykładowe pytania komisji

Jaki wpływ na życie zawodowe i powojenną działalność Marka Edelmana miały jego przeżycia w getcie?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

ALBERT CAMUS, *DŻUMA*

189. Motyw cierpienia niezawinionego i jego znaczenie dla przesłania utworu. Omów zagadnienie na podstawie *Dżumy* Alberta Camusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jakie czynniki mogą być brane pod uwagę przy podziale cierpienia na zawinione i niezawinione? Czy taki podział według Ciebie jest możliwy?

Pomyśl, jakie reakcje na cierpienia są możliwe. Może kojarzysz takie postawy z życia, z literatury lub filmów. Czy masz pomysł, dlaczego niektórzy załamują się, a inni podejmują działania, próbując zmienić sytuację? Czy to zależy od ich osobowości, wsparcia, jakiego doświadczają, a może od skali cierpienia?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wiele koncepcji filozoficznych szuka odpowiedzi na pytanie o sens tego, co spotyka człowieka. Jedną z nich jest XX-wieczny egzystencjalizm. Nurt ten obejmował dość różnorodne koncepcje dotyczące właśnie ludzkiej egzystencji. Wspólną cechą przedstawicieli egzystencjalizmu było patrzenie na człowieka jako na odpowiedzialnego za swój los i swoje wybory, niezależnie od braku zewnętrznego wsparcia. Był on samotny wobec świata, ale jednocześnie jako jedyny z bytów zdolny do wolności, z której powinien korzystać, podejmując niezależne wybory.

Wydawałoby się, że wyboru tego pozbawieni są mieszkańcy Oranu w *Dżumie* Alberta Camusa, uważanego za jednego z przedstawicieli egzystencjalizmu. Nie mają możliwości opuszczenia miasta i doświadczają niezawinionego cierpienia. Dotyka ono zarówno ich ciała, jak i psychiki. Cierpią ludzie chorujący na dżumę i choć w przypadku każdego oznacza to podobną sytuację, najtrudniej mieszkańcom patrzy się na śmierć dzieci. Po widoku męczarni, w których zmarł mały Filip, nawet doktor Rieux, patrzący na co dzień na umierających, nie może się otrząsnąć.

Mieszkańcy przeżywają również cierpienia psychiczne, żyją w zamknięciu, z ciągłym ryzykiem zachorowania, chowają zmarłych i martwią się o bliskich poza granicami miasta.

Nie ma żadnego argumentu, który uzasadniałby pojawienie się dżumy właśnie w Oranie czy też śmierć konkretnych chorych. Ojciec Paneloux początkowo próbuje w tym dostrzec karę za grzechy, podkreślając, że niewinni nie zostaną ukarani. Ale wydarzenia w mieście zaprzeczają jego wizji. Cierpienie miasta jest niezawinione.

Camus od początku traktował swoją powieść jako parabolę. Ukazuje ona ludzką egzystencję i pokazuje nieprzewidywalność naszego życia i jego niesprawiedliwość, metaforyczna dżuma jest bowiem wszędzie. W obliczu tej świadomości Camus jako egzystencjalista wskazuje na heroiczność postawy doktora Rieux, który podejmuje walkę z niezawinionym cierpieniem. Bez gwarancji zwycięstwa, bez uzasadnienia, ale dlatego, że taka postawa jest właściwa i dowodzi możliwości wolnego i godnego wyboru.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Kwestie filozoficzne

Już w elementach odpowiedzi.

***Biblia* / Religia**

Księga Hioba

Motyw niezawinionego cierpienia pojawia się już w *Księdze Hioba*. Odgrywała ona ważną rolę w spojrzeniu na cierpienie w judaizmie. Przerywała proste połączenie między grzechem a tym, co człowieka spotyka. Pokazywała, że cierpieć mogą też niewinni.

Hiob jest człowiekiem doświadczającym ogromnego cierpienia, traci majątek, giną jego dzieci, do tego choruje na trąd. Początkowo staje pokornie wobec Boga i podkreśla, że błogosławi jego imię i za to, co mu dał, i za to, co zabrał. Zachowuje tę postawę nawet wtedy, gdy żona mówi, żeby złorzeczył Bogu. On podkreśla, że przyjmuje wszystko z Bożej ręki.

Potem wzrasta w nim poczucie rozpaczy, spowodowanej doznanym cierpieniem i bohater mówi o lęku, który odczuwa wobec Boga. Czuje się przez niego potraktowany niesprawiedliwie, nawet prosi Boga, by rozsądził spór między nim a sobą. Przedstawia argumenty za tym, że zawsze był człowiekiem prawym.

Podczas ostatniej rozmowy z Bogiem wraca do postawy pełnej pokory, uświadamia sobie, że próba zrozumienia pewnych tematów wykracza poza możliwości ludzkie, bo byłaby zrozumieniem w pełni samego Boga.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że któraś z wymienionych postaw jest bardziej warta naśladowania w zetknięciu z cierpieniem?

190. Trudne wybory w sytuacjach krańcowych. Omów zagadnienie na podstawie *Dżumy* Alberta Camusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

W wierszu Wisławy Szymborskiej *Minuta ciszy po Ludwice Wawrzyńskiej* podmiot liryczny wspomina autentyczną postać Ludwiki, która ryzykując własne życie, uratowała z pożaru dzieci. Kobieta zmarła w wyniku odniesionych oparzeń. Na zakończenie czytamy: „Tyle wiemy o sobie, / ile nas sprawdzono. / Mówię to wam / ze swego nieznanego serca.”

Czy jesteś w stanie wyobrazić sobie trudne sytuacje, w których nie wiesz, jak postąpiłbyś?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Sytuację krańcową możemy też nazwać inaczej, używając terminu sytuacja graniczna, spopularyzowanego przez niemieckiego filozofa Karla Jaspersa. Oznacza ona trudną sytuację,

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

która stawia człowieka w prawdzie wobec siebie samego. Nie można od niej uciec i jesteśmy zmuszeni do zareagowania na nią. Może to być cierpienie, czyjaś śmierć albo nierozwiązywalny dylemat moralny.

Takie sytuacje dotykają mieszkańców Oranu w *Dżumie* Alberta Camusa. Autor jest uważany za przedstawiciela egzystencjalizmu. Nurt ten obejmował dość różnorodne koncepcje dotyczące właśnie ludzkiej egzystencji. Wspólną cechą przedstawicieli egzystencjalizmu było patrzenie na człowieka jako na odpowiedzialnego za swój los i swoje wybory, niezależnie od braku zewnętrznego wsparcia. Był on samotny wobec świata, ale jednocześnie jako jedyny z bytów zdolny do wolności, z której powinien korzystać, podejmując niezależne wybory.

Wydawałoby się, że wyboru tego pozbawieni są mieszkańcy Oranu. Nie mają możliwości opuszczenia miasta i doświadczają niezawinionego cierpienia. Dotyka ono zarówno ich ciała, jak i psychiki.

Ale nawet w tym zamkniętym świecie człowiek ma jednak wybór i bohaterowie podejmują różne decyzje. Doktor Rieux buntuje się przeciwko chorobie i ryzykując swoje życie, leczy z poświęceniem chorych. Uważa to za swój obowiązek. Z kolei Rambert przechodzi głęboką wewnętrzną przemianę. Początkowo chce uciec z miasta pomimo ryzyka rozniesienia choroby, ponieważ pragnie wrócić do ukochanej. Podejmuje ostatecznie decyzję o pozostaniu i pomaga w opiece nad chorymi. Przemiany doświadcza też ojciec Paneloux. Najpierw określa dżumę jako karę za grzechy, której unikną niewinni, ale pod wpływem wydarzeń, w tym widoku śmierci małego niewinnego dziecka, zmienia zdanie i w kazaniu ukazuje ją jako próbę, której sensu trudno zrozumieć, ale trzeba trwać dalej i próbować nieść dobro.

Sytuacje krańcówe mogą więc zmieniać wybory ludzkie. O ile zachowanie doktora Rieux wydaje się konsekwencją jego osobowości i systemu wartości, o tyle Rambert i ojciec Paneloux pod wpływem dżumy zmieniają swój sposób myślenia.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu*

Wybory w sytuacjach krańcowych były również opisywane w literaturze nawiązującej do II wojny światowej, czego przykładem jest opowiadanie Tadeusza Borowskiego *Proszę państwa do gazu*. Cała rzeczywistość obozowa była dla ludzi sytuacją graniczną. Była zawieszeniem normalnych stosunków międzyludzkich. Narrator opowiadań Tadeusza Borowskiego twierdzi, że o realiach w Auschwitz nie da się w pełni opowiedzieć ludziom, którzy tam nie są, ponieważ nie będą w stanie ich zrozumieć. Człowiek w obozie żyje w ciągłym zawieszeniu między życiem a śmiercią, musi nawet czasem wybierać między życiem innych a swoim.

W opowiadaniu *Proszę państwa do gazu* widzimy obozowiczów, którzy rezygnują z tragicznych wyborów między wartościami, zachowują się, jakby rzeczywistość nie postawiła ich w sytuacji granicznej, w ich hierarchii pozostało miejsce na jedną wartość – walkę o przetrwanie i zapewnienie sobie jak najlepszych warunków w lagrze. Realia życia w obozie powodują, że

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

następuje proces zlagrowania, zawieszone zostają normalne stosunki międzyludzkie, które nakazywałyby współczucie innym w trudnej sytuacji i chęć pomocy.

Obozowicze podczas okresu, w którym nie przyjeżdżają transporty, zastanawiają się, czy jest możliwe, że ustaną one zupełnie. Jeden z nich wyraża przekonanie, że nie może ich zabraknąć, bo inaczej umarliby w lagrze bez zdobytych na nich produktów. Zamiast pochylenia się nad cierpieniem potencjalnych ludzi przyjeżdżających do obozu, widzimy bezlitosne prawa natury, pozbawione ludzkiej empatii. Najważniejsze jest zaspokojenie potrzeb, nawet kosztem życia innych. Obozowicze wiedzą, że nie mogą nawet zastanawiać się, czy powinni pomóc transportowanym ludziom, ryzykując życie. Pomoc nie jest możliwa, a empatia uniemożliwiałabym im funkcjonowanie w obozie.

Sytuacja graniczna, jaką jest zderzenie z nadchodzącą śmiercią, powoduje, że walka o przetrwanie staje się dla człowieka główną wartością.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że ludzie reagują tak samo w takich samych sytuacjach krańcowych? Jakie czynniki mogą wpływać na sposób ich reakcji?

191. Powinności moralne człowieka w obliczu zagrożenia. Omów zagadnienie na podstawie *Dżumy* Alberta Camusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

„Nie pytaj, co twój kraj może zrobić dla ciebie, zapytaj, co ty możesz zrobić dla swojego kraju.” To słowa amerykańskiego prezydenta Johna Kennedy’ego. Czy uważasz, że każdy człowiek ma obowiązki wobec społeczności, w której żyje?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wiele koncepcji filozoficznych szuka odpowiedzi na pytanie o sens istnienia człowieka i jego moralne zobowiązania. Jedną z nich jest XX-wieczny egzystencjalizm. Nurt ten obejmował dość różnorodne koncepcje dotyczące właśnie ludzkiej egzystencji. Wspólną cechą przedstawicieli egzystencjalizmu było patrzenie na człowieka jako na odpowiedzialnego za swój los i swoje wybory, niezależnie od braku zewnętrznego wsparcia. Był on samotny wobec świata, ale jednocześnie jako jedyny z bytów zdolny do wolności, z której powinien korzystać, podejmując niezależne wybory.

Wydawałoby się, że wyboru tego pozbawieni są mieszkańcy Oranu w *Dżumie* Alberta Camusa, uważanego za jednego z przedstawicieli egzystencjalizmu. Nie mają możliwości opuszczenia miasta i doświadczają niezawinionego cierpienia. Dotyka ono zarówno ich ciała, jak i psychiki.

Camus od początku traktował swoją powieść jako parabolę. Ukazuje ona ludzką egzystencję i pokazuje nieprzewidywalność naszego życia i jego niesprawiedliwość, metaforyczna dżuma

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

jest bowiem wszędzie. W obliczu tej świadomości Camus jako egzystencjalista wskazuje na heroiczność postawy doktora Rieux, który podejmuje walkę z cierpieniem. Bez gwarancji zwycięstwa, bez uzasadnienia, ale dlatego, że taka postawa jest właściwa i dowodzi możliwości wolnego i godnego wyboru. Ten bunt wobec zła jest dla niego moralnym obowiązkiem człowieka.

Inna postać w utworze, Rambert, przechodzi z kolei głęboką wewnętrzną przemianę i doświadcza zrozumienia dla tego moralnego wezwania. Początkowo chce on uciec z miasta pomimo ryzyka rozniesienia choroby, ponieważ pragnie wrócić do ukochanej. Podejmuje ostatecznie decyzję o pozostaniu i pomaga w opiece nad chorymi.

Nie ma żadnego argumentu, który uzasadniałby pojawienie się dżumy właśnie w Oranie czy śmierć konkretnych chorych. Ojciec Paneloux początkowo próbuje w tym dostrzec karę za grzechy, podkreślając, że niewinni nie zostaną ukarani. Ale wydarzenia w mieście zaprzeczają jego wizji. Cierpienie miasta jest niezawinione. W jego obliczu powinnością moralną jest bunt wobec tej sytuacji i niesienie dobra.

Przykładowe konteksty

Kontekst filozoficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że człowiek ma moralne zobowiązania wobec społeczności, w której żyje?

192. Człowiek w obliczu zła. Omów zagadnienie na podstawie *Dżumy* Alberta Camusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak uważasz, kto lub co jest odpowiedzialne za walkę ze złem? Czy taka walka jest konieczna? Dlaczego wyboru w kategorii dobra i zła nie pozostawić decyzji własnej człowieka?

W jaki sposób człowiek może buntować się przeciwko złu? Czy mamy możliwość buntu tylko wobec sytuacji dotykających nas, czy też możemy w jakiś sposób protestować przeciwko złu na świecie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Temat zła dotyka wielu kwestii, jak chociażby rodzaju działań, które możemy podjąć, przeciwstawiając się złu, i samej definicji, czym ono jest.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Poruszanie tych uniwersalnych tematów w odniesieniu do *Dżumy* Alberta Camusa wynika chociażby z faktu traktowania przez autora swojej powieści jako paraboli. Ukazuje ona ludzką egzystencję i pokazuje nieprzewidywalność naszego życia i jego niesprawiedliwość, metaforyczna dżuma jest bowiem wszędzie. Możemy ją między innymi interpretować jako zło w świecie, a postawy bohaterów jako reakcje na nie.

Camus jako egzystencjalista wskazuje na heroiczność postawy doktora Rieux, który podejmuje walkę z cierpieniem. Bez gwarancji zwycięstwa, bez uzasadnienia, ale dlatego, że taka postawa jest właściwa i dowodzi możliwości wolnego i godnego wyboru. Ten bunt wobec zła jest dla niego moralnym obowiązkiem człowieka.

Do takiej postawy dojrzewa również inna postać, Rambert. Przechodzi on głęboką wewnętrzną przemianę i dochodzi do zrozumienie moralnego wezwania do walki ze złem. Początkowo chce on uciec z miasta pomimo ryzyka rozniesienia choroby, ponieważ pragnie wrócić do ukochanej. Podejmuje ostatecznie decyzję o pozostaniu i pomaga w opiece nad chorymi.

Powieść ukazuje również inne postawy. Dla Cottarda wybuch epidemii jest ratunkiem, odsuwa bowiem w czasie jego aresztowanie. Podczas gdy mieszkańcy cierpią i umierają, on cieszy się z sytuacji, z kolei rozpaczą napełnia go koniec dżumy. Zło nie musi zatem oznaczać wartości nieakceptowanej przez człowieka, z różnych powodów może on jej ulegać. Literatura pełna jest przykładów tego typu postaci, ukazują nam to chociażby Makbet, Balladyna czy Zły Pan z *Dziadów*, części II.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*

Przykładem postawy wobec zła jest również postać Soni w *Zbrodni i karze* Fiodora Dostojewskiego. Złu przeciwstawia ona swoje dobro. Nie zawsze przynosi to wymierny skutek, co widać po zachowaniu jej ojca, który nie zrywa z nałogiem, chociaż przeżywa fakt, że córka z jego powodu staje się prostytutką, próbując zapewnić byt rodzinie. Można za to zobaczyć ogromną przemianę w Raskolnikowie, do której przyczynia się jej dobro i miłość. Swoją siłę do walki ze złem, a zarazem motywację Sonia czerpie z wiary. Jej pełna miłości postawa okazuje się w utworze silniejsza niż prawo, które poprzestaje na karze, ale nie zmienia myślenia Raskolnikowa.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że bunt wobec zła jest obowiązkiem człowieka?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

193. Pytania egzystencjalne w obliczu doświadczenia cierpienia i śmierci. Omów zagadnienie na podstawie *Dżumy* Alberta Camusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Po co żyję? Pytanie bardzo ogólne, a zarazem jakże bardzo istotne dla życia człowieka. Jak sądzisz, jak odpowiedzieliby na nie ludzie wokół Ciebie? Czy obserwując ich, mógłbyś sam udzielić odpowiedzi na temat sensu ich życia?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wiele koncepcji filozoficznych szuka odpowiedzi na pytanie o sens życia. Jedną z nich jest XX-wieczny egzystencjalizm. Nurt ten obejmował dość różnorodne koncepcje dotyczące właśnie ludzkiej egzystencji. Wspólną cechą przedstawicieli egzystencjalizmu było patrzenie na człowieka jako na odpowiedzialnego za swój los i swoje wybory, niezależnie od braku zewnętrznego wsparcia. Był on samotny wobec świata, ale jednocześnie jako jedyny z bytów zdolny do wolności, z której powinien korzystać, podejmując niezależne wybory.

W *Dżumie* Alberta Camusa, uważanego za jednego z przedstawicieli egzystencjalizmu, bohaterowie zderzają się z pytaniami o sens życia w obliczu śmiertelnej choroby. Nie mają możliwości opuszczenia miasta i doświadczają niezawinionego cierpienia. Dotyka ono zarówno ich ciała, jak i psychiki.

Doktor Rieux w obliczu zagrożenia decyduje się na bunt się przeciwko chorobie i ryzykując swoje życie, leczy z poświęceniem chorych. Uważa to za swój obowiązek i jako lekarz, i jako człowiek.

Do takiej postawy dojrzewa również inna postać, Rambert. Przechodzi on głęboką wewnętrzną przemianę i osiąga zrozumienie moralnego wezwania do walki ze złem. Początkowo chce on uciec z miasta pomimo ryzyka rozniesienia choroby, ponieważ pragnie wrócić do ukochanej. Podejmuje ostatecznie decyzję o pozostaniu i pomaga w opiece nad chorymi.

Przemiany doświadcza też ojciec Paneloux. Najpierw określa dżumę jako karę za grzechy, której unikną niewinni, ale pod wpływem wydarzeń, w tym widoku śmierci małego niewinnego dziecka, zmienia zdanie i w kazaniu ukazuję ją jako próbę, której sens trudno zrozumieć, ale trzeba trwać dalej i próbować nieść dobro.

Sytuacja w zamkniętym Oranie stawia więc bohaterów wobec najważniejszych pytań egzystencjalnych o sens własnego życia i obowiązki wobec innych.

Przykładowe konteksty

Kwestie filozoficzne

Już w elementach odpowiedzi.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod*

Pytanie o sens życia i obowiązki wobec społeczności pojawiają się również w polskiej literaturze romantyzmu, w powracającym temacie walki narodowo-wyzwoleńczej. Przykładem jest *Konrad Wallenrod* Adama Mickiewicza, wzbudzający od momentu publikacji ogromne dyskusje.

Utwór stawia pytania o granice dopuszczalnych działań w polityce. Ale na tle polityki rozgrywają się też egzystencjalne dylematy głównego bohatera. Zostaje zmuszony do hierarchizacji swoich wartości, wiedząc, że wybór najważniejszej oznacza rezygnację z drugiej.

Z jednej strony jest on człowiekiem w szczęśliwym związku z ukochaną Aldoną. Jego osobiste życie jest satysfakcjonujące. Ale Konrad, a właściwie Litwin Walter nie umie odnaleźć pełni szczęścia w domu z żoną, ponieważ tego szczęścia nie doświadcza jego ojczyzna. Mając wybór między ukochaną a obowiązkiem patriotycznym, ostatecznie wybiera ojczyznę.

Ale ta kwestia nie rozwiązuje jego egzystencjalnych problemów, bo ma jednocześnie świadomość, że siły litewskie nie pozwolą na wygraną z zakonem krzyżackim. Środkiem do celu może być sprzeniewierzenie się wyznawanym wartościom, szlachetności, dobru i uczciwości. Dlatego pomimo osiągnięcia funkcji mistrza zakonu Konrad nadal waha się. Dopiero pieśń litewskiego wajdeloty podczas uczty, będąca tak naprawdę opowieści o jego losie, motywuje go do działania.

Zwycięstwo jego rodaków nie okazało się jednak zwycięstwem samego Konrada. Litwini odnieśli zwycięstwo nad mocniejszym przeciwnikiem, ale sam bohater nie poradził sobie z kosztem, który za tym stał. Poświęcił dla ojczyzny Aldonę i dokonał zdrady, która była czynem niezgodnym z jego chrześcijańskim wychowaniem. Ten tragiczny wybór, którego dokonał, doprowadza go do samobójstwa.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że odpowiedzi na te same pytania egzystencjalne mogą zmieniać się w zależności od osobowości danego człowieka lub charakteru epoki?

194. Topos oblężonego miasta. Omów zagadnienie na podstawie *Dżumy* Alberta Camusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy kojarzysz opowieści o oblężonym mieście z historii lub tekstów kultury? Czy miasto może w jakiś sposób przygotować się na taką sytuację? Jak stan oblężenia może zmienić psychikę mieszkańców?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

Dżuma Alberta Camus opowiada o losach miasta Oran, doświadczonego epidemią. Początkowo władze nie chcą uwierzyć w wielkość zagrożenia i tym samym zaburzać funkcjonowanie Oranu. Ostatecznie, zmuszeni sytuacją, zamykają bramy miasta. Nie jest ono zaatakowane przez zewnętrznych wrogów, ale realizacja toposu oblężonego miasta odnosi się do faktu zamknięcia Oranu i mierzenia się mieszkańców z tym faktem i chorobą.

Utwór pokazuje, jak różnie reaguje człowiek na tę sytuację. Narracja skupia się na ukazaniu zachowań mieszkańców Oranu.

Doktor Rieux w obliczu zagrożenia decyduje się na bunt się przeciwko chorobie i ryzykując swoje życie, leczy z poświeceniem chorych. Uważa to za swój obowiązek i jako lekarz, i jako człowiek. Do takiej postawy dojrzewa również inna postać, Rambert. Przechodzi on głęboką wewnętrzną przemianę i osiąga zrozumienie moralnego wezwania do walki ze złem. Początkowo chce on uciec z miasta pomimo ryzyka rozniesienia choroby, ponieważ pragnie wrócić do ukochanej. Podejmuje ostatecznie decyzję o pozostaniu i pomaga w opiece nad chorymi.

Przemiany doświadcza też ojciec Paneloux. Najpierw określa dżumę jako karę za grzechy, potem pod wpływem obserwacji wydarzeń zmienia zdanie. Powieść ukazuje również inne postawy. Dla Cottarda wybuch epidemii jest ratunkiem, odsuwa bowiem w czasie jego aresztowanie. Podczas gdy mieszkańcy cierpią i umierają, on cieszy się z sytuacji, z kolei rozpaczą napełnia go koniec dżumy.

Reakcja ludzi w zamkniętym mieście stawia ich wobec najważniejszych pytań o sens ich życia i działania. Topos oblężonego miasta realizowany jest poprzez pokazanie ich zachowań i dokonywanych wyborów w tej sytuacji odcięcia od świata zewnętrznego.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Homer, *Iliada*

Topos oblężonego miasta widzimy również w *Iliadzie* Homera.

Dzieło opowiada o fragmencie końcowej części wojny trojańskiej. Jej głównym tematem jest zapowiedziany w inwokacji gniew Achillesa z powodu zabrania mu branki przez Agamemnona oraz zabicia jego przyjaciela Patroklesa przez Hektora. Epos nie ukazuje końcowych losów miasta, ale jednocześnie stanowi zapowiedź jego upadku.

Po pierwsze, los Troi zostaje ukazany jako niezależny od ludzi. W działania wojsk wmieszane są bowiem boskie interwencje. To bogowie często decydują o zwycięstwie w konkretnej bitwie, wręcz prowadzą rozgrywki między sobą, dążąc do zwycięstwa swoich ulubieńców.

Iliada ukazuje też, że zmiana prowadząca do finału, którym jest oblężenie miasta, może zacząć się małych elementów. Hektor kilkukrotnie wyrzuca bratu, że to on jest jedyną przyczyną wojny i klęski Troi. Jego gorycz wzrasta, gdy zastaje go w domu przy Helenie, podczas gdy inni walczą w obronie jego interesów.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Trojańczycy są ludźmi wciągniętymi w nieuchronny przebieg wydarzeń. Upadek ich świata jest z góry pisany, nie zmieni go wieloletnie bohaterstwo w obronie miasta ani próba przebłagania bogów.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że podejście mieszkańców do sytuacji w zamkniętym mieście wynikało z ich osobowości, czy też tego typu zachowania człowieka w dramatycznym momencie są nieprzewidywalne?

GEORGE ORWELL, *ROK 1984*

W większości pytań i kontekstów pojawiają się te same treści, odwołujące się do kwestii związanych z totalitaryzmem.

195. Funkcjonowanie jednostki w państwie totalitarnym. Omów zagadnienie na podstawie powieści *Rok 1984* George'a Orwella. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy sądzisz, że to, jak funkcjonujesz, zależy w dużym stopniu od czasu i przestrzeni? Jak wyglądałoby Twoje życie w średniowieczu albo współcześnie w Nowym Jorku? Byłbyś tą samą osobą czy jednak miałoby to na Ciebie wpływ?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Rok 1984 George'a Orwella stawia nam przed oczami totalitarną rzeczywistość. Słowo totalitaryzm pochodzi od totalis, czyli całkowity, i cechą tego systemu jest przenikanie wszystkich obszarów życia człowieka, od praw regulujących funkcjonowanie państwa po dążenie do kontroli sposobu myślenia.

Jednostka w systemie totalitarnym jest zatem przede wszystkim poddana kontroli. W utworze wszędzie obecne są teleekrany, które są zarówno źródłem propagandowych informacji, jak i sposobem szpiegowania obywateli. Główny bohater Winston Smith jest zaniepokojony napisanym w zeszycie zdaniem „Precz z Wielkim Bratem", bo wie, że jest to karalne. Kontroluje się zarówno zachowanie, jak i myślenie oraz uczucia obywateli, jak chociażby podczas „Dwóch minut nienawiści", gdy z jednej strony obywatele musieli okazać nienawiść wobec osoby uznanej w danym momencie za głównego wroga, a w chwilę później wyrazić miłość do Wielkiego Brata. Kontroli podlega nawet życie uczuciowe i seksualne jednostki. To dlatego Winston i Julia ukrywają się podczas spotkań.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Władza stawia sobie za zadanie złamanie psychiki jednostki i stworzenie nowego człowieka, który ufa w pełni Partii. Podczas uwięzienia O'Brien tłumaczy Smithowi, że jednostka ma sens jedynie w zbiorowości i w ideologii.

Jednostka w systemie totalitarnym jest samotna. Wie, że otwarcie na innych to ryzyko uwięzienia i kary. Tak dzieje się w przypadku Winstona. Jest on przekonany, że w oczach O'Briena widzi zrozumienie, dlatego pozwala sobie otworzyć się przed nim. Okazuje się, że zachowanie O'Briena było elementem jego działań szpiegowskich. Bohater zostaje poddany torturom i jest przekonany, że pozostaje sobą, bo do końca nie zdradził swojej ukochanej Julii i wciąż ją kocha. Nawet to uczucie zostaje w nim złamane, gdy znajduje się w pokoju 101, w którym na każdego czeka to, czego najbardziej się boi. W jego przypadku są to szczury. Ostatecznie bohater zostaje zupełnie sam.

Opór jednostki przeciwko systemowi jest praktycznie niemożliwy, a działalność opozycyjna jest traktowana gorzej niż przestępstwa kryminalne. Jakakolwiek forma sprzeciwiania się kończy się donosem albo zostaje wyśledzona przez władze. Jedyną formą funkcjonowania jest złamanie samego siebie. W finale udręczony Winston, który ma świadomość, że zdradził nawet ukochaną Julię, stwierdza, że kocha Wielkiego Brata. Tylko takie podejście pozwoli mu egzystować w tym totalitarnym społeczeństwie.

Przykładowe konteksty

Kwestie polityczne

Już w elementach odpowiedzi.

Kontekst biograficzny

Antyutopijna koncepcja w *Roku 1984* była, niestety, oparta na doświadczeniach pisarza, udziale w walkach z reżimem stalinowskim i jego obserwacji rzeczywistości europejskiej, która doprowadziła do II wojny światowej. Autor był zagorzałym przeciwnikiem totalitaryzmu, co znalazło odzwierciedlenie między innymi w *Roku 1984* i *Folwarku zwierzęcym*.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, co w większym stopniu decyduje o życiu jednostki – ona sama czy okoliczności, w których żyje?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

196. Raj zbudowany na ziemi, czyli o antyutopii. Omów zagadnienie na podstawie powieści Rok 1984 George'a Orwella. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jakie musi wyglądać miejsce, żebyś mógł powiedzieć: tu jest jak w raju? Kojarzymy to raczej z wyglądem czy może to też oznaczać inne elementy, np. bliskość osób, które kochamy?

Czy sądzisz, że kolejne epoki poprzez rozwój wiedzy sprawiają, że ziemia coraz bardziej staje się rajskim miejscem?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Koncepcje idealnych porządków społecznych były ukazywane głównie poprzez dwa gatunki utworów: utopie i antyutopie. Utopie opisywały idealnie funkcjonujące grupy ludzi, które na przykład zlikwidowały wojny i cieszą się pracą w pokoju. Antyutopie też wychodziły od koncepcji doskonałego porządku społecznego, ale był on zdefiniowany przez władze. Przedstawiały one społeczeństwo przyszłości, w którym człowiek miał ograniczoną wolność i był podporządkowany systemowi władzy. Działania decydentów były spowodowane dążeniem do doskonałego, ich zdaniem, porządku społecznego.

Czy obraz w *Roku 1984* to raj na ziemi? I tak, i nie. Przez większość utworu oczami Winstona Smitha obserwujemy społeczeństwo pozbawione wolności. Głównym elementem charakteryzującym codzienność jest kontrola. Wszędzie obecne są teleekrany, które są zarówno źródłem propagandowych informacji, jak i sposobem szpiegowania obywateli. Winston jest nawet zaniepokojony napisanym w zeszycie zdaniem „Precz z Wielkim Bratem", bo wie, że jest to karalne. Kontroluje się zarówno zachowanie, jak i myślenie oraz uczucia obywateli, przykładowo podczas „Dwóch minut nienawiści", gdy z jednej strony musieli okazać nienawiść wobec osoby uznanej w danym momencie za głównego wroga, a w chwilę później wyrazić miłość do Wielkiego Brata.

Ten brak możliwości bycia sobą, wyrażania swoich poglądów i emocji odbiega od koncepcji rajskiego życia. Opór przeciwko systemowi jest praktycznie niemożliwy, a działalność opozycyjna jest traktowana gorzej niż przestępstwa kryminalne. Jakakolwiek forma sprzeciwiania się kończy się donosem albo zostaje wyśledzona przez władze. Jedyną formą funkcjonowania jest złamanie samego siebie. W finale udręczony Winston, który ma świadomość, że zdradził nawet ukochaną Julię, stwierdza, że kocha Wielkiego Brata. Tylko takie podejście pozwoli mu egzystować w tym totalitarnym społeczeństwie. Ironicznie możemy więc powiedzieć, że obraz społeczeństwa okazał się jednak rajem na ziemi, wymuszonym torturami fizycznymi i psychicznymi.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Antyutopijna koncepcja przyszłości w *Roku 1984* była, niestety, oparta na doświadczeniach pisarza, udziale w walkach z reżimem stalinowskim i jego obserwacji rzeczywistości europejskiej, która doprowadziła do II wojny światowej. Autor był zagorzałym przeciwnikiem totalitaryzmu, co znalazło odzwierciedlenie między innymi w *Roku 1984* i *Folwarku zwierzęcym*. Autorowi zależało na tym, aby przestrzec przed taką formą sprawowania władzy i uczulić na jej mechanizmy.

Kwestie polityczne

totalitaryzm

Rok 1984 George'a Orwella stawia nam przed oczami totalitarną rzeczywistość. Słowo totalitaryzm pochodzi od totalis – czyli całkowity i cechą tego systemu jest przenikanie wszystkich obszarów życia człowieka, od praw regulujących funkcjonowanie państwa po dążenie do kontroli sposobu myślenia obywateli. XX-wieczna Europa doświadczyła dwóch systemów totalitarnych – faszyzmu i komunizmu. Oba były przyczyną ogromnych zmian na kontynencie i śmierci wielu ofiar zbrodniczych systemów. Znalazło to odzwierciedlenie w polskiej konstytucji, która zakazuje istnienia organizacji odwołujących się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, co wpływa na określenie danej rzeczywistości jako rajskiej w języku współczesnego człowieka?

197. Idealistyczne wizje społeczeństwa przyszłości. Omów zagadnienie na podstawie powieści *Rok 1984* George'a Orwella. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy sądzisz, że człowiek może wyobrazić sobie przyszłość? Pewien mieszkaniec Paryża dawno temu wyliczył, że przy wzroście liczby dorożek i koni niedługo zabraknie dla nich miejsca i siana. Nie przewidział pojawienia się samochodu. Ale nie wszystkie przypuszczenia dotyczące przyszłości okazują się nietrafne. Czy myślisz o tym, jak może wyglądać świat w XXII wieku?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Człowiek na różne sposoby próbuje przeniknąć przyszłość. Jedni tworzą koncepcje oparte na obecnym rozwoju nauki, inni próbują przeniknąć tajemnice układu gwiazd i odczytać w nich przyszłe losy. Jednym z literackich sposobów na ukazanie społeczeństwa przyszłości jest antyutopia. Utopie opisywały idealnie funkcjonujące grupy ludzi, które na przykład zlikwidowały wojny i cieszą się pracą w pokoju. Antyutopia z kolei przedstawiała

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

społeczeństwo przyszłości, w którym człowiek miał ograniczoną wolność i był podporządkowany systemowi władzy. Działania decydentów były spowodowane dążeniem do doskonałego porządku społecznego podobnie jak w utopii, ale zdefiniowanego przez nich samych, nawet w opozycji do obywateli.

Głównym elementem charakteryzującym społeczeństwo w utworze jest kontrola. Wszędzie obecne są teleekrany, które są zarówno źródłem propagandowych informacji, jak i sposobem szpiegowania obywateli. Główny bohater Winston Smith jest zaniepokojony napisanym w zeszycie zdaniem „Precz z Wielkim Bratem", bo wie, że jest to karalne. Kontroluje się zarówno zachowanie, jak i myślenie, i uczucia obywateli, przykładowo podczas „Dwóch minut nienawiści", gdy z jednej strony musieli okazać nienawiść wobec osoby uznanej w danym momencie za głównego wroga, a w chwilę później wyrazić miłość do Wielkiego Brata. Kontroli podlega nawet życie uczuciowe i seksualne obywateli, a celem małżeństwa jest głównie potomstwo.

Władza stawia sobie za zadanie złamanie psychiki jednostki i stworzenie nowego człowieka, który ufa w pełni Partii. Podczas uwięzienia O'Brien tłumaczy Smithowi, że jednostka ma sens jedynie w zbiorowości i w ideologii.

Opór społeczny przeciwko systemowi jest praktycznie niemożliwy, a działalność opozycyjna jest traktowana gorzej niż przestępstwa kryminalne. Jakakolwiek forma sprzeciwiania się kończy się donosem albo zostaje wyśledzona przez władze. Jedyną formą funkcjonowania jest złamanie samego siebie. W finale udręczony Winston, który ma świadomość, że zdradził nawet ukochaną Julię, stwierdza, że kocha Wielkiego Brata. Tylko takie podejście pozwoli mu egzystować w tym totalitarnym społeczeństwie.

Jeżeli możemy mówić o świecie w *Roku 1984* jako idealistycznym, to tylko z perspektywy Wielkiego Brata i osób, którym za pomocą propagandowych działań i prześladowań zdołał wpoić tę koncepcję.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Antyutopijna koncepcja przyszłości w *Roku 1984* była, niestety, oparta na doświadczeniach pisarza, udziale w walkach z reżimem stalinowskim i jego obserwacji rzeczywistości europejskiej, która doprowadziła do II wojny światowej. Autor był zagorzałym przeciwnikiem totalitaryzmu, co znalazło odzwierciedlenie między innymi w *Roku 1984* i *Folwarku zwierzęcym*.

Kwestie polityczne

totalitaryzm

Rok 1984 George'a Orwella stawia nam przed oczami totalitarną rzeczywistość. Słowo totalitaryzm pochodzi od totalis – czyli całkowity i cechą tego systemu jest przenikanie wszystkich obszarów życia człowieka, od praw regulujących funkcjonowanie państwa po dążenie do kontroli sposobu myślenia obywateli. XX-wieczna Europa doświadczyła dwóch systemów totalitarnych – faszyzmu i komunizmu. Oba były przyczyną ogromnych zmian na

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

kontynencie i śmierci wielu ofiar zbrodniczych systemów. Znalazło to odzwierciedlenie w polskiej konstytucji, która zakazuje istnienia organizacji odwołujących się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu.

Przykładowe pytania komisji

Gdybyś miał stworzyć wizję idealnego społeczeństwa przyszłości, jakie trudności obecnej rzeczywistości starałbyś się wyeliminować?

198. Od szlachetnych idei doskonałego państwa do tyranii. Omów zagadnienie na podstawie powieści *Rok 1984* George'a Orwella. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy zauważasz różnorodność systemów politycznych w czasie i przestrzeni? Czy sądzisz, że mają one wpływ na jakość życia zwykłego człowieka? I czy człowiek władzy ma wpływ na system, powodując, że w jednym kraju żyje się lepiej, w drugim gorzej, podczas gdy oba opierają się o te same systemy politczne?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Od początku istnienia człowieka łączył się on w grupy, z czasem coraz większe jak plemiona, by w końcu tworzyć jednostki państwowe. Historia pokazuje nam różne wzorce sprawowania władzy przyjmowane przez rządzących. Nie daje nam również jednoznacznej odpowiedzi, który z nich jest najbardziej skuteczny, społeczeństwo jest bowiem tak zróżnicowanym tworem, że satysfakcja z życia jednej grupy nie zawsze oznacza takich samych odczuć u drugiej.

Rok 1984 ukazuje nam próbę budowania idealnego społeczeństwa. Co ważne, idealnego z punktu widzenia założeń ludzi władzy. To oni, bazując na swojej wiedzy o społeczeństwie, zakładają, że jednostka ma sens tylko w zbiorowości i w ideologii, dlatego według nich ich działania nadają sens życiu obywateli.

Podczas uwięzienia O'Brien tłumaczy Smithowi, że Partia dąży do zbudowania społeczeństwa nienawiści, w którym rodzina, przyjaźń czy miłość przestaną istnieć. Przedmiotem pozytywnych emocji ma być tylko doktryna i Wielki Brat. Gdy Smith próbuje protestować, że nie da się oprzeć świata na nienawiści, O'Brien puszcza nagranie, na którym widać, jak Winston zobowiązuje się, żeby zabijać i kłamać w celu wsparcia przeciwników Wielkiego Brata.

Partia wychodzi zatem od własnych założeń i w oparciu o nie buduje nowe społeczeństwo, z ich założenia idealne. Owocem tych działań jest totalitarny świat i sprawowanie władzy poprzez tyranię. Każda jednostka jest poddana ścisłej kontroli, dzieci namawiane są do donoszenia na własnych rodziców, trudno znaleźć miejsca, w których jest się poza zasięgiem teleekranów. Winston jest przekonany, że udało mu się takie wynająć, ostatecznie okazuje się, że teleekran był ukryty, a nagrania były jednym z elementów wpływających na aresztowanie bohatera.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Opór przeciwko tyranii jest praktycznie niemożliwy, a działalność opozycyjna jest traktowana gorzej niż przestępstwa kryminalne. Jakakolwiek forma sprzeciwiania się kończy się donosem albo zostaje wyśledzona przez władze. Jedyną formą funkcjonowania jest złamanie samego siebie. W finale udręczony Winston, który ma świadomość, że zdradził nawet ukochaną Julię, stwierdza, że kocha Wielkiego Brata. Tylko takie podejście pozwoli mu egzystować w tym totalitarnym społeczeństwie.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

William Szekspir, *Makbet*

Przykładem tyranii i drogi do niej są losy Makbeta. Tragedia Szekspira porusza tematykę władzy, której pragnienie tak przenika człowieka, że jest gotów odstąpić od swoich zasad, byleby osiągnąć kolejny szczebel kariery. Co więcej to pragnienie przypomina uzależnienie, w którym człowiek traci umiejętność oceny siebie i swoich czynów, myśli tylko o tym, co go uzależnia, w tym przypadku o władzy.

Początkowo Makbet jest prawym i odważnym rycerzem. Dowiadujemy się, że bez niego Duncan nie miałby szansy na zwycięstwo w walkach. Ryzykuje życie dla króla, swojego suwerena. Wszystko zmienia przepowiednia wiedźm witających go trzema tytułami, w tym króla Szkocji. To trafia na podatną glebę, jaką jest ambicja Makbeta. Zachęcony do działania przez żonę likwiduje kolejne osoby, które, jak sądzi, mogą mu stanąć na drodze do pełni władzy. A potem, by udowodnić sobie sam fakt jej posiadania. Mieszkańcy Szkocji zaczynają go traktować jako tyrana. Utwór kończy się zabiciem go przez Macduffa.

Historia

Wizerunki literackie mają, niestety, odniesienie do rzeczywistych obrazów. Synonimem tyranii są przykładowo postacie Adolfa Hitlera i Józefa Stalina. Postać kanclerza III Rzeszy była opisywana przez wielu badaczy. Analizie poddano nie tylko jego działania, ale i zmiany, które się dokonały w społeczeństwie niemieckim. Hitler zbudował swoją potęgę na nienawiści, zarówno do określonych grup narodowościowych, jak i Europy za obarczenie Niemiec ogromnymi zobowiązaniami z powodu I wojny światowej. Ten element budowania na nienawiści widzimy również w *Roku 1984*.

Film

* *Jak zostać tyranem*, 2021, serial

Postać Hitlera i innych pięciu tyranów ukazuje serial *Jak zostać tyranem*. Autorzy szukają cech wspólnych u wszystkich tego typu osób. Wskazują na pewność siebie i brutalność w przejęciu władzy, pozbywanie się rywali, prowadzenie rządów terroru oraz kontrolowanie przepływu informacji i propagandę.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że określony stan społeczeństwa wpływa na rozwój tyranii? Jakie potrzeby ludzkie może zaspokajać tyran?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

199. Relacje międzyludzkie w rzeczywistości państwa totalitarnego. Omów zagadnienie na podstawie powieści *Rok 1984* George'a Orwella. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Relacje międzyludzkie. Mówiąc językiem statusu pewnego medium społecznościowego: To skomplikowane. Czy jesteś w stanie wskazać kilka cech, różnicujących poszczególne relacje? Silne kontra słabe? Szczere kontra fałszywe?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Rok 1984 George'a Orwella stawia nam przed oczami totalitarną rzeczywistość. Słowo totalitaryzm pochodzi od totalis – czyli całkowity i cechą tego systemu jest przenikanie wszystkich obszarów życia człowieka, od praw regulujących funkcjonowanie państwa po dążenie do kontroli sposobu myślenia.

Regulacje te dotykają również relacji międzyludzkich. Kontroli podlega nawet życie uczuciowe i seksualne jednostki. To dlatego Winston i Julia ukrywają się podczas spotkań. To dlatego żona Smitha opuszcza go, ponieważ nie mogą mieć dzieci, a ich urodzenie uznaje ona za obowiązek wobec Partii.

Podczas uwięzienia O'Brien tłumaczy Smithowi, że partia dąży do zbudowania społeczeństwa nienawiści, w którym rodzina, przyjaźń czy miłość przestaną istnieć. Przedmiotem pozytywnych emocji ma być tylko doktryna i Wielki Brat. Gdy Smith próbuje protestować, że nie da się oprzeć świata na nienawiści, O'Brien puszcza nagranie, na którym widać, jak Winston zobowiązuje się, żeby zabijać i kłamać w celu wsparcia przeciwników Wielkiego Brata.

System totalitarny stara się zniszczyć pozytywne relacje międzyludzkie. Gdy Smith zostaje poddany torturom i jest przekonany, że pozostaje sobą, bo do końca nie zdradził Julii i wciąż ją kocha, torturujący znajdują nawet na to sposób. To uczucie zostaje w nim złamane, gdy znajduje się w pokoju 101, w którym na każdego czeka to, czego najbardziej się boi. W jego przypadku są to szczury.

Partii zależy na relacji miłości w stronę Wielkiego Brata oraz doktryny i braku takich uczuć w relacjach między członkami społeczeństwa. Ludzie nie wiedzą, komu mogą zaufać. Dzieci są zachęcane do donoszenia na rodziców. Smith popełnia błąd, gdy jest przekonany, że w oczach O'Briena widzi zrozumienie, i pozwala sobie otworzyć się przed nim. Okazuje się, że zachowanie O'Briena było elementem jego działań szpiegowskich.

Jedyną formą funkcjonowania w tym systemie jest złamanie samego siebie. W finale udręczony Winston, który ma świadomość, że zdradził nawet ukochaną Julię, stwierdza, że kocha Wielkiego Brata. Tylko takie podejście pozwoli mu egzystować w tym totalitarnym społeczeństwie. Jest to jednak egzystencja w samotności.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Antyutopijna koncepcja przyszłości w *Roku 1984* była, niestety, oparta na doświadczeniach pisarza, udziale w walkach z reżimem stalinowskim i jego obserwacji rzeczywistości europejskiej, która doprowadziła do II wojny światowej. Autor był zagorzałym przeciwnikiem totalitaryzmu, co znalazło odzwierciedlenie między innymi w *Roku 1984* i *Folwarku zwierzęcym*. Autorowi zależało na tym, aby przestrzec przed taką formą sprawowania władzy i uczulić na jej mechanizmy.

Kwestie polityczne

totalitaryzm

Rok 1984 George'a Orwella stawia nam przed oczami totalitarną rzeczywistość. XX-wieczna Europa doświadczyła dwóch systemów totalitarnych – faszyzmu i komunizmu. Oba były przyczyną ogromnych zmian na kontynencie i śmierci wielu ofiar zbrodniczych systemów. Znalazło to odzwierciedlenie w polskiej konstytucji, która zakazuje istnienia organizacji odwołujących się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że sytuacja polityczna może mieć wpływ na relacje międzyludzkie?

Dlaczego Twoim zdaniem Partii nie zależało na dobrych relacjach międzyludzkich?

200. Literacka refleksja nad kondycją świata i jego przyszłością. Omów zagadnienie na podstawie powieści *Rok 1984* George'a Orwella. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 197.

Czy sądzisz, że człowiek może wyobrazić sobie przyszłość? Pewien mieszkaniec Paryża dawno temu wyliczył, że przy wzroście liczby dorożek i koni niedługo zabraknie dla nich miejsca i siana. Nie przewidział pojawienia się samochodu. Ale nie wszystkie przypuszczenia dotyczące przyszłości okazują się nietrafne. Czy myślisz o tym, jak może wyglądać świat w XXII wieku?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Antyutopijna koncepcja przyszłości w *Roku 1984* była, niestety, oparta na doświadczeniach pisarza, udziale w walkach z reżimem stalinowskim i jego obserwacji rzeczywistości europejskiej, która doprowadziła do II wojny światowej. Autor był zagorzałym przeciwnikiem totalitaryzmu, co znalazło odzwierciedlenie między innymi w *Roku 1984* i *Folwarku zwierzęcym*. Autorowi zależało na tym, aby przestrzec przed taką formą sprawowania władzy i uczulić na jej mechanizmy. Rzeczywistość pokazała mu, jak bardzo łatwo duże grupy

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

narodowościowe okazały się podatne na wejście w świat totalitarny, jak brutalnie i szybko zniszczono opór przeciwników w faszystowskich Niemczech czy Rosji.

Swoje poglądy na temat kondycji świata i niebezpieczeństw związanych z totalitaryzmem zawarł w *Roku 1984*, sięgając po gatunek antyutopii. Koncepcje idealnych porządków społecznych były bowiem ukazywane poprzez dwa gatunki: utopie i antyutopie. Utopie opisywały idealnie funkcjonujące grupy ludzi, które na przykład zlikwidowały wojny i cieszą się pracą w pokoju. Antyutopie też wychodziły od koncepcji doskonałego porządku społecznego, ale był on zdefiniowany przez władze. Przedstawiały one społeczeństwo przyszłości, w którym człowiek miał ograniczoną wolność i był podporządkowany systemowi władzy.

Czy obraz w *Roku 1984* pokazuje szansę na przyszły raj na ziemi? I tak, i nie. Przez większość utworu oczami Winstona Smitha obserwujemy społeczeństwo pozbawione wolności. Głównym elementem charakteryzującym codzienność jest kontrola. Wszędzie obecne są teleekrany, które są zarówno źródłem propagandowych informacji, jak i sposobem szpiegowania obywateli. Winston jest zaniepokojony napisanym w zeszycie zdaniem „Precz z Wielkim Bratem", bo wie, że jest to karalne. Kontroluje się zarówno zachowanie, jak i myślenie, i uczucia obywateli. Można było ich obserwować podczas „Dwóch minut nienawiści", gdy z jednej strony musieli okazać nienawiść wobec osoby uznanej w danym momencie za głównego wroga, a w chwilę później wyrazić miłość do Wielkiego Brata.

Ten brak możliwości bycia sobą, wyrażania swoich poglądów i emocji odbiega od koncepcji rajskiego życia przyszłości. Opór przeciwko systemowi jest praktycznie niemożliwy, a działalność opozycyjna jest traktowana gorzej niż przestępstwa kryminalne. Jakakolwiek forma sprzeciwiania się kończy się donosem albo zostaje wyśledzona przez władze. Jedyną formą funkcjonowania jest złamanie samego siebie. W finale udręczony Winston, który ma świadomość, że zdradził nawet ukochaną Julię, stwierdza, że kocha Wielkiego Brata. Tylko takie podejście pozwoli mu egzystować w tym totalitarnym społeczeństwie. Przekornie możemy więc powiedzieć, że rzeczywistość okazała się rajem na ziemi, wymuszonym torturami fizycznymi i psychicznymi.

Utwór Orwella jest próbą przestrogi i pokazania, jak bardzo świat jest podatny na rzeczywistość totalitarną. Sposobem uniknięcia jej jest znajomość mechanizmów prowadzących do niej i szybka reakcja na ich występowanie.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny

Już w elementach odpowiedzi.

Kwestie polityczne

totalitaryzm

Rok 1984 George'a Orwella stawia nam przed oczami totalitarną rzeczywistość. Słowo totalitaryzm pochodzi od totalis – czyli całkowity i cechą tego systemu jest przenikanie wszystkich obszarów życia człowieka, od praw regulujących funkcjonowanie państwa po dążenie do kontroli sposobu myślenia obywateli. XX-wieczna Europa doświadczyła dwóch

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

systemów totalitarnych – faszyzmu i komunizmu. Oba były przyczyną ogromnych zmian na kontynencie i śmierci wielu ofiar zbrodniczych systemów. Znalazło to odzwierciedlenie w polskiej konstytucji, która zakazuje istnienia organizacji odwołujących się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu.

Przykładowe pytania komisji

A jaka jest Twoja ocena kondycji świata?

201. Nowomowa jako sposób na ograniczenie wolności człowieka. Omów zagadnienie na podstawie powieści *Rok 1984* George'a Orwella. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że język wpływa na Twoją wiedzę o świecie? Dlaczego w jednym języku spotykamy mniej nazw rodzajów śniegu niż w innym (np. u Eskimosów)? Czy sądzisz, że za pomocą zmian znaczeń słów można zmieniać ludzkie myślenie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Rok 1984 George'a Orwella stawia nam przed oczami totalitarną rzeczywistość. Słowo totalitaryzm pochodzi od totalis – czyli całkowity i cechą tego systemu jest przenikanie wszystkich obszarów życia człowieka, od praw regulujących funkcjonowanie państwa po dążenie do kontroli sposobu myślenia obywateli.

Pomocą w tworzeniu nowego człowieka, zgodnego z oczekiwaniami danej odmiany totalitaryzmu, był język. W utworze zostaje on nazwany nowomową. Główną jej cechą jest kontrola liczby i znaczeń używanych słów. Sprawia to, że obywatel nie jest w stanie sensownie krytykować władz, bo nie posiada potrzebnego do tego słownictwa. W utworze Winston Smith spotyka w stołówce w pracy specjalistę od języka, który pracuje nad kolejnym wydaniem *Słownika nowomowy*. Zwierza on mu się ze swojej koncepcji, że zmiany w języku i zmniejszenie liczby słów wyeliminują problem „myślozbrodni". Bohater dostrzega inteligentne spostrzeżenia w słowach filologa, sądzi też, że przyczyni się to do jego problemów, ponieważ partia woli ludzi przeciętnych.

O roli języka w budowaniu nowego społeczeństwa świadczy też praca Winstona, który zajmuje się między innymi zmienianiem treści książek i artykułów, w zależności od obecnej sytuacji politycznej, na przykład nowego sojuszu zawartego przez kraj.

Nomowa stanowi zatem świadome ograniczenie wolności człowieka. Tworząc jej system, władze totalitarne dążą do zapanowania nad sposobem myślenia obywateli.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Historia

Koncepcja totalitaryzmu w utworze była, niestety, oparta na doświadczeniach pisarza, udziale w walkach z reżimem stalinowskim i jego obserwacji rzeczywistości. Historia pokazała, jak ważną rolę odegrał język w działaniach Hitlera i Stalina. Wódz III Rzeszy powierzył funkcję ministra propagandy i oświecenia publicznego swojemu zaufanemu człowiekowi Josephowi Goebbelsowi. Przykładem nazistowskiej nowomowy było używanie pojęcia „rozwiązanie problemu żydowskiego" na oznaczenie dążenia do eksterminacji Żydów. Pozwalało to nazistom na proces dehumanizacji, powodujący wzrost ataków na wyznawców judaizmu.

Historia

Polska

W Polsce po II wojnie światowej również widzimy przykłady nowomowy. Oznaczało to między innymi pojawienie się nowych słów. Ponieważ przedwojenne skojarzenie ze słowem sowiecki było w Polsce dość negatywne, stworzono nowe – radziecki, używane w pozytywnych konotacjach. Język polityków i gazet był często oparty na powtarzalnych schematach.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że różne rozumienie pewnych słów, np. pojęcia sprawiedliwości, może wpływać na sposób życia i funkcjonowania człowieka?

202. Wizja społeczeństwa przyszłości. Omów zagadnienie na podstawie powieści *Rok 1984* George'a Orwella. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 197.

Czy sądzisz, że człowiek może wyobrazić sobie przyszłość? Pewien mieszkaniec Paryża dawno temu wyliczył, że przy wzroście liczby dorożek i koni niedługo zabraknie dla nich miejsca i siana. Nie przewidział pojawienia się samochodu. Ale nie wszystkie przypuszczenia dotyczące przyszłości okazują się nietrafne. Czy myślisz o tym, jak może wyglądać świat w XXII wieku?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Człowiek na różne sposoby próbuje przeniknąć przyszłość. Jedni tworzą koncepcje oparte na obecnym rozwoju nauki, inni próbują przeniknąć tajemnice układu gwiazd i odczytać w nich przyszłe losy. Jednym z literackich sposobów na ukazanie społeczeństwa przyszłości jest antyutopia. Utopie opisywały idealnie funkcjonujące grupy ludzi, które na przykład zlikwidowały wojny i cieszą się pracą w pokoju. Antyutopia z kolei przedstawiała społeczeństwo przyszłości, w którym człowiek miał ograniczoną wolność i był

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

podporządkowany systemowi władzy. Działania decydentów były spowodowane dążeniem do doskonałego porządku społecznego, zdefiniowanego przez nich samych.

Głównym elementem charakteryzującym społeczeństwo w utworze jest kontrola. Wszędzie obecne są teleekrany, które są zarówno źródłem propagandowych informacji, jak i sposobem szpiegowania obywateli. Główny bohater Winston Smith jest zaniepokojony napisanym w zeszycie zdaniem „Precz z Wielkim Bratem", bo wie, że jest to karalne. Kontroluje się zarówno zachowanie, jak i myślenie, i uczucia obywateli, przykładowo podczas „Dwóch minut nienawiści", gdy z jednej strony obywatele musieli okazać nienawiść wobec osoby uznanej w danym momencie za głównego wroga, a w chwilę później wyrazić miłość do Wielkiego Brata. Kontroli podlega nawet życie uczuciowe i seksualne obywateli, za cel małżeństwa stawiano potomstwo.

Opór społeczeństwa przeciwko systemowi jest praktycznie niemożliwy, a działalność opozycyjna jest traktowana gorzej niż przestępstwa kryminalne. Jakakolwiek forma sprzeciwiania się kończy się donosem albo zostaje wyśledzona przez władze. Jedyną formą funkcjonowania jest złamanie samego siebie. W finale udręczony Winston, który ma świadomość, że zdradził nawet ukochaną Julię, stwierdza, że kocha Wielkiego Brata. Tylko takie podejście pozwoli mu egzystować w tym totalitarnym społeczeństwie.

Przykładowe konteksty

Kwestie polityczne

totalitaryzm

Rok 1984 George'a Orwella stawia nam przed oczami totalitarną rzeczywistość. Słowo totalitaryzm pochodzi od totalis – czyli całkowity i cechą tego systemu jest przenikanie wszystkich obszarów życia człowieka, od praw regulujących funkcjonowanie państwa po dążenie do kontroli sposobu myślenia obywateli. XX-wieczna Europa doświadczyła dwóch systemów totalitarnych – faszyzmu i komunizmu. Oba były przyczyną ogromnych zmian na kontynencie i śmierci wielu ofiar zbrodniczych systemów. Znalazło to odzwierciedlenie w polskiej konstytucji, która zakazuje istnienia organizacji odwołujących się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu.

Kontekst biograficzny

Antyutopijna koncepcja przyszłości w *Roku 1984* była, niestety, oparta na doświadczeniach pisarza, udziale w walkach z reżimem stalinowskim i jego obserwacji rzeczywistości europejskiej, która doprowadziła do II wojny światowej. Autor był zagorzałym przeciwnikiem totalitaryzmu, co znalazło odzwierciedlenie między innymi w *Roku 1984* i *Folwarku zwierzęcym*. Autorowi zależało na tym, aby przestrzec przed taką formą sprawowania władzy i uczulić na jej mechanizmy.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że możemy przewidzieć, jak będzie wyglądało społeczeństwo przyszłości? Czy może nam w tym pomóc obserwacja obecnego rozwoju nauki?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

SŁAWOMIR MROŻEK, *TANGO*

203. Konflikt idei społecznych. Omów zagadnienie na podstawie *Tanga* Sławomira Mrożka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że możliwe jest zgodne funkcjonowanie różnych idei społecznych? Dlaczego tak często różnice pomiędzy ideami stają się źródłem konfliktu?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Tango Sławomira Mrożka to przykład teatru absurdu. Pomimo pierwszych skojarzeń ze słowem absurd dramat ukazuje uniwersalne ludzkie postawy i konflikty. Poszczególne osoby możemy uznać za metafory różnorodnych idei społecznych.

Artur to dorastający młody człowiek, którego koncepcje można określić jako konserwatywne. Paradoksalnie, bohater przedstawia to jako formę młodzieńczego buntu przeciwko rodzicom. Dąży do porządku i poszanowania zasad, próbując zaprowadzić je w domu.

Z kolei jego rodzice i babcia to przykład anarchii i postępu. Możemy ich uznać również za przykład podejścia do moralności i obyczajowości. Stomil wygląda niechlujnie, a jego żona nawet nie musi ukrywać romansu z Edkiem. Mąż nie chce na to reagować, uznając takie działania za farsę. Nawet babcia próbuje udawać nastolatkę za pomocą wyglądu i języka.

Z kolei postać Edka to symbol władzy opartej wyłącznie na sile. Artur chce go wykorzystać do zaprowadzenia w domu twardych rządów, ale w finale to pozbawiona intelektu siła Edka wygrywa i przejmuje władzę nad domem.

Tango ukazuje nieuchronność konfliktu, spowodowanego różnicami w ideach społecznych. Pokazuje też, że jak w świecie zwierząt, zwycięstwo zależy od siły.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

Siłowe rozwiązania konfliktu idei społecznych pokazuje też *Przedwiośnie* Stefana Żeromskiego.

Obraz różnic i podziałów społecznych ukazany został między innymi w opisie rewolucji w Baku. Miasto początkowo jest przedstawiane jako miejsce, w którym współistnieją ludzie o różnym statusie materialnym, jak również przedstawiciele różnych narodowości. Pojawia się informacja o niechęci między Tatarami i Ormianami, ale nie jest ona czymś zaburzającym normalne funkcjonowanie miasta.

Wszystko zmienia rewolucja. Wiadomość o niej obiega miasto, choć ludzie nie są w stanie nawet określić, na czym ona polega. Rozpoczynają się rewolucyjne wiece i egzekucje. Biedni

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

wpadają w szał radości spowodowany obietnicą zabrania bogatym i oddania wszystkiego we wspólne posiadanie. Do nich dołączają takie osoby jak Cezary, przekonane o sprawiedliwości głoszonych idei, wyrównujących różnice między bogatymi a biednymi. To, co na co dzień mogło być źródłem niechęci czy zazdrości, w trakcie rewolucji staje się wezwaniem do mordów.

Na konflikt oparty o status materialny wkrótce nakłada się drugi. Najpierw Ormianie dokonują ataków na Tatarów, a następnie ci drudzy doprowadzają do rzezi Ormian. Opis rewolucji w Baku pokazuje, jak różnice społeczne i podziały mogą zostać wykorzystane do wzmacniania nienawiści, prowadzącej do śmierci tysięcy ludzi.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że możliwe jest wypracowanie sposobu pokojowego współistnienia różnych idei społecznych w jednej grupie?

204. Problem upadku wartości. Omów zagadnienie na podstawie *Tanga* Sławomira Mrożka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że każde pokolenie ma swoje własne wartości, czy też mają one charakter uniwersalny? W jakim sensie można mówić o „upadku wartości”?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Tango Sławomira Mrożka poprzez obraz rodziny Eleonory i Stomila ukazuje uniwersalne treści dotyczące wielu kwestii życia jednostki i społeczeństwa.

Postacie reprezentują różny system wartości. Dla Artura ważne są dawne zasady, dąży do ich poszanowania i próbuje zaprowadzić je w domu.

Z kolei postawa Eleonory i Stomila wynika z koncepcji odrzucenia zasad. Rodzice i babcia to zatem przykład anarchii i postępu. Możemy ich uznać również za przykład podejścia do moralności i obyczajowości. Stomil wygląda niechlujnie, a jego żona nawet nie musi ukrywać romansu z Edkiem. Mąż nie chce na to reagować, uznając takie działania za farsę. Nawet babcia próbuje udawać nastolatkę za pomocą wyglądu i języka.

W wartości i zasady nie wierzy również Edek, a poproszony o zaprezentowanie swoich zasad, prezentuje wyrywkowe zdania z pamiętnika kolegi. Bohater nie ma więc namysłu nad rolą wartości w swoim życiu, obserwując go, widzimy, że najważniejszą okazuje się siła fizyczna.

Mówiąc o upadku wartości, przyjmujemy zawsze jakąś perspektywę, która dane wartości określa jako istotne. W tym znaczeniu upadek wartości prezentują dla Artura jego rodzice i babcia, choć oni sami uważają to za przyjęty świadomie sposób życia.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Tango pokazuje, że upadek wartości może prowadzić do zwycięstwa opartego o siłę fizyczną. Brak porozumienia w rodzinie Artura prowadzi do przejęcia władzy przez Edka, bazującego właśnie na przewadze siłowej.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Piotr Skarga, *Kazania wtóre..., Kazanie trzecie...*

Problem upadku wartości poruszał też przykładowo Piotr Skarga w swoich *Kazaniach sejmowych*.

Skarga to kaznodzieja, a poprzez swoje teksty próbuje pouczać, wyjaśniać i przestrzegać przed błędami, które definiuje zgodnie z duchem epoki i katolickimi poglądami.

W kazaniu drugim zauważa skupienie wielu osób na swoich dobrach kosztem sytuacji w kraju i gnębienia niektórych grup społecznych. Autor przedstawia też Polskę jako tonący okręt, wzywając do jej ratowania i służby krajowi. Z kolei kazanie trzecie ukazuje Polaków jako bardzo podzielonych i kłótliwych. Autor szuka źródeł tych postaw, a ponieważ jest zwolennikiem kontrreformacji jako pierwsze wskazuje obecność w kraju innych wyznań niż katolickie. Na stan niezgody wpływa również lekceważenie władzy królewskiej i różnego rodzaju wady, jak chociażby chciwość i zazdrość. Skarga przypomina, że Polska jest jednym ciałem i zgoda między częściami jest konieczna, by dobrze funkcjonowała.

Przykładowe pytania komisji

Czy jest wartość, którą uznajesz za uniwersalną, niezależnie od epoki i poglądów danej osoby?

205. Konflikt i spór pokoleń. Omów zagadnienie na podstawie *Tanga* Sławomira Mrożka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Twoje generacja została określona jako pokolenie Z. Czy uważasz, że istnieją pewne cechy wspólne między Tobą a milionami ludzi w podobnym wieku? Czy odczuwasz, że starsi nie rozumieją realiów Twojej młodości i przykładają do niej swoją XX-wieczną miarę?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Tango Sławomira Mrożka to przykład teatru absurdu. Pomimo pierwszych skojarzeń ze słowem absurd dramat ukazuje uniwersalne ludzkie postawy i konflikty. Poszczególne osoby możemy uznać za metafory różnorodnych idei. W relacji między Stomilem i Eleonorą a ich synem Arturem możemy zobaczyć nietypową realizację motywu konfliktu pokoleń.

Artur to dorastający młody człowiek, którego koncepcje można określić jako konserwatywne. Paradoksalnie, bohater przedstawia to jako formę młodzieńczego buntu przeciwko rodzicom. Dąży do porządku i poszanowania zasad, próbując zaprowadzić je w domu. Boli go to, że nie

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

może być jak normalny młody człowiek, buntujący się przeciwko zasadom rodziców, bo ci ich nie posiadają.

Z kolei jego rodzice i babcia to przykład anarchii i postępu. Możemy ich uznać również za przykład podejścia do moralności i obyczajowości. Stomil wygląda niechlujnie, a jego żona nawet nie musi ukrywać romansu z Edkiem. Mąż nie chce na to reagować, uznając takie działania za farsę. Nawet babcia próbuje udawać nastolatkę za pomocą wyglądu i języka.

Oparty na tych sprzecznych ideach konflikt pokoleń okazuje się niemożliwy do pogodzenia. Artur wprawdzie chce zaprowadzić w domu twarde rządy i zmusić rodziców do posłuchu, wykorzystując do tego Edka, ale w finale to pozbawiona intelektu siła tego drugiego wygrywa i przejmuje władzę nad domem.

Tango ukazuje nieuchronność konfliktu, spowodowanego różnicami w ideach społecznych. Pokazuje też, że jak w świecie zwierząt zwycięstwo zależy od siły.

Konflikt pokoleń z jednej strony przypomina wiele innych realizacji tego motywu, pokazuje bowiem brak porozumienia między pokoleniem rodziców i dzieci, wynikający z różnego spojrzenia na rzeczywistość. Z drugiej strony Mrożek odwraca klasyczne spojrzenie na tę kwestię, przypisując próbę zachowania dawnego ładu i porządku synowi, a rodzicom dążenie do zmian i postępu.

Przykładowe konteksty

Mitologia

Szukając pierwszych przykładowych opisów konfliktu pokoleń, możemy sięgnąć do mitologii, do postaci Dedala i Ikara, którzy są metaforami dwóch skrajnych postaw. Z jednej strony mamy Dedala, człowieka racjonalnego, mistrza w wielu dziedzinach, który tworzy nowe dzieło – skrzydła, za pomocą których ma wraz z synem uciec z Krety. Ten racjonalizm widzimy nawet w rozmowie przed podróżą. Ojciec dokładnie instruuje Ikara, z jakiego powodu ma nie lecieć zbyt wysoko lub zbyt nisko. Z drugiej strony mamy syna, młodego człowieka, który chce żyć chwilą, zachwytem, odkrywaniem nowego i niepewnego, niezależnie od konsekwencji. Jego lot ku słońcu kończy się roztopieniem wosku i śmiercią w morzu.

Obie postacie są często analizowane jako dwie skrajne postawy w podejściu do życia, symbolizujące młodość i dojrzałość.

Przykładowe pytania komisji

Czy doświadczasz, że Twoje pokolenie jest odmienne od pokolenia Twoich rodziców? Odpowiedź uzasadnij.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

206. Koncepcja teatru absurdu. Omów zagadnienie na podstawie *Tanga* Sławomira Mrożka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Podczas nauki w szkole poznałeś kilka rodzajów dramatu. Czy dostrzegasz różnice w ich budowie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Koncepcja teatru absurdu swoimi korzeniami sięga XIX wieku, ale jej rozkwit we Francji przypada na lata 50. i 60. XX wieku.

Traktowany jako kierunek awangardowy, był formą buntu przeciwko wcześniejszym zasadom. Twórcy w ramach tego nurtu uważali, że życie ludzkie jest absurdalne i przypadkowe, zatem dramat powinien to odzwierciedlać. Bohater sceniczny był samotny i skazany na klęskę, a jego życie nie miało ostatecznie żadnego celu.

Elementy teatru absurdu możemy odnaleźć w *Tangu* Słwomira Mrożka. Jednym z nich jest groteskowość ukazanego świata, polegająca na przejaskrawieniu i ukazaniu silnych kontrastów. Autor zestawia chociażby postać syna w garniturze, walczącego o zachowanie zasad przez jego rodziców i karającego rodzinę za grę w karty, z ojcem w piżamie. Groteskowe są też sposoby ukazania śmierci babci i Artura. Ona umiera, śmiejąc się, a rodzina nie rozumie, jak ktoś tak niepoważny mógł umrzeć, on zostaje zamordowany przez Edka, który zdziera z niego ubranie, symbolicznie przejmując władzę w domu.

Artur jest też bohaterem skazanym na klęskę i samotnym, nie ma on szans w zderzeniu z siłą Edka, którego wcześniej chciał wykorzystać do pomocy we wprowadzeniu rządów silnej ręki.

Postacie w utworze pozbawione są też motywacji psychologicznej, ich życie sprawia wrażenie przypadkowego zbioru wydarzeń. Zwycięzcą w utworze okazuje się biologiczne prawo siły, pozbawione intelektualnej motywacji.

Przykładowe konteksty

Historia literatury

Już w elementach odpowiedzi.

Teoria literatury

Już w elementach odpowiedzi.

Przykładowe pytania komisji

Który typ dramatu wolisz jako czytelnik?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

207. Konserwatyzm i postępowość jako sprzeczne idee społeczne. Omów zagadnienie na podstawie *Tanga* Sławomira Mrożka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy uważasz, że w społeczeństwie powinno się przestrzegać zasad wypracowanych przez przodków, czy też każda epoka musi odnaleźć swoje własne zasady, adekwatne do jej czasów? A może rzeczywistość społeczna to połączenie obu tych koncepcji?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Tango Sławomira Mrożka to przykład teatru absurdu. Pomimo pierwszych skojarzeń ze słowem absurd dramat ukazuje uniwersalne ludzkie postawy i konflikty. Poszczególne osoby możemy uznać za metafory różnorodnych idei. Rodzina Stomila i Eleonory prezentuje konflikt między koncepcją konserwatyzmu, kładącą akcent na zachowanie dawnego porządku, i postępowości, dążącej do łamania istniejących zasad.

Artur to dorastający młody człowiek, którego koncepcje można określić jako konserwatywne. Paradoksalnie, bohater przedstawia to jako formę młodzieńczego buntu przeciwko rodzicom, właśnie dlatego, że są postępowi. On sam dąży do porządku i poszanowania zasad, próbując zaprowadzić je w domu.

Z kolei jego rodzice i babcia to przykład postępowej anarchii. Możemy ich uznać również za przykład podejścia do moralności i obyczajowości. Stomil wygląda niechlujnie, a jego żona nawet nie musi ukrywać romansu z Edkiem. Mąż nie chce na to reagować, uznając takie działania za farsę. Nawet babcia próbuje udawać nastolatkę za pomocą wyglądu i języka.

Porozumienie między tymi koncepcjami okazuje się niemożliwe. Artur wprawdzie chce zaprowadzić w domu twarde rządy i zmusić rodziców do posłuchu, wykorzystując do tego Edka, ale w finale to pozbawiona intelektu siła tego drugiego wygrywa i przejmuje władzę nad domem.

Postać Edka to symbol władzy opartej wyłącznie na sile, pozbawionej ideowości. *Tango* pokazuje, że jak w świecie zwierząt zwycięstwo zależy właśnie od siły.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

Siłowe rozwiązania konfliktu między konserwatywnymi a postępowymi ideami pokazuje też *Przedwiośnie* Stefana Żeromskiego.

Obraz różnic i podziałów społecznych ukazany został między innymi w opisie rewolucji w Baku, którą możemy określić jako próbę postępowej zmiany realiów społecznych.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Miasto początkowo jest przedstawiane jako miejsce, w którym współistnieją ludzie o różnym statusie materialnym, jak również przedstawiciele różnych narodowości. Pojawia się informacja o niechęci między Tatarami i Ormianami, ale nie jest ona czymś zaburzającym normalne funkcjonowanie miasta.

Wszystko zmienia rewolucja. Wiadomość o niej obiega miasto, choć ludzie nie są w stanie nawet określić, na czym ona polega. Rozpoczynają się rewolucyjne wiece i egzekucje. Biedni wpadają w szał radości spowodowany obietnicą zabrania bogatym i oddania wszystkiego we wspólne posiadanie. Do nich dołączają takie osoby jak Cezary, przekonane o sprawiedliwości głoszonych idei, wyrównujących różnice między bogatymi a biednymi. To, co na co dzień mogło być źródłem niechęci czy zazdrości, w trakcie rewolucji staje się wezwaniem do mordów.

Na konflikt oparty o status materialny wkrótce nakłada się drugi. Najpierw Ormianie dokonują ataków na Tatarów, a następnie ci drudzy doprowadzają do rzezi Ormian. Opis rewolucji w Baku pokazuje, jak różnice społeczne i podziały mogą zostać wykorzystane do wzmacniania nienawiści, prowadzącej do śmierci tysięcy ludzi. Ponownie brak jest możliwości porozumienia między ideami, które możemy uznać jako konserwatywne i postępowe dla ich głosicieli.

Przykładowe pytania komisji

Czy Twoim zdaniem jest możliwe pogodzenie konserwatwnej i postępowej wizji życia społecznego?

208. Groteskowa reinterpretacja motywu tańca. Omów zagadnienie na podstawie *Tanga* Sławomira Mrożka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czym jest dla Ciebie taniec? Sposobem wyrażania się, pasją czy dobrą formą relaksu?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Poważne i symboliczne realizacje motywu tańca, jak chociażby w zakończeniu *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego lub w *Panu Taduesz*u Adama Mickiewicza, zamieniają się w *Tangu* Słwomira Mrożka w groteskę. W finale utworu Edek ubrany w za ciasne dla niego rzeczy po zmarłym Arturze prowadzi w rytm argentyńskiego tańca wuja Eugeniusza.

Wymowny jest tu właściwie każdy element. Ubranie Artura pokazuje przejęcie władzy prowadzonej twardą ręką, którą przy pomocy Edka chciał on zaprowadzić. Artur próbował jednak odnaleźć w życiu wartości, a potrzeby takiej nie ma przejmujący władzę, ubranie jest więc za ciasne, ale to nie stanowi dla niego problemu.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

To Edek prowadzi w tańcu, bo on też będzie kierował rodziną Eleonory i Stomila. Do tanga zaprasza wuja Eugeniusza, tego, który wydawał się rozumieć początkowo postępowanie Artura. Jego poglądy okazują się jednak chwiejne, bez problemu wykonuje polecenie Edka.

Nieprzypadkowy jest też gatunek tańca, tango bowiem jest zmysłowe i pełne erotyki, a przez długi czas było uważane za taniec zakazany na salonach. Z wprowadzeniem go tam nie ma jednak problemu Edek, to on już przecież rządzi w domu.

Taniec stanowi podsumowanie przemiany, która dokonała się chwilę wcześniej i była zwycięstwem władzy w postaci fizycznej siły i chamstwa.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Stanisław Wyspiański, *Wesele*

Zakończenie utworu tańcem, będącym jego podsumowaniem, automatycznie kojarzy się z *Weselem* Stanisława Wyspiańskiego i chocholim tańcem.

Ten moment jest symboliczny, a co za tym idzie podatny na różne interpretacje. Możemy w nim zobaczyć skupienie na śnie życia zamiast na sprawie narodowo-wyzwoleńczej, może on być wyrazem niemocy i podkreślenia, że Polacy kończą na wielkich marzeniach, których nie potrafią zrealizować, odczytywano go również jako przygotowanie do przyszłych działań ze względu na funkcję chochoła, polegającą na przykrywaniu roślin na zimę.

Taniec odczytywano w kontekście polskiej historii i kultury, widząc w nim obraz Polaków, niezdolnych do wielkich czynów, choć o nich marzących. Biorąc pod uwagę czas powstania utworu, ponad 100 lat po utracie niepodległości, można na niego też spojrzeć jako na ocenę stanu polskiego społeczeństwa, zanurzonego w sens życia pod zaborami i zapominającego o kwestiach patriotycznych.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

MAREK NOWAKOWSKI, WYBRANE OPOWIADANIE Z TOMU *RAPORT O STANIE WOJENNYM*

Zwróć uwagę, że możesz przywołać dowolne opowiadanie z tomu *Raport o stanie wojennym*. Do omówienia w pytaniu został zaproponowany jeden tekst. Na jego podstawie zostały ułożone propozycje elementów odpowiedzi.

Opowiadanie *Opowieść taksówkarza*

209. Literacki zapis historii najnowszej. Omów zagadnienie na podstawie wybranego opowiadania z tomu *Raport o stanie wojennym* Marka Nowakowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Przy tematach nawiązujących do historii warto utrwalić najważniejsze informacje.

13 grudnia 1981 roku generał Wojciech Jaruzelski ogłosił wprowadzenie na terenie Polski stanu wojennego, zniesionego dopiero w 1983 roku. Władze motywowały decyzję sytuacją w kraju i wzrastającymi napięciami społecznymi, z tego powodu internowano wielu działaczy „Solidarności".

Przykładowe elementy odpowiedzi

Teksty literackie powstają z bardzo wielu powodów. Mogą być próbą opowiedzenia o własnych emocjach twórcy, przekazaniem wartości uznanych przez niego za ważne, autor może stawiać sobie za zadanie pouczanie odbiorcy albo wręcz przeciwnie, tworzy dla samego faktu tworzenia. Jednym z takim powodów jest próba ocalenia świadectwa wydarzeń historycznych.

W tomie *Raport o stanie wojennym* Marek Nowakowski naświetla różne momenty związane z tym okresem w historii Polski. Samo słowo raport sugeruje oficjalny język, element sprawozdawczości, ale w kontekście dzieła pokazuje, że autor postawił sobie za zadanie bycie świadkiem tamtego wydarzenia, przekazanie prawdy o nim potomnym z perspektywy zwykłego człowieka.

Opowiadanie *Opowieść taksówkarza* ukazuje różne elementy obrazu stanu wojennego. Zawód narratora pozwala zarówno na ukazanie codziennych zmagań ludzi w tamtym okresie, jak i różnego rodzaju postaw w reakcji to wydarzenie.

Czytamy zatem o brakach w benzynie, niedziałających telefonach, które powodują, że starsi ludzie umierają, nie mając możliwości wezwania pogotowia, ograniczonych przydziałach na papierosy czy też nieustannych kontrolach dokonywanych przez żołnierzy.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Widzimy również różnorodne typy reakcji wśród pasażerów taksówki, wśród których dominuje małomówność i lęk przed drugim człowiekiem. Są też osoby próbujące sprawdzić taksówkarza, podejrzewa on je o donosicielstwo. Wiezie też starsze małżeństwo do szpitala, ponieważ kobieta przeżyła załamanie nerwowo, kojarząc współczesne wydarzenia z II wojną światową.

W opowiadaniu *Opowieść taksówkarza* Marek Nowakowski ukazuje nam historyczne wydarzenia z perspektywy codzienności ludzi.

Przykładowe konteksty

Historia

Opisywane w utworze realia dotyczyły stanu wojennego, wprowadzonegow Polsce 13 grudnia 1981 roku przez generała Wojciecha Jaruzelskiego. Zniesiono go dopiero w 1983 roku. Przemówienie generała, transmitowane szeroko przez telewizję i radio, zmieniło z dnia na dzień realia życia Polaków. Władze motywowały decyzję sytuacją w kraju i wzrastającymi napięciami społecznymi, z tego powodu internowano wielu działaczy „Solidarności".

Inny utwór

Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie*

Podobną perspektywę jak Marek Nowakowski przyjęła Olga Tokarczuk w opowiadaniu *Profesor Andrews w Warszawie*. Zostały w nim opisane pierwsze dni stanu wojennego w Warszawie. Widzimy te wydarzenia oczami profesora psychologii, który przyjeżdża z Wielkiej Brytanii do Polski na wykłady.

Gdy zostaje ogłoszony stan wojenny, bohater zupełnie nie ma świadomości tego faktu. Jego obserwacje nabierają dramatyzmu właśnie poprzez fakt niezrozumienia sytuacji. Jego przwodniczka nie przyjeżdża po niego na wykład, możemy się tylko domyślić, że dotknęły ją restrykcje. Nie działają telefony, a na ulicy profesor widzi czołg, potem wozy opancerzone. Wszędzie są kolejki. W sklepie widzi na półkach tylko jasny płyn i musztardę. Polaków określa jako najbardziej ponury naród świata, ponieważ są spięci i milczący.

Konstrukcja bohatera jako osoby z zewnątrz pozwoliła na podkreślenie dramatyzmu i absurdalności wydarzeń, których doświadczyli Polacy.

Przykładowe pytania komisji

Jaką dostrzegasz wartość w zapiskach dotyczących historii, ukazywanych z perspektywy zwykłego człowieka?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

210. Dystans między władzą i obywatelem. Omów zagadnienie na podstawie wybranego opowiadania z tomu *Raport o stanie wojennym* Marka Nowakowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 209.

Przy tematach nawiązujących do historii warto utrwalić najważniejsze informacje.

13 grudnia 1981 roku generał Wojciech Jaruzelski ogłosił wprowadzenie na terenie Polski stanu wojennego, zniesionego dopiero w 1983 roku. Władze motywowały decyzję sytuacją w kraju i wzrastającymi napięciami społecznymi, z tego powodu internowano wielu działaczy „Solidarności".

Przykładowe elementy odpowiedzi

W tomie *Raport o stanie wojennym* Marek Nowakowski naświetla różne momenty związane ze stanem wojennym. Samo słowo raport sugeruje oficjalny język, element sprawozdawczości, ale w kontekście dzieła pokazuje, że autor postawił sobie sa zadanie bycie świadkiem tamtego wydarzenia, przekazanie prawdy o nim potomnym z perspektywy zwykłego człowieka.

Opowiadanie *Opowieść taksówkarza* przedstawia różne fragmenty obrazu stanu wojennego. Zawód narratora pozwala na ukazanie różnego rodzaju elementów tej rzeczywistości. Jest nią chociażby podział świata na my i oni, osoby stojące po stronie władzy i po przeciwnej.

Po piersze, autor ukazuje, że wielu ludzi nie chce ujawnić, po której są stronie. Większość pasażerów taksówki jest milcząca, unika kontaktu wzrokowego, co podkreśla lęk w relacjach międzyludzkich. To ich reakcja na działanie władz i milczenie wobec taksówkarza jest ukazaniem ich dystansu do niej.

Po drugie, narrator opisuje pasażerów, którzy swój dystans do władzy pokazują poprzez humor i ironię. Podkreśla, że ta postawa jest charakterystyczna dla młodych ludzi, którzy stosunkowo najlepiej radzą sobie z sytuacją. Jeden z takich pasażerów na koniec trasy opowiada mu dowcip polityczny, ryzykowny w tamtych czasach.

Na zakończenie opowiadania taksówkarz zostaje zatrzymany przez żołnierzy, którzy po raz kolejną chcą skontrolować jego samochód. Narrator wie, że musi się zgodzić, a jednocześnie odczuwa złośliwą satysfakcję, że nie będą oni wiedzieli, jak zamknąć klapę bagażnika. Ostatnie zdania są momentem złamania dystansu między my i oni. Żołnierz prosi taksówkarza o pomoc i w wybuchu emocji podkreśla, że to nie on to wszystko wymyślił. Narrator uważa, że zaczyna on rozumieć, do jakich konsekwencji prowadzą działania obecnych władz.

Dystans między władzą a obywatelem wynika w utworze z kilku czynników. To z jednej strony potrzeba podkreślenia siły ze strony władzy, z drugiej, lęk obywateli przed możliwymi konsekwencjami.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Historia

Opisywane w utworze realia dotyczyły stanu wojennego, wprowadzonego w Polsce 13 grudnia 1981 roku przez generała Wojciecha Jaruzelskiego. Zniesiono go dopiero w 1983 roku. Przemówienie generała, transmitowane szeroko przez telewizję i radio, zmieniło z dnia na dzień realia życia Polaków. Władze motywowały decyzję sytuacją w kraju i wzrastającymi napięciami społecznymi, z tego powodu internowano wielu działaczy „Solidarności".

Inny utwór

Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie*

Tematykę stanu wojennego porusza również opowiadanie *Profesor Andrews w Warszawie* Olgi Tokarczuk. Zostały w nim opisane pierwsze dni stanu wojennego w Warszawie. Widzimy te wydarzenia oczami profesora psychologii, który przyjeżdża z Wielkiej Brytanii do Polski na wykłady.

Gdy zostaje ogłoszony stan wojenny, bohater zupełnie nie ma świadomości tego faktu. Jego obserwacje nabierają dramatyzmu właśnie poprzez fakt niezrozumienia sytuacji.

Mieszkańcy Warszawy zostają określeni przez niego jako przedstawiciele najbardziej ponurego narodu świata, ponieważ są spięci i milczący. Zauważa też ich reakcję na pojawienie się żołnierzy, odwracanie wzroku, patrzenie na buty. On również dostrzega dystans między władzą a obywatelami, choć nie rozumie ich źródła.

Przykładowe pytania komisji

Czy sądzisz, że jakaś forma dystansu między osobą sprawującą władzę a podwładnym jest konieczna?

211. Bunt i bezradność – postawy bohaterów wobec realiów stanu wojennego. Omów zagadnienie na podstawie wybranego opowiadania z tomu *Raport o stanie wojennym* Marka Nowakowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

W jaki sposób ludzie reagują na trudne sytuacje, na które nie mają wpływu? Podejmują próbę walki, chociaż wydaje się ona z zewnątrz bezcelowa? Akceptują je i starają się w nich odnaleźć? Czy sądzisz, że sposób reakcji zależy od osobowości człowieka, czy też mają wpływ inne czynniki?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

W tomie *Raport o stanie wojennym* Marek Nowakowski naświetla różne momenty związane ze stanem wojennym. Samo słowo raport sugeruje oficjalny język, element sprawozdawczości, ale w kontekście dzieła pokazuje, że autor postawił sobie za zadanie bycie świadkiem tamtego wydarzenia, przekazanie prawdy o nim potomnym z perspektywy zwykłego człowieka.

Opowiadanie *Opowieść taksówkarza* ukazuje różne elementy obrazu stanu wojennego. Zawód narratora pozwala na ukazanie różnego rodzaju postaw w reakcji to wydarzenie.

Narrator zauważa, że dominującą reakcją jest małomówność w obecności obcych, co wynika z lęku przed drugim człowiekiem. Są też osoby próbujące sprawdzić taksówkarza, a które podejrzewa on o donosicielstwo. Jeden z pasażerów prowokuje go i obserwuje jego reakcję na stwierdzenie, że w końcu będzie spokój i porządek. Możemy zobaczyć też osoby, które nie dają sobie rady emocjonalnie ze stanem wojennym. Taksówkarz wiezie starsze małżeństwo do szpitala, ponieważ kobieta przeżyła załamanie nerwowe, kojarząc współczesne wydarzenia z II wojną światową.

Dostrzega również osoby, które na różne sposoby próbują wyrazić swój protest, chociażby poprzez czarną opaskę na ramieniu na znak żałoby z powodu stanu wojennego albo opowiadanie dowcipów dotyczących obecnej sytuacji. W tamtych realiach mogło oznaczać to nawet aresztowanie.

W opowiadaniu *Opowieść taksówkarza* Marek Nowakowski ukazuje nam historyczne wydarzenia z perspektywy zwykłych ludzi. Pokazuje ich różnorodne reakcje na to wydarzenie.

Przykładowe konteksty

Historia

Opisywane w utworze realia dotyczyły stanu wojennego, wprowadzonegow Polsce 13 grudnia 1981 roku przez generała Wojciecha Jaruzelskiego. Zniesiono go dopiero w 1983 roku. Przemówienie generała, transmitowane szeroko przez telewizję i radio, zmieniło z dnia na dzień realia życia Polaków. Władze motywowały decyzję sytuacją w kraju i wzrastającymi napięciami społecznymi, z tego powodu internowano wielu działaczy „Solidarności”.

Inny utwór

Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie*

Podobną perspektywę jak Marek Nowakowski przyjęła Olga Tokarczuk w opowiadaniu *Profesor Andrews w Warszawie*. Zostały w nim opisane pierwsze dni stanu wojennego w Warszawie. Widzimy te wydarzenia oczami profesora psychologii, który przyjeżdża z Wielkiej Brytanii do Polski na wykłady.

Gdy zostaje ogłoszony stan wojenny, bohater zupełnie nie ma świadomości tego faktu. Jego obserwacje nabierają dramatyzmu właśnie poprzez fakt niezrozumienia sytuacji. Jego przwodniczka nie przyjeżdża po niego na wykład, możemy się tylko domyślić, że dotknęły ją restrykcje. Polaków określa jako najbardziej ponury naród świata, ponieważ są spięci i

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

milczący. Konstrukcja bohatera jako osoby z zewnątrz pozwoliła na podkreślenie dramatyzmu i absurdalności wydarzeń, których doświadczyli Polacy.

Przykładowe pytania komisji

Która z postaw jest Ci najbliższa w reakcji na trudne wydarzenia?

212. Stan wojenny z perspektywy zwykłego człowieka. Omów zagadnienie na podstawie wybranego opowiadania z tomu *Raport o stanie wojennym* Marka Nowakowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 209.

Przy tematach nawiązujących do historii warto utrwalić najważniejsze informacje.

13 grudnia 1981 roku generał Wojciech Jaruzelski ogłosił wprowadzenie na terenie Polski stanu wojennego, zniesionego dopiero w 1983 roku. Władze motywowały decyzję sytuacją w kraju i wzrastającymi napięciami społecznymi, z tego powodu internowano wielu działaczy „Solidarności".

Przykładowe elementy odpowiedzi

(Ze względu na podobieństwo do pytania poprzedniego, elementy odpowiedzi i konteksty zostają prawie w całości powtórzone.)

W tomie *Raport o stanie wojennym* Marek Nowakowski naświetla różne momenty związane ze stanem wojennym. Samo słowo raport sugeruje oficjalny język, element sprawozdawczości, ale w kontekście dzieła pokazuje, że autor postawił sobie sa zadanie bycie świadkiem tamtego wydarzenia, przekazanie prawdy o nim potomnym z perspektywy zwykłego człowieka.

Opowiadanie *Opowieść taksówkarza* ukazuje różne elementy obrazu stanu wojennego. Zawód narratora pozwala na ukazanie różnego rodzaju postaw ludzi w reakcji to wydarzenie.

Narrator zauważa, że dominującą reakcją jest małomówność w obecności obcych ,co wynika z lęku przed drugim człowiekiem. Są też osoby próbujące sprawdzić taksówkarza, a które podejrzewa on o donosicielstwo. Jeden z pasażerów prowokuje go i obserwuje jego reakcję na stwierdzenie, że w końcu będzie spokój i porządek. Możemy zobaczyć też osoby, które nie dają sobie rady emocjonalnie ze stanem wojennym. Taksówkarz wiezie starsze małżeństwo do szpitala, ponieważ kobieta przeżyła załamanie nerwowo, kojarząc współczesne wydarzenia z II wojną światową.

Dostrzega również osoby, które na różne sposoby próbują wyrazić swój protest, chociażby poprzez czarną opaskę na ramieniu na znak żałoby z powodu stanu wojennego albo opowiadanie dowcipów dotyczących obecnej sytuacji. W tamtych realiach mogło oznaczać to nawet aresztowanie.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

W końcu widzimy stan wojenny z perspektywy samego narratora próbującego odnaleźć się w sytuacji, znajduje on sposoby na zdobycie benzyny i radzenia sobie z trudnościami. Pomimo niebezpieczeństw zachowuje ironiczny dystans do żołnierzy i donosicieli, jak chociażby w reakcji na kolejną kontrolę taksówki przez żołnierzy, gdy zdaje sobie sprawę, że będą oni mieli trudności z zamknięciem jego bagażnika, nie znając specjalnego sposobu.

W opowiadaniu *Opowieść taksówkarza* Marek Nowakowski ukazuje nam historyczne wydarzenia z perspektywy zwykłych ludzi. Pokazuje ich różnorodne reakcje na to wydarzenie.

Przykładowe konteksty

Historia

Opisywane w utworze realia dotyczyły stanu wojennego, wprowadzonegow Polsce 13 grudnia 1981 roku przez generała Wojciecha Jaruzelskiego. Zniesiono go dopiero w 1983 roku. Przemówienie generała, transmitowane szeroko przez telewizję i radio, zmieniły z dnia na dzień realia życia Polaków. Władze motywowały decyzję sytuacją w kraju i wzrastającymi napięciami społecznymi, z tego powodu internowano wielu działaczy „Solidarności".

Inny utwór

Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie*

Podobną perspektywę jak Marek Nowakowski przyjęła Olga Tokarczuk w opowiadaniu *Profesor Andrews w Warszawie*. Zostały w nim opisane pierwsze dni stanu wojennego w Warszawie. Widzimy te wydarzenia oczami profesora psychologii, który przyjeżdża z Wielkiej Brytanii do Polski na wykłady.

Gdy zostaje ogłoszony stan wojenny, bohater zupełnie nie ma świadomości tego faktu. Jego obserwacje nabierają dramatyzmu właśnie poprzez fakt niezrozumienia sytuacji. Jego przewodniczka nie przyjeżdża po niego na wykład, możemy się tylko domyślić, że dotknęły ją restrykcje. Nie działają telefony, a na ulicy profesor widzi czołg, potem wozy opancerzone. Wszędzie są kolejki. W sklepie widzi na półkach tylko jasny płyn i musztardę. Polaków określa jako najbardziej ponury naród świata, ponieważ są spięci i milczący.

Konstrukcja bohatera jako osoby z zewnątrz pozwoliła na podkreślenie dramatyzmu i absurdalności wydarzeń, których doświadczyli Polacy.

Przykładowe pytania komisji

Jaką dostrzegasz wartość w zapiskach dotyczących historii, ukazywanych z perspektywy zwykłego człowieka?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

MAREK NOWAKOWSKI, *GÓRĄ „EDEK”*

213. Znaczenie tytułu i jego rola w odczytaniu sensu utworu. Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Górą „Edek”* Marka Nowakowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Pomyśl o kilku tytułach książek i spróbuj zdefiniować, jak odnoszą się do treści utworu. W wersji level master – pomyśl nad koncepcjami, które przyświecały tłumaczom niektórych tytułów filmów na język polski (Np. *Die hard – Szklana pułapka*, *Terminator – Elektroniczny morderca*).

Przykładowe elementy odpowiedzi

Tytuł może pełnić wielorakie funkcje w stosunku do utworu. Może brzmieć tajemniczo, by przykuć uwagę i zachęcić do lektury, może dotykać problematyki utworu albo przywoływać jednego z bohaterów.

W przypadku opowiadania Marka Nowakowskiego tytuł stanowi rodzaj podsumowania treści. Sugeruje on zwycięstwo kierowcy forda, nazwanego Edkiem, co zostaje podkreślone w zakończeniu utworu. To właśnie Edek wygrywa, zmuszając właściciela malucha do ustąpienia mu miejsca parkingowego.

Imię Edek jest napisane w cudzysłowie. Narrator nie wie, jak ma na imię kierowca forda, ale jego postawę porównuje do postaci Edka z *Tanga* Sławomira Mrożka. Jest to zatem symboliczne zwycięstwo siły w relacjach międzyludzkich.

Tytuł utworu to z jednej strony zatem podsumowanie i wniosek płynący z opowiadania, z drugiej – umieszcza ten utwór na tle innych utworów, odnosząc się do *Tanga* Sławomira Mrożka.

Przykładowe konteksty

Inny utwór

Bolesław Prus, *Lalka*

Ciekawym przypadkiem odczytania sensu tytułu jest przypadek powieści Bolesława Prusa *Lalka*. Autor podkreślał niejednokrotnie, że jego źródłem jest artykuł na temat procesu o lalkę, który stał się dla niego inspiracją do sprawy, którą Helenie Stawskiej wytoczyła hrabina Krzeszowska. Czytelnicy od początku zaczęli go jednak traktować jako interpretację roli Izabeli Łęckiej, odczytywanej jako postać pustej lalki.

*** Inny utwór**

W literaturze popularnej celem tytułu jest często przyciągniecie czytelnika, sprawienie, żeby zatrzymał się nad książką i sięgnął po nią, przykładowo *Zanim się pojawiłeś* Jojo Moyes, *The*

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Girl Who Was Saturday Night Heather O'Neill czy *How to Marry Keanu Reeves in 90 Days* Kwany Jackson.

Inny utwór

Tytuł czasami stanowi po prostu informację, na losach jakiej postaci skupiony jest utwór. *Antygona* czy *Edyp* Sofoklesa zwracają uwagę na głównych bohaterów tych dramatów.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, czym kierowałbyś się przy nadaniu tytułu swojemu dziełu?

214. Hiperbolizacja i jej znaczenie w kompozycji i budowaniu sensu utworu. Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Górą „Edek”* Marka Nowakowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

„Tysiąc razy już wam to tłumaczyłam.” Dlaczego w tego typu wypowiedziach używamy wyrażenia tysiąc, choć nie odzwierciedla ono rzeczywistości?

Dlaczego ktoś dane wydarzenie wyolbrzymia, przerysowuje? Jaki może mieć w tym cel?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Opowiadanie Marka Nowakowskiego *Górą „Edek”* to właściwie opis krótkiego wydarzenia. Na ulicy, na której trudno znaleźć miejsce parkingowe, kierowca małego fiata w końcu je dostrzega, ale odruchowo przejeżdża minimalnie dalej. Aby zaparkować, musi się cofnąć, stoi jednak już za nim ford, którego kierowca nie zamierza ustąpić miejsca. Nie pomagają prośby kierowcy malucha za pomocą klaksonu, za bohaterami zaczyna tworzyć się korek, aż w końcu fiat ustępuje, a na wolnym miejscu parkuje ford. Kierowca malucha próbuje jeszcze zwrócić uwagę, wysiadając z samochodu, że tak się po prostu nie robi. Spotyka się to z zupełną obojętnością jego przeciwnika.

Zdarzenie można uznać za drobne i takie, jakich wiele w wielkich miastach.

Autor zastosował w nim jednak zabieg hiperbolizacji. Konfrontacja między dwoma bohaterami urasta do walki dwóch przeciwstawnych sił w naturze. Kierowca fiata został przedstawiony jako osoba drobna, wyglądająca na inteligenta, a jego samochód jako żałosne biedactwo w porównania do masywu forda. Z drugiej strony Edek, jak go metaforycznie nazywa narrator, jest symbolem siły, którą widzimy już w jego wyglądzie, a nawet sposobie poruszania się.

Jak w *Tangu* Sławomira Mrożka, do którego zresztą autor odwołuje się we wstępie, światem rządzi prawo siły, a jego przykładem okazało się tak drobne wydarzenie jak walka o miejsce parkingowe.

Dzięki zastosowaniu zabiegu hiperbolizacji w obrazowaniu sytuacji autor pokazał, jak jednostkowe wydarzenia odbijają się w prawach rządzących światem

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe konteksty

Historia literatury

Barok

Hiperbola była środkiem lubianym przez twórców baroku. Stosowanie jej wynikało z chęci zaskakiwania odbiorców, poszukiwania nowych treści i skojarzeń. Poeta przedstawiający serce ukochanej, która go odrzuca, mógł porównywać ją najbardziej twardych przedmiotów. *Widzimy to wierszu *Do panny* Andrzeja Morsztyna, a w którym nieczułość kobiety została ukazana jako twardsza niż diament czy dąb.

Przykładowe pytania komisji

Jak działają na Ciebie komunikaty, w których ktoś używa hiperbolizacji? Przekonują Cię bardziej czy zwracasz uwagę na przesadę ukrytą w komunikacie?

Czy zdarza Ci się używać hiperbolizacji, przekazując różnego rodzaju komunikaty?

215. Metafora jako sposób ukazania rzeczywistości. Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Górą „Edek”* Marka Nowakowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy czasami słyszysz, jak ludzie tłumaczą daną kwestię, opowiadają swoje przeżycia, nie mówiąc o nich wprost, ale snując zupełnie inną opowieść, która ma podkreślić przekazywane treści i dotrzeć bardziej do słuchacza? Jaki może być cel tego typu obrazowania?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W opowiadaniu Marka Nowakowskiego zwykłe krótkie zdarzenie – walka o miejsce parkingowe – staje się metaforą obrazu świata, w którym rządzi prawo natury i wygrywają silniejsi.

Treść utworu jest krótka. Na ulicy, na której trudno znaleźć miejsce parkingowe, kierowca małego fiata w końcu je dostrzega, ale odruchowo przejeżdża minimalnie dalej. Aby zaparkować, musi się cofnąć, stoi jednak już za nim ford, którego kierowca nie zamierza ustąpić miejsca. Nie pomagają prośby kierowcy malucha za pomocą klaksonu, za bohaterami zaczynami tworzyć się korek, aż w końcu fiat ustępuje, a na wolnym miejscu parkuje ford. Kierowca malucha próbuje jeszcze zwrócić uwagę, wysiadając z samochodu, że tak się po prostu nie robi. Spotyka się to z zupełną obojętnością jego przeciwnika.

Zdarzenie można uznać za drobne i takie, jakich wiele w wielkich miastach. Ale dla autora staje się metaforą praw natury rządzących światem. Do tej interpretacji zachęca nas już przez sam tytuł i wstęp. Kierowca forda zostaje nazwany Edkiem poprzez odniesienie do postaci o tym imieniu w *Tangu* Sławomira Mrożka. Jest on symbolem brutalnej siły zdobywającej świat.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Konfrontacja między dwoma bohaterami w opowiadaniu urasta do walki dwóch przeciwstawnych sił w naturze. Kierowca fiata został przedstawiony jako osoba drobna, wyglądająca na inteligenta, a jego samochód jako żałosne biedactwo w porównania do masywu forda. Z drugiej strony Edek jest symbolem siły, którą widzimy już w jego wyglądzie, a nawet sposobie poruszania się.

Jak w *Tangu* Sławomira Mrożka światem rządzi prawo siły, a jego przykładem okazało się tak drobne wydarzenie jak walka o miejsce parkingowe.

Przykładowe konteksty

Teora literatury / *Biblia*

Gatunkiem, który również stawiał sobie za cel ukazywanie świata w sposób metaforyczny, były przypowieści biblijne. Z jednej strony miały one warstwę dosłowną, którą była przytaczana opowieść, ale z drugiej, miała ona prowadzić do ukrytych sensów, które były celem przypowieści. W *Przypowieści o siewcy* widzimy dosłowny obraz – pracę siewcy rozrzucającego ziarno, które pada w różne miejsca, z drugiej – opowieść miała uświadomić ludziom, że różnie traktują słowo Boga w swoim życiu.

Metaforyczność przekazu pozwalała na wyjaśnianie treści religijnych poprzez odwołania do codziennych doświadczeń słuchaczy.

Przykładowe pytania komisji

Czy stosujesz czasami metaforyczny sposób przekazywania treści? Odpowiedź uzasadnij.

JACEK DUKAJ, *KATEDRA*

216. Człowiek jako cząstka kosmicznej katedry. Omów zagadnienie na podstawie *Katedry* Jacka Dukaja. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy widziałeś bazylikę La Sagrada Familia w Barcelonie, dzieło życia Antonio Gaudiego?

Warto obejrzeć ją, puszczając w tle piosenkę *La Sagrada Familia* The Alan Parsons Project, która była inspirowana tą budowlą.

Przykładowe elementy odpowiedzi

Katedra Jacka Dukaja to jedno z wielu dzieł inspirowanych bazyliką La Sagrada Familia w Barcelonie. Dzieło Antoniego Gaudiego i jego historia poruszają odwiedzających to miejsce.

Projekt świątyni był głęboko zanurzony w wierze architekta, a zarazem w jego niepowtarzalnym twórczym stylu. Budowla miała sprawiać wrażenie jednego wielkiego organizmu. Gaudi poświęcił wiele lat życia pracy na budowie La Sagrady Familii, a nawet

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

zamieszkał na jej terenie. Wciąż zmieniał też wiele elementów swojej koncepcji. Architekt miał również świadomość, że nie zdoła ukończyć dzieła i powierzy to kolejnym pokoleniom.

Zginął z powodu ran po wpadnięciu pod przejeżdżający tramwaj. Zgodnie z życzeniem pochowano go na terenie świątyni. Blisko 100 lat po jego śmierci praca nad ukończenie La Sagrady Familii wciąż trwa, co spowodowane jest między innymi niepowtarzalnością każdego elementu i dążeniem do zachowania koncepcji budynku jako jednego wielkiego organizmu. Działania utrudnia również brak projektów Gaudiego, które zostały zniszczone w czasie hiszpańskiej wojny domowej.

Utwór Jacka Dukaja przenosi katedrę w kosmos. Jest ona tajemniczym budynkiem, którego początki sięgają cudu za wstawiennictwem bohaterskiego kosmonauty Izmira Predu, który zdecydował się na śmierć, by starczyło tlenu dla jego towarzyszy podróży. Akcja utworu obejmuje czas, gdy ksiądz Pierre Lavone przybywa, by zbadać katedrę, zagrożoną unicestwieniem przez zmiany w układzie ciał niebieskich. Okazuje się, że katedra nie pozwala mu odlecieć, gdy zagrożenie staje się bliskie. Podobnie jak w przypadku drugiego bohatera Gazmy, podczas próby opuszczenia planetoidy ustają jego funkcje życiowe. Lavone pozostaje wraz z Gazmą w katedrze, podczas gdy wszyscy pozostali opuszczają planetoidę. Umierający bohater zaczyna rozumieć, że staje się częścią kosmicznej budowli.

Treść utworu pozwala na wielość interpretacji. Z jednej strony możemy go odczytać w kontekście życia Antonio Gaudiego, który też stał się częścią swojej budowli, został bowiem w niej pochowany. On również planował, by konstrukcja wyglądała jak jeden organizm. Ale można też interpretować go w bardziej uniwersalnym znaczeniu. Człowiek jest drobną cząstką konstrukcji świata, z jednej strony stanowi tylko mały jego fragment, z drugiej, jest jego niepowtarzalną częścią i wpływa na kształt świata.

Przykładowe konteksty

Historia sztuki

Już w elementach odpowiedzi.

Film

Zakończenie utworu, czyli moment stawania się częścią kosmicznej katedry przez człowieka przeniósł na ekran Tomasz Bagiński w krótkometrażowym filmie animowanym pod takim samym tytułem jak opowiadanie Jacka Dukaja. Film był nominowany do Oscara.

Przykładowe pytania komisji

Czy Twoim zdaniem jednostka ma wpływ na kształt grupy, której jest częścią?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

217. Symboliczny sens odradzającej się wiecznie budowli. Omów zagadnienie na podstawie *Katedry* Jacka Dukaja. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy widziałeś bazylikę La Sagrada Familia w Barcelonie, dzieło życia Antonio Gaudiego?

Warto obejrzeć ją, puszczając w tle piosenkę *La Sagrada Familia* The Alan Parsons Project, która była inspirowana tą budowlą.

Przykładowe elementy odpowiedzi

Katedra Jacka Dukaja to jedno z wielu dzieł inspirowanych bazyliką La Sagrada Familia w Barcelonie. Dzieło Antoniego Gaudiego i jego historia poruszają odwiedzających to miejsce. Mówiąc o odradzającej się wiecznie budowli w utworze, warto zacząć od historii budowy La Sagrady Familii.

Projekt świątyni był głęboko zanurzony w wierze architekta, a zarazem w jego niepowtarzalnym twórczym stylu. Budowla miała sprawiać wrażenie jednego wielkiego organizmu. Gaudi poświęcił wiele lat życia pracy na budowie La Sagrady Familii, a nawet zamieszkał na jej terenie. Wciąż zmieniał też wiele elementów swojej koncepcji. Architekt miał również świadomość, że nie zdoła ukończyć dzieła i powierzy to kolejnym pokoleniom.

Zginął z powodu ran po wpadnięciu pod przejeżdżający tramwaj. Zgodnie z życzeniem pochowano go na terenie świątyni. Blisko 100 lat po jego śmierci praca nad ukończenie La Sagrady Familii wciąż trwa, co spowodowane jest między innymi niepowtarzalnością każdego elementu i dążeniem do zachowania koncepcji budynku jako jednego wielkiego organizmu. Działania utrudnia również brak projektów Gaudiego, które zostały zniszczone w czasie hiszpańskiej wojny domowej. Począwszy zatem od rozpoczęcia projektu, budowla wciąż się rozrasta i powiększa, podobnie jak w *Katedrze* Jacka Dukaja.

Utwór Dukaja przenosi katedrę w kosmos. Jest ona tajemniczym budynkiem, którego początki sięgają cudu za wstawiennictwem bohaterskiego kosmonauty Izmira Predu, który zdecydował się na śmierć, by starczyło tlenu dla jego towarzyszy podróży. Akcja utworu obejmuje czas, gdy ksiądz Pierre Lavone przybywa, by zbadać katedrę, zagrożoną unicestwieniem przez zmiany w układzie ciał niebieskich. Analizuje dokładnie jej budowę, posiłkując się notatkami księdza Mirtona, który zauważył w niej dziwne zjawiska.

Zmiany, które dokonują się w jej kształcie, nie wynikają z żywokrystu, który w utworze zostaje opisany jako rodzaj ziarna, które rozrasta się do zaprojektowanego w nim budynku.

Kosmiczna katedra stale rozrasta się i zmienia, co zaprzecza logice księdza Lavone. W zakończeniu utworu umierający bohater zaczyna rozumieć, że to on stanie się kolejną częścią kosmicznej budowli i wpłynie na jej kształt.

Treść utworu pozwala na wielość interpretacji kwestii wciąż rozrastającej się budowli. Z jednej strony możemy go odczytać w kontekście Antonio Gaudiego, który też stał się częścią swojej

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

budowli, został bowiem w niej pochowany. Jego dzieło również wciąż się rozrasta, a jego budowa nie jest ukończona. Ale można też interpretować go w bardziej uniwersalnym znaczeniu. Człowiek jest drobną cząstką konstrukcji świata albo idei czy społeczeństwa, które wciąż się rozrastają i zmieniają. Ludzie stają się ich budulcem i sprawiają, że te metaforyczne budowle wciąż się odradzają.

Przykładowe konteksty

Historia sztuki

Już w elementach odpowiedzi.

Film

Zakończenie utworu, czyli moment stawania się częścią kosmicznej katedry przez człowieka, przeniósł na ekran Tomasz Bagiński w krótkometrażowym filmie animowanym pod takim samym tytułem jak opowiadanie Jacka Dukaja. Film był nominowany do Oscara.

Przykładowe pytania komisji

Jakie uniwersalne przesłania niesie za sobą *Katedra* Jacka Dukaja?

218. Symboliczne znaczenie światła i mroku w kreacji obrazu świata. Omów zagadnienie na podstawie *Katedry* Jacka Dukaja. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy światło i mrok mają uniwersalną symbolikę? Z czym kojarzysz światło, a z czym mrok?

Przykładowe elementy odpowiedzi

W opowiadaniu *Katedra* Jacka Dukaja ważną rolę odgrywa gra światła. Akcja utworu obejmuje czas, gdy ksiądz Pierre Lavone przybywa, by zbadać katedrę, zagrożoną unicestwieniem przez zmiany w układzie ciał niebieskich. Jego zadaniem jest wydanie opinii o sprawach domniemanych cudów związanych z tym miejscem. Gdy spotyka się z budowlą po raz pierwszy, jest ona w cieniu, ponieważ jedna z gwiazd jest już zbyt daleko, a druga, która ma doprowadzić do unicestwienia planetoidy obok katedry, jeszcze za daleko.

Bohater widzi poszarpany cień katedry na tle gwiazd, a w jej wnętrzu za pomocą reflektora obejmuje wzrokiem tylko małe fragmenty. Mrok, który towarzyszy mu podczas poznawania miejsca, odzwierciedla też jego drogę do zrozumienia istoty katedry. Zaczyna od próby intelektualnego jej poznania, która nie rozświetla jego wątpliwości, wręcz tworzy kolejne, związane z nietypowym zachowaniem ziaren żywokrystu, które stały się zasiewem budującym katedrę. Za pomocą reflektora zaczyna bowiem dostrzegać w konstrukcji budowli twarze, które nie mogły zostać zaprogramowane w ziarnach.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

W trakcie utworu katedra rozświetla się, ponieważ zbliża się do niej gwiazda Madeleine. Ksiądz Levone zachwyca się coraz bardziej wyglądem budowli w świetle. Jednocześnie coś dziwnego dzieje się z jego organizmem, nie jest w stanie opuścić planetoidy, ponieważ zaczyna wtedy tracić funkcje życiowe, spokój odnajduje jedynie we wnętrzu katedry. Wzrost światła wiąże się z odkrywaniem przez niego prawdy o budowli. Ostatecznie bohater rozumie, że stanie się jej częścią, podobnie jak wielu ludzi przed nim, i wspólnie będą czekać na Architekta katedry.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny / Historia

Katedra Jacka Dukaja to jedno z wielu dzieł inspirowanych bazyliką La Sagrada Familia w Barcelonie. Dzieło Antoniego Gaudiego i jego historia poruszają odwiedzających to miejsce.

Projekt świątyni był głęboko zanurzony w wierze architekta, a zarazem w jego niepowtarzalnym twórczym stylu. Budowla miała sprawiać wrażenie jednego wielkiego organizmu. Gaudi poświęcił wiele lat życia pracy na budowie La Sagrady Familii, a nawet zamieszkał na jej terenie. Wciąż zmieniał też wiele elementów swojej koncepcji. Architekt miał również świadomość, że nie zdoła ukończyć dzieła i powierzy to kolejnym pokoleniom.

Zginął z powodu ran po wpadnięciu pod przejeżdżający tramwaj. Zgodnie z życzeniem pochowano go na terenie świątyni. Blisko 100 lat po jego śmierci praca nad ukończenie La Sagrady Familii wciąż trwa, co spowodowane jest między innymi niepowtarzalnością każdego elementu i dążeniem do zachowania koncepcji budynku jako jednego wielkiego organizmu. Działania utrudnia również brak projektów Gaudiego, które zostały zniszczone w czasie hiszpańskiej wojny domowej.

Przykładowe pytania komisji

Czy Twoim zdaniem symbolika światła i mroku w utworze odwołuje się do raczej typowych skojarzeń z nimi, czy też przeciwnie?

219. Nauka i metafizyka jako dwa sposoby mówienia o świecie. Omów zagadnienie na podstawie *Katedry* Jacka Dukaja. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Co według Ciebie lepiej tłumaczy istotę świata – nauka czy też duchowość? A może wzajemnie się uzupełniają?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Akcja opowiadania *Katedra* Jacka Dukaja obejmuje czas, gdy ksiądz Pierre Lavone przybywa, by zbadać katedrę, zagrożoną unicestwieniem przez zmiany w układzie ciał niebieskich. Jego zadaniem jest wydanie opinii o sprawach domniemanych cudów związanych z tym miejscem.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Ludzie wierzą, że dzieją się one za wstawiennictwem bohaterskiego kosmonauty Izmira Predu, który zdecydował się na śmierć, by starczyło tlenu dla jego towarzyszy podróży.

Mamy więc bohatera, którego sposób myślenia powinien odwoływać się do metafizyki i wiary. Jest jednak inaczej. Ksiądz Lavone ma umysł ścisłowca i od początku wykazuje dystans do opowieści o cudach. Przesłuchuje świadków i analizuje budowę katedry, starając się wyjaśnić wszystko naukowo.

Intelektualne rozważania nie rozświetlają jego wątpliwości, wręcz tworzą kolejne, związane z nietypowym zachowaniem ziaren żywokrystu, które stały się zasiewem budującym katedrę. Za pomocą reflektora ksiądz Lavone zaczyna bowiem dostrzegać w konstrukcji budowli twarze, które nie mogły zostać zaprogramowane w ziarnach. Dodatkowo budowla wolno, ale cały czas się zmienia i rozszerza. Bohater nie umie rozstrzygnąć, kto lub co może być prawdziwym architektem katedry.

Naukowe spojrzenie okazuje się niewystarczające, dodatkowo coś dziwnego dzieje się z organizmem księdza Lavone, nie jest w stanie opuścić planetoidy, ponieważ zaczyna wtedy tracić funkcje życiowe, spokój odnajduje jedynie we wnętrzu katedry. Ostatecznie bohater znajduje metafizyczną i wymykającą się nauce odpowiedź, że umierając w wnętrzu katedry, stanie się jej częścią, podobnie jak wielu ludzi przed nim, i wspólnie będą czekać na Architekta budynku.

Przykładowe konteksty

Kontekst biograficzny / Historia

Katedra Jacka Dukaja to jedno z wielu dzieł inspirowanych bazyliką La Sagrada Familia w Barcelonie. Dzieło Antoniego Gaudiego i jego historia poruszają odwiedzających to miejsce.

Projekt świątyni był głęboko zanurzony w wierze architekta, a zarazem w jego niepowtarzalnym twórczym stylu. Budowla miała sprawiać wrażenie jednego wielkiego organizmu. Gaudi poświęcił wiele lat życia pracy na budowie La Sagrady Familii, a nawet zamieszkał na jej terenie. Wciąż zmieniał też wiele elementów swojej koncepcji. Architekt miał również świadomość, że nie zdoła ukończyć dzieła i powierzy to kolejnym pokoleniom.

Zginął z powodu ran po wpadnięciu pod przejeżdżający tramwaj. Zgodnie z życzeniem pochowano go na terenie świątyni. Blisko 100 lat po jego śmierci praca nad ukończenie La Sagrady Familii wciąż trwa, co spowodowane jest między innymi niepowtarzalnością każdego elementu i dążeniem do zachowania koncepcji budynku jako jednego wielkiego organizmu. Działania utrudnia również brak projektów Gaudiego, które zostały zniszczone w czasie hiszpańskiej wojny domowej.

Przykładowe pytania komisji

Który sposób poznawania świata jest Ci bliższy – nauka czy metafizyka?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

220. Człowiek w poszukiwaniu prawdy o sobie i świecie. Omów zagadnienie na podstawie *Katedry* Jacka Dukaja. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czym jest prawda o człowieku? Czy według Ciebie możemy mówić o jej uniwersalności, czy też zależy ona od czasów, w których żyje człowiek? A może od innych czynników?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Akcja opowiadania *Katedra* Jacka Dukaja obejmuje czas, gdy ksiądz Pierre Lavone przybywa, by zbadać katedrę, zagrożoną unicestwieniem przez zmiany w układzie ciał niebieskich. Jego zadaniem jest wydanie opinii o sprawach domniemanych cudów związanych z tym miejscem. Ludzie wierzą, że dzieją się one za wstawiennictwem bohaterskiego kosmonauty Izmira Predu, który zdecydował się na śmierć, by starczyło tlenu dla jego towarzyszy podróży. Bohater ma za zadanie odkryć prawdę o katedrze, ale okazuje się, że odkrywa również prawdę o sobie.

Ksiądz Lavone ma umysł ścisłowca i od początku wykazuje dystans do opowieści o cudach. Przesłuchuje świadków i analizuje budowę katedry, starając się wyjaśnić wszystko naukowo. Jego spojrzenie na świat wynika ze spojrzenia człowieka, któremu bliska jest nauka. Jest dla niego zbiorem reguł fizycznych.

To dlatego katedra niepokoi go, ponieważ jej budowa wymyka się tej formie opisu. Spotyka się z nietypowym zachowaniem ziaren żywokrystu, które stały się zasiewem budującym katedrę. Za pomocą reflektora ksiądz Lavone zaczyna bowiem dostrzegać w konstrukcji budowli twarze, które nie mogły zostać zaprogramowane w ziarnach. Budowla również wolno, ale cały czas się zmienia i rozszerza. Dodatkowo coś dziwnego dzieje się z organizmem księdza Lavone, nie jest w stanie opuścić planetoidy, ponieważ zaczyna wtedy tracić funkcje życiowe, spokój odnajduje jedynie we wnętrzu katedry.

Narzeka więc, że tego nie rozumie, bo nie ma w tym czynnika fizycznego, czyli rozpoznawalnego z jego punktu widzenia. Zakłada, że sytuacja jest rodzajem nieznanej mu jednostki chorobowej.

Ksiądz Lavone powoli zaczyna odkrywać prawdę o sobie i świecie. Trudne dla niego jest, że wymyka się ona znanej mu naukowej logice. Ostatecznie bohater znajduje metafizyczną i wymykającą się nauce odpowiedź, że umierając we wnętrzu katedry, stanie się jej częścią, podobnie jak wielu ludzi przed nim, i wspólnie będą czekać na Architekta budynku. Jego prawdą o świecie i samym sobie okazuje się zrozumienie, że podobnie jak wielu innych ludzi, jest częścią ogromnej całości.

Przykładowe konteksty

Historia

Katedra Jacka Dukaja to jedno z wielu dzieł inspirowanych bazyliką La Sagrada Familia w Barcelonie. Dzieło Antoniego Gaudiego i jego historia poruszają odwiedzających to miejsce.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Projekt świątyni był głęboko zanurzony w wierze architekta, a zarazem w jego niepowtarzalnym twórczym stylu. Budowla miała sprawiać wrażenie jednego wielkiego organizmu. Gaudi poświęcił wiele lat życia pracy na budowie La Sagrady Familii, a nawet zamieszkał na jej terenie. Wciąż zmieniał też wiele elementów swojej koncepcji. Architekt miał również świadomość, że nie zdoła ukończyć dzieła i powierzy to kolejnym pokoleniom.

Zginął z powodu ran po wpadnięciu pod przejeżdżający tramwaj. Zgodnie z życzeniem pochowano go na terenie świątyni. Blisko 100 lat po jego śmierci praca nad ukończeniem La Sagrady Familii wciąż trwa, co spowodowane jest między innymi niepowtarzalnością każdego elementu i dążeniem do zachowania koncepcji budynku jako jednego wielkiego organizmu. Działania utrudnia również brak projektów Gaudiego, które zostały zniszczone w czasie hiszpańskiej wojny domowej.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że poznawanie prawdy o sobie zawsze jest procesem jak w przypadku księdza Lavone?

ANDRZEJ STASIUK, *MIEJSCE*

221. Motyw przemijania i jego znaczenie w kreacji świata przedstawionego. Omów zagadnienie na podstawie *Miejsca* Andrzeja Stasiuka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Pomyśl o Twoim doświadczeniu czasu. Masz poczucie, że płynie on powoli? Albo wręcz przeciwnie, ucieka Ci szybko między palacami? A może to odczucie zależy od kontekstu? Nudne spotkanie trwa wieki, inne mija jak chwila.

Gdy już odpowiesz na te pytania, zadaj drugie. Co w związku z tym? Czy Twoje rozumienie czasu wpływa na sposób myślenia o życiu? Wiele coachingowych haseł, udostępnianych w mediach społecznościowych, mówi o tym, by żyć chwilą, bo nasza ziemska egzystencja jest krótka, by nie patrzeć na to, co sądzą inni, ale błądzić i korzystać z życia. Jak to oceniasz?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pomimo że mamy możliwości precyzyjnego odmierzania czasu z dokładnością co do ułamków sekundy, nasze odczucia mogą się różnić w kwestii jego odczuwania. To samo wydarzenie dla jednej osoby może być dłużące się, dla drugiej – bardzo krótkie. Widać to również w potocznych powiedzeniach: Mam wrażenie, że to było wczoraj. To było wieki temu.

To odczuwanie czasu przekłada się również na literaturę. Jednym ze sposobów spojrzenia na tę kwestię jest motyw przemijania, podkreślający ulotność chwil i krótkość ludzkiego życia.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Widzimy to w *Miejscu* Andrzeja Stasiuka. Symbolem upływu czasu, na który człowiek nie ma wpływu, jest teren po cerkwi w małej wiosce. Jej pozostałości zostały rozebrane i przeniesione w inne miejsce, aby ją odtworzyć. Dla narratora staje się to punktem wyjścia do przemyśleń na temat jej historii. Próbuje wyobrazić sobie pracę związaną z jej budową, przypomina też sobie momenty, gdy wyglądała uroczyście i dostojnie, a potem powoli chyliła się ku upadkowi.

Widzimy poddanie procesowi przemijania, od którego nie ma ucieczki. Narrator podkreśla, że próba odtworzenia cerkwi nie jest dla niego ratowaniem świątyni, ponieważ zostaje ona zabrana ze swojego miejsca i czasu.

Motyw nieuchronności i szybkości przemijania można również dostrzeć w postaciach, które odwiedzają niszczejącą cerkiew po latach. Są oni potomkami budowniczych tego miejsca. Szukają w nim przeszłości, chociaż miejsce jest zdewastowane przez upływ czasu i brak opieki. Również sparaliżowany dziewięćdziesięcioletni starzec przywieziony przez rodzinę przybywa do cerkwi, by odtworzyć w niej okruchy wspomnień związane ze swoim życiem. Na zakończenie odwiedzin miejsca stwierdza, że teraz już może umierać.

Przykładowe konteksty

Biblia

Motyw ulotności życia ludzkiego związany jest z *Księgą Koheleta*. Wielokrotnie pojawia się w niej pojęcie marności. Autor udowadnia, że życie ludzkie jest ulotne, szybko przemija i jest powtarzalne. Nie pojawia się nic nowego na świecie.

Wszystko jest nietrwałe, nie można oprzeć się na radości, winie, które symbolizuje próbę czerpania z chwil życia, a nawet na mądrości. Dodatkowo autor podkreśla niesprawiedliwość, która panuje na świecie, dobry człowiek niekoniecznie doświadczy w nagrodę szczęścia w życiu. Za dobre uznaje ostatecznie po prostu jeść i pić, i korzystać z tego, co się posiada. Zanurzenie się w tym pozwala również mniej myśleć o tym, że życie ludzkie jest marnością. Kohelet podkreśla też, że nie ma możliwości przeniknięcia działań Boga, który kieruje światem.

Barok

Koncepcja vanitas z *Ksiegi Koheleta* odegrała szczególną rolę w baroku. To epoka pełna wielkich wojen i wzrastającej nietolerancji religijnej. Na jej tle szczególnie mocno odczuwało się krótkość i niepewność ludzkiego życia. Motyw marności obecny był w sztuce i literaturze tego okresu. Przykładowo na obrazach pojawiały się czaszki, więdnące kwiaty, podkreślające przemijanie człowieka.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że doświadczenie przemijania wpływa na Twój sposób życia?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

222. Kultura i tradycja jako źródła tożsamości człowieka. Omów zagadnienie na podstawie *Miejsca* Andrzeja Stasiuka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Być może (a raczej na pewno) znasz wiersz: „Kto ty jesteś? Polak mały? Jaki znak twój? Orzeł biały". Nieprzypadkowo przywołany został przy tym temacie. Kto ty jesteś? Kim jesteś? To nie musi być dwuwyrazowa odpowiedź jak w wierszu. Może czujesz się przede wszystkim człowiekiem, a może chrześcijaninem, Ślązakiem, Polakiem, Europejczykiem?

Pozostała druga część. Jaki znak twój? Skąd czerpiesz swoją tożsamość? Być może w domu wszyscy godali, a w niedzielę na obiad jadłeś kluski śląskie?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wiele elementów naszego zachowania wynika ze sposobu, w jaki zostaliśmy wychowani. Bazujemy na tradycjach przekazywanych nam przez bliskich. To one w dużym stopniu kształtują odpowiedź na pytanie, kim jesteśmy.

Widoczne jest to również w zachowaniu postaci w opowiadaniu *Miejsce* Andrzeja Stasiuka. Odwiedzają one niszczejącą cerkiew, ponieważ są potomkami budowniczych tego miejsca.

Pomimo że miejsce jest zdewastowane przez upływ czasu i brak opieki, szukają w nim źródeł swojej tożsamości. Klękają, biją pokłony, chociaż ołtarz jest już zniszczony.

Rolę cerkwi jako symbolu kultury i tradycji podkreśla również przez cały tekst narrator. Wyraża swój żal z powodu usunięcia jej resztek i przeniesienia tych fragmentów na inny teren.

Narrator podkreśla, że próba odtworzenia cerkwi nie jest dla niego ratowaniem świątyni, ponieważ zostaje ona zabrana ze swojego miejsca i czasu. Sensem istnienia tytułowego miejsca jest relacja z ludźmi, kolejnymi pokoleniami, które z niego korzystają. W utworze zostają przywołani najpierw budowniczy tego miejsca, potem osoby doprowadzające cerkiew do świetności, w końcu świadkowie jej pogarszającego się stanu.

Przykładowe konteksty

Religia

Elementy religijne i związane z nimi zwyczaje często budowały tożsamość człowieka. Widzimy to chociażby w kulturze żydowskiej bardzo pielęgnowanej przez Żydów rozproszonych w wielu krajach. Często tradycje nabierały kolorytu lokalnego, ale u swych źródeł pozostały wspólne, jak chociażby nakaz szabatu, czyli pełnego poświęcenia jednego dnia Bogu i oderwanie się od jakiejkolwiek pracy.

Historia / kwestie społeczne

Rola kultury i tradycji jako źródeł tożsamości człowieka szczególnie ważna jest w momentach, gdy zewnętrzne okoliczności próbują wpłynąć na jej zmianę. Odczuli to Polacy pod zaborami.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Historia pełna jest opisów działań podejmowanych przez ludzi żyjących w tym okresie. Jan Matejko próbował przypomnieć ludziom o ważnych momentach w historii Polski poprzez obrazy, Henryk Sienkiewicz opisywał je w swoich dziełach, tworzone były liczne stowarzyszenia, które w legalny lub nie sposób starały się szerzyć polską kulturę.

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Przykładem tego typu działań jest *Pan Tadeusz* Adama Mickiewicza. Autor próbował w nim uchronić obraz swojej małej ojczyzny, pomóc emigrantom przenieść się do niej duchowo. Soplicowo, które jest głównycm miejscem akcji, bardzo szanuje polską kulturę i tradycje. Narrator mówi nawet, że panuje tam „zwyczaj, którym wszystko oddychało", przyjmowany przez wszystkich gości Sędziego.

Przykładowe pytania komisji

Czy jest Ci bliższe podążanie za tradycją, czy raczej poszukiwanie nowych dróg?

Współcześnie wiele osób odrzuca tradcyjne zachowania, np. sposoby spędzania świąt, wesela. Jak sądzisz, co jest źródłem tego typu postaw?

223. Jaką wartość dla człowieka ma pamięć o przeszłości? Omów zagadnienie na podstawie *Miejsca* Andrzeja Stasiuka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Zapewne znasz te dwa typy ludzi. Pierwsi ciągle wspominają przeszłość, inni – myślą o planach na przyszłość. Oczywiście, między tymi skrajnościami są dziesiątki wersji pośrednich. W której z tych wersji się odnajdujesz?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Pamięć jest bardzo tajemniczą ludzką cechą. Czasami pamiętamy nieistotne szczegóły, a umykają nam najważniejsze kwestie. Czasami kilka osób opowiada o danym wydarzeniu z przeszłości w zupełnie różny sposób, choć wszyscy byli jego świadkami.

Pamięć w sposób oczywisty wiąże się z przeszłością, dlatego może mieć różną wartość dla człowieka. Ktoś może budować na niej swoje życie i tożsamość, ktoś inny może próbować w jak największym stopniu zapomnieć o tym, co się wydarzyło.

W *Miejscu* Andrzeja Stasiuka pamięć o przeszłości odgrywa szczególną rolę. Właściwie to opowieść o tym, jak przeszłość buduje nasze poczucie tożsamości, a jednocześnie, jak bardzo nie jesteśmy w stanie zatrzymać zmieniającej się rzeczywistości.

Narrator, patrząc na miejsce, z którego zabrano resztki cerkwi, snuje opowieść o jej początkach. Bazując na obserwacji życia, odtwarza w głowie nieznane mu momenty, jak

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

chociażby trud zdobywania wielkich drzew, służących do budowy cerkwi. Ma świadomość, że kolejne pokolenie zbudowały duszę tego miejsca i zabranie go, a potem próba odtworzenia budynku w innym, pozbawia go jego prawdziwej istoty.

Ma świadomość, że przeszłość zbudowała jego teraźniejszość, dlatego tak dotkliwie odczuwa patrzenie na puste miejsce po cerkwi.

Tę samę rolę ma przeszłość dla postaci, które odwiedzały niszczejącą cerkiew. Byli oni potomkami budowniczych tego miejsca. Pomimo że miejsce już wtedy było zdewastowane przez upływ czasu i brak opieki, szukali w nim źródeł swojej tożsamości. Klękali, bili pokłony, chociaż ołtarz był zniszczony.

Przykładowe konteksty

Historia literatury

Pamięć o przeszłości może być wyrazem szacunku dla dawnych pokoleń i chęcią czerpania z ich doświadczeń. To między innymi było motywem sięgania przez rensesans do zdobyczy kulturalnych antyku. Twórcy mieli świadomość cennych koncepcji i dzieł tworzonych prze tę epokę. Wracali do nich, łącząc je z chrześcijańskim światopoglądem.

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Ale pamięć może być też trudnym i bolesnym tematem. Widzimy to w *Panu Tadeuszu*. Z jednej strony mamy Gerwazego, który poświęca swoje życia na wymierzanie sprawiedliwości za wydarzenie, które wciąż tkwi w jego pamięci, czyli zabójstwo Horeszki. Z drugiej strony zabójca Stolnika, Jacek Soplica, też żyje w świecie wspomnień, zarówno na temat dokonanego czynu, jak i miłości do Ewy, która nie gaśnie w nim pomimo upływu lat.

Historia / kwestie społeczne

Pamięć może być również sposobem, który pozwala chronić swoją tożsamość, i szczególnie ważna jest w momentach, gdy zewnętrzne okoliczności próbują wpłynąć na jej zmianę. Odczuli to Polacy pod zaborami. Historia pełna jest opisów działań podejmowanych przez ludzi żyjących w tym okresie. Jan Matejko próbował przypomnieć ludziom o ważnych momentach w historii Polski poprzez obrazy, Henryk Sienkiewicz opisywał je w swoich dziełach, tworzone były liczne stowarzyszenia, które starały się, aby pamięć o polskości była wciąż żywa.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że wspominanie przeszłości i życie nią zawsze ma pozytywny charakter?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

224. Powojenna historia kresów i próba jej ocalenia. Omów zagadnienie na podstawie *Miejsca* Andrzeja Stasiuka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak sądzisz, co kieruje ludźmi spędzającymi koncert i inne wydarzenia artystyczne na robieniu zdjęć i nagrywaniu filmów? Czy uważasz to za skuteczny sposób na zachowanie wspomnień o tym wydarzeniu? Czy sądzisz, że łatwość, z jaką możemy zrobić dziś zdjęcia, i ich ogromna liczba wpływa na dokładniejsze utrwalenia danego wydarzenia w naszej pamięci?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Tereny pograniczne mają w sobie urok łączenia kultur. Przenikają się na nich narodowości, tradycje i religie. Ale to jednocześnie było często w historii postrzegane przez rządzących jako przeszkoda, stawiali sobie zatem za cel unifikację, zgodną z ich wyobrażeniami.

Taki los spotkał również kresy. Pojęciem tych określano wschodnie tereny Rzeczpospolitej przed II wojną światową.

Miejsce Andrzeja Stasiuka pokazuje powolną utratę tożsamości kulturalnej, czego symbolem jest zabrana do skansenu cerkiew, a właściwie pozostałości po niej. Narrator uznaje, że miejsca nie można przenieść, a pozbawione swojego otoczenia, nie jest już tym samym. Ale dramat powojennych losów kresów to nie tylko niszczejące budynki. To również wysiedlanie ludzi i zmuszanie ich do opuszczania miejsc, w których od wielu pokoleń spędzali swoje życie.

Narrator ukazuje nam odwiedziny potomków budowniczych cerkwi, przemocą albo postępem wysiedlonych z rodzinnej wsi, którzy wracają do niej po latach i z nabożeństwem odwiedzają ruinę cerkwi. Modlą się jak za dawnych czasów.

Kontrastem do ich postawy jest przypadkowy turysta, zaopatrzony tylko w mapę i aparat. Nie wie nic o miejscu, które odwiedza. Po zdawkowych odpowiedziach narratora jego celem jest tylko zrobienie kilku zdjęć pustej przestrzeni po cerkwi.

Narrator ma świadomość, że trudniej uchronić losy tych terenów niż inne wydarzenia ważniejsze w oczach świata, jak chociażby śmierć Casanowy. Dostrzega nieuchwytność tego miejsca, bycie pomiędzy. Mówi o tym o tym symbolicznie, wspominając dwa obowiązujące tam kalendarze, juliański i gregoriański. Narrator ma świadomość, że rejestruje obecność odchodzącego świata.

Przykładowe konteksty

*** Kontekst biograficzny / kontekst historyczny**

Przedmiotem opisu Stasiuka są tereny Beskidu Niskiego. Autor przeniósł się tam i podkreśla fascynację tym miejscem. Grupą etniczną opisaną w opowiadaniu *Miejsce* są Łemkowie. Po II wojnie światowej część z nich została przesiedlona do Związku Radzieckiego, a inni na ziemie zachodnie w ramach akcji „Wisła".

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Próba ocalenia świata Kresów to nie tylko okres powojenny. W *Panu Tadeuszu* Adam Mickiewicz próbował ocalić obraz odchodzącej kultury szlacheckiej na Kresach, a właściwie jej części, czyli Litwie. Podkreśla wielokrotnie, że te tereny mają swoje własne zwyczaje i kulturę.

Przykładowe pytania komisji

Jak sądzisz, jakie są najbardziej skuteczne metody ocalania pamięci o danym miejscu albo wydarzeniu?

225. Miejsca jako przestrzeń kształtowania tożsamości jednostkowej i zbiorowej. Omów zagadnienie na podstawie *Miejsca* Andrzeja Stasiuka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Czy zaryzykujesz stwierdzenie, że na to, jaki jesteś, wpłynęło Twoje miasto lub wieś? Czy sądzisz, że wychowanie w wielkim mieście lub małej wiosce wpływa na człowieka?

Przykładowe elementy odpowiedzi

Wiele elementów naszego zachowania wynika ze sposobu, w jaki zostaliśmy wychowani. Bazujemy na tradycjach przekazywanych nam przez bliskich. To one w dużym stopniu kształtują odpowiedź na pytanie, kim jesteśmy.

Widoczne jest to również w zachowaniu postaci w *Miejscu* Andrzeja Stasiuka, odwiedzających niszczejącą cerkiew. Są oni potomkami budowniczych tego miejsca.

Pomimo że miejsce jest zdewastowane przez upływ czasu i brak opieki, szukają w nim źródeł swojej tożsamości. Klękają, biją pokłony, chociaż ołtarz jest już zniszczony.

Rolę cerkwi jako symbolu kultury i tradycji podkreśla również przez cały tekst narrator. Wyraża swój żal z powodu usunięcia jej resztek i przeniesienia tych fragmentów na inny teren. Podkreśla, że próba odtworzenia cerkwi nie jest dla niego ratowaniem świątyni, ponieważ zostaje ona zabrana ze swojego miejsca i czasu. Sensem istnienia tytułowego miejsca jest relacja z ludźmi, kolejnymi pokoleniami, które z niego korzystają. W utworze zostają przywołani najpierw budowniczowie, potem ludzie doprowadzający cerkiew do świetności, w końcu świadkowie jej pogarszającego się stanu. Cerkiew jest elementem budowania ich tożsamości zbiorowej.

A jednocześnie buduje ona tożsamość jednostkową. Widać to w każdej postaci przywołanej przez narratora. Jak chociażby sparaliżowanego dziewięćdziesięcioletniego starca przywieziony przez rodzinę do cerkwi, by odtworzyć w niej okruchy wspomnień związane ze swoim życiem. Na zakończenie odwiedzin miejsca stwierdza, że teraz już może umierać.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Cerkiew jest w utworze elementem jednoczącym nie tylko ludzi między sobą, ale również kolejne pokolenia. Buduje ona tożsamość zarówno jednostek, jak i całej społeczności.

Przykładowe konteksty

*** Kontekst biograficzny / kontekst historyczny**

Przedmiotem opisu Stasiuka są tereny Beskidu Niskiego. Autor przeniósł się tam i podkreśla fascynację tym miejscem. Grupą etniczną opisaną w opowiadaniu *Miejsce* są Łemkowie. Po II wojnie światowej część z nich została przesiedlona do Związku Radzieckiego, a inni na ziemie zachodnie w ramach akcji „Wisła".

Inny utwór

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Rolę miejsca jako przestrzeni kształtowania tożsamości widać dobrze na przykładzie *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. Autor próbował w w tym utworze uchronić obraz swojej małej ojczyzny, pomóc emigrantom przenieść się do niej duchowo. Soplicowo, które jest głównym miejscem akcji, bardzo szanuje polską kulturę i tradycje. Narrator mów nawet, że panuje tam „zwyczaj, którym wszystko oddychało", przyjmowany przez wszystkich gości Sędziego. To miejsce, które buduje tożsamość bohaterów jako szlachciców, dla których najważniejsze są polskie tradycje i przywiązanie do ojczyzny.

Przykładowe pytania komisji

Czy uważasz, że miejsce, w którm, się wychowałeś, wpłynęło na Twój charakter?

OLGA TOKARCZUK, *PROFESOR ANDREWS W WARSZAWIE*

226. Literacki obraz stanu wojennego. Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Profesor Andrews w Warszawie* Olgi Tokarczuk. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Przy tematach nawiązujących do historii warto utrwalić najważniejsze informacje.

13 grudnia 1981 roku (niedziela, to ważne w kontekście opowiadania) generał Wojciech Jaruzelski ogłosił wprowadzenie na terenie Polski stanu wojennego, zniesionego dopiero w 1983 roku. Władze motywowały decyzję sytuacją w kraju i wzrastającymi napięciami społecznymi, z tego powodu internowano wielu działaczy „Solidarności".

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe elementy odpowiedzi

W opowiadaniu *Profesor Andrews w Warszawie* Olgi Tokarczuk zostały opisane pierwsze dni stanu wojennego w Warszawie. Autorka zostosowała nietypową technikę, widzimy te wydarzenia oczami profesora psychologii, który przyjeżdża z Wielkiej Brytanii do Polski na wykłady.

Profesor zostaje odebrany w sobotę wieczorem z lotniska przez Polkę Gosię, która jest jego przewodniczką, i jej narzeczonego. Narastanie napięcia w kraju jest odczuwalne dla nich obojga, ale nie dla profesora. On rejestruje tylko drobne fakty. Jak to, że Gosia stwierdza podczas podróży do mieszkania, że jest trochę nerwowo, choć on nie widzi nic szczególnego, albo gdy jej narzeczony rozmawia przez telefon tajemniczym półgłosem.

W niedzielę rano zostaje ogłoszony stan wojenny, ale bohater zupełnie nie ma świadomości tego faktu. Jego obserwacje nabierają dramatyzmu właśnie poprzez fakt niezrozumienia sytuacji. Jego przewodniczka nie przyjeżdża po niego na wykład, możemy się tylko domyślić, że dotknęły ją restrykcje. Nie działają telefony, a na ulicy profesor widzi czołg, potem wozy opancerzone. Wszędzie są kolejki. W sklepie widzi na półkach tylko jasny płyn i musztardę. Polaków określa jako najbardziej ponury naród świata, ponieważ są spięci i milczący.

Gdy otwiera kupioną butelkę z jasnym płynem, kóry okazuje się octem, jest już w pełni przekonany, że to, co go spotyka, to jakiś epizod chorobowy, że to nie może być realne.

Konstrukcja bohatera jako osoby z zewnątrz pozwoliła na podkreślenie dramatyzmu i absurdalności wydarzeń, których doświadczyli Polacy.

Przykładowe konteksty

Historia

Opisywane w utworze realia dotyczyły stanu wojennego, wprowadzonegow Polsce 13 grudnia 1981 roku przez generała Wojciecha Jaruzelskiego. Zniesiono go dopiero w 1983 roku. Przemówienie generała, transmitowane szeroko przez telewizję i radio, zmieniło z dnia na dzień realia życia Polaków. Władze motywowały decyzję sytuacją w kraju i wzrastającymi napięciami społecznymi, z tego powodu internowano wielu działaczy „Solidarności”.

Inny utwór

Marek Nowakowski, opowiadanie *Opowieść taksówkarza*

Innym tekstem literackim, opowiadającym o tym momencie w dziejach Polski, jest *Raport o stanie wojennym* Marka Nowakowskiego. Autor naświetla różne momenty związane z tym okresem. Samo słowo raport sugeruje oficjalny język, element sprawozdawczości, ale w kontekście dzieła pokazuje, że autor postawił sobie za zadanie bycie świadkiem tamtego wydarzenia i przekazanie prawdy o nim potomnym z perspektywy zwykłego człowieka. Przykładowo w opowiadaniu *Opowieść taksówkarza* ukazuje różne elementy obrazu stanu wojennego. Czytamy zatem o brakach w benzynie, niedziałających telefonach, które powodują, że starsi ludzie umierają, nie mając możliwości wezwania pogotowia, ograniczonych przydziałach na papierosy czy też nieustannych kontrolach dokonywanych

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

przez żołnierzy. Widzimy również różnorodne typy reakcji wśród pasażerów taksówki, wśród których dominuje małomówność i lęk przed drugi człowiekiem. *Opowieść taksówkarza* Marka Nowakowskiego ukazuje nam historyczne wydarzenia z perspektywy codzienności ludzi.

Przykładowe pytania komisji

Jaką dostrzegasz wartość w zapiskach dotyczących historii, ukazywanych z perspektywy zwykłego człowieka?

227. Obraz Warszawy i jej mieszkańców w dramatycznym momencie historycznym. Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Profesor Andrews w Warszawie* Olgi Tokarczuk. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Rozgrzewka

Jak we wprowadzeniu do pytania 226.

Przy tematach nawiązujących do historii warto utrwalić najważniejsze informacje.

13 grudnia 1981 roku (niedziela, to ważne w kontekście opowiadania) generał Wojciech Jaruzelski ogłosił wprowadzenie na terenie Polski stanu wojennego. Zniesiono go dopiero w 1983 roku. Władze motywowały decyzję sytuacją w kraju i wzrastającymi napięciami społecznymi, z tego powodu internowano wielu działaczy „Solidarności".

Przykładowe elementy odpowiedzi

W opowiadaniu *Profesor Andrews w Warszawie* Olgi Tokarczuk zostały opisane pierwsze dni stanu wojennego w Warszawie. Autorka zostosowała nietypową technikę, widzimy te wydarzenia oczami profesora psychologii, który przyjeżdża z Wielkiej Brytanii do Polski na wykłady. Opis sytuacji z punktu widzenia bohatera, który nie rozumie tego, co widzi, wpływa na pogłębienie dramatyzmu tych chwil i losów mieszkańców Warszawy.

Profesor zostaje odebrany w sobotę wieczorem z lotniska przez Polkę Gosię, która jest jego przewodniczką, i jej narzeczonego. Narastanie napięcia w kraju jest odczuwalne dla nich obojga, ale nie dla profesora. On rejestruje tylko drobne fakty. Jak ten, że Gosia stwierdza podczas podróży do mieszkania, że jest trochę nerwowo, choć on nie widzi nic szczególnego, albo gdy jej narzeczony rozmawia przez telefon tajemniczym półgłosem.

Następnego dnia rano zostaje ogłoszony stan wojenny, ale profesor tego nie wie. Jego oczami widzimy obrazy, które go dziwią, a są codziennością dla mieszkańców stolicy. Wszędzie stoją kolejki, w sklepie widzi na półkach tylko jasny płyn, który potem okazuje się octem, i musztardę. Do tego dołączają fakty związane ze stanem wojennym, telefony nie działają, a na ulicy profesor widzi czołg, potem wozy opancerzone.

Mieszkańcy Warszawy zostają określeni przez niego jako przedstawiciele najbardziej ponurego narodu świata, ponieważ są spięci i milczący. Zauważa też ich reakcję na pojawienie się żołnierzy, odwracanie wzroku, patrzenie na buty.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

W opowiadaniu pojawia się kilkoro bohaterów. Najpierw Gosia i jej narzeczony, którzy witają go w Polsce. Możemy tylko domyślić się, że zostali poddani restrykcjom, ponieważ nie kontaktują się z nim od niedzielnego poranka.

Kolejna osoba to mężczyzna odgarniający śnieg przed blokiem. Profesor w odpowiedzi na jego pozdrowienia zaczyna mu opowiadać o swoich ostatnich dwóch dniach i bezsensownych w jego odczuciu sprawach, które widział i których doświadczył. Mężczyzna nie rozumie jego angielszczyzny, ale patrzy uważnie na jego usta, a jego twarz nic nie wyraża. Prawdopodobnie chce wyczytać, czy profesor jest kimś, komu można zaufać. Otacza go opieką, a potem odwozi do ambasady. Pokazuje to, że ponurość i milczenie, które wcześniej zauważył bohater, są próbą bezpiecznej przykrywki w sytuacji stanu wojennego, ale pod nią kryje się dalej człowiek życzliwy drugiej osobie.

Dramatyzm wydarzeń zostaje podkreślony przez dwa momenty, w których profesor jest pewien, że doświadcza chorych wizji, ponieważ są dla niego absurdalne. Pierwszy, gdy otwiera kupioną butelkę z jasnym płynem, kóry okazuje się octem, drugi, gdy w wannie widzi pływającą rybę, która jest elementem przygotowań Polaków do świąt. Pomimo dramatyzmu wydarzeń mieszkańcy próbują bowiem dalej żyć i jak zwykle przygotować się do świąt Bożego Narodzenia.

Przykładowe konteksty

Historia

Opisywane w utworze realia dotyczyły stanu wojennego, wprowadzonego w Polsce 13 grudnia 1981 roku przez generała Wojciecha Jaruzelskiego. Zniesiono go dopiero w 1983 roku. Przemówienie generała, transmitowane szeroko przez telewizję i radio, zmieniło z dnia na dzień realia życia Polaków. Władze motywowały decyzję sytuacją w kraju i wzrastającymi napięciami społecznymi, z tego powodu internowano wielu działaczy „Solidarności".

Inny utwór

Marek Nowakowski, opowiadanie *Opowieść taksówkarza*

Innym tekstem literackim, ukazującym obraz miasta i jego mieszkańców w tym okresie, jest *Raport o stanie wojennym* Marka Nowakowskiego. Samo słowo raport sugeruje oficjalny język, element sprawozdawczości, ale w kontekście dzieła pokazuje, że autor postawił sobie za zadanie bycie świadkiem tamtego wydarzenia i przekazanie prawdy o nim potomnym z perspektywy zwykłego człowieka. Przykładowo w opowiadaniu *Opowieść taksówkarza* ukazuje różne elementy obrazu stanu wojennego. Czytamy zatem o brakach w benzynie, niedziałających telefonach, które powodują, że starsi ludzie umierają, nie mając możliwości wezwania pogotowia, ograniczonych przydziałach na papierosy czy też nieustannych kontrolach dokonywanych przez żołnierzy. Widzimy również różnorodne typy reakcji wśród pasażerów taksówki, wśród których dominuje małomówność i lęk przed drugi człowiekiem. Ten obraz zbliżony jest do spojrzenia profesora Andrewsa na mieszkańców Warszawy. *Opowieść taksówkarza* Marka Nowakowskiego ukazuje nam historyczne wydarzenia z perspektywy codzienności ludzi.

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Przykładowe pytania komisji

Która z postaw mieszkańców Warszawy wywarła na Tobie największe wrażenie?

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

PRZYKŁADOWE PYTANIA NIEJAWNE

Podczas egzaminu ustnego wylosujesz jedno z 227 pytań już znanych oraz jedno niejawne. Pytań niejawnych nie poznasz wcześniej, ale CKE udostępniła ich przykładowe wersje, wiemy więc, jakiej formy możemy się spodziewać. Są one podzielone na trzy części:

1. Zadania zawierające materiał literacki (do pytania będzie dołączony fragment tekstu literackiego),

2. Zadania zawierające materiał ikoniczny (na przykład obraz, plakat, grafikę),

3. Zadania zawierające materiał do analizy językowej (może to być dowolny materiał, na przykład fragment artykułu, który zinterpretujesz w odniesieniu do pytania związanego z językiem).

Pytanie 1

Jaki sposób na osiągnięcie szczęścia można znaleźć w tekstach kultury? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Horacy
Pieśń I, 11. Tu ne quaesieris…

Ty nie staraj się grzesznie dochodzić, jaki nam koniec obojgu,
Leukonoe, bogowie przeznaczyć chcieli i liczb babilońskich
przestań badać wyroki — bo ileż lepiej wycierpieć już wszystko
co tam będzie, czy Jowisz nas jeszcze wielu zimami obdarzy,
czy nam daje ostatnią, co teraz Morze Tyrreńskie o skały
tam roztrąca… Być mądrą i wino sycić pamiętaj, a krótką
miarą długie nadzieje obcinaj. Czas nam ucieka zazdrosny
w ciągu rozmów… korzystaj z obecnej doby, nie wierząc następnej!

Pytanie 2

W jaki sposób w tekstach kultury przedstawiany jest motyw przemijania? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Daniel Naborowski
Krótkość żywota

Godzina za godziną niepojęcie chodzi:
Był przodek, byłeś ty sam, potomek się rodzi.
Krótka rozprawa: jutro — coś dziś jest, nie będziesz,

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

A żeś był, nieboszczyka imienia nabędziesz;
Dźwięk, cień, dym, wiatr, błysk, głos, punkt, żywot ludzki słynie.
Słońce więcej nie wschodzi to, które raz minie,
Kołem niehamowanym lotny czas uchodzi,
Z którego spadł niejeden, co na starość godzi.
Wtenczas, kiedy ty myślisz, jużeś był, nieboże;
Między śmiercią, rodzeniem byt nasz ledwie może
Nazwan być czwartą częścią mgnienia; wielom była
Kolebka grobem, wielom matka ich mogiła.

Pytanie 3

W jaki sposób teksty kultury ukazują temat czasów ostatecznych? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Źródło: pixabay.com

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

Pytanie 4

Relacja między człowiekiem a naturą. Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Źródło: pixabay.com

Pytanie 5

W jaki sposób stosunek do danej osoby wyraża się w języku, używanym do jej opisu? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Pieśń nad pieśniami (fragment)

O jak piękna jesteś, przyjaciółko moja,
jakże piękna!
Oczy twe jak gołębice
za twoją zasłoną.
Włosy twe jak stado kóz
falujące na górach Gileadu.
Zęby twe jak stado owiec strzyżonych,
gdy wychodzą z kąpieli:
każda z nich ma bliźniaczą,
nie brak żadnej.
Jak wstążeczka purpury wargi twe

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022

i usta twe pełne wdzięku.
Jak okrawek granatu skroń twoja
za twoją zasłoną.
Szyja twoja jak wieża Dawida,
warownie zbudowana;
tysiąc tarcz na niej zawieszono,
wszystką broń walecznych.

Pytanie 6

W jaki sposób język może służyć do przekazywania emocji nadawcy? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Kazimierz Wyka, Rzecz wyobraźni (fragment)

Gałczyński wzrusza się. Wzruszać pragnie czytelnika. Dba, ażeby czytelnikowi były wiadome osobiste przyczyny jego wzruszeń — żona, kot Salomon, kominek, pokój poety, Wilno. Śmiało z siebie samego czyni podmiot liryczny utworów. Jak preromantyk opiewa elegijnie i drwiąco — gdyby naturalnie istniała wówczas cyganeria — swój wyjazd z Warszawy. Nie boi się wezwania na pomoc bardzo umownych rekwizytów: aniołów stróżów, srebrzystości, niebieskości, szafirów, lazurów, szkarłatów, gwiazd, kadzidła. A jednak pod jego piórem szych staje się złotem, gwiazdy jak race rozpękają ładunkami najczystszego liryzmu. Jakaś niesamowita, niewytłumaczalna siła wzruszeń nasyca tę poezję. Z jakżeż ogranych rekwizytów złożony jest ten na przykład poemacik, a ileż w nim nasycenia lirycznego:

O zielony Konstanty, o srebrna Natalio!
Cała wasza wieczerza dzbanuszek z konwalią;
wokół dzbanuszka skrzacik chodzi z halabardą,
broda siwa, lecz dobrze splamiona musztardą,
widać podjadł, a wyście przejedli i fanty —
O Natalio zielona, o srebrny Konstanty!

© Pracownia Edukacyjno-Artystyczna Skene, 2022